

**T.C.
MEF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

“İSKANDİNAV CEZA İNFAZ SİSTEMİNİN İSTİSNAİLİĞİ”

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İpek ÖZEL

Tez Danışmanı: DOÇ DR. GÜÇLÜ AKYÜREK

İSTANBUL 2021

**T.C.
MEF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

İSKANDİNAV CEZA İNFAZ SİSTEMİNİN İSTİSNAİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İpek ÖZEL

Orcid No: 0000-0003-3536-0260

Tez Danışmanı: DOÇ DR. GÜÇLÜ AKYÜREK

İSTANBUL 2021

ÖZET

Hapsetmenin finansal maliyetinin çok ötesine geçen, bireylere, ailelere ve toplumlara önemli sosyal, kültürel ve politik maliyetler getiren, karşılığında da sanıldığı kadar güvenli bir toplum yaratmayan pahalı bir yol olduğunu kanıtlayan birçok kanıt vardır. Gerek Türkiye gerekse dünya cezaevi nüfusu her geçen gün yükselirken, bir yaptırım olarak özgürlüğü bağlama /hapsetme suretiyle cezalandırma ve ıslah etme yönteminin, ne suçluları vicdanlarıyla buluşturup, onlara yeni bir kişilik kazandırmada ne de insanları suç işlemekten alıkoymada tam anlamıyla başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir.

Bunun tam tersini söylemek, yani, ceza infaz ve güvenlik tedbirleri daha sertleştikçe, cezaevleri daha “cezalandırıcı” hale geldikçe, suç işleme oranlarının ve işlenen suçların boyutunun daha da arttığını öne sürmek çok daha mümkündür.

Öte yandan şurası da bir gerçek ki, başka seçenek yaptırımların yeterli olamayacağı noktada özgürlüğü bağlayıcı cezalar kaçınılmaz olur. Cezaevlerinin hepten ortadan kalkmasını dilemek hoş ancak bunun, en azından yakın gelecekte, olabileceğini söylemek yeterince gerçekçi değildir.

Seçenek yaptırım olarak cezaevi bir zaruret olduğunda, son derece yüksek olan direkt ve dolaylı, insani ve toplumsal maliyetlerine rağmen özgürlüğü bağlayıcı cezalara başvurmak kaçınılmaz olduğunda, bu yaptırımdan en düşük insani maliyetle en yüksek etkiyi alabilmek için cezaevi yönetimine ilişkin gerçek manada iyileştirmelere gidilmesi gerekir.

İskandinav İstisnailiği (scandinavian exceptionalism) olarak anılan ve Kuzey Avrupa Ülkelerinde uygulanan yöntem bu anlamda değerli öğretiler ve önemli ilhamlar içermektedir. Bu tez bu yöntemden hareketle daha hümanistik bir ceza infaz sistemi olasılığını tartışmaktadır.

Anahtar kavramlar: Özgürlüğü Bağlayıcı Cezalar, Ceza İnfaz Rejimleri, Cezaevi Yönetimi, İnsan Hakları, Rehabilitasyon, Retretman, Yeniden Topluma Kazandırma, Hapsedilmenin Psikolojisi, Türkiye Cezaevleri, İskandinav İstisnailiği, İskandinav Ceza İnfaz Pratiği, Suçu Önleme

ABSTRACT

The world prison population increases every other day, the increase in Turkish prison populations ranks in the top. There is much evidence which prove that incarceration is an expensive way to achieve little public safety. There is a very weak relationship between higher incarceration rates and lower crime rates. On the contrary, studies in the field show that more incarceration does not make safer societies; increased incarceration has marginal-to-zero impact on crime rates and violence prevention. On the contrary in some instances it may even increase crime rates and burutality. Its costs go well beyond the financial costs to government. Mass incarceration also imposes significant social, cultural, and political costs on individuals, families, and communities.

On the other hand, it is a fact that when other alternative sanctions cannot be sufficient, incarceration is inevitable. It is not realistic to say that prisons will disappear altogether, at least for the near future. Where custody is simply unavoidable and alternative sanctions, are insufficient, despite its all the extremely high direct and indirect human and social costs, restorative justice may assist us to use prisons more rationally and effectively. And in this respect in the growing field of comparative criminal justice, the Nordic Model is regularly used as exception to the global move towards growing rates of imprisonment and tougher, less welfare-oriented crime-control policies.

This thesis focuses on “Scandinavian Exceptionalism”, arquing why the Nordic penal institutions are viewed as so ‘different’ and if they are, what exactly are the exceptional qualities, and why are the Nordic societies lucky enough to have them.

Keywords; Scandinavian Exceptionalism, Penal Punitiveness, Cost Of Incarceration As Sanction, Human Rights, Prison Studies, Prison Management, Rehabilittaion, Retreatment, Reintegration, Psychology Of Incarceration, Human Rights Approach To Prison Management, Turkish Enforcement System, Prisons In Turkey, Crime Prevention

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR & SEMBOL LİSTESİ	vi
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM: CEZAEVİ YÖNETİMİNDE İNSAN HAKLARI YAKLAŞIMI.....	6
A. Özgürlüğü Bağlayıcı Cezaların İnfazında İlkeler	10
B. Suçla Mücadelede Cezaevlerinin Rolü	14
II. CEZAEVİ PARADOKSU	16
A. Cezaevinin Başarısızlığının Nedenleri	20
B. Cezaevi Yönetiminin Artan Maliyeti	24
C. Kapatılmanın Doğası Gereği Yarattığı Etkiler	28
D. Cezaevindeki Hak İhlallerinin Ekstra Sonuçları.....	32
E. Türkiye Cezaevleri	36
F. Türkiye Cezaevlerinde Karşılaşılan Sorunlar.....	41
1. Türkiye Cezaevlerinin Fiziksel Durumu :	41
Tablo: Avrupa Konseyi ceza istatistik raporu, 65 yaş üstü cezaevi nüfusu.....	51
G. Suç gruplarına göre hükümlülerin sınıflandırılması	52
J. Cezaevinde Sağlık ve Bakım Hizmetleri	59
K. Cezaevi Yönetim ve Denetimi.....	63
L. Rehabilitasyon programları.....	65
M. Eğitim Hizmetleri.....	66
N. İletişim Hak İhlalleri.....	76
O. Kötü muameleye ve işkence yasağına yönelik ihlaller.....	78
P. Cezaevlerinde Açlık grevleri ve ölüm oruçları	82
III.BÖLÜM : İSKANDİNAV CEZA İNFAZ SİSTEMİ	84
A. İskandinav Ceza Sisteminin İstisnallığı (Scandinavian Exceptionalism).....	84
1. İskandinav Ülkelerinin Benzerlikleri.....	87
2. İskandinav Ceza İnfaz Sistemi Ve Sosyal Refah Devleti İlişkisi.....	91
3. İskandinav Ceza İnfaz Sisteminin Yaklaşım Farkı.....	93
B. İskandinav Ceza İnfaz Sisteminin Yapı Taşları.....	100
1. Cezalandırıcı Değil Onarıcı Adalet Yaklaşımı	103
2. Dışlanmış Tutukludan İnsan Tutukluya Geçiş	108
C. İskandinav Ceza İnfaz Sistemi Pratiği: Halden Cezaevi Örneği	110
1. Cezaevi Mimarisi Ve Kültürü.....	113

2. Cezaevinde Güvenlik.....	119
3. Cezaevinde Eğitim ve Rehabilitasyon	123
4. Cezaevi Sonrası Hayat.....	130
D- İskandinav İstisnalığına Yönelik Eleştiriler	134
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER :	139
KAYNAKÇA.....	151
ÖZGEÇMİŞ	171

KISALTMALAR & SEMBOL LİSTESİ

A.G.E. : Adı Geçen Eser

AIHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

B.K.Z. : Bakınız

BM: Birleşmiş Milletler

CGTİHK: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CISST/TCPS: Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği / Türkiye Hapishane Çalışmaları Merkezi

Cİ-MER: Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi

CPT: Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi

CTE: Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

HRW: Human Rights Watch

İHD: İnsan Hakları Derneği

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

LGBTi: Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender, İntersex

MİHİK: Meclis İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu,

ÖSYM: Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi

SGT: Son Görülme Tarihi

STK: Sivil Toplum Kuruluşları

S. : Sayfa

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCK: Türk Ceza Kanunu

TİHEK: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanunun ikinci kısmında, özgürlüğü bağlayıcı hapis cezalarının çektirileceği yerlere “ceza infaz kurumları” denmektedir.¹ Tutukluların, hükümlülerden ayrı olarak tutulduğu yere tutukevi denir. Suç işleyen 18 yaşından küçük gençleri ve çocukları ıslah etmek amacıyla Türk Ceza Yasası gereğince faaliyette bulunan kurum ise “çocuk eğitim evleridir”. 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanunun 11. maddesinde çocuk tutukluların barındırıldıkları kurumlar eğitim ve öğretime dayalı, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan yerler olduğu belirtilmiştir.²

Sosyolog Ervin Goffman belli bir süre için toplumun genelinden koparılmış ve resmi yönetimlerce sınırlandırılmış bir hayat süren çok sayıda bireyin kaldığı ve çalıştığı mekânlara “total kurum” tanımlamasını getirir.³ Michel Foucault ise bu özellikteki mekanlara “disipliner kurum” kavramıyla yaklaşır ve Foucault, cezaevini, iktidarların açık, doğrudan, maskesiz bir biçimde kendini gösterdiği, tezahür ettiği yerler olarak betimler⁴

Türkçede zindan ve mahpushane sözcükleri -özellikle eski metinlerde- aynı anlamda kullanılır. Cezaevine, edebiyatta Hz. Yusuf'un "medreseye çevirdiği hapisane yaşamına" gönderme yaparak "medrese-i yusufiye", yani “Yusuf'un Medresesi” diyenler de olmuştur.⁵ Yine edebi metinlerde ve halk arasında cezaevine “dam” da denir; “dama düşmek” deyiimi buradan türetilmiştir. “Mahpushane”, “hapishane”, “mahbes”, “cezaevi” dendiğine de sıkça rastlanır. Argo konuşanlar “kodes” de der.⁶

Ceza infaz kurumları, yani cezaevlerinin etimolojik kökenine bakarken, ayrıntılara fazlaca girmeden, cezaevi kelimesinin tarihine ve bu kavramın muadili olarak kullanılan isimlendirmelere göz atmakta yarar var. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, Türkçede zindan ve mahpushane sözcükleri cezaevi kelimesinin yerine sıklıkla

¹ 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (İnfaz Kanunu), Kabul: 13.12.2004, RG: 29.12.2004 – s: 256855275.

² 5275 Sayılı Mevzuat. 11. Maddesi, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf> SGT:

³ Goffman E, Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates, Anchor Books / Doubleday, 1961.

⁴ Foucault M, Discipline and Punish: The Birth of the Prison. Penguin, 1991.

⁵ Medrese-i Yusufiye , <https://www.luggat.com/medrese-i-%20yusufiye/1/1>

⁶ Türk Dil Kurumu Sözlük, Cezaevi , <https://sozluk.gov.tr/> SGT 04.01.2020.

kullanılmaktadır. Ceza kelimesinin kökeni, Arapça cza kökünden gelen cazā' جزاء "bir suça karşılık ödenen bedel, tazminat" sözcüğünden alıntıdır. Bu Arapça sözcük Arapça cazā جزا "bedelini ödedi, tazmin etti" fiilinin mastarıdır. Bu sözcük Aramice/Süryanice #gzy ܓܝܘ "ödeme" kökü ile de eş kökenlidir.⁷

Bu durumda cezaevi suçluların bedel ödedikleri mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zindan kelimesi ise Farsçadan alıntıdır. Farsça zindān زندان "hapishane" fiilinden alıntıdır. Farsça fiil zēndān "silahhane, cephane saklama yeri" fiilinden evrilmiştir. Bu sözcüğün kökü Pehlevice veya Partçada zēn "silah" sözcüğüdür. Ancak sözcük "zen(silah)" kelimesinden türetilip cephane anlamına gelse de Farsçada da Türkçe ile aynı doğrultuda içinde "suçluların tutulduğu mekân" olarak kullanılmıştır.⁸

Cezaevi yerine "Hapishane" sözcüğü Türkçede yer alan bir diğer kullanımdır. Bu sözcük Arapçada "tutsak etme/ kapatma" anlamında kullanılır ve köken olarak "habasa حبس "kısıtı, kısıtladı, kapattı, hapsetti" sözcüklerine dayanır. Hapishane sözcüğü, Aramicedeki "baş bağlama" -özellikle sarık veya başörtüsü- ile de eş kökenlidir. Hapishanenin Arapçadaki kullanımından kastedilenin cezanın çekildiği mekândan ziyade kişinin tutulduğu, "kısıtlanılan mekân" olarak kullanıldığı açıkça anlaşılmaktadır.⁹

Hapishane sözcüğünün Arapça kullanımını Batı dilleriyle de benzerlik göstermektedir zira İngilizce kullanılan "prison" kelimesi Latince "prehensio" kelimesinden gelir ve "tutulma, alıkonma" manasını taşır. İlginç olan kelimenin ikincil anlamının Latince "zihinsel anlayış, kavrama" anlamına da gelmesidir. Hapishane sözcüğünün İngilizcedeki bir diğer kullanım ise "jail" dir ve bu da "kafes" anlamına gelmektedir.¹⁰

Cezaevi, Hapishane Norveç/İsveçcede ise "Fängelse" karşılığını alır ve bu sözcük ise yine "yakalamak / tutmak" anlamında kullanılmaktadır.

⁷ <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/ceza> SGT: 04.01.2020.

⁸ <https://www.etimolojiturkce.com/arama/zindan> SGT: 04.01.2020.

⁹ <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/mahpes> SGT:04.01.2020.

¹⁰ <https://languages.oup.com/google-dictionary-en/> / SGT: 04.01.2020.

Bu açıdan bakıldığında Türkçedeki “cezaevi” kelimesinin gerek Farsça gerek Arapça gerek İngilizce ya da Norveççe ve İsveççeye kıyasla daha fazla “cezalandırma” boyutu ihtiva ettiğini söylemek yanlış olmaz. Zira bu sözcük söz konusu olduğunda, sadece tutma, kapatma değil ama aynı zamanda bir “bedel ödetme”, “ceza çektirme” anlamı da fazlaca ön plana çıkmaktadır.

Gerek etimolojisinden gerekse tarihinden anlaşılacağı üzere, suç işleyen kişilerin cezalandırılma amacıyla kapalı bir yere konulması, yani hapsedilmesi, hiç de yeni bir uygulama değildir. Ancak tarihi yüzlerce yıl önceye dayanan bu yaptırımın, gelinen bugünkü noktada, alınan onca yol, edinilen onca deneyime karşın, suç işleme potansiyelindeki kişiler üzerinde caydırıcı olduğu söylenemez.

Hele ki “cezalandırma” vurgusu artıp da cezaevleri daha güvenlik odaklı, daha az insan haklarına saygılı oldukça, değil caydırıcı olmak suç üreten yerler haline gelmeleri bile kaçınılmaz oluyor.

Bu tez gelenekse bir bakış açısıyla güvenlikçi ve cezalandırıcı şekilde yaklaşıldığında, hapis cezalarının en temel beklentileri yerine getirmede bile, aslında, başarılı olmadığını ortaya koyar. Ve hemen akabinde de daha esnek ve özgürlükçü bir infaz rejimi benimsendiğinde, aslında, cezaevlerinin kendinden beklenen yararları sağlamada çok daha başarılı olduklarını ortaya koyar. Cezaevi rejimlerinin daha güvenlikçi olmak üzere sertleştikçe, özgürlüğü bağlayıcı cezaların, aslında, paradoksal olarak hiç de göz korkutucu ve caydırıcı olmadığını açıklar.

Dolayısıyla bu tez en genel anlatımıyla, özgürlüğü bağlayıcı cezaların infaz sisteminin salt hapsedme ve bekçilik etme işi olmadığını vurgular. Hatta bunun çok ötesinde, cezaevinin bir sebeple suç işlemiş bireylere yeniden insancıl değerler eken ve onları yeniden suç işlemekten alıkoyarak, suçtan arınmış bir toplum yaratma idealini de ete kemiğe büründüren bir kanal olmasının gerekliliğini tartışır.

Suçla mücadelede çokça göz ardı edilen bir konu vardır ki, o da suçun önlenmesinin cezaların verilmesi kadar cezaların çektirilmesiyle de son derece alakalı bir konu olduğudur. Hatta bu aşama nihai sonuçta adil yargılama ve hakkaniyetli ceza vermekten de daha önemli etkilere sahiptir. Bu açıdan suçları önlemede ceza infaz

sistemine düşünöldüğünden daha fazla rol ve sorumluluk düşer.

Dolayısıyla asıl hedef, özgürlüğü bağlayıcı cezalara hiç başvurmayaya gerek olmayacak ve hapsedmenin alternatifini olacak yöntemlerin bulunmasıdır. Ancak o zamana kadar da tezim, özgürlüğü bağlayıcı cezalar bir zorunluluk olduğunda, cezaevlerinin bir “gözlem evi”, bir tür “laboratuvar” olarak, suçtan caydırıcılık fonksiyonunu yerine getirmede, kendilerine düşen görevleri üstlenmeleri için değerlendirmeler sunmayı hedeflemektedir.

Tez planı:

Bu tezin sorunsalını, ceza ve güvenlik tedbirleri alanında kaydedilen onca gelişime, cezaevi sistemine yapılan onca yatırıma karşın, ceza infaz kurumlarının gelinen bugünkü noktada halen kendilerinden beklenen yararı tam olarak sağlayamaması; aksine daha güçlü ve güvenli “cezaevleri” yaratmaya çalıştıkça ortaya çıkan tablonun cezaevinin kuruluş amacını gerçekleştirmenin uzağına düşmesi oluşturur. Tezim buradan başlayarak sıkı güvenlikçi ceza politikalarının değil, aslında, güvenliğin görünmez olduğu, insan onuruna ve insan haklarına saygının “cezalandırmanın” önünde tutulduğu modellerin çok daha rehabilite edici olduğunu tartışır. (İskandinav ceza infaz modeli bu anlamda önemli başarılar elde etmiş bir modeldir.)

Tezim iki temel bölümden oluşmaktadır.

İlk bölüm itibariyle tezim özgürlüğü bağlamak suretiyle infaz edilen sert ve güvenlikçi cezaların, neden bu ceza yaklaşımıyla amaçlandığı gibi caydırıcı olamadığı üzerine yoğunlaşır ve Türkiye cezaevlerinin ana hatlarıyla bir değerlendirmesini sunar. Şunu tespit etmek gerekir ki, pek çok çalışmanın da gösterdiği gibi cezaevleri, kendilerine yapılan onca güvenlik yatırıma rağmen, yeniden suç işlemenin önüne geçen ve insanları suç işlemekten caydıran yerler olamamışlardır.

Öte yandan, tüm dezavantajlarına rağmen, cezaevlerinin hepten ortadan kalkması da şu an için olanaklı değildir. Durum böyle olunca, tezimin bu ilk bölümünde de tartışıldığı üzere, cezaevlerinin kendinden beklenen yararı, eğer / ancak insan hakları

odaklı bir şekilde yönetilirler, cezalandırıcı değil rehabilite edici olabilirlerse, ortaya koyması biraz daha mümkün olabilmektedir. Başka bir deyişle ancak “cezalandırırken normalleştiren”, hükümlüyü rehabilite etmekle kalmayan onu dışarıdaki yaşama da hazırlayan bir yaklaşımla, cezaevi paradoksunu tersine çevirmek olasıdır.

Tezimin 2. bölümü, dünyadaki neredeyse hiçbir cezaevi modeline benzemeyen ama tam da bu sebeple dünyanın farklı kültürlerindeki cezaevi yönetimlerine ilham verme potansiyelini taşıyan, cezaevi çalışmalarında “İskandinav İstisnailiği”¹¹ olarak anılan modeli anlatır.

Bu model uygulanışı itibarıyla hayatın her yerinde sosyal adaleti ve eşitlikçi olmayı önceleyen İskandinav kültüründen beslense ve bu kültüre özgü olsa da taşıdığı felsefeyle en sert ceza infaz sistemlerine bile ilham verecek yaklaşımlar içermektedir. Daha da ötesi en sert suçlular üzerinde bile sonuç alıcı bir model olarak ortaya çıkmaktadır. (Bu tez İskandinavya’daki her bir ülkenin cezaevleri tek tek ele almaktan ziyade İskandinav İstisnailiği felsefesini ve bu yaklaşımın geleneksel, güvenlikçi cezaevi yönetiminden nasıl farklılaştığını aktarmakla sınırlı kalacaktır.)

Sonuç olarak, tezim, cezaevi yönetimine güvenlikçi yaklaşıma karşın çok daha insan hakları odaklı ve hümanist bir bakış açısı getirildiğinde elde edilecek insani kazanımları da göz önünde bulundurarak, mevcut cezaevi yönetimlerine ilişkin değerlendirmeler ve öneriler sunmaktadır.

---

¹¹ Scandinavian exceptionalism

I. BÖLÜM: CEZAEVİ YÖNETİMİNDE İNSAN HAKLARI YAKLAŞIMI

Mahkûm olan, özgürlüğü kısıtlanmış (tutuklu, hükümlü ya da hükümlü) kişilerin, özgürlük hakkı ve özel hayatın gizliliği hakkı gibi hakları kısıtlanır. Suç işleyerek fail, bazı temel hak ve özgürlükleri ihlâl etmiş, suçu karşılığında ceza almasıyla da kendi temel hak ve özgürlükleri devlet eliyle kısıtlanmış olur.

Devlet, hüküm giydiklerinde, failerin kimi hak ve özgürlüklerini kısıtlayabilir ancak hiçbir insanın, insan olma onuru kısıtlanamaz ya da engellenemez. İnsan onuruna saygı uluslararası hukukun değiştirilemez kurallarından olduğu gibi, hükümlülerin rehabilite olup topluma yeniden suç işlemeyecek bireyler olarak katılmalarının da bir şartıdır. Bu hak, cezaevindekiler de dahil her insan için devletin koruması altında bulunan ve kısıtlanamaz bir hak olarak varlığını sürdürür.

T.C. Anayasasının 12. maddesinin ilk fıkrasına göre “Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulamaz, devredilemez, vazgeçilemez, temel hak ve hürriyetlere sahiptir”. Bu temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın ancak Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen nedenlerle ve kanunlarla sınırlanabilir. Başka bir deyişle, ceza yargılamasında ya da cezanın infazı esnasında kişi, anayasadan kaynaklanan temel haklara sahip olmaya devam eder. Cezanın infazında hükümlünün her ne kadar özgürlüğü kısıtlansa da belli sınırlamalarla dış dünya ile iletişim, sağlıklı yaşama hakkı, güvenliğinin temin edilmesi hakkı ve buna benzer birçok hakkı devam etmektedir. Ayrıca Anayasamızın 17. maddesi de “kimsenin insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamayacağını” açıkça güvence altına almıştır.

Devlet hem insan onuruna dokunmama hem de ona yönelmiş tehditleri engelleme yükümlülüğü altındadır. Öyle ki, devlet insan onuruna dokunmamak biçiminde sadece pasif bir davranışla yetinemez, aynı zamanda onu aktif olarak da korur. İnsan onuru devredilemez ve dokunulamaz bir hukuksal değer olarak gerek suç tiplerinin

yaratılmasında gerek suçlar için öngörülen cezaların düzenlenmesinde gerekse koruma tedbirlerinin belirlenmesinde dikkate alınması gereken en önemli değer olarak ortaya çıkar.¹²

Devletin mutlak otoritesinin birey üzerindeki en önemli yaptırımlarından bir tanesi, cezalandırma yetkisidir. Ancak öte yandan ceza infaz kurumlarındaki hükümlü ve tutuklular da devletin koruması altındadırlar. Ceza infaz kurumları ile tutukevlerinde barındırılan hükümlü ve tutukluların, ceza ve tutukluluk sürelerini güven içinde ve insan onuruna yakışır biçimde tamamlamalarının sağlanması da devletin güvencesi altındadır. Ceza infaz kurumlarının, hükümlü ve tutukluların insan haklarını korumaları ve cezaların insan onuru gerekleri ile uyumlu olarak infaz etmeleri, devletin, sorumluluk ve görevlerinin bir gereğidir. Hiçbir devlet organı, ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz.¹³ Aksine bir kişi özgürlüğünden mahrum edildiği zaman, o kişinin onuruna saygı gösterilmesini sağlamak devlet adına bir görev olur.¹⁴

Uluslararası kurallara göre insanların cezaevinde olmaları, onların tüm haklarının askıya alınması anlamına gelmemekte olup, cezaevi koşulları asla ek bir cezalandırma yöntemi olarak kullanılamaz. Modern, hukukun üstünlüğünün asıl ilke olarak kabul edildiği toplumlarda cezaevlerinin insanlara adaletin zaten vermiş olduğu cezaya ek olarak daha ağır başka bir ceza vermek gibi bir işlevi ya da görevleri yoktur.

BM Kişi Hakları ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi 10. Maddesinde “Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkesin, insani muamele ve insanın doğuştan sahip olduğu insanlık onuruna saygı görme hakkına sahip olduğunu” açıkça ortaya koyar.¹⁵ Cezaevlerinde kalan tüm insanlar da ister en ağır suçları işlemiş hükümlüler isterse

---

¹² Ünver. Y., Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 937.

¹³ 3687 sayılı Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazi Hakkında Tüzük, 2. Bölüm , Madde 4

¹⁴ Uluslararası Ceza Reformu (Penal Reform International) ve İşkenceyi Önleme Derneği (Association for Prevention of Torture, APT), “Hapishanelerde güvenlik ve insan onuru dengesi: Önleyici izleme için bir çerçeve”, 2. Baskı ,Penal Reform International 2015 <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/11/Balancing-Security-Dignity-in-Prisons-Turkish.pdf> SGT 4.01.2020.

¹⁵ Kişisel Ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 10.Madde, BM Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 49. maddeye uygun olarak 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamıştır.

henüz masumiyet karinesine sahip tutuklu olsunlar, insan onuruna saygı gösterilmesini, onur kırıcı davranışların, özellikle işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı muamele ve cezaların korunmayı hak eder. Cezaevleri ve özgürlüğü bağlayıcı cezalara yönelik uluslararası kuralların temel amacı ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde barındırılan hükümlü ve tutukluların, ceza ve tutukluluk sürelerini, insan onuruna yakışır biçimde geçirmelerini garanti altına almaktır.¹⁶

Andrew Coyle, hapisane çalışmaları alanında yaptığı araştırmalara dayanarak, mahpusların saygı, adil ve iyi muamele gördüklerinde daha düzenli ve güvenli yaşadıklarını söyler. Coyle'in da dediği gibi, "İşledikleri ileri sürülen ya da gerçekten işlemiş oldukları suç ne kadar korkunç olursa olsun, tutuklanan ya da hapsedilen kimseler insan olmaya devam ederler. Kendileriyle ilgilenen mahkeme ya da adli makam bu kimselerin elle ellerinden insanlıklarının değil, yalnızca özgürlüklerinin alınmasına karar vermiştir. Tutuklanan ya da hapsedilen insanlar özgürlüklerini kaybetmenin sonucu olarak kaybettikleri haklar dışında bütün insan haklarına sahip olmaya devam ederler."¹⁷

İnsan hakları cezaevi yöneticiliğinin her alanına yayıldığı, sadece ilkesel olarak değil bire bir uygulamalarda da cezaevi yöneticiliğinin vazgeçilmez bir parçası Coyle'a göre, cezaevlerini uluslararası insan hakları belgelerinin öngördüğü evrensel ilkelere göre yönetmek, mahkumlar, cezaevi personeli ve ziyaretçiler dahil herkesin insanlığına saygı göstermek cezaevleri için en etkili ve emniyetli yönetim tarzıdır.¹⁸

Devletin koruması altında bulunan kişilerin haklarının ihlal edilmesi, sadece hakkı ihlal edileni değil en az onun kadar, hatta ondan çok daha fazla devleti ve bu hakkı ihlal eden kişi ya da kişileri maddi ve manevi olarak sorumluluk altında bırakır.

---

¹⁶ 1955'te Cenevre'de toplanan Suçların Önlenmesi ve Suçluların Islahı üzerine Birinci Birleşmiş Milletler Konferansı tarafından kabul edilmiş,ve Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından 31 Temmuz 1957 tarihli ve 663 C (XXIV) sayılı ile 13 Mayıs 1977 tarihli ve 2076 (LXII) sayılı Kararlarıyla onaylanmıştır. Bu sözleşmenin 1. Maddesi Uyarınca "Bütün mahpuslara insanlık onuru ve değerine içkin saygıyla davranılır. Hiçbir mahpus, gerekçesi ne olursa olsun işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ve cezaya maruz bırakılamaz ve bütün mahpuslar böylesi muamele ve cezaya karşı korunur." <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/876b6--Mahpusların-Islahi-İcin-Asgari-Standart- Kurallar.pdf> SGT 4.01.2020.

¹⁷ Coyle A. , "A Human Rights Approach To Prison Management: Handbook For Prison Staff " ,International Centre For Prison Studies, 3rd edition, July 2018, s. 32.

¹⁸ Coyle A., " Safeguarding the rights of detained persons: A paradigm of the challenges facing Ombudsmen in the modern world", Wellington Conference,43. Working Session, 12.02.2013, <https://www.theioi.org/publications/wellington-2012-conference-papers> SGT 4.01.2020.

Cezaevinde insanlık dışı uygulamaların meydana gelmesi halinde, durumun kendisi başlı başına bir suç olmakla beraber, bu durum, sadece mahpuslara zarar vermekle kalmaz, cezaevinin işlevini yerine getirerek, suçtan arınmış bir toplum yaratılmasına da engel teşkil eder.

Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır.¹⁹

Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin kanun ve düzenlemelerden de hareketle, açıkça görülebileceği üzere, cezaevi salt bir cezalandırma yeri değil, ondan daha öte, topluma kazandırma ve yeniden toplumsallaştırma yeridir. Cezaevinin (ve hapsedmenin) kuruluş ve varoluş amacına uygun düşecek şekilde caydırıcılık düzeyinin artırılabilmesi ve bireylerin yeniden suç işleme olasılıklarının azaltılması ancak bu bakış açısıyla mümkün olur.

Kriminologların suçlulukla etkili bir mücadelenin yürütülebilmesi için cezaevlerinin ve cezalandırmanın nasıl olması gerektiği konusunda yaptığı çalışmalar da göstermektedir ki, cezaevi koşullarının insanileştirilmesi ve cezaevinde yüksek güvenlik sistemlerinden daha çok rehabilitasyon faaliyetlerine ağırlık verilmesi bu amaca ulaşmak içindir. Cezaevleri ve özgürlüğü bağlayıcı cezalar suçluları zaptetme yeri olarak görülemez.

Bilakis cezaevi açısından bakıldığında, suçlunun suç işleme duygularından arındırılarak topluma yeniden kazandırılması, insan hakları açısından cezaevlerine yüklenen en önemli görevdir. Bu görevleri itibariyle cezaevleri “suç işlemiş kişilerin, suç işleme duygularından arındırılarak, topluma yararlı bireyler olmalarının sağlanması” ile mükelleftirler. Bu sebeple ki, cezanın infazında hükümlüye, bir yandan, onun suçlu davranışının toplum tarafından kabul edilemeyeceği anlatılırken, diğer yandan da onun kendini değersiz insan kabul etmemesi, bilakis gelecekte sosyal

¹⁹ 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, Madde 3, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf> SGT: 06.01.2020.

uyumlu davranışa yetenekli olabileceğinin açıklanması zaruridir.

Bu yüzden cezaların infazı esnasında güvenliği sağlamak kadar mahpusların sosyal yapılarının iyileştirilmesi, özdeğer duygularının kuvvetlendirilmesi ve onların cezaevi sonrası hayata yeniden entere edilmelerinin yolları üzerine politikaların geliştirilmesi de esastır.²⁰

A. Özgürlüğü Bağlayıcı Cezaların İnfazında İlkeler

Cezaevi idareleri yoğun kamu gücü içeren bir kamu hizmeti sunar. Bu kurumlar gerek yetkilerinin kapsamı gerekse hapsedilenlerin haklarının sınırlılığı bağlamında son derece özgün kurumlardır. Cezaevi yönetimleri, hükümlülerin her anı üzerinde gözetim ve yaptırım uygulama yetkilerine sahiptir. Daha da ötesi, bu kurumlarda denetimin ve açıklık ilkesinin uygulanmasının şart ama güç olması buralarda insan haklarından taviz verilmemesini de güç ama bir o kadar da önemli hale getirir.

Cezaevlerinin bu özel konumu, hükümlü (ve tutuklular) hapsedilmeleri nedeniyle hangi haklardan mahrum bırakılabilirler ya da hükümlü (veya tutuklu olmak) hangi haklardan yararlanılması bakımından eşit muameleden sapılmasını haklı kılabilir sorularının hassasiyetle cevaplanmasını mecbur kılar.

Cezaevlerinin insan haklarına duyarlı bir alan olması, onların yönetimlerine özel bir hassasiyet getirir. Bu soruları cevaplayarak cezaevi yönetimlerine yol gösterebilecek uluslararası ilkeler cezaevindeki yaşamın insan hakları öncelenecek düzenlenmesi gerektiğinin altını çizer. Birleşmiş Milletler 'in konuyla ilgili düzenlemeleri mevcuttur. Birleşmiş Milletlerin cezaevlerinde tutulan hükümlü ve tutukluların hangi koşullarda barındırılıp, onlara nasıl davranılamayacağını açıkladığı bu temel ilkeler, cezaevlerinin nasıl yönetilmesi gerektiğine de rehberlik eder.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar,²¹ Her Tür

²⁰ Demirbaş T., Kriminoloji, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Eylül 2020, 7.Baskı, s.320.

²¹ 1955 tarihli Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/TreatmentOfPrisoners.aspx> SGT 20.12.2020.

Tutuklu ya da Hapsedilen Kişilerin Korunmasına İlişkin İlkeler²², Hapsedilenlere Muamele Bakımından Temel İlkeler²³, Mandela Kuralları olarak da bilinen ve 1955 kurallarının gözden geçirilmesini amaçlayan kurallar²⁴, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Avrupa Hapishane Kuralları²⁵ da cezaevi yönetimlerinin temel hak ve özgürlüklere uygunluk konusunda uygulayabileceği belli standartlar getirmiştir. Yine Avrupa Konseyi'ndeki İşkencenin Önlenmesi Komitesinin ilkeleri, hapsedilenlere kötü muameleyi önleme konusunda önemli bir işleve sahiptir.²⁶

AİHM Kararlarından hareketle de cezaevi yönetimi açısından hükümlü ve tutukluların insan haklarına ilişkin ilkeler tesis edilebilir. AİHM cezaevinde kalanların haklarına ilişkin kararlarının hemen tamamında hapsedilen kişileri, özgürlükleri dışındaki hakları bakımından, diğer bireylerle aynı şekilde hak öznesi olarak görmektedir.

Hatta AİHM'in yaklaşımında, hükümlüler ve tutuklular tamamen devletin kontrolünde bir hayat sürdürdüklerinden, yaşam hakkı ve sağlık hizmetlerinden yararlanma bakımından devletin pozitif yükümlülüklerinin daha fazla olduğundan bahsetmek de mümkündür. Devletin gözetim ve denetiminde olmaları nedeniyle, örneğin, sağlık sorunları tedavi edilmeyen, hatta kendi istemiyle yaşamına son veren, hükümlüler (ve tutuklular) söz konusu olduğunda, herhangi bir yurttaştan çok daha fazla, devletin sorumlu tutulmasının söz konusu olduğu da görülmektedir.²⁷

AİHM'e bu konuya ilişkin yapılan başvuruların önemli bir kısmı AİHS'in kötü muamele yasağına, ifade özgürlüğüne ya da özel hayatın gizliliğine ilişkin düzenlemelerine ilişkindir. AİHM çok sayıda kararında hücrelerin fiziki koşulları²⁸,

²² 1988 tarihli Body of Principles for The Protection of All Persons under any form of detention or Imprisonment, <http://www.un.org/documents/ga/res/43/a43r173.htm> SGT 20.12.2020.

²³ 1990'da kabul edilen The Basic Principles for the Treatment of Prisoners <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/BasicPrinciplesTreatmentOfPrisoners.aspx> SGT 20.12.2020.

²⁴ UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (Nelson Mandela Rules), <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/1957/06/ENG.pdf> SGT 20.12.2020.

²⁵ 2006 tarihli https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809ee581 SGT 20.12.2020.

²⁶ 1989 tarihli İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi, SGT 20.12.2020.

https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/29/IskenceninOnlenmesiSozlesmesi_AK.pdf

²⁷ Sever Ç, Hapishane İdarelerinin Yetkileri Ve Hapsedilen Haklarının Sınırı, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Ocak-Şubat 2016, Sayı 122, s. 141-192.

²⁸ AİHM'in 3. maddenin ihlal edildiğinde ilişkin karar örnekleri için bkz. Peers v. Yunanistan, 28524/95, 19.4.2001; Kalashnikov v. Rusya, 47095/99, 15.7.2002; Modârcă v. Moldova 37829/08,

hapishanenin kalabalıklığı²⁹, nakil işleminin tekrarlanması³⁰, hücre arkadaşlarının kötü muamelesi³¹, hapishane çalışanlarının kötü muamelesi³², sağlık hizmetinin gereği gibi veya hiç sunulmaması, *örneğin* hapishane koşullarının akıl sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmemesi³³ ya da ciddi bir hastalığa rağmen hapsedmeye devam etme³⁴ ya da özel hayatın korunmasına ilişkin haklarının ihlal edildiği yoluyla insan haklarının ihlal edildiğine karar vermiştir.

AIHM yine, *örneğin* Türkiye'yle ilgili Nusret Kaya kararında (43750/06,22.4.2014) telefonda Kürtçe konuşma yasağının, Uslu kararında (23815/04, 20.1.2009) başvuranın muayene sonuçlarının bir kopyasının kendisine verilmemesinin 8. maddeyi³⁵ ihlal ettiğine karar vermiştir. Yine mahkeme *örneğin* Mesut Yurtsever kararında Kürtçe basılan Azadiya Welat Gazetesi'nin gazeteyi inceleyecek personel bulunmaması ve her sayının çevrilemeyecek olmasını gerekçe gösterip hükümlülere verilmemesinin ifade özgürlüğünü ihlal ettiğine karar vermiştir.³⁶

AIHM kararlarında cezaevlerinin sadece cezaevinde yaşama ilişkin değil cezaevi sonrası yaşama ilişkin umut etmeye ilişkin de insan haklarını önceleyen bir tavırda olmalarını önemsemiştir. Bu çerçevede *örneğin*, mahkeme, müebbet hapis cezası alan

---

10.5.2007; Florea v. Romanya, 21534/05, 14.9.2010; Ananyev vd. v. Rusya, 42525/07 - 60800/08, 10.1.2012 (3. Maddenin yanı sıra 13. Maddenin de ihlal edildiğine karar verilmiştir); Canali v. Fransa, 40119/09, 25.4.2013; Vasilescu c. Belçika, 64682/12, 18.3.2014.

²⁹ Mandic ve Jovic v. Slovenya ve Štruel vd. v. Slovenya, 5774/10- 5985/10, 20.10.2011; Torreggiani vd. v. İtalya, 43517/09-35315/10-37818/10-46882/09- 55400/09-57875/09-61535/09, 8.1.2013 (pilot karar).

³⁰ Khider v. Fransa, 39364/05, 9.7.2009; Payet v. Fransa, 19606/08, 20.1.2011.

³¹ Preminin v. Rusya, 44973/04,10.2.2011; Yuriy Illarionovich Shchokin v. Ukrayna, 4299/03, 3.10.2013 (Ölüm gerçekleştiğinden 2. Maddenin ihlaline karar verilmiştir); D.F. v. Litvanya, 11160/07, 29.10.2013.

³² Tali v. Estonya, 66393/10, 13.2.2014.

³³ Romanov v. Rusya, 63993/00, 20.10.2005; Kucheruk v. Ukrayna, 2570/04, 6.9.2007; Dybeku v. Arnavutluk, 41153/06, 18.12.2007; Rupa v. Romanya, 37971/02, 16.12.2008; Slawomir Musiał v. Polonya, 28300/06, 20.1.2009 ; Raffray Taddei v. Fransa36435/07, 21.12.2010; Z.H. v. Macaristan, 28973/11, 8.11.2011; G. v. Fransa 27244/09, 23.2.2012; M.S. v. Birleşik Krallık, 24527/08, 3.5.2012; L.B. v. Belçika, 22831/08, 2.10.2012 (Bu kişinin cezaevinde tutulabilecek akıl sağlığı olmadığından yedi yıl boyunca cezaevinin psikiyatrik bölümünde bulunmasının 5. maddenin 1. fıkrasının ihlal edildiğine karar verilmiştir); Claes v. Belçika, 43418/09, 10.1.2013 ; Ticu v. Romanya, 24575/10, 1.10.2013 .

³⁴ Tarariyeva v. Rusya, 4353/03,14.12.2006; Testa v. Hırvatistan, 20877/04, 12.7.2007; Poghosyan v. Gürcistan, 22999/06, 24.2.2009; V.D. v. Romanya, 7078/02, 16.2. 2010; Iacov Stanciu v. Romanya, 35972/05, 24.7.2012.

³⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 8 Rehberi Özel hayata ve aile hayatına, konuta ve haberleşmeye saygı hakkı, 30 Nisan 2019'da güncellenmiştir https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_TUR.pdf SGT 20.12.2020.

³⁶ Mesut Yurtsever vd. v. Türkiye,14946/08, 21030/08, 24309/08, 24505/08, 26964/08, 26966/08, 27088/08, 27090/08, 27092/08, 38752/08, 38778/08 ve 38807/08, 20.1.2015.

hükümlülerin cezalarının herhangi bir umuda sahip olamayacak şekilde infaz edilmesinin işkence yasağına aykırılık oluşturduğuna karar vermiştir.³⁷

Mahkeme müebbet hapis cezasına hükmedilen kişilere özgü olarak aileleriyle iletişim kurma hakkının sınırlanması hususunda da ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan hükümlülerin diğer hükümlülerden farklı olarak ailelerini ancak kısa süreli görebileceklerine ilişkin genel yasağın insan haklarını ihlal ettiğine karar vermiştir.³⁸

Bu kararları çok daha çeşitlendirmek mümkündür. Benzer şekilde AYM'nin de kapalı görüşlerde alınan ses ve video kayıtlarının aile mahremiyetine en teşkil ettiği, disiplin kurulları tarafından mektuplara el konulmasının, fotoğraf çekiminin ve gönderiminin kısıtlanmasının, koğuş ve odalara ait havalandırma bahçesinin üzerine fens teli çekilmesi nedenleriyle kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkının engellenmesinin, ziyaretçi sayısı ile ziyaret gün ve saatlerinin sınırlandırılması ve öğrenim gören çocuklara hafta sonu ziyaret yasağı konulması nedenleriyle aile hayatına saygı hakkının ihlal edilmesinin; radyo kullanımının kısıtlanması nedeniyle ifade hürriyetinin engellenmesinin, sınavlara girişin yasaklanmasının eğitim hakkının ihlali olduğu yönünde kararları olmuştur.³⁹

Tüm bu kararlardan da görülebileceği üzere günümüzde hükümlülere (ve tutuklulara) yönelik uygulanan politikaların daha az güvenlikçi ve cezalandırıcı daha çok insan hakları odaklı olarak değişmesi beklenmektedir. Bu bağlamda bugüne dek işlevi salt ıslah olarak görülen cezaevlerinden de artık hükümlüleri yeniden sosyalleştirilip sağlıklı bireyler olarak toplumsal hayata geri dönmeye hazırlaması beklenmektedir. AYM ve AIHM kararları bu doğrultuda birer rehber gibi görülebilir. Zira suçla mücadelede cezaevi üzerine düşen rolü ancak bu kıstaslarla oynayabilecektir.

---

³⁷ Kafkaris v. Kıbrıs (BD, 21906/04, 12.2.2008) ve Vinter ve Diğerleri v. Birleşik Krallık (BD, 66069/09, 130/10 ve 3896/10, 9.7.2013) ile Öcalan v. Türkiye kararları buna örnektir. Bu konuda bir çalışma için bkz. Öncü, 2014: s. 13-36.

³⁸ Khoroshenko v. Rusya kararı, 41418/04, 30.07.2015 [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-156006"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) SGT: 07.01.2020.

³⁹ Aym Müjdat Gürbüz Başvurusu, 2017/36529, 23/5/2018.

B. Suçla Mücadelede Cezaevlerinin Rolü

Cezaevlerinin toplumu suçtan koruduğu tezi doğru bir tez değildir. Aksine cezaevleri topluma , suç işlemiş kişileri bir süreliğine gözlem altında tutarak, aslında, bir miktar koruma sağlar. Suç işlemiş kişi ister kısa süre isterse uzun süre cezaevinde kalsın, genel olarak suç sorununu çözmeden, insanları yeniden suç işlemekten vazgeçirecek dinamikler çalıştırmadan, onları sadece hapsederek suçu önlemek mümkün değildir.⁴⁰

Cezaevleri tek başına güvenli bir toplum yaratamaz ama eğer belirli ilkelerle yönetilirse, insanları suç işlemekten caydırabilir. Cezaevi yönetimine ilişkin uluslararası bağlayıcılığı olan tüm ilkeler, bu sebeple, içerikte ortak payda olarak, cezaevinin kendinden beklenen amacı yerine getirebilmek için insan haklarını önceleyen ilkeler çerçevesinde yönetilmesi gerektiğini vurgular. Hapis cezalarının infazında elbette emniyet, güvenlik ve disiplin ihtiyaçlarının hesaba katılması gerekir. Ancak suçla mücadelede cezaevlerinin bir rol oynamasını istiyorsak, cezaevinde kalan hükümlü ve tutuklulara anlamlı katkılar sağlayacak ve böylece onları toplumla yeniden bütünleşmeye hazırlayacak cezaevi koşullarının sağlanmasının gerekliliğini de gözardı etmememiz gerekir.⁴¹

Cezaevine kapatılmanın suç işlemiş kişilerin topluma yeniden katılımını sağlamada, suç işleme potansiyeli olan kişileri ise suç işlemekten alıkoymada başarılı olamadığı görüşünü tersine çevirebilmek için, özgürlüğü bağlayıcı cezaların bir yaptırım türü olarak kaçınılmaz olduğu durumlarda, suçla mücadelede cezaevinin rol oynayabilmesi için cezaevi yönetiminin yüksek bir hassasiyetle insan hakları odaklı tasarlanması gerekir. Aksi takdirde, cezaların özel önleme etkisi sözkonusu olduğunda, cezaevine birden fazla giren hükümlülerin oranının yüksek olması, tek başına cezaevlerinin varlığının, suçla mücadelede etkin olduğu görüşünü reddeder.⁴²

Cezaevinin (ve hapsedmenin) varoluş amacına uygun düşecek şekilde caydırıcılık düzeyinin artırılabilmesi ve bireylerin yeniden suç işleme olasılıklarının azaltılması ancak bu bakış açısıyla, onların cezaevinde kaldıkları süre zarfında rehabilite edilip,

---

⁴⁰ Harding D. J, "Do Prisons Make Us Safer?" Scientific American, June 21, 2019.

⁴¹ Cormic M. A, "The Prison 's Role in Crime Prevention", 41 J. Crim. L. & Criminology 36 (1950-1951)

⁴² Demirbaş T. a.g.e. s.1.

yeniden sosyalleşmeye hazır hale getirilmeleriyle mümkün olur.⁴³

Kriminologların suçlulukla etkili bir mücadelenin yürütülebilmesi için cezaevlerinin ve cezalandırmanın nasıl olması gerektiği konusunda yaptığı çalışmalar da göstermektedir ki, cezaevi koşullarının insanileştirilmesi ve cezaevinde yüksek güvenlik sistemlerinden daha çok rehabilitasyon faaliyetlerine ağırlık verilmesi bu amacı ulaşmak içindir. Modern dönemde ceza infaz sistemi, bu prensip üzerine kurulmuştur.

Bunun aksi, özgürlüğünden yoksun bırakılan bir kişi için, zaten özgürlüğün bağlanmasının kendisi bir ceza iken, bir de cezaevi koşullarını cezaevi içinde yeni bir cezalandırma aracı olarak kullanmak en basit tanımıyla bir insan hakkı ihlalidir. Özgürlüğü bağlayıcı cezaların infazı, bu bakımdan, özgürlük hakkı dışındaki tüm diğer insan haklarının garanti altına alındığı bir ceza infaz sistemi; bireylerin “kapatılmalarından” çok, “adaletin sağlanması” düşüncesi üzerine inşa edilen bir “ceza adalet politikasının” da güvencesi olacak şekilde ele alınmalıdır.

Bir ülkedeki adalet sistemine olan inanç, sadece bir cezalandırma değil, ondan önce ve öte, suç önleme konusunda yetkinlik ya da yeterlilikle, suçun meydana gelme olasılığını azaltma kapsamındaki müdahalelerle yükselecektir. Bu bağlamda suçla mücadele salt cezaevlerine bırakılmaktansa, ceza adaleti sistemi suçun kontrol mekanizması olarak görülüp, bu sorumluluk tüm toplumsal ve sosyal aktörler arasında paylaşılmalıdır.⁴⁴

Bu sebeple ki, cezanın infazında hükümlüye, bir yandan, onun suçlu davranışının toplum tarafından kabul edilemeyeceği anlatılırken, diğer yandan da onun kendini değersiz insan kabul etmemesi, gelecekte sosyal uyumlu davranışa yetenekli olabileceğinin açıklanması zaruridir. Bu yüzden cezaların infazı esnasında sadece güvenlik odaklı düşünmek yetmez, güvenliğin yansıra hükümlü ve tutukluların sosyal yapılarının iyileştirilmesi; özdeğer duygularının kuvvetlendirilmesi ve sadece sosyal uyumlu davranış stiline değil sosyal uyumlu zihniyetlere ve rollere de alıştırılmaları

---

⁴³ Harding D , Morenoff J. D, Wyse J.B On the Outside: Prisoner Reentry and Reintegration , University of Chicago Press; First edition, 2019.

⁴⁴Tilley N, Crime Prevention, Willan Publishing, 2009, s. 139-140.

için politikaların geliştirilmesi esastır.⁴⁵

Sadece ceza infaz sistemlerinin değil ceza adalet sistemlerinin ve ceza politikalarının da bu ilkeleri sağlayabilecek şekilde yapılması ve yönetilmesi gerekir.⁴⁶

II. CEZAEVİ PARADOKSU

Suç işleyen kişilerin cezalandırılma amacıyla kapalı bir yere konulması, hapsedilmesi, tarihsel anlamda hiç de yeni bir uygulama değildir.

Hapishaneler ilk çıkışı itibariyle cezalandırma değil bir tür tutukevi fonksiyonu gören, “suçlunun”, özde cismani olan, gerçek cezasını çekene kadar bekletildiği yerler olarak kullanılan, tam da bu sebeple “ıslah” amacı taşımayan yerlerdi. Ancak cezaevinin bir cezalandırma ve “ıslah” biçimi olarak tarihini ister 1555, İngiltere’de Piskopos Ridley’in başında olduğu, toplum için olumsuzluk yaratan kişilerin ıslahını amaçlayan Bridgewell Şatosuna⁴⁷ ister bir hırsızın olağan cezası olan idam cezası yerine devlet tarafından eğitilip iyileştirmesine karar verilmesiyle, 1588’de Amsterdam’da kurulan cezaevine dayandırılma (konuyu bu tarihlerden önce İtalya’ya götüren akademisyenler de vardır), hapsedme üzerine anlamlı bir birikimin oluşması için yeterli zamanın geçmiş olduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz⁴⁸.

Peki, o günlerden bugünlere, yüzlerce yıldır gerek zihinsel gerek hukuksal gerekse infazın uygulanmasına yönelik değişimlerle birike birike gelen bu deneyim, cezaevinin ilk çıkışı itibariyle yarattığı beklentileri yerine getirebilmiş midir?

Sadece cezaevi pratiğinde değil ceza adaleti ve güvenlik tedbirleri alanında kaydedilen onca gelişmeye rağmen de halen ceza infaz kurumlarının, gelinen bugünkü noktada kendilerinden beklenen yararı tam olarak sağladığını söylemek mümkün değildir.

⁴⁵Penal Reform International ,”Global Prison Trends Report 2016,”, Mayıs 2016, <https://www.penalreform.org/blog/ome-positives-but-prisons-continue-to-be-a/> SGT 4.1.2020.

⁴⁶ Dönmezer S, Suç Siyaseti, İstanbul Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Araştırma ve Uygulama merkezi Suç Siyaseti Sempozyumu, s.2-4 .10.1984.

⁴⁷ İçel- Sokullu Akıncı-Özgenç- Sözüer- Mahmutoğlu- Ünver, s.87; Özbek, s.37.

⁴⁸ Rubin, Ashley & Deflem, Mathieu. (2019). History of the Prison., Oxford Research Encyclopedia of Criminology.ch20., Published in 2018.

Tam aksine daha güçlü ve güvenli “cezaevleri” yaratmaya çalışıldıkça ortaya çıkan tablonun cezaevinin kuruluş amacını gerçekleştirmenin çok daha uzağına düştüğünü söylemek hiç de abartılı olmaz.

Şöyle ki, Klasik Okulla birlikte, Ortaçağ’ın zalimane cezalandırma yöntemleri yerini, suç işlemiş kişileri vicdanlarıyla baş başa bırakarak, kendileriyle yüzleştirecek, akabinde de onlara kendilerini suç işlemekten ifade edebilecekleri yeni davranış paternleri öğretecek (onları rehabilite edecek) rasyonel ve adil bir cezalandırma sistemine bırakmıştır.

16. yüzyılın ikinci yarısında cezalandırmanın amacı konusunda meydana gelen değişimle birlikte ortaya çıkan, bu modelle, bedene ve yaşama yönelik cezaların yerini, özgürlüğün belli bir süreyle sınırlandırılması suretiyle oluşan hapis cezasının alması, bu ilk çıkışı itibariyle modernist bir anlayış olup, temelde “suçlunun” ıslahını ve o topluma yeniden kazandırılana kadar da toplumun olası bir riskten, tehditten korunmasını öngörmüştür. Bu şekilde, yani özgürlüğü bağlayıcı, hapis cezalarıyla bedene ya da direkt cana yönelik cismani cezalardan vazgeçilmesi hem ceza infaz biliminin gelişmesiyle mümkün olmuş hem de insanların bedenlerine kastedilerek cezalandırılmaları yerine bir hapse konarak özgürlüklerinin kısıtlanması “gelişmiş” bir yaptırım yöntemi olarak ceza infaz bilimini de geliştirmiştir.⁴⁹

Bilim insanlarının toplumun doğasını, bireyin onun içerisindeki yerini, suçun ortaya çıkmasında etken olan unsurları ve dolayısıyla suçluların cezalandırılması usulünü sorgulamaya başlaması, ıslah konusunda ilk reformların yapılmasının düğmesine basar.

Çok özetle söylemek gerekirse, Fransız İhtilaliyle birlikte özgürlüğün insan için vazgeçilemeyecek bir değer oluşunun anlaşılması, cismani uygulamaların yerlerini kademeli olarak modern ceza sistemlerine bırakmasının da yolunu açar. Böylelikle cezaevinin, bu son derece değerli olan bireysel özgürlüğü kısıtlayarak, “cezanın kendisi haline gelmesinin” de önü açılmış olur. Bu şekilde de cezaevi, suçlunun

---

⁴⁹ BBC, Attitudes to punishment, <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z8bd3k7/revision/10> SGT: 04.01.2020.

vücuduna eziyet çektirmek ya da onun vahşice yaşamına son vermek değil onu değiştirip, doğru yola yönlendirmek için bir yaptırım, cezai bir yöntem olarak görülmeye başlanır.⁵⁰

Hele ki John Howard'ın gözlemlerine dayanarak hazırlanan ve daha 1700lerde İngiliz Parlamentosunca kabul gören Cezaevi Yasasından sonra (Penitentiary Act of 1779⁵¹) cezaevlerine yönelik geliştirilen düşünceler gerek cezalandırma gerekse cezaevlerini tasarlayıp yönetme adına da hakikaten “devrimsel “nitelikte gelişmeler olmuştur. Mesela, söz konusu yasa uyarınca cezaevine atfedilen dört temel özellik, o yılların şartları göz önünde bulundurulduğunda, hiç de küçümsenebilecek gelişmeler değildir. Suçluların ıslahı için onların sadece “kapatılmalarının” yeterli olmayacağı, bu kapatmanın yanı sıra onların kapatıldıkları cezaevlerinin de güvenli ve sağlıklı bir bina, suçluların kurallara uydularından emin olmak için yeterli denetim, mahkûmların beslenebilmeleri, onların yemekleri için ödedikleri ücretin kaldırılması ve reformcu bir rejim gibi kimi niteliklere sahip olmasının gerektiğine kanaat getirilmesi son derece önemli bir anlayış değişimine işaret eder.⁵²

Hatta öyle ki sadece bu yasa özelinde bile, mahkûmların, Antik çağlarda “zehirleyerek, asarak, topuzla vurarak, kılıçlayarak, boğarak, yakarak, uçurumdan atarak”, Ortaçağda “vahşi hayvanlara atarak veya bazı uzuvlarını kesip, onları sakatlayarak ya da “kisas ve intikam” şeklinde gerçekleşen cismani cezalardan yola çıkıp, hapsedilenlerin nasıl sağlıklı bir ortamda rehabilite olabileceklerinin tartışılır hale gelmesi, sadece o zamanlar için değil, kanımca bugün için de gerçek manada bir reformdur. Ki bu gelişmeler sadece hukuk için değil asıl başta uygarlık tarihi için hiç de küçümsenemeyecek gelişmelerdir. Hatta öyle ki cezaevlerinde uygulanan rejimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan sıkıntılar ne kadar önemli olursa olsun, ölümle (ve diğer cismani şekillerle) cezalandırmanın yerini özgürlüğü belirli bir süre bağlayan hapis cezasına bırakmış olması bile kendi başına insanlığın gelişimi için bir basamak olarak görülmelidir.

⁵⁰ Süslü G, Ceza İnfaz Kurumlarında Hükümlülük, Seçkin Yayınları, Ankara 2016, s. 112.

⁵¹ Devereaux, S. (1999). “The Making of The Penitentiary Act, 1775–1779”. *The Historical Journal*, 42(2), 405-433. doi:10.1017/S0018246X98008309 .

⁵² Roberts, L. (1985). “John Howard, England's Great Prison Reformer: His Glimpse Into Hell”. *Journal of Correctional Education*, 36(4), 136-139. Retrieved October 15, 2020, from <http://www.jstor.org/stable/41971574>.

Ancak benim burada meramımı anlatabilmek için sadece çıkışına değindiğim ve elbette günümüze dek, yüzyıllar boyunca gerek hukuk gerek diğer interdisipliner alanların da doğması ve büyümesiyle iyice gelişen hapsedme suretiyle cezalandırma ve “ıslah” etme alanının, bugün için, ne suçluları vicdanlarıyla buluşturup, onlara yeni bir kişilik kazandırma ne de insanları suç işlemekten alıkoyma yolunda tam anlamıyla başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir.

Hatta bunun aksini, “bir cezalandırma aracı olarak, cezaevinin kendisinin” sorun üretmeye ve halihazırda varolan sorunları büyütmeye müsait bir ortam yarattığını söylemek daha doğru olur. Pek çok deneyim ve çalışma açıkça göstermektedir ki, ceza infaz ve güvenlik tedbirleri sertleştikçe, cezaevleri daha “cezalandırıcı” hale geldikçe, suç işleme oranlarının ve işlenen suçların boyutu da artmaktadır. Bu hususta son derece çarpıcı bir paradoks vardır; zira insana, suça ve cezalandırmaya ilişkin bilgi ve deneyim arttıkça çok daha “başarısız” cezaevleri yaratılır olmuştur. Bu doğrultudaki görüşleri destekleyen onlarca çalışma, istatistik, delil ve yaşanmışlık mevcuttur. Pek çok deneyim göstermektedir ki, cezaların arttırılması, suç bedelinin ağırlaştırılması ve daha yüksek güvenliikli cezaevleri inşa etmek suçu önlememektedir. Bu çokça denenmiş yöntem bir sonuç getirmediği gibi geri tepmekte ve daha çok suç işlenmesi için uygun zemini de hazırlamaktadır.⁵³

Bugün geldiğimiz noktada gelişmiş ülkeler cezaevlerindeki insan sayısını azaltacak çarelere ve cezaevinin ancak en son bir çare olarak başvurulmasını mümkün kılacak alternatiflere öncelikli olarak odaklanıyorlar. Bu sebeptendir ki gelişmiş ülkelerdeki trend, özgürlüğü bağlayıcı cezaların yerlerini, hızla, denetimli serbestlik, suç önleyici çalışmalar ve onarıcı adalet uygulamalarına bırakması yönündedir. Zira, pek çok disiplinden gelen sosyal bilimcinin hemfikir olduğu bir konu vardır ki, o da kişilerin suç işle(ye)memesini sağlamak için hapis cezasını kullanmak sadece, cezalarını çektikleri, yani hapsedildikleri süre boyunca, işe yarar ve bu son derece maliyetli bir yöntemdir. Dünya üzerindeki pek çok deneyim göstermektedir ki hapis dahil, sert cezalarla kişileri serbest kaldıklarında yine suç işlemekten alıkoymak pek de mümkün olmaz.

---

⁵³ T R Clear, “Backfire: When Incarceration Increases Crime”, Journal of the Oklahoma Criminal Justice Research Consortium Volume:3 (August 1996) s.7-18.

İşte tam da bu sebeple, son derece paradoksal olarak, suçun yeniden işlenmesini engellemek için hapis cezasına başvurmak uzun vadede etkili bir strateji değildir. Cezaevi pek çok dezavantajı, doğası itibariyle kaçınılmaz olarak içinde barındıran, kurulumu ve yönetimi oldukça maliyetli, yarattığı onca olumsuz yan etki gözünde bulundurulduğunda, kendine yapılan onca yatırımın asla gerçek manada bir geri dönüşü olamayacak, tüm emeklere karşın pek pozitif bir değer yaratamayacak cezai bir yaptırım türüdür.

Hapsetmenin başta “kapatılmaya” dayalı doğası ve sert uygulamalarından hareketle temelde “cezalandırıcı” olması, onu başarısız bir “ıslah yöntemi” haline getirmiştir. Hapsetme alternatifinin sürekli gündemde tutularak yaratılan psikolojiyle pek çok insanın her an kapatılma riskiyle karşı karşıyaymış gibi bir hava estirilmesi ve fırsat çıktığında da sert cezalarla cezalandırılması göz korkutucu olmadığı gibi, bir de aksine, suç üretmeye olanak veren bir iklim yaratmaktadır.⁵⁴

A. Cezaevinin Başarısızlığının Nedenleri

Cezalandırmanın en önemli amacı suç işlemiş olan bireylerin yeniden suç işlemelerini engellemek ve suç işleme eğiliminde olan bireyleri de bu davranışı gerçekleştirmekten caydırmaktır. Beccaria’ya göre “Cezaların amacı, suçlunun kendi yurttaşlarına zarar vermelerini engellemekten ve başkalarının benzer eylemlerde bulunmalarını önlemekten başka bir şey değildir.”⁵⁵

Cezaların caydırıcı olmasının gerekliliğine dayanan bu görüşe göre cezalar yoluyla suç işlemenin maliyeti ne kadar artarsa kişiler cezalandırılmaktan korkacak, dolayısıyla suç işlemekten kaçınacaklardır. Böylelikle de suç işlenmesi önlemiş olacaktır. Jeremy Bentham’ın “bireylerin davranışlarının getirilerini karşılaştırması ve hesaplaması, onların hareketlerine hükmeder” demesi bundandır⁵⁶

---

⁵⁴ Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment, UN Criminal Justice Handbook Series ,United Nations Office On Drugs And Crime, Vienna, United Nations publication 2007.

⁵⁵ Beccaria C. Suçlar ve Cezalar Hakkında, İmge Kitabevi Yayınları, 2016 Ankara, 6. Baskı. Çev Sami Selçuk. s.169.

⁵⁶ Bentham J, Ahlak ve Yasama İlkeleri, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık,2011, çev. Barkın Asal.

Caydırıcılık, yani cezanın, kişiyi suçtan koruyacağına dair bu görüş günümüzde de ceza adaletinin hiç şüphesiz vazgeçilmez bir parçasıdır. Ancak yaşanan deneyimler de bir diğer yandan, cezalandırmanın suç oranları üzerindeki caydırıcı etkisi konusunda çok disiplinli bir bakış açısıyla, pek çok eleştiri getirmektedir. Bu eleştiriler insanların neden ve nasıl suç işlediklerinden belirli bir yaptırımı nasıl deneyimleyip, içselleştirdikleri ve o yaptırımı ne şekilde tepki verdiklerine kadar farklı alanlar çalışılarak ortaya konmuş eleştirilerdir. Tüm eleştirilerin ortak noktası insanın suç işleme davranışının tek bir dinamiği olmadığı gibi cezaevi yaptırımıyla karşılaştığında da tek bir şekilde etkilenebileceğini göstermektedir. Durum böyle olunca da özgürlüğü bağlayıcı cezaların infazını sertleştirmek, sanıldığı gibi, suçu önleyebilecek bir yöntem değildir.⁵⁷

Bu tartışmalara şu şekilde özetlemek yerinde olur:

Başta, caydırıcılık düşüncesi, bütün insanların rasyonel hareket ettiklerini, eyleme geçmeden önce düşündüklerini kabul eder ki, bu pek doğru değildir. Tüm insanlar karar ve davranışlarında rasyonel olmadıkları gibi, tüm suçların da caydırıcı perspektifinin öngördüğü şekilde rasyonel bir değerlendirme sonucunda işlendiği de doğru değildir. Özellikle kasden adam öldürme, yaralama gibi kimi suçların öfke veya kızgınlık anında işlendiği için suç işleyecek bireyin her zaman ceza olgusunu veya miktarını düşünmesi mümkün olmayabilmektir. Ya da bazı suçların neden-sonuç bağlantısı içerisinde ortaya çıkmadığı, durumsal ve anlık faktörler tarafından belirlendiği, dolayısıyla yine cezalandırmanın caydırıcı olmasının mümkün olmadığı da bir gerçektir.⁵⁸

Geleneksel caydırıcı perspektifi cezalandırma tehdidinin, bireylerin kriminal eğilimlerine bakmaksızın tüm bireyler üzerinde eşit bir biçimde etkili olduğunu varsaymaktadır ki bu doğru değildir. Aksine kriminolojik araştırmalar tüm bireylerin, yaptırımların tehdidi karşısında kabaca benzer tepkiler ortaya koymadıklarını gösterir.

---

⁵⁷ Kennedy K. C, A Critical Appraisal of Criminal Deterrence Theory, Dickinson Law Review issue 88, Penn State Dickinson Law School, 1983-1984.

⁵⁸ Kızmaz Z, Suç Nasıl Önlenebilir? Bütüncül Bir Model Gereksinimi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2019 – Kış , Sayı 46, s. 285-307.

Örneğin yüksek suç motivasyonu, her tür cezanın caydırıcı etkisini azaltır.⁵⁹

Pek çok araştırmaya göre daha sert cezaların marjinal caydırıcı etkisi sınırlıdır; hatta bazı durumlarda ağır cezalar caydırıcılık açısından geri bile tepebilmektedir.⁶⁰ Dolayısıyla, bazı durumlarda cezalandırmanın olumlu sonuçlar yaratmasının aksine, bazı olumsuz sonuçlar doğurduğu da belirtilmektedir. Örneğin, sadece ceza tehdidinin özellikle çocuklarda, suçluluk eğilimlerini pekiştiren bir işlev de görebildiğini araştırmalar ortaya koymaktadır.⁶¹

Örneğin hapsedilme korkusunun suç işleme eğilimi içerisinde olan bazı bireylerde caydırıcı olduğu gözleendiği durumlarda bile, bu caydırıcılığın, mükerrer suçlularda da aynı düzeyde olduğu gözlenmemiştir.⁶²

Hatta öyle ki hapsetme gibi formel yaptırımların; sosyal çevre tarafından empoze edilen enformel yaptırımlara (etiketlenme, damgalanma ve dışlanma korkusu) kıyasla daha az caydırıcı olduğunu gösteren araştırmalar da vardır. Etiketleme ve damgalanma korkusu, kurallara uyan ortalama bir vatandaş için cezalandırılma korkusundan daha güçlüdür.⁶³

Özellikle öz benlik denetiminden yoksun olan veya daha fazla içgüdüsel özellikler sergileyen bireylerin, suç işlemeye çok daha eğilimli oldukları, dolayısıyla da onların ceza yaptırımını veya tehditten pek fazla etkilenmedikleri de bilinmektedir. Psikoanalitik görüşe göre suçluluk, benlik ile üst benlik gelişimindeki yetersizlikler nedeniyle suç dürtülerinin, yani alt benliğin denetim altına alınmamasından doğar.⁶⁴

---

⁵⁹ Centel N, Cezanın Amacı Ve Belirlenmesi, Prof.Dr.Turhan Tufan Yüce'ye Armağan, 2001,İzmir s. 337-372.

⁶⁰ Küçükay A, “Suç Önleme Stratejileri Ve Güvenlik Politikalarına Psikolojik Bir Bakış”, Taad, Yıl: 11, Sayı: 38 ,Nisan 2019.

⁶¹ Avcı M, “Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler Ve Çözüm Önerileri”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 11, Sayı 1, 2008 s.49-73.

⁶² Ömeroğlu Ö, “Suç Korkusu, Cezanın Caydırıcılığı Ve Küçük Suçlar”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVI, 2012, s.4.

⁶³ Dursun H, Damgalama Teorisi Ve Suç , Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 1997/3-4.

⁶⁴ Gökulu G, “Suç Kuramları: Biyolojik Ve Psikolojik Yaklaşımlar: Eleştirel Bir Değerlendirme”, Turkish Studies - Social Sciences, Volume 14 Issue 4, 2019, Sayf , P. 1471-1488, İnternational Balkan University.

Yeni suç işleyen birisi ile suç işlemeyi alışkanlık haline getirmiş, “suç makinası” haline gelmiş deneyimli suçlular üzerinde de cezalandırmanın caydırıcılık etkisi aynı düzeyde gerçekleşmeyebilir. Cezalandırmanın caydırıcı etkisi, suçu bir yaşam tarzına dönüştüren deneyimli suçlulara nispeten suça yeni başlayan acemi suçlular üzerinde farklı olacaktır. Hatta öyle ki basit bir suç işlemiş bir kişinin kriminojenik unsurlar içeren cezaevi ortamına gönderilmesi söz konusu bireyin suça eğilimli olma olasılığını arttırmaktadır. Cezaevinde daha kriminal bir yapı kazanan suçlu bireyin üzerindeki cezalandırmanın caydırıcı etkisi iyice zayıfladığı gibi, Bireyin cezaevine girip çıkma sıklığının artışına paralel olarak suç davranışına olan bağımlılık düzeyi de artma eğilimi gösterebilmektedir.⁶⁵

Bazı suçların kültürel dayatmalar sonucunda gerçekleşmiş olması, örneğin kan davası, namus cinayetleri gibi bazı suçlarda, kişinin maruz kaldığı kültürel dayatma ve baskının sonucu cezalandırmanın pek caydırıcı etki taşımadığı da bilinmektedir.⁶⁶

Suç işleme eğiliminde olan bireylerin hukuk sisteminin temelde adaletsiz olduğu yönünde bir inanca sahip oldukları, zaten ne yaparlarsa yapsınlar, hatta suç işlemeseler bile, sistemin onları bir türlü cezalandıracağı görüşüne sahip olmaları da olası cezaların caydırıcı olmasının önüne geçmektedir.

Cezaların genel anlamdaki kesinliği/kaçınılmazlığı, ağırlığı ve ivediliği üzerinde bir konsensüs sağlanamamış olması, suç işleyen bireylerin suç işledikten sonra yakalanmamaları, yargılanmamaları ve ceza almamaları, kimileri cezalandırılırken, kimilerinin kayırılması, herkese adilane bir şekilde uygulanan bir ceza adalet sisteminin olmaması da suçluları daha çok cesaretlendirebilmek; cezaları caydırıcı kılacağına, aksine, suç işleme oranının artmasında etkili bir faktör olmaktadır. Adalet sistemine güvensizlikle beraber suç işlemeye eğilimli bireylerin önemli bir kısmının suç eylemi sonrası tutuklanmayacakları dolayısıyla ceza almayacakları yönünde fazlaca iyimser bir beklentiye sahip olmaları da cezanın caydırıcılık etkisini

---

⁶⁵ Kızmaz Z, “Mükerrer Suçlulukla İltimli Değişkenler”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal Of Social Science Cilt: 17, Sayı: 2 Elazığ 2007, s. 227-249.

⁶⁶ Topses M. D, “Türkiye’de Kan Davası Geleneğinin Sosyolojik Çözümlemesi”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi , vol.4, no.2, 2012, s.189-197.

zayıflatmaktadır.⁶⁷

Dolayısıyla sadece cezaları ağırlaştırmak suretiyle bireylerin suç işlemelerinin engellenmesi olası görünmemektedir. Cezalandırma daha çok bir sonuç işlevini görmektedir. Bu nedenle cezalandırmanın caydırıcı olmadığı pek çok araştırma ile de kanıtlanan, bir gerçektir.⁶⁸

B. Cezaevi Yönetmenin Artan Maliyeti

Suç işlediği sabit olan bireyleri cezaevine koymak zor değilken cezaevinde kaldıkları süreyi gerek onların gerekse toplumun lehine verimli geçirmelerini ve cezaları tamamlandıktan sonra topluma artık yeniden suç işlemeyecek bireyler olarak katılmalarını sağlamak oldukça güçtür.

Cezaevinin kendinden beklenen yararı sağlayabilmesi ve cezaevine aktarılan kaynaklara değebilmesi için özgürlüğü bağlayıcı cezaların günün sonunda caydırıcı olması, yeniden suç işleme oranlarını düşürmesi, dolayısıyla da hapsedilme oranlarını azaltarak, cezaevi nüfusunu azaltması gerekir. Eğer böyle olursa cezaevlerini ayakta tutmak için ayrılan adalet bütçeleri ve yapılan yatırımlar yerini bulur.

Hal böyleyken mevcut istatistikler cezaevlerinin iyileştirmede başarı ölçütlerindeki başarısızlığını gözler önüne sermektedir. Şöyle ki Institute for Criminal Policy Research'ün çalışmalarına dayanarak, dünya cezaevi nüfusu istatistikleri incelendiğinde, dünya genelinde 10 milyondan fazla kişinin cezaevlerinde olduğunu görülür.⁶⁹

CHP Genel Başkan Yardımcısı Onursal Adıgüzel'in cezaevlerine ilişkin yaptığı CİMER (Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi) başvurusuna istinaden aldığı cevapta Türkiye'de bulunan cezaevi sayısı 353'dür. (Temmuz 2019 itibarıyla) Bu

---

⁶⁷ Küçükay A, "Suç Önleme Stratejileri ve Güvenlik Politikalarına Psikolojik Bir Bakış", Türkiye Adalet Akademisi dergisi, Yıl: 11, Sayı: 38 , Nisan 2019, s.343-393.

⁶⁸ Grupp S, Theories of Punishment, Indiana University Press ve Savitz & Wolfgang , The Sociology of Punishment and Correction, John Wiley & Sons. isimli eserlere daha detaylı bilgilenme için bakılabilir.

⁶⁹ <https://www.prisonstudies.org/news/icpr-launches-12th-edition-world-prison-population-list> SGT: 24.01.2020.

cezaevlerinin 75'inin açık, 7'sinin kadın açık, 9'unun kadın kapalı, 7'sinin çocuk kapalı ve 4'ünün çocuk eğitim evi olduğu yine bu soru önergesinde geçer.⁷⁰

Adalet Bakanlığı, 2021 yılına kadar Türkiye'deki mevcut cezaevlerine ek olarak 48 cezaevi daha yapılması planlanmaktadır. Büyüklüğü 6 milyon metrekare olacak olan bu cezaevlerinin de tamamlanmasıyla toplam cezaevi kapasitesinin 500 bine ulaşması beklenmektedir. Bu yeni cezaevlerinin devlete maliyeti ise 9 milyar lirayı aşacak şekilde hesaplanmaktadır. Sözcü gazetesinde yer alan habere göre bu cezaevlerinin her birinin salt inşaat maliyeti bile hiç de azımsanamayacak meblağlardır. (Bu maliyetler ilgili haberde yer alıyor.)⁷¹

TC Adalet Bakanlığı'nın TBMM'ye gönderilen 2020 bütçe raporuna göre, kurumun 2020 bütçesi 19 milyar 751 milyon 360 bin TL olarak öngörülmüştür.⁷² Bu bütçe içinde sadece cezaevi personel giderlerine ayrılan pay bile 12.922.932.000 TL'dir.⁷³ Ki cezaevlerinde kalan kişilerin kişiliklerini geliştirecek, onları eğitecek, yeni beceriler elde etmelerini sağlayacak, suç işleme eğilimini yok edecek, onları salıverilme sonrasına hazırlayacak programların uygulanabilmesi açısından, ceza infaz sistemine yapılması gereken toplam yatırım içinde bu miktar, sadece bir kalemi oluşturur.

Cezaevi kurmak ve işletmek görünen ve görünmeyen kalemleriyle birlikte son derece yüksek maliyetli bir iştir. Ancak yapılan onca yatırıma karşın, cezaevleri kendilerinden beklenildiği gibi toplumları suçtan arındırmaz. Adalet Bakanlığı Daire Başkanlığına göre Türkiye'de genel suçluluk oranı her yüz bin kişide 97. TÜİK'in açıkladığı Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri raporuna göre ise 2018'de ceza alan kişi sayısı %14 artmıştır. (TÜİK verilerine göre 2010 yılında ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutukluların toplam sayısı, yaklaşık 120 bin iken, 2015 yılında 177 bine, 2018 yılında ise bir önceki yıla göre 33 bin kişi artarak, yani %14'lük bir artış göstererek, 265 bine ulaştı. (Sadece 2018 yılında hüküm giyenlerin sayısı

⁷⁰ <https://www.dw.com/tr/adalet-bakan%C4%B1%C4%9F%C4%B1-137-yeni-cezaevi-planlan%C4%B1yor/a-49597805> SGT: 24.01.2020.

⁷¹ Şahin İ, 9 milyar lira yatırımla 48 yeni cezaevi geliyor, 25/04/2019 Sözcü gazetesi, <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/9-milyar-lira-yatirimla-48-yeni-cezaevi-geliyor-4562242/>

⁷² 355 cezaevinde 282 bin mahkûm var , Milliyet Gazetesi Haberi , 24.10.2019 SGT 24.10.2020 <https://www.milliyet.com.tr/gundem/355-cezaevinde-282-bin-mahk-m-var-6063610>

⁷³ TC 2020 Yılı Merkez Yönetim Bütçe Teklifi ve Bağlı Cetveller. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/10/2020_Yili_Merkezi_Yonetim_Butce_Kanunu_Teklifi_ve_Bagli_Cetveller-1.pdf SGT 24.10.2020.

yaklaşık 267 bine ulaştı.)⁷⁴

Yaş Grubu	2012		2018	
	Cezaevine Giren Hükümlü Sayısı	Toplam Hükümlüler İçindeki Oranı (%)	Cezaevine Giren Hükümlü Sayısı	Toplam Hükümlüler İçindeki Oranı (%)
12-14	424	0,4	2.276	0,9
14-17	2.645	2,3	12.226	4,6
18-24	26.482	23	72.196	27,1
25-34	37.479	32,6	88.663	33,2
35-44	28.178	24,5	56.587	21,2
45-54	14.676	12,8	25.827	9,7
55-64	4.301	3,7	7.700	2,9
65+	467	0,7	1.386	0,5
Toplam	115.505	100	266.889	100

Tablo B.1.: TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri/Yüksel E Cezaevlerinde İnsan Sayısı haberi

Bu tablo bize çok açıkça göstermektedir ki, günümüzde neredeyse bütün yargı sistemlerinde cezai yaptırım sisteminin belkemiğini oluşturan özgürlüğü bağlayıcı cezaların kendilerinden beklenen performansı sağlayabildiğini söylemek hiç de kolay değildir. Başka bir deyişle, cezaevlerine yapılan onca yatırım suç işleme potansiyelini düşürmemiş, cezaevleri ve özgürlüğü bağlayıcı cezalar caydırıcı olamamıştır.⁷⁵

Cezaevinin Dolaylı Maliyetleri:

Cezaevlerinin artan maliyetinden söz ederken, Türkiye’de artan cezaevi nüfuslarını azaltabilmek için sıklıkla başvurulanan, hukuki altyapısı yeterince sağlam kurulmadan çıkarılan aflara da değinmek gerekir. Bir ülkenin, her geçen gün artan cezaevi nüfusunu insani koşullarda barındırabilmesi, büyük bir maliyet gerektirmektedir. Siyasi iktidarlar bu maliyet katlanılamaz noktaya erişince, infaz düzenlemeleri adı altında dolaylı yollarla cezaevlerinden tahliyeleri hızlandırma yoluna gitmektedirler.

Bu uygulamaların yarattığı hukuki ve psikolojik maliyet de küçümsenebilecek cinsten değildir. Etraflıca düşünülmesen, salt cezaevlerinin dolması sebebiyle başvurulanan bu yollarla adalete ve hukuka duyulan güven zedelenmektedir ki bu bile kendi başına cezaevlerinin “yönetilememesi” demek olup, bundan daha büyük bir maliyet olamaz.⁷⁶

⁷⁴ Yüksel E, Cezaevindeki İnsan Sayısı, 11 Aralık 2019 <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-de-cezaevinde-bulunanlarin-sayisi-artmaya-devam-ediyor> SGT: 24.10.2020.

⁷⁵ Akers, R., Sellers, C., Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Application, New York, Oxford University Press, 5. Edition, 2009.

⁷⁶ Özbey İ, Sorun kanunlar değil uygulamada: Adem Sözüer Röportajı, 19.11.2019 <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ipek-ozbey/sorun-kanunlar-degil-uygulamada-41023242> SGT: 17.11.2020.

Öyle ki bugüne dek defalarca başvurulmuş, cezaevlerinin boşaltılması, bu şekilde, bakım, gözetim ve beslenme masrafları yönünden tasarruf edilip ve cezaevi personeline de bir rahatlık sağlanacağı yönündeki gerekçelerle yapılmış düzenlemeler, ne cezaevlerindeki aşırı yığılmaya çözüm olmuş ne de devletin cezaevlerine hâkim olamaması durumuna çözüm getirmiştir.

Aksine, cezaevlerinin olumsuz koşullarını çözemeyen siyasilerin, böyle düzenlemelerin tek çıkar yol görmeleri, zaten olumsuz koşullar içerisinde bulunan cezaevlerinin daha da karışmasına yol açtığı, cezaların kesinliğine olan inancı ortadan kaldırdığı, bu suretle de suça teşvik edici olduğu deneyimlenmiştir.⁷⁷ Örneğin 2010 yılı itibarıyla yaklaşık 130 bin olan tutuklu ve hükümlü sayısının son on yıllık süreçte 300 bin rakamını bulması üzerine başvurulmuş düzenleme de infaz adaletsizliği üzerinden pek çok eleştiriyle karşı karşıya kalmıştır.⁷⁸

Bu kanunun daha işin en başından doğrudan yapılan bir ayrımcılıkla ortaya çıkmış olması, devletin, kendisine karşı işlenen suçlara dokunmazken bireye karşı işlenen suçları üzerinden infaz azaltmaya gitme yolunda bir irade ortaya koyması, toplumdaki adaletsizlik duygularını olumsuz etkilemekle kalmayıp , bu kapsama alınmayan suçlardan hareketle de ayrımcılık algısı yaratmıştır. Hatta öyle ki, bu düzenleme ile ölçülülük ilkesi de göz ardı edilmiş, çok ağır fiiller kısmen cezasız bırakılırken çok daha hafif fiiller daha ağır bir ceza ile karşılanmıştır.⁷⁹

Daha öncesinde, 21.12.2000 tarih ve 4616 sayılı Kanunla çıkarılan, Rahşan Affi olarak adlandırılan ve cezaevi nüfusunu 67.676 kişiden, 50.628 kişiye düşüren aftan sadece 3 yıl sonra cezaevlerinin yine 63.796 kişilik hükümlü ve tutuklu sayısına ulaşması, bu affın da etkililiğine gölge düşürür cinstendir.⁸⁰ Alınan bu sonuçlarla, başvurulmuş

---

⁷⁷ Demirbaş T, Ceza İnfaz Kurumlarında Doluluk Sorunu Ve Af Tartışmaları,Suç Ve Ceza Hukuku Dergisi, Sayı 1,Türk Ceza Hukuku Derneği Yayını, 2019, s.1-21.

⁷⁸ 14.4.2020 tarih ve 7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

⁷⁹ Kurşun G, Soru ve Yanıtlarla Yeni İnfaz Değişikliklerini Anlama Kılavuzu, <https://rightsagenda.org/soru-ve-yanitlarla-yeni-infaz-degisikliklerini-anlama-kilavuzu/> SGT 17.12.2020.

⁸⁰ Zengin M, Akbulut F, Yeni İnfaz (Af) Yasası Kapsamında Ortaya Çıkan Neticeler, Metodolojik Olarak Değişiklik Öncesi Ve Sonrası Kapsamındaki Mukayeseli İnceleme, İstanbul Barosu <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/komisyon-merkez/gencavukatlar/7.pdf> SGT: 17.12.2020.

afların bir infaz politikası yerini tutamadığı, hatta beraberinde telafisi güç maliyetler de getirdiği açıktır.

C. Kapatılmanın Doğası Gereği Yarattığı Etkiler

Özgürlüğü bağlayıcı cezalar amaçladığı yararı sağlayamadığı ne ıslah edici ne de caydırıcı olamadığı gibi, ilk etapta tasarlanırken öngörülemeyen kimi zararları da beraberinde getirmiştir. Yeni cezaevleri inşa etmek ya da cezaevlerindeki güvenliği arttırmak, yüksek güvenlikli, cezalandırıcı, katı bir rejimle cezaevlerini yönetmek suç işleme oranlarını azaltmamakla beraber, cezaevleri en insani ve ideal durumlarda yönetildiğinde bile, hapsedilmenin yani kapatılmanın kendisi beraberinde, ilk etapta öngörülemeyen pek çok yan etki de getirmektedir.

Michael Foucault 1973 yılında kendisi ile yapılan cezaevi isyanları üzerine bir söyleşide “Kapatmanın, özgürlükten yoksun bırakmanın, ortamdaki koparmanın, yalnızlığın, düşünmenin, zorunlu çalışmanın, sürekli gözetimin, ahlaki ve dinsel teşviklerin mahkumları ıslah olmaya sevk edeceğinin hayal edildiğini, ancak bunun başarısız olduğunu, yüz elli yıllık başarısızlıktan sonra hala cezaevi sistemine güven duyulmasını talep edemeyeceğimizi, bu cümlenin tekrarlarına tekrarlarına artık inandırıcılığını bile yitirdiğini” söyler.⁸¹

Cezaevlerinde zaten doğaları gereği olumsuz etki yaratma potansiyelinde mekanlar, kurumlardır. Cezaevleri, kapalı ve/veya toplumun genelinden tecrit edilmiş mekânlar

---

⁸¹ Foucault, B.Morawe ile yapılan “Hapishaneler ve Hapishane İsyanları” adında söyleşi, Büyük Kapatılma, Çeviri Işık Ergüden-Ferda Keskin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005, S 124-125 eserinde yer almaktadır. Foucault, hapishane, akıl hastanesi ya da hastane gibi modern kapatma kurumlarının on yedinci yüzyıla kadar var olmadığını ileri sürer. Ona göre İspanyol ekonomisinde meydana gelen ve Batı dünyasını etkileyen ekonomik krizin sonucu olan ekonomik ve siyasi nedenler bu büyük kapatılmayı ortaya çıkarmıştır. Kapatılma bu ortamda, ekonomik krizden ötürü aç kalan işsiz kesimin başkaldırısını önlemek, onları “içeride” krizden sonra ucuz ve kolay denetlenebilir bir işgücü oluşturmalarını sağlamaya yönelik “eğitmek” üzere kurgulanmıştır. Bu büyük değişim uzun süreli bir kapatma ve cezalandırma mekânı olarak hapishane kurumunun da temellerini atmıştır. Ancak Foucault’ya göre ekonomik sebepleri olan bu kapatılma sistemi giderek daha pahalı ve verimsiz bir hal almaya başlamıştır. Çalışmayacak veya çalışmak istemeyenlerin tedavi veya ıslah yoluyla çalışabilir hale getirilmesinin ekonomiye olan katkısı, bu amaçla yapılan harcamaların altında kalmaya başlamış; üstelik yapılan değişikliklere ve iyileştirme çabalarına rağmen bu kurumlar görünür amaçlarını gerçekleştirmedi de ciddi başarısızlıklara uğramıştır. Suçlulara daha insanca bir cezanın uygulanacağı ve orada bulunanların ıslah edeceği vaatleriyle kurulan hapishaneler, neredeyse suçun kendisinin kurumsallaştığı, suçlu girenin suça eğilimli olmayı öğrendiği bir mekana dönüşmüştür. Bu söyleşide de Foucault, bu kadar başarısız bir sistem üzerinde neden hala durulduğunu sorgulamaktadır.

arasında yer alır (Total Kurum)⁸²

Bu açıdan, Goffmann'a göre cezaevi doğası gereği kimi mahrumiyet ve zorlukları da içinde barındırır. Zira cezaevleri, bireylerin farklı yerlerde, farklı katılımcılarla, otoriteler altında ve genel bir rasyonel plan olmaksızın yaşamaya eğilimli olduğu modern toplumun aksine, hayatın bu uyuma, eğlenme, çalışma ile geçen üç temel alanını normalde ayıran sınırları yok eder ve kimi zorluklar, yoksunluklar yaratır.⁸³

Özgürlüğün yoksunluğu (deprivation of liberty): Mahkumların; özgürlükleri başta olmak üzere arkadaşlarından, yakınlarından ve ailelerinden yoksun olmalarından ötürü duygusal ilişkilerin yokluğu, can sıkıntısı ve yalnızlık çekerler.

Eşya ve hizmetlerden yoksunluk (deprivation of goods and services): Mahkumların cezaevinde maddi servet elde etme, tüm istediklerine sahip olabilme imkanlarına sahip değillerdir.

Heteroseksüel ilişkilerden yoksunluk (deprivation of heterosexual relationships): Mahkumları cinsel ihtiyaçlarını gideremezler. Kimi kriminologlar bunun ciddi psikolojik sorunlar yarattığını ileri sürer. (Yaşı daha gelişkin ve agresif mahkumların, daha genç ve zayıf olan mahkumları, homoseksüel ilişkilere zorlamaya çalışmaları gibi)

Kişisel özerklikten/otonomiden yoksunluk (deprivation of autonomy): Mahkumların yaşamları, her günün 24 saati düzenlenmekte ve kontrol edilmektedir.

Kişisel güvenlik yoksunluğu (deprivation of security): Cezaevinde mahkumlar kişisel güvenliklerine tamamen sahip değillerdir. Mahkumlarca küçük mekanların paylaşıldığı durumlarda şiddet, istismar ve agresif tutumlar ortaya çıkabilir.

Cezaevleri, kaçınılmaz olarak, bireyi topluma yabancılaştırıcı bir etki yaratır. Anthony Giddens, cezaevinde bulunanların; özgürlüklerinden, aile bireylerinden, eşlerinden,

---

⁸² Erving Goffman Total Kurum kavramıyla, huzurevi, çocuk esirgeme kurumu, psikiyatrik kurumlar, çalışma ve toplama kampları, manastırlar, yatılı okullar, kışlalar ve cezaevlerini kasdetmektedir.

⁸³ Goffman E, Asylums Essays on the Social Situation of Mental Patients and other inmates, Anchor Books / Doubleday; 1st edition, 1961, s. 4-120.

eski dostlarından ve yeterli bir gelirden yoksun olmaları, aşırı kalabalık ortamlarda yaşamaları ve katı disiplin uygulamalarına maruz kalmaları gibi mecburi cezaevi koşullarından ötürü, toplumla bütünleşmekte zorluk çektiklerini, cezaevinin onları ıslah etmekten çok toplumdan daha da çok kopmalarına neden olduğunu anlatır.⁸⁴

Hapishaneler kendilerinden beklenen, hüküm giymiş suçluları “yeniden biçimlendirme” ve yeni suçların işlenmesini önleme etkilerini yerine getiriyor mu konusu bu bakımdan da karmaşık bir sorundur. Giddens’a göre İngiltere’de hapis cezasını çektikten sonra salıverilen bütün erkeklerin % 60’tan fazlasının, ilk suçlarından sonraki dört yıl içerisinde yeniden suç işledikleri ve bu nedenle tutuklanmakta olduğu göz önünde bulundurulursa, bu soruya olumlu bir cevap vermek pek de mümkün değildir.

Daha da ötesi Giddens’a göre suçlular cezaevinde karşı karşıya geldikleri olumsuz koşullardan ötürü, topluma karşı daha da saldırgan ve acımasız bir hal alabilmektedirler. Giddens aynı zamanda, suçluların cezaevlerinde geçirdikleri süre içerisinde daha çok suç becerisi geliştirdiğini, yeni suç yöntemleri öğrendiklerini, cezaevinden çıktıktan sonra ilişkilerini devam ettirebilecekleri azıllı suçlular ile cezaevinde tanıştıklarını, bu sebeple de cezaevinin -doğası gereği- suçluluk potansiyeli içerdiğini/ yarattığını da anlatır. Cezaevi koşullarında yaşamak, hapishanedeki tutukluların davranışlarını dışarıdaki toplumun normlarına uydurmalarını sağlamaktan çok, onların dışarıdaki toplumdan kopmasına yol açar. Böylelikle de dış dünyaya kin duymaya, şiddeti olağan bir şey olarak kabul etmeye, özgür kaldıklarında kullanacakları suç ortaklığı ilişkileri kurmaya, daha önce hakkında az şey bildikleri yeni yeni suç becerileri edinmeye başlarlar. Giddens, bu yüzden, cezaevine, Ahmed Othmani’ye⁸⁵ referansla, “suç üniversiteleri” demektedir.

Cezaevi deneyimi, kişiyi ister istemez “damgalar”. Kişinin tutuklanması ve yargılamaya tabi tutulması bir tür kamusal tanıma işlemidir, tutuklanan kimse, artık “damgalanmış/ etiketlenmiş” ve toplum tarafından suçlu olarak görünecek şekilde

⁸⁴ Giddens A, Sosyoloji, Sayı Kitap, Çeviren Günseli Altaylar, İstanbul Nisan 2019 s. 935-85.

⁸⁵ Othmani A, Hapishaneden Çıkış, Dünyadaki Cezaevi Sistemlerinde Reform Mücadelesi, Metis Yayınları, Çeviri Işık Ergüden. 2003, İstanbul.

işaretlenmiş olur.⁸⁶

Bilimsel araştırmalar, bir davranışın kriminal olarak damgalanmasının ve ona karşı cezai yaptırımlar öngörülmesinin, kişileri o davranışı yapmaktan alıkoymadığı gibi, istenmeyen davranışlar üzerinde daha da pekiştirici bir etkide bulunabileceğini ortaya koyar. Birisini sapkın ya da suçlu diye damgalamak, onun sapkın davranışını güçlendirir. Zira, bir kişiyi etiketlediğimizde o kişi kendisine verdiğimiz bu "rolü" oynar. Kişi bir sebeple bir davranışa yönelip bir müeyyideyle karşılaştığında bu müeyyide ne kadar ağırsa, davranışın (tepkisel olarak kendisine yapıştırılan etiketin öngördüğu rolü oynamak üzere) daha sert, ileri bir şekilde tekrarlanması da o kadar mümkün olur. Başka bir deyişle, kişi toplum tarafından suçlu ya da kabahatli diye damgalanıp, cezalandırıldığında bir süre sonra kendisi de bu damgayı ister istemez kabullenir, kendisini sapkın olarak görmeye başlar ve bu etiketleme kişinin kimliği için merkezi bir konuma gelir ve sapkın davranışın sürdürülmesine, daha da sert bir şekilde tekrarlanmasına yol aar. (Birincil ve ikincil sapma)⁸⁷

Cezaevi yaşamı, mahkumlar aasından bazı ritüellerin tekrarlanmasını zorunlu kılar. Cezaevi kuralları, cezaevi koşulları, orada toplu halde yaşamanın getirdiği zorunluluklar mahkumları, bir aaidan disiplinli ama başka bir aaidan ise dışarıdaki yaşama göre son derece mota mote ve durağan nitelikte bir yaşama da mahkûm eder. Bu durum uzun süre cezaevinde kalan herhangi bir kişinin, cezaevinden çıktıktan sonra toplumsal adaptasyonunu güçleştirici bir nitelik sergileyebilir. Cezaevindeki ritüeller sadece oradaki kurallar gereği zorunlu ortaya çıkan tekrar ve birlikte hareket etme üzerine davranış ve yaşam biçimleri değildir. Cezaevi aynı zamanda, mahpuslar kendileri arasında da kimi özel normların, ilişki biçimlerinin, ilişki dillerinin, statülerin, rol model ve öykünme biçimlerinin, davranış şekillerinin olduğu sosyal bir yapı ve ortamdır. Başka bir deyişle, cezaevi, bir yönüyle kriminal adalet sisteminin bir parçası olan formal bir kurum, diğer yönüyle de kendi içinde belirli davranış kurallarına sahip olan enformel bir organizasyondur.⁸⁸

---

⁸⁶ Scherer H, Tannenbaum F, "Dramatization of Evil", Encyclopedia of Criminological Theory, Edited by: Francis T. Cullen & Pamela Wilcox, SAGE Publications, 2010.

⁸⁷ Lemert, E, Labelling and Secondary Deviance, Aktaran Bernburg G.J, Criminology Theory: The Reader. McGraw-Hill. 2009.

⁸⁸ Kızmaz Z, Cezaevinin Ve Hapsetmenin Suçu Engellemedeki Etkisi, Dumlupınar Üniversitesi SBD, 2007 (17), s. 44-68.

Donald Clemmer, cezaevindeki suçluların bir süre sonra kendi aralarında enformel bir grup oluşturduklarını ve bunun da mahpuslar arasında var olan; moral, duygusal birlik ve dayanışmayı pekiştirdiğini söyler. Bu sistem mahpusların kendilerine olan saygılarını koruma ve devam ettirme gibi bir işlevi de yerine getirir.⁸⁹

Clemer'e göre cezaevine giren suçlular belirli bir süre içerisinde o cezaevinde var olan bu enformal yapının bir parçası olup, oraya hâkim olan (alt)kültüre adapte olur, o kültürün dilini, kodlarını ve davranış kurallarını içselleştirmeye başlarlar. Cezaevinin enformel yapısı içerisinde, bireylerin kendi aralarında oluşturdukları, alt kültürü oluşturan bu davranış kalıpları içerisinde suç davranışının öğrenilmesi veya pekişmesi de kolaylaşır. Bir mahpus için tutukluluk süresi ne kadar uzun, dış dünyayla bağlar ne kadar zayıfsa, alt kültürle kurulan bu bağ da o kadar güçlenir. Cezaevine giren bireyin, cezaevindeki alt-kültürü yüksek düzeyde içselleştirmesi/ pekiştirmesi cezaevinden çıktıktan sonra yeniden suç işleme olasılığını arttırıcı bir etkiye sahiptir. (Clemmer buna "mahkumlaşma (prisonazation)" diyor).⁹⁰

D. Cezaevindeki Hak İhlallerinin Ekstra Sonuçları

Cezaevinin doğası gereği "kapalılığının" yarattığı olumsuz yan etkilerin ötesinde, bir de bu koşullarda insan haklarını dikkate almadan yapılan tüm uygulamalar, uluslararası teamüllerce belirlenen asgari insani standartları göz ardı ederek yaratılan her ortam, beraberinde yeni sorunlar da doğurur ve suç üretmek için son derece verimli bir iklim yaratır.

Cezaevlerinin kendilerinden beklenen ıslah ve yeniden sosyalleştirme görevlerini layıkıyla yerine getirebilmeleri için cezaların infazının, başta, insan onuru ve haysiyetine uygun şekilde, yapılması gerekir. Bu bakımdan cezaevinde insan hakları ihlal edildiğinde, bu ister istemez, cezaevlerinin ıslah edici özelliklerini yitirmesine, sadece cezalandırma işleminin uygulandığı yerler haline dönüşmesine yol açar. Bu da devletin yükümlülüklerini yerine getirmemesi anlamına gelir.

---

⁸⁹ Clemmer D, Observations on Imprisonment as a Source of Criminality, Journal of Criminal Law & Criminology , Volume 41, issue 3, s 311 (1950-1951)

⁹⁰ Clemmer D, The Prison Community, New York: Holt, Rinehart, & Winston , 1958, s. 299.

Ancak daha da önemlisi, cezaevi yönetiminde evrensel ilkelere bağlı bir yönetim biçimi benimsenmediğinde, ortamın gereği varolan, bir grup insanın başka bir grup insan üstünde önemli bir güce sahip olduğu bu durum, kolaylıkla, bu gücün kötüye kullanılmasına meydan verebilmektedir. Daha da ötesi cezaevini yönetimlerinin evrensel, insani ilkeleri göz önüne almamakta ısrar etmesi, gerek orada kalan hükümlü ve tutuklular gerekse aileleri, yakınları gerekse toplumun geri kalanı üzerinde son derece insanlık dışı ve telafisi güç sonuçların oluşmasına yol açabilmektedir.⁹¹

Hannah Arendt'in,⁹² Yahudilerin ölüm kamplarına gönderilmelerini organize eden bir Nazi olan Adolf Eichmann'ın İsrail'de gerçekleştirilen davasının takibine ilişkin olarak ortaya çıkan "kötülüğün sıradanlığı" düşüncesinde, "kötü eylemlerin sıradan insanlar tarafından sıradan sebepler doğrultusunda gerçekleştirilebileceğini" ortaya koyar.⁹³

Eichmann'ın kendisini bir yandan çarkın dişlisi olarak tanımlayıp suçsuz olduğunu, bir yandan da görevine bağlılığının idealist kişiliğinden kaynaklandığını ileri sürmesi, "sıradan" insanların da, pekala, koşullara bağlı olarak bir suç makinasına dönüşebileceğinin; kötülüğün kimi koşullar altında sıradanlaştırılabileceğinin ve bireyleri buna yönelten güç ilişkilerinin ne denli önemli olduğunun dikkat çekici bir örneğidir.⁹⁴

Bu alanda hazırlanmış pek çok hatırat, edebi eser, belgesel ve filmler üzerinden çalışılarak Nazi suçlularının aslında ülkelerini sevdiği ve ülkelerinin geleceği için en iyi olanı yaptıklarına inandıkları, birçoğunun eşlerine, çocuklarına hatta hayvanlarına karşı oldukça sevecen ve şefkatli davrandığı; kısacası birer canavar olarak

---

⁹¹ Coyle, A., Heard, C., & Fair, H. (2016). "Current trends and practices in the use of imprisonment". *International Review of the Red Cross*, 98(903), s. 761-781. doi:10.1017/S1816383117000662.

⁹² Arendt H, Eichmann davasına *The New Yorker* dergisi adına muhabir gözlemci sıfatıyla katılmış ve sonrasında gözlem ve yorumlarını yayınlamıştır.

⁹³ Eichmann, II. Dünya Savaşı sırasında Yahudi halkına ve insanlığa karşı suç işlediği iddianesiyle, 1950 tarihli "Nazi ve Nazi işbirlikçileri Yasası"na göre yargılanıyordu.

⁹⁴ Arendt H, "The Banality of Evil: Hannah Arendt on the Normalization of Human Wickedness", Stephen J. Whitfield *The History Teacher*, Vol. 14, No 4 Society for History Education, Aug.1981, s. 469-477.

görölmelerinin olanaksız olduğu tespit edilebilir.⁹⁵

Arendt'e göre bu durum "kötölüğün faillerinin her zaman kötölükten zevk alan caniler olmadığı" ama "eğer ortam buna müsaade ederse kötölüğün sinsice yayılıp büyük felaketlere dönüŖebildiđidir." Arendt'e göre "Toplama kamplarının ifade ettiği Ŗey yalnızca halkı imha etmek ve insan onurunu kırmak değil, bunun yanı sıra, bilimsel olarak kontrol edilen Ŗartlar altında, insan davranışının bir ifadesi olan kendiliğindenliği, yani bu anlamda bireyselliğini, bizatihi ortadan kaldırmak ve insanları önemsiz bir Ŗeye, hayvanların dahi olamadığı bir Ŗeye dönüŖtürmek için dehŖetli bir deneye hizmet etmektir."⁹⁶

Arendt'in iŖaret ettiği gibi, Nazi Avrupa'sında ortaya çıkan kötölük çok alışıldık, sıradan bir durum değildir; hatta hiç sıradan değildir. Ancak iŖin ilginç yanı Yahudilerin katlinde aktif rol alan Nazi kolluk kuvvetlerinin ve dolayısıyla Eichmann'ın bu iŖi alelade, sıradan bir görev olarak görmeleri ve yerine getirmeleridir. Üstelik Alman halkının büyük bir kısmı da bu durumu olağan üstü bir normallikle karŖılamıŖtır. Arendt "Asıl sorunun tam da Eichmann gibi onlarca insanın olmasından, onlarcasının ne sapık ne de sadist olmasından ne yazık ki hepsinin dehŖet verici bir biçimde normal olmasından kaynaklandığını, hukuk kurumları ve yargılama usullerinin ahlaki standartlar açısından bu normalliğinin, yapılan bütün kötölüklerin toplamından daha dehŖet verici" olduğunu söyler. Arendt'e göre, Eichmann'ı motive eden ne antisemitist saplantı ne nefret ne de ideolojik saplantıdır. Onu motive eden Ŗeyler, gayet insanca güdüler; kariyerini ilerletmek, üstlerini hoşnut etmek ve iŖinde kendini ispatlamak gibi oldukça basit ve sıradan düşüncelerdir." Dolayısıyla Arendt'e göre bir suç ve kötölük söz konusu olduğunda, o kötölüğü yapan bireyden çok "kötölüğe zemin hazırlayan iktidar yapılarını ve bu yapıların bireylerle ilişkilerini" incelememiz gerekir."⁹⁷

---

⁹⁵ Dochartaigh P.O and Schönfeld C, Representing the "Good German" in Literature and Culture after 1945: Altruism and Moral Ambiguity, (Cooke M, Philosophical Reflections s 16-28) Camden House, UK, 2013

⁹⁶ Arendt H , Thinking And Moral Considerations: A Lecture , New School of Social Research 38:3 , 1971, <http://jonudell.net/h/arendt.pdf> s.417, SGT 04.01.2020.

⁹⁷ Arendt H, Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil, The Cambridge Companion to Hannah.

Arendt, ed. Dana Villa, Cambridge Companions Online: Cambridge University Press, 1 edition (January 8, 2001s.. 65-85.

Psikoloji tarihinin en önemli deneylerinden biri olan Stanford Hapishane Deneyinin⁹⁸ yaratıcısı Philip Zimbardo da, kötülük ve iyiliğin daha çok bulunduğumuz koşulların bir ürünü olduğunu söyler ve “kötü ortamların iyi insanları da değiştirdiğini” söyler. Zimbardo’nun Irak’taki Ebu Gureyb (Abu Ghraib) Cezaevinde, Amerikalı askerlerin tutsakları taciz edişinin ortaya çıkması üzerine⁹⁹ yaptığı gözlem ve incelemelere dayanarak ortaya koyduğu düşünce de, “Durumsal faktörlerin, bağlamsal sosyal dinamikler ve psikolojik baskıların içimizdeki kötüyü besleyebileceğini, insanlara diğer insanlar üzerinde sınırsız güç verilirse ve herhangi bir gözetim ya da denetim uygulanmazsa, bu gücün insanı yozlaştıracağına” değinir.¹⁰⁰

Öyle ki, “Bu acı verme yöntemlerinin Ebu Gureyb’deki faillerinin hiç pişmanlık sergilemedikleri, aksine yaptıkları işkencelerle son derece özdeşleşmiş bir şekilde pozlar vermekten çekinmedikleri” bugün artık bilinen bir gerçektir. Bir adamın başına geçirilmiş bir köpek tasmaıyla adamı sürükleyen ABD ordusu askeri Lynndie England’ın ya da Iraklı tutuklu Manadel el-Cemadi’nin buza yatırılmış bedeniyle poz veren Sabrina Harman’ın durumlarında olduğu üzere, fotoğrafların çoğunda yüzlerinde bir gülümseme bile bulunan insanlar görürüz.¹⁰¹

Zimbardo’nun çalışmalarına göre de “İyi ve kötü arasındaki çizgi geçirendir ve hemen hemen herkes bazı durumsal güçler tarafından baskılandığında bu çizgiyi geçmeye meyillidir. Hiyerarşik güç yapıları içinde yer alan itaatkâr insanlar, kendilerine sunulan rolleri sorgulamadan benimsemeleri sonucu kolayca, birer suç makinasına dönüşebilirler. Bunun tersi de doğrudur, bazılarında düşmanlığı tetikleyen, onları kötülük yapmaya iten durumlar, başkaları için kahramanlık uyandırıcı olabilir; onları ben merkezci değil toplum-merkezci davranmaya itebilir. Dolayısıyla birini değiştirmek için onun içinde bulunduğu durumu değiştirmek

---

⁹⁸ Zimbardo P, A Situationist Perspective on the Psychology of Evil: Understanding How Good People Are Transformed into Perpetrators. Chapter in Arthur Miller (Ed.). The social psychology of good and evil: Understanding our capacity for kindness and cruelty. New York: Guilford,2004, <http://pdf.prisonexp.org/evil.pdf> SGT: 04.01.2020, s. 21-50.

⁹⁹ Alkadry M, Witt M, “Abu Ghraib and the Normalization of Torture and Hate”, Public Integrity, Spring 2009, vol. 11, no. 2, s. 135–153.

¹⁰⁰ Zimbardo, P, Stanford Prison Experiment: A Simulation Study of the Psychology of Imprisonment, Stanford University, 1971 https://web.stanford.edu/dept/spec_coll/uarch/exhibits/Narration.pdf SGT 4.01.2020.

¹⁰¹ Nashaf H.A.M, Abu Ghraib and Beyond: Torture as an Extension of the Desiring Machine.” Altre Modernità [Online], 0.8 (2012): Web. 18 Nov. 2015, s.79-93. <https://riviste.unimi.it/index.php/AMonline/article/view/2557> SGT: 17.12.2020.

gerekir.¹⁰²

Gerek Arendt'in gerekse Zimbardo'nun bu çalışmaları, sadece, suç işleyen, hele ki bunu bir otoritenin güdümünde yapan kişilerin, fiillerinden sorumlu olmadığını gösterebilir. Aksine bu kişilerin sorumlu olduğunu gösterir. Ancak öte yandan bu tür durumlarda, bu suçluların yanı sıra, onlara bu koşulları sağlayan ve yol gösterenlerin -bu ortamların mimarlarının da- bu sorumlulukta payı olduğu göz ardı edilemez.

Bu çalışmalar bu sebeple cezaevlerini anlamak adına da çok değerli ve çarpıcı deneyimler sunar.

E. Türkiye Cezaevleri

Türkiye'de özgürlüğü bağlayıcı cezaların infaz edildiği, alt sınıflandırılmalarını bir kenara bıraktığımızda, açık ve kapalı olmak üzere, iki tip ceza infaz kurumu vardır.

Terör suçları, devletin güvenliğine karşı işlenen suçlar, örgüt faaliyeti kapsamında işlenen, örgüt kurmak, yönetmek veya örgüte üye olma suçları ve cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar dışındaki suçlar -ikinci defa mükerrer olanlar ve koşullu salıverilme kararının geri alınması nedeniyle cezası aynen infaz edilenler hariç olmak üzere- ve kasıtlı suçlardan toplam üç yıl veya daha az hapis cezasına mahkûm olanların , taksirli suçlardan toplam beş yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm olanların. adli para cezası infaz sürecinde hapis cezasına çevrilenlerin ve 9/6/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu gereğince taziyik hapsine tabi tutulanların cezaları açık cezaevlerinde, diğerlerinin ise kapalı ceza evlerinde infaz edilir.¹⁰³

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'te, bir de "tehlikeli hükümlü" tanımı yapılmaktadır ki, bu suçlular "Suçun nitelik ve işleniş şekline göre, toplum için ciddi bir tehlike oluşturan veya kurumun güvenlik ve düzenini ihlal edebileceği konusunda delil veya ciddi emareler

¹⁰² Zimbardo P., a.g.e., s. 21-50 <http://pdf.prisonexp.org/evil.pdf> SGT: 17.12.2020.

¹⁰³ 5275 sayılı Kanununun 14. maddesinin 2. fıkrası.

olan hükümlüler” olarak tanımlanırlar ve bu hükümlülerin yüksek güvenlikli, kapalı cezaevinde tutulurlar.¹⁰⁴

Bu gruplama farklı suç türlerine ait hükümlü ve tutukluları bir arada tutmakla beraber, her tutuklu tipine göre farklı bir cezaevi kültürü ve treatment’ın uygulandığı anlamına da gelmektedir.

**15.05.2018 TARİHİ İTİBARI İLE CEZA İNFAZ KURUMLARINDA
HÜKÜMLÜ/TUTUKLU OLARAK BULUNAN KİŞİLERİN
SUÇ GRUBUNA GÖRE DAĞILIMLARI**

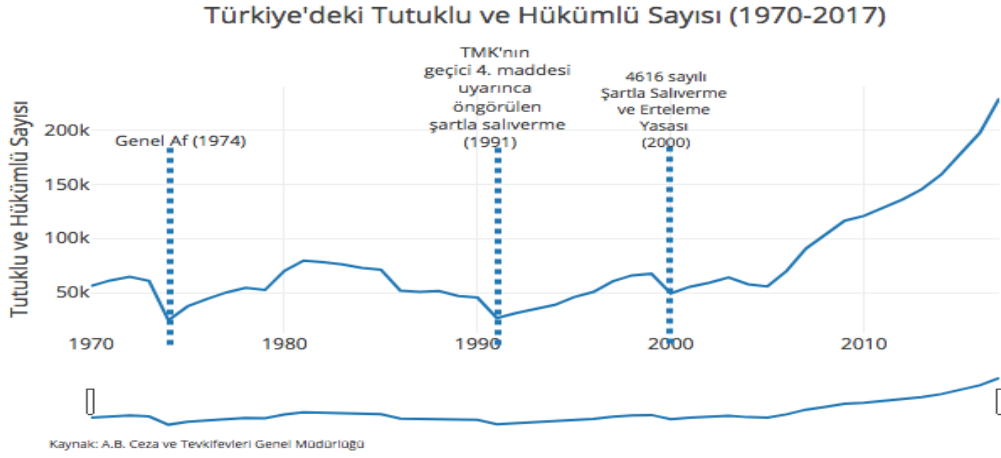
Suç Grubu	Genel Toplam
Adli	194.106
Çıkar Amaçlı Suç Örgütü	3.377
Terör	48.933
Genel Toplam	246.416

Tablo E.1.: Adalet Bakanlığı’nın TBMM’ne gönderdiği 2020 bütçe raporu

Adalet Bakanlığı’nın TBMM’ne gönderdiği 2020 bütçe raporuna göre Türkiye cezaevlerinde 2019 itibarıyla 282 bin 703 hükümlü ve tutuklu bulunmakta, 66 bin 847 personel de görev yapmaktadır.¹⁰⁵ Bu rakam 16 sene içerisinde, %315’lik bir artışı göstermektedir.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik, 2. Kısım Madde 76, Cumhurbaşkanı Kararının Tarihi : 28/3/2020, Sayısı : 2324, Yayımlandığı Resmî Gazetenin Tarihi : 29/3/2020 Sayısı : 31083

¹⁰⁵Yılmaz Ö, 355 cezaevinde 282 bin mahkûm var, Milliyet Gazetesi Haberi, 24.10.2019 [¹⁰⁶Cerrahoğlu E, Türkiye’de Tutukluluk ve Mahkûmiyet, Jurnos, Ekim 2018 <https://140journos.com/turkiyede-tutukluluk-ve-mahkumiyet-49ad79488cbb> SGT 19.11.2020.](https://www.milliyet.com.tr/gundem/355-cezaevinde-282-bin-mahk-m-var-6063610#:~:text=Adalet%20Bakan%C4%B1%C4%9F%C4%B1%2C%20TBMM'ye%20g%C3%B6nderdi%C4%9Fi,modern%20cezaevinin%20daha%20yap%C4%B1laca%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20bildirdi. SGT 19.11.2020.</p></div><div data-bbox=)

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif evleri Genel Müdürlüğü, yine kendi web sitelerinde, cezaevlerine ilişkin vizyonlarını:

. Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkese Anayasa, uluslararası ve ulusal kanunların çerçevesinde insan haklarının gerektirdiği gibi saygılı davranmanın ölçüsü olarak; öncelikle, kapasite sorunun ortadan kaldırılmasına yönelik, modern, sağlıklı, güvenli, mekanik, elektronik donanımlı ve rehabilitasyon işlemlerine elverişli ceza infaz kurumu projeleri hazırlanıp, öncelikle metropol kentlerden başlayarak bu cezaevlerinin yapımı tamamlamak,

. Fiziki altyapının gerçekleştirilmesi esnasında; yapılan bu ceza infaz kurumlarında cezaevi yaşamının, genel toplum yaşamının olumlu yönlerine mümkün olduğunca yaklaşılmasına çalışmak,

. Bu amaçla da hükümlü ve tutuklulara sağlanan barınma mekanlarının insan onuruna ve mümkün olduğunca özel yaşama saygı gösterecek biçimde olmasına, çalışmak

olarak tanımlamaktadır.¹⁰⁷

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif evleri Genel Müdürlüğü, yine kendi web sitesinde, özellikle son 15 yılda, yıllardır süregelen sorunlar, Avrupa Birliği uyum politikalarına ve adalet sisteminin iyileştirilmesi yönündeki ulusal politikalara paralel olarak ceza

¹⁰⁷Ceza Ve Tevkif evleri Genel Müdürlüğü Vizyon bildirges, Web Sitesi <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/vizyon> SGT 19.11.2020.

infaz sisteminde de kimi adımlar atıldığını söyler. Bu çerçevede uluslararası standartlara uymayan kurumların kapatılmasından, ceza infaz kurumu personelinin niteliğinin artırılmasına ve ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlülerin haklarının geliştirilmesine yönelik önemli mevzuat değişikliklerine gidilmesine kadar pek çok alanda reformlar yapılma yoluna gidildiği de belirtilir.¹⁰⁸

Diğer taraftan, Türkiye İnsan Hakları karnesinin en zorlandığı noktaların başında hukuk ve bunun içinde de cezaevlerine yönelik değerlendirmeler gelir.

Gerek ulusal gerekse uluslararası STK'ların, İnsan Hakları Örgütlerinin, İnsan Hakları Komisyonlarının, Türkiye cezaevlerine yönelik çalışma ve gözlem raporları incelendiğinde son 30 yıl zarfında Türkiye cezaevlerinin genellikle, cezaevi isyanları, yaşanan insan hakları ihlalleri, ölüm oruçları, şiddet, sürekli artan cezaevi nüfusları ama azal(a)mayan yeniden suç işleme oranları ve bu sebeple inşa edilen yeni cezaevleriyle, tutuklu ve hükümlülere sunulan yatılacak alan, hava değişimi, banyo ve tıbbi olanaklar gibi fiziki nedenlerden kaynaklanan düşük yaşam koşulları; isyanlar, firarlar, çatışmalar, güvenlik sorunları ve yönetimden kaynaklanan sorunlarla birlikte anılan kurumlar olarak gündeme geldiği¹⁰⁹ ve devletin resmi ideolojisini kabul etmeyen ve farklı siyasi görüşlere sahip kişileri 'ehlileştirilme' alanları olarak kullanıldığına dair eleştirilerle anıldığı görülmektedir.¹¹⁰

Türkiye cezaevlerinde sadece cezaevlerinin performansını değil ülkenin genel itibarıyla insan hakları ve hukuk alanındaki itibarını da zedeleyen hak ihlalleri temel itibarıyla yasalardan kaynaklanan ihlaller değildir. Aksine, yani ilgili konuda yasa varken, yerel mahkemelerin Anayasa Mahkemesi kararlarını uygulamadığı, AİHM kararlarının yerine getirilmesi yükümlülüğünün ihmal edildiği, cezaevi yönetimlerince infaz hukukunda yer almasına rağmen gözardı edilen onlarca durumdan kaynaklı pek çok hak ihlali meydana gelmektedir. Pek çok cezaevinde pek

---

¹⁰⁸ Adalet Bakanlığı, Ceza Ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Ceza İnfaz Alanında Yürütülen Projeler, web sayfası, <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/ceza-infaz-alaninda-yurutulen-projeler> SGT 19.11.2020.

¹⁰⁹ Demirtaş T, Cezaevleri Gerçeği, Seyfullah Edis'e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, , İzmir, 2000, s.135.

¹¹⁰ Mandıracı B, Yargı Reformu 6: Türkiye'de Ceza İnfaz Politikaları Ve Kurumlarına İlişkin Yapısal Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, Tesev Demokratikleşme Programı Siyasa Raporları Serisi, , Şubat 2015, s.7.

çok hükümlü ve tutuklu uygulamadaki aksaklıklara binaen anayasa ve uluslararası insan hakları hukuku kapsamında korunan haklarını kullanma da zorluklar yaşayabilmektedir.¹¹¹

Hatta öyleki Uluslararası Af Örgütü Türkiye raporuna göre, BM Yargısız ve Keyfi İnfazlar Özel Raportörü Asma Jahangir, gözaltı merkezleri ve cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülerle yaptığı görüşmelere dayanarak, işlenen insan hakları ihlallerinin yerleşik cezasızlık kültürüyle karşı karşıya kaldığını, mağdurların, uygulamada kasden işlenen insan hakları ihlallerini tarafsız ve etkili bir şekilde araştırabilecek bağımsız bir organ bulunmadığı için de adaleti elde etme şanslarının oldukça düşük olduğunu tespit etmektedir.¹¹²

Türkiye cezaevleri tarihinin, Cumhuriyet tarihi boyunca İstiklal mahkemelerinden bu yana, başta 12 Eylül cunta dönemi olmak üzere , 12 Eylül öncesi ve sonrası tüm cunta dönemlerinde daha da sertleşerek ama “normal” sayılabilecek dönemlerde de yeterince “demokratikleşmeyerek”, baskının ve depolitizasyonun, kişisizleştirilmenin, yalnızlaştırma politikalarının bir araç olarak kullanılarak , başta muhalifler olmak üzere, toplumun geneline dizayn etme yerleri olarak da bir işleve sahip olduğunu söylemek çok da yanlış olmaz.¹¹³

Türkiye cezaevlerine ilişkin büyüklü küçüklü çok sayıda sorunun bulunduğu, bunun tüm hükümetler tarafından bilinmesine rağmen, yılların ihmali sonucu sorunların giderek büyüdüğü bir gerçektir. Sağlık, beslenme ve temizlik koşullarının yetersizliğinden, görüşlerle ilgili olarak ailelerin cezaevleri önünde saatlerce bekletilmesine, güvenliğin jandarma ve infaz koruma memurları tarafından sağlanmasının yarattığı çift başlılık ve hükümlülerin topluma uyum gösterecek bireyler olarak yeniden sosyalleştirilememesine kadar çok çeşitli sıkıntılar bulunmaktadır.¹¹⁴

¹¹¹ Uluslararası Af Örgütü , “Türkiye: İnsan Haklarındaki Kötüye Gidiş Giderek Derinleşiyor”, Endeks Eur 44/0835/2019 Ağustos 2019 Orijinal Dili: İngilizce .

¹¹² Uluslararası Af Örgütü , “Türkiye Yerleşik Cezasızlık Kültürü Sona Ermeli “Uluslararası Af Örgütü 5 Temmuz 2007 AI Index: EUR 44/008/2007.

¹¹³ Efe Ü, Hapishanelerde Son Durum ve İnsan Hakları, Türkiye’de Mahpus Olmak 2 Yayına Hazırlayan: Tayfun Koç, Cisst/Tcps Konferanslar, Konferans Kitabı 3 - 4 Aralık 2016, s. 26-45.

¹¹⁴ Demirbaş T, Cezaevinde Yeniden Sosyalleştirme (Tretman) Sorunları, İnfaz Hukukunun Sorunları, Alman Kültür Merkezi ve Başkent Üniversitesi tarafından 24/25.11.2000 tarihinde düzenlenen Sempozyum bildirisi, Ankara 2001, s.391-92,

Bu sorunlara ana hatlarıyla değinmek gerekirse, şöyle bir tablo ile karşılaşırız:

F. Türkiye Cezaevlerinde Karşılaşılan Sorunlar

1. Türkiye Cezaevlerinin Fiziksel Durumu :

Mevcut Mimarisinin yarattığı sorunlar:

Tarih boyu cezaevlerinin nasıl olması gerektiğiyle ilgili tartışmalar hep yaşanmış, kimi zaman güvenlik kimi zaman hümanisttik öncelikli, insanî mimarî tasarımlar öne çıkmış, tartışılmış ancak hala herhangi kesin doğru bir sonuca varılamamıştır.

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren A, A1, A2, A3, B ve C tipleri, 1970’lerden itibaren K1, K2, E tipleri, 1980’lerden itibaren 500 kişilik özel tip ve H tipi ve 2000’lerden itibaren F, L, ve T tipi olarak tanımlanan cezaevleri inşa edilmiştir.¹¹⁵

Cezaevi literatürü kapsamında en çok tartışılan konulardan bir tanesi, cezaevi mimarisinin kadın, erkek ve son zamanlarda sayıları artan LGBTi ve diğer özel ihtiyaçları olan mahkûmların özellikleri göz önüne alınarak yapılandırmanın gerekliliğidir. Bu durum Türkiye cezaevleri söz konusu olduğunda, cezaevlerindeki erkek nüfus yoğunluğundan ötürü, cezaevlerinin daha çok erkek temelli ihtiyaçlar ve bakış açılarıyla yapılandırılması şeklinde gelişmiştir.¹¹⁶ Türkiye cezaevlerindeki kadınlar toplam hükümlü/tutuklu nüfusun %4'ünü oluşturmaktadır.¹¹⁷

---

¹¹⁵ Ata, A. Tarihi Süreç İçinde Dünya’da Ve Türkiye’de Cezaevi Sisteminin Gelişimi, Ceza İnfaz Kurumları Mimarisi Konferansı.Ankara 2006, , Adalet Bakanlığı, s. 5-22.

¹¹⁶ Bakinger K, “Prison Is Designed for Men. Can We Build Better for Women?”, Washington Post October.31,2019,<https://www.washingtonpost.com/>,<https://www.realclearpolicy.com/2019/10/31/prison-is-designed-for-men-can-we-build-better-for-women-43261.html> SGT 21.11.2020.

¹¹⁷ İlgezdi G, chp hapishane raporu, 31.05.2018 <http://cdn.chp.org.tr/cms/0/Other/Hapishaneraporu.pdf> SGT 5.01.2021.

15.05.2018 TARİHİ İTİBARI İLE CEZA İNFAZ KURUMLARINDA BULUNAN KADINLARIN SUÇ GRUBU VE YAŞLARINA GÖRE DAĞILIMLARI				
Suç Grubu	12-17 Yaş Arası	18-20 Yaş Arası	21 Yaş ve Üzeri	Genel Toplam
Adli	73	315	6.298	6.686
Çıkar Amaçlı Suç Örgütü		2	89	91
Terör	9	83	3.150	3.242
Genel Toplam	82	400	9.537	10.019

Tablo 1.1.: İlgezdi G, CHP hapisane raporu,2018.

Kadın hükümlülerin cezalarını çektiği kadın kapalı ceza infaz kurumları 5275 sayılı Kanunun 8 ve 9 uncu, tüzüğün 10 ve 11 inci maddelerine göre kurulmuş kurumlardır. Kadın cezaevlerinin kapasite olarak yetersiz kaldığı durumlarda kadın hükümlülere cezaları diğer kurumlarda çektirilir.

Türkiye’de kadınlara özel ceza infaz kurumlarının sayıca yetersiz olması, kadınların erkek ceza infaz kurumlarının kadınlara ayrılan bölümlerine yerleştirilmeleri sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bunun sonucu olarak da, kadınlar cezalarının infazı süresince yaşamak durumunda oldukları cezaevlerinde- pek çok şey sayıca fazla olan erkek hükümlüler göz önüne alınarak geliştirildiği için- daha işin başından dezavantajlı olur, ayrımcılığa uğrarlar.

Türkiye’de kadın ve erkek cezaevlerinin temel inşa koşulları ve fiziksel yerleştirilmelerine ilişkin standartların yanı sıra özellikle kadınların annelik ve/veya hamilelik durumu üzerine çok fazla düşünüldüğü ve düzenlenmeler yapılmaya çalışıldığı da söylenemez.

Kadınların kaldığı ve adları kadın cezaevi olan ceza infaz kurumları da dahil olmak üzere, hiçbir cezaevinde, kadına dair hijyen düzenlemeleri, çocuğuyla birlikte kuruma gelen kadınlara yönelik, çocuk için özel bir düzenleme ve ya basit bir oyun odası, jinekolojik muayeneye ihtiyacı olduğunda özel bir revir imkânı vb vb vb

bulunmamaktadır.¹¹⁸

Halbuki olması gereken cezaevi mimarisi ve düzenlemelerin başta kadınlık, aynı zamanda da annelik durumlarını dikkate alarak tasarlamaktır. Cezaevinde doğan ya da yaşamlarının ilk birkaç senesini anneleriyle cezaevi ortamında geçirmek durumunda kalan çocuklar konusunda ayrıca bir hassasiyet olduğu ve bu gibi durumlar için ayrıcalıklı düzenlemeler yapılması gerektiği de aşikardır.¹¹⁹

Kampüs Cezaevleri

Türkiye’de son yıllarda artan cezaevi nüfusuna rağmen cezaevlerinin sayısında bir azalma olmuş. Bu durum 2006 yılından itibaren planlı bir şekilde ilçe cezaevlerinin kapatılması, bunların yerine daha fazla kişiyi barındırabilecek kapasitede olan kampüs cezaevlerinin açılmasının bir sonucudur.¹²⁰

Kapatılan bu küçük kapasiteli, koğuş tarzı cezaevlerinin yerini alan şehirlerin dışındaki “kampüslerin” içerisinde inşa edilen büyük kapasiteli, “oda tipi” cezaevlerine geçişin, sadece mimari bir dönüşüm değil, aslında, ceza infaz rejimi adına bir dönüşüm olarak okunması doğru olur, ki bu dönüşüm beraberinde pek çok sorunu da getirmiştir. “Koğuş” tipi cezaevinden hücre tipi cezaevine, ilçe cezaevinden, devasa kampüs cezaevlerine geçişi sadece bir mimari dönüşüm olarak düşünmek, bu dönüşümü sadece metrekare hesabı üzerinden değerlendirmek doğru olmayacaktır. Bu iki mimari tarz hem tutuklu ve hükümlüler hem de infaz koruma memurları ve diğer cezaevi personeli açısından iki farklı gündelik yaşama pratiği ve iki farklı cezaevi rejimine işaret eder¹²¹

Bu dönüşüm insan hakları açısından önemlidir; zira şehir içi ilçe cezaevlerinde kalan

---

¹¹⁸ Efe Ü, “Türkiye’de Cezaevleri ve Kadın Tutukluluğu”, Söyleşiyi Yapan: Aşan E, Kutluata Z, Feminist Yaklaşımlar Elektronik dergi, Sayı 18, Ekim 2012, <http://www.feministyaklasimlar.org/sayi-18-ekim-2012/turkiyede-cezaevleri-ve-kadin-tutuklulugu-uzerine/> SGT 5.01.2021.

¹¹⁹ Görtuna O, Cezaevinde Kadın Olmak Ve Cezaevinin Kadın Bakış Açısıyla Sosyolojik Değerlendirmesi: Ankara Sincan Kadın Kapalı Cezaevi Örneği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı , Yüksek lisans Tezi, Tez Danışmanı Doç. Dr. Nilay ÇABUK KAYA , Ankara 2009.

¹²⁰ Türkiye’de, 2016 yılı sonu itibariyle 13 cezaevi kampüsü mevcuttur (Sincan, Tekirdağ, Maltepe, Silivri, Kocaeli, İzmir/Aliağa, Kayseri, Şanlıurfa, Hatay, Elazığ, Van, Tarsus, Diyarbakır) 2017 yılı içinde de Çorlu, Konya ve Aksaray’da inşa edilecek 3 hapisane kampüsünün proje çalışmalarına başlaması planlanmaktadır..

¹²¹ Eren M, Türkiye Hapishanelerinde Yeni İnfaz Rejimi, Duvar Dergisi Sayı 16, Eylül-Ekim 2014 Ve Eren M, Kapatılmanın Patolojisi-Osmanlı’dan Günümüze Hapishanenin Tarihi, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul , 2014.

hükümlü ve tutuklular, kendi ilçelerinde cezaevinde kalma imkanına sahip olup, aile ve sosyal çevrelerinden kopmadan cezaları infaz olunurken, hükümlü /tutuklunun ailesi ve avukatı kendisini fazladan bir zaman ve maddi imkân ayırmadan ziyaret edebilirken, artık bu imkan ortadan kalkmıştır.

Bu cezaevlerinin şehrin tamamen dışına inşa edilmiş olması, kapatılan ilçe cezaevlerindeki hükümlülerin buralara -aile ve kendi sosyal çevrelerinden uzağa-nakledilmeleri, bu kampüslerin hastane ve yargılamalarının yapılacağı mahkemeleri, personel lojmanlarını da içermesi buraları şehir yaşantısından izole, mesafeden ötürü ziyaretin zor, kendi içine kapalı alanlar haline getirmektedir. Bu durum hem sosyoloji hem de insan hakları hukuku açısından sorunlar içermektedir.

F Tipi Cezaevleri

Türkiye Cezaevlerinin kapalı cezaevleri içinde yer alan F Tipi cezaevlerine ilişkin koşullara ilişkin yaşanan sorunları ayrı bir başlık altında ele almak doğru olur.¹²² F Tipi Cezaevleri Adalet Bakanlığı'nın resmi sitesinde anlatıldığı üzere, mevzuatı gereğince “sadece tehlikeli hükümlü ve tutuklu statüsündeki kişilerin” barındırılabilceği, güvenliği tehdit eden unsurları en aza indirilmiş, yüksek güvenlikli cezaevleridir. Türkiye genelinde 14 F Tipi, 8 adet de Yüksek Güvenlikli cezaevi mevcuttur.¹²³

Türkiye yüksek güvenlikli F Tipi cezaevlerine mimari açıdan bakıldığında, bu cezaevi tasarımlarının yarattığı izolasyon ve yalnızlaşma durumu da hükümlülerde depresyon, ruhsal ve duygusal bozukluk, saldırganlık, intihara teşebbüs biçiminde kendini göstermektedir. Türkiye cezaevlerinde, mevcut durumda bir taraftan aşırı kapasite doluluğu varken diğer taraftan da F Tipi cezaevleri açısından da tecrit ve izolasyon sorunu yaşanmaktadır.¹²⁴

---

¹²² 5275 sayılı CGTİK nun 9. maddesi: (1) Yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları, iç ve dış güvenlik görevlilerine sahip, firara karşı teknik, mekanik, elektronik ve fizikî engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları sürekli kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hâllerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasların geçerli olduğu sıkı güvenlik rejimine tâbi hükümlülerin bir veya üç kişilik odalarda barındırıldıkları tesislerdir. Bu kurumlarda bireysel veya grup hâlinde iyileştirme yöntemleri uygulanır.

¹²³ Ceza İnfaz Kurumları Tipleri, Ceza Ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Bilgilendirme, Genel Bilgi, Web Sitesi <https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste> SGT 19.11.2020.

¹²⁴ Uluslararası Af Örgütü, Türkiye F-Tipi cezaevleri: izolasyon, işkence ve kötü muamele iddiaları, AI Index: EUR 44/025/2001 Uluslararası Af Örgütü Nisan 2001.

F Tipi Cezaevleri söz konusu olduğunda, bu cezaevlerinin mimari yapısı ve burada uygulanan infaz rejiminin yarattığı tecrit ve izolasyonun bireyin kendine ve hatta dolaylı olarak onunla bağıını sürdürmeye çalışan aile ve yakınlarına da ağır yaptırımları vardır. Bu hücre tipi cezaevlerinde kalan tutuklu ve hükümlüler sosyal ilişkilerin sınırlılığı ve çevrede duyuşal uyarıların azlığı/yokluğu sebebiyle cezaevi koşullarından ötürü de iki kere cezalandırılmış oluyorlar. Aile ve yakınlar ise gerek cezaevlerinin çok uzak yerlerde inşa edilmesiyle zorlaşan ulaşım sonucu görüşlere katılamadıklarından gerekse cezaevi içindeki sıkı kurallar, sık sık tekrarlanan disiplin suçları gibi sebeplerle görüş haklarının sürekli ihlalinden ötürü çeşitli zorluklarla karşı karşıyalar.¹²⁵

Türkiye’de F Tipi Cezaevleri ilk gündeme geldiğinde, mevzuatta yer alan “sadece tehlikeli hükümlü ve tutuklular” tanımlamasının karşılığı olarak buralara devlete karşı işlenen suçlar ve/veya organize suçlardan dolayı tutuklu ya da hükümlü olanlar kondu. Cezaevindeki yaşam üç kişilik ya da tek kişilik yaşam birimlerinde ve mümkün olduğunca diğer hükümlü ve tutuklularla ve hatta infaz memurlarıyla iletişiminin sınırlandırılacağı şekilde düzenlendi.

F-tipi cezaevlerinde diğer kapalı cezaevlerinden farklı, çok daha sıkı ve güvenlikçi bir infaz rejimi uygulanmaktadır. Human Rights Watch bu cezaevlerine ilişkin gözlem raporunda iki temel endişeyi dile getirmiştir ki, bu endişeler F Tipi Ceza evleri (ve onlara eklenen özel yüksek güvenlikli, ezaevlerinde) devam ettiği için hale geçerlidir. HRW raporunda¹²⁶ hücre esaslı sistemin tutuklulara herhangi bir eğitim veya dinlenme etkinliği veya herhangi bir zihinsel uyarıcı olanağı tanımayan bir tecrit sistemiyle birleştirilmesi halinde, sistem kötü muamele haline dönüşebileceğini; tutukluların diğer tutuklularla veya dış dünyayla ilişkisini ciddi bir şekilde sınırlayan bu cezaevlerinde görevlilerin tutuklulara kötü muamelede bulunma tehlikesinin artabileceğini, bu bağlantıda, uygulanacak rejim hakkındaki bilgi eksikliğinin cezaevlerindeki gerilimi yükseltmekte olduğunu ve şiddetli çatışmaların meydana gelme riskinin arttığını belirtmiştir. Tüm bu değerlendirme ve sebeplerle de bu cezaevleri, daha ilk çıkışı itibarıyla, tutuklu ve hükümlüler tarafından “tecrit”

¹²⁵ Korkut T, Psikolog Türkan Baykal : F Tipi Cezaevi Hiç Olmasın, Bianet 15,12.2006 <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/89076-f-tipi-cezaevi-hic-olmasin> SGT21.11.2020.

¹²⁶ Turkey: Draft Prison Laws Need Wider Debate, HRW World Report 2000: Turkey, <https://www.hrw.org/legacy/backgrounder/eca/turkey102300-bck.htm> SGT 19.11.2020.

mekanları olarak nitelendirildi.

Bu cezaevlerinde kalmanın gerek psikolojik gerekse fiziksel sağlık üzerinde etkileri Türk Tabipler Birliğince de rapor edildi.¹²⁷ Hatta öyle ki, 2000 yılında F Tipi Cezaevlerinin yaşama geçirilmemesi amacıyla, ölüm oruçları başlatıldı ve ölüm orucu sırasında 122 kişi yaşamını yitirdi.

Ölüm oruçlarına rağmen 19 Aralık 2000 tarihinde 2'si asker 30'u tutuklu ve hükümlü olmak üzere 32 kişinin yaşamını yitirdiği Hayata Dönüş Operasyonu adı verilen bir operasyonla F Tipi Cezaevleri yaşama geçirilmiş oldu. Sonrasında operasyona rağmen devam eden ölüm orucu, 22 Ocak 2007 tarihinde, tutuklu ve hükümlüler tarafından tecridin aşılmasında bir adım olarak değerlendirilen bir genelgenin yayınlanmasının ardından sona erdirildi.¹²⁸

Ölüm orucunun sona ermesine neden olan genelge, tutuklu ve hükümlülere her hafta 10 kişiyi aşmayacak gruplar halinde 10 saat sohbet hakkı tanımaktaydı.¹²⁹

F Tipi cezaevlerine ilişkin sorunun temelini, kısacası, bu cezaevlerinin fiziksel ve teknik özellikleri, sıkı güvenlik rejimi kadar bu cezaevlerine ve burada kalan hükümlü ve tutuklulara karşı olan bakış açısı da oluşturuyor. Zira F Tipi cezaevlerinin direkt Terörle Mücadele Kapsamında uygulanan yaptırımların infaz yeri olarak görülmesi, buraları olduğundan da içe kapalı, sorunlu ve “kriminalize” edilmiş cezaevleri haline getiriyor. Bu durumun cezaevine hakim olan yasal düzenleme, cezaevi mimarisi, cezaevi içinde hakim olan infaz rejimi ile ortaya çıkan tecrit, izolasyon , ayrımcı uygulamalar gibi sorunları çok daha güçleştiriyor ve sertleştiriyor.

F Tipi Cezaevleri hücre tipi cezaevleridir. Bu cezaevlerinin mimarisi ve yönetiminin hükümlülerin ruh ve beden sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratacağının bilimsel olarak ortaya konulmuştur. F tipi cezaevlerinin sosyo-kültürel yapı ve gelenekle çelişki oluşturması, dayandığı yasal düzenlemenin hukuka aykırılığı, insan haklarına

¹²⁷ F Tipi Cezaevlerine İlişkin TTB Raporu, 6.9.2017 https://www.ttb.org.tr/makale_goster.php?Guid=04f12682-9281-11e7-b66d-1540034f819c&1534-D83A_1933715A=52475a041a2c78f31380598e6d4635408c389030 SGT: 19.11.2020.

¹²⁸ Ulucanlar ve Diyarbakır cezaevlerinde yaşanan işkence ve ölüm olayları, F tipi cezaevlerinin açılışı sırasında yaşananlar halen hafızalarda taze bulursa da bu bölüm bu tarz “sorunları” içermemekte, konuya daha teknik bakmaya çalışılmaktadır.

¹²⁹ Hayata Dönüş Operasyonu ve AIHM’de açılan davalar https://tr.wikipedia.org/wiki/Hayata_D%C3%B6nüş_Operasyonu SGT 19.11.2020.

aykırı bir uygulama olması nedenleriyle pek çok sorun yaşanmaktadır.¹³⁰

Çocuk Cezaevleri

Bir diğer mevzu da Türkiye'deki çocuk cezaevlerinin durumudur. Adli İstatistik verilerine göre 2019 yılı içinde 117.001 çocuk hakkında ceza mahkemelerinde dava açılmış ve bu kararların kararın %34,6 sı mahkûmiyetle sonuçlanmıştır. 2019 yılında, 29.078 çocuk hakkında verilen hapis cezası kararlarının, tüm mahkûmiyet kararları içindeki oranı %37,4'tür ki bu son 5 yılın en yüksek oranıdır.¹³¹

Genel olarak adalet sisteminin ama özellikle çocuk adalet sisteminin amacı, cezalandırmak değil; çocuğun yüksek yararını gözetmeyi biran için bile elden bırakmadan, suç ile kurduğu ilişkinin nedenleri belirleme ve destek mekanizmalarını saptayarak çocuğun toplumla kalıcı ve olumlu ilişki kurmasını sağlamayarak suçla yeniden ilişkilmesini önlemek olması gerekirken, Türkiye adalet sisteminin son yıllarda çarpıcı bir biçimde çocuklar için daha cezalandırıcı bir hale dönüştüğü görülmektedir. Suça sürüklenen çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı ceza ve tedbirlere başvurulması en son çare olmalıdır.¹³²

Bu bağlamda başta çocuk cezaevlerinin kapatılması ve çocukların ıslahına yönelik yeni, çağa uygun vizyonların gündeme alınmasının aciliyeti pek çok raporda değinilen konuların başında gelmektedir.

- Kapalı kurumlarda tutulan çocukların ruh sağlığı hizmetleri, psiko-sosyal destek, sosyal hizmetler ve eğitim hizmetlerine yeterli erişimden yoksun olduğu,
- Çocukların ceza infaz kurumlarında yetişkinler gibi aileleri ile 3 kapalı, 1 açık görüş yapıyor olmaları,
- Hükümlü çocuklar koşulları gereği nispeten dışarıya daha açık olan, açık

¹³⁰ F Tipi Cezaevlerine İlişkin TTB Raporu, 06.09.2017 https://www.ttb.org.tr/makale_goster.php?Guid=04f12682-9281-11e7-b66d-1540034f819c SGT 21.11.2020.

¹³¹ Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2019, Çevrimiçi veriler. TÜRKİYE, 2012-2019, s.72 4 Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistik, Tablo 2.1.1 Ceza Mahkemelerinde Suça Sürüklenen Çocuk Sayısı, 2012-2019, s.65 ve Tablo 2.1.7 Ceza Mahkemelerinde Karar Türüne Göre Suça Sürüklenen Çocukların Suçlarına İlişkin Verilen Karar Sayısı, <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1062020170359HizmeteOzel-2019-bask%C4%B1-%C4%B0SA.pdf> SGT 4.01.2021 .

¹³² Taşkın Y, "Çocuk Adalet Sisteminde Karşılaşılan Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Nisan 2020 <https://chp.azureedge.net/fdbf117baa4b4d9f87aaea1ae6dd4da.pdf> SGT 4.01.2021.

cezaevlerinde tutulurken, sayıca onlardan çok daha fazla olan ve cezaları henüz kesinleşmemiş tutuklu ve hüküm özlü çocukların kapalı çocuk ceza infaz kurumlarında, buralarda da yer olmaması halinde yetişkinlerin kaldığı kapalı ceza infaz kurumlarında, hüküm almış çocuklara göre çok daha zor koşullarda tutulmaları, eğitim evinden henüz haklarında karar verilmemiş olduğu için yararlanamıyor olmaları,

- Adli sistemdeki kız çocukların durumunun erkek çocuklarına kıyasla daha hassas olduğu, toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan eşitsizliklerden özellikle böyle ortamlarda daha çok etkilendikleri
- Kurumlarda tutulan ve tahliye edilen tüm çocuklara nitelikli ruh sağlığı hizmetlerinin sağlanması, kurum kapasitelerinin bu kapsamda güçlendirilmesi gerektiği

rapor edilen sorunların başlıcalarıdır. ¹³³

Cezaevlerinde Kapasite fazlalığı ve kalabalıklaşma

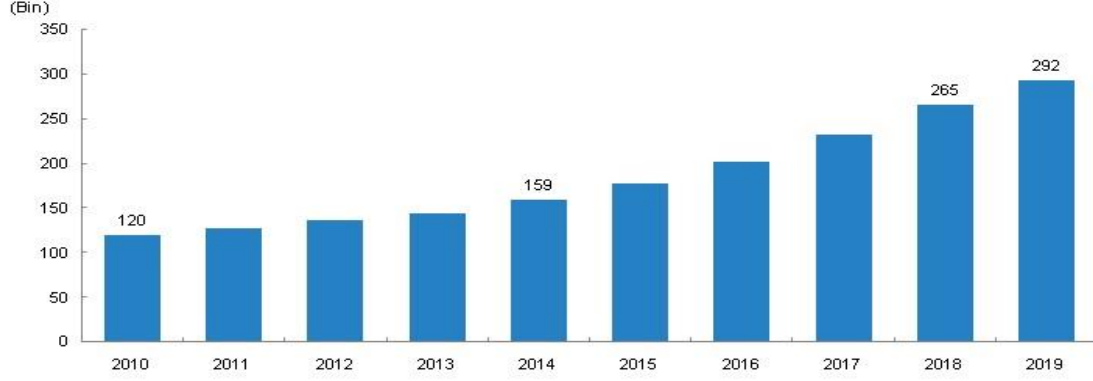
Bugün Türkiye cezaevlerine ilişkin en önemli problem, maalesef, cezaevlerinin fiziksel koşullarıyla ilgilidir. Ülke genelinde cezaevi doluluğu korkunç düzeylere ulaşmıştır.

Tüik verilerine göre¹³⁴ Türkiye ceza infaz kurumlarında 31 Aralık 2019 tarihindeki kişi sayısı, 2018 yılının aynı tarihine göre yüzde 10,1 artarak 291 bin 546 kişi olmuştur. Bu rakamın 281 bin 605ini, 1 Ocak-31 Aralık 2019 tarihleri arasında ceza infaz kurumlarına hükümlü statüsünde giriş kaydı yapılanlardan oluşturur.

Cezaevi nüfusunun yüzde 84,1'ini hükümlüler ve yüzde 15,9'unu tutuklular oluşturmaktadır. Çocuk yaştaki hükümlülerin sayısı ise 1.679 olmuştur. Bu istatistikler cezaevi nüfusunuz son beş yılda 120 bin kişi arttığını da göstermektedir.

¹³³ UNICEF, Teknik Bilgi Notu: COVID-19 ve Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocuklar , Nisan 2020, SGT 26.11.2020 <https://www.unicef.org/turkey/raporlar/teknik-bilgi-notu-covid-19-ve-%C3%B6zg%C3%BCr%C3%BCl%C4%9F%C3%BCnden-yoksun-b%C4%B1rak%C4%B1lan-%C3%A7ocuklar>.

¹³⁴ TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2019, Sayı: 33625, 02 Kasım 2020 SGT 20.11.2020 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-%C4%B0nfaz-Kurumu-%C4%B0statistikleri-2019-33625#:~:text=Ceza%20infaz%20kurumunda%2031%20Aral%C4%B1k,artarak%20291%20bin%20546%20oldu.&text=Ceza%20infaz%20kurumlar%C4%B1n%C4%B1n%2031%20Aral%C4%B1k,9'unu%20ise%20kad%C4%B1nlar%20olu%C5%9Fturdu,vehttps://www.sabah.com.tr/bayburt/2020/11/02/tuik-2019-sonu-ceza-infaz-kurumu-istatistiklerini-acikladi> SGT: 20.11.2020.

Ceza infaz kurumunda bulunan kişi sayısı, 31 Aralık, 2010-2019

Tablo 1.2.: TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2019.

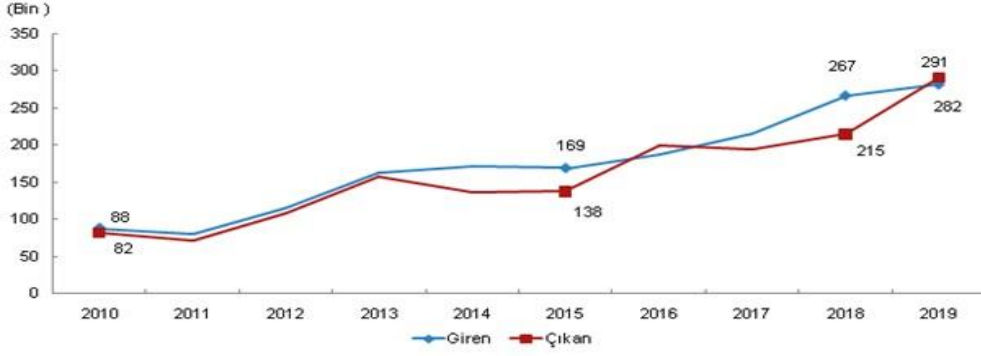
Bu istatistik bize her yüz bin kişiden 351'inin ceza infaz kurumunda olduğunu gösteriyor. Türkiye'de yüz bin kişi başına düşen ceza infaz kurumundaki kişi sayısı 2010 yılında 163, 2018 yılında 323 iken 2019 yılında bu sayı 351'e ulaşmıştır.

Her yüz bin nüfusa düşen ceza infaz kurumu nüfusu, 2010-2019

Tablo 1.3. : TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2019.

Aynı yıl içinde bir veya daha fazla giriş kaydı dikkate alındığında, 1 Ocak-31 Aralık 2019 tarihleri arasında ceza infaz kurumlarına 281 bin 605 hükümlü statüsünde giriş kaydı yapılırken yine aynı yıl içinde bir veya daha fazla çıkış kaydı dikkate alındığında, aynı tarihler arasında 291 bin 212 hükümlü statüsünde çıkış kaydı yapıldığı görülmektedir.

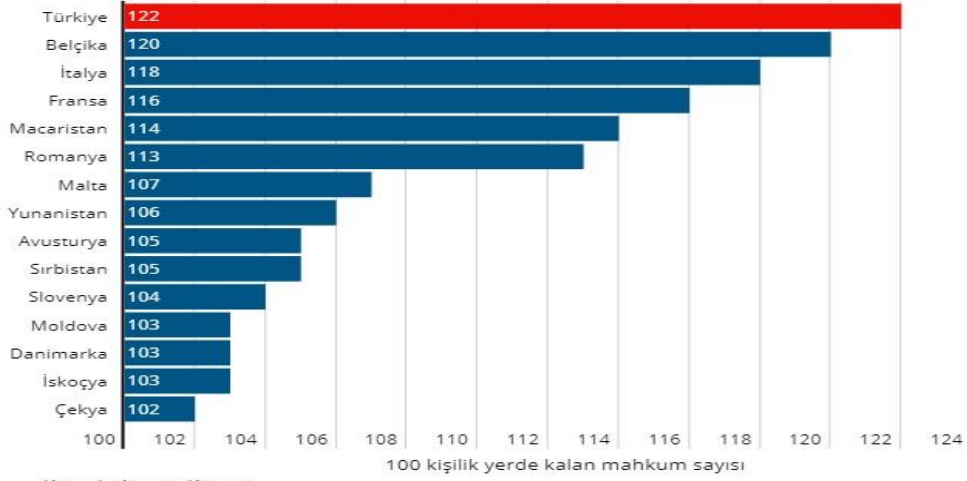
Ceza infaz kurumuna giren ve çıkan akış nüfusu, 1 Ocak-31 Aralık, 2010-2019

Tablo 1.4.: TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2019.

Avrupa Konseyi 2019 verilerine göre de Türkiye, aşırı kalabalık hapisaneler bulunduran 10 ülkenin başında geliyor. Zira Türkiye cezaevlerinde her 100 yer için 123 mahkûm olduğu ifade ediliyor.¹³⁵

Avrupa'da aşırı kalabalık cezaevleri

31 Ocak 2019'da mevcut kapasiteye göre daha fazla mahkum tutan ülkeler

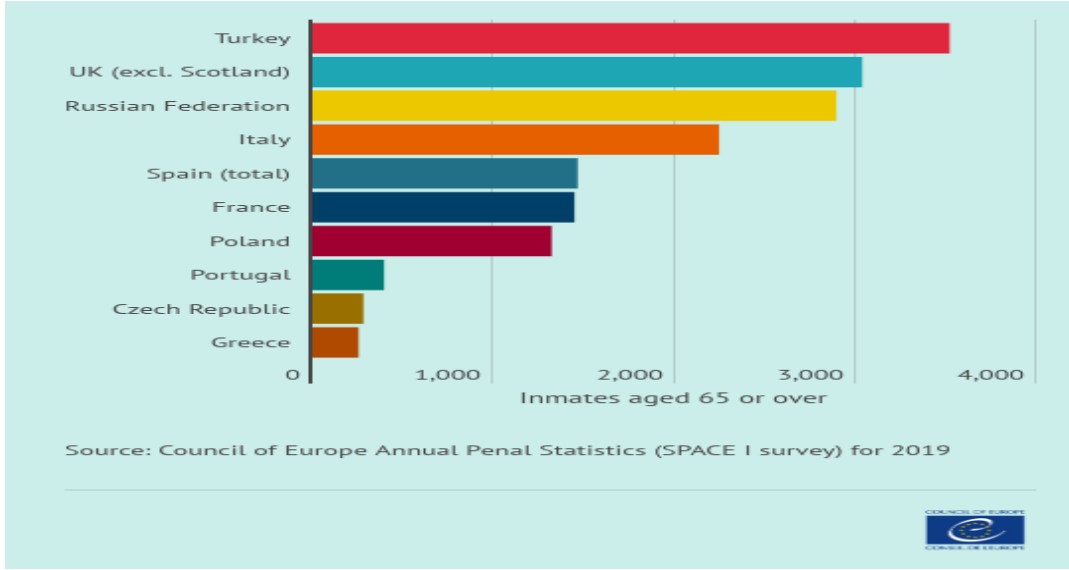
Kaynak: Avrupa Konseyi

Tablo 1.5.: Avrupa Konseyi ceza istatistik raporu

31 Ocak 2019 tarihinde cezaevlerinde en fazla 65 yaş üstü mahkûm bulunan ülke de Türkiye olarak rapor ediliyor.¹³⁶

¹³⁵ Alan G, Avrupa Konseyi ceza istatistik raporu: Rusya'dan sonra en fazla mahkûm Türkiye'de, Euronews Burürksel Ofisi Haberi, 07/04/2020 <https://tr.euronews.com/2020/04/07/avrupa-konseyi-ceza-istatistik-raporu-rusya-dan-sonra-en-fazla-mahkum-turkiye-de> SGT 22.11.2020.

¹³⁶ Alan G, Avrupa Konseyi ceza istatistik kurumu.

Tablo 1.6.: Avrupa Konseyi ceza istatistik raporu, 65 yaş üstü

Ülke genelinde cezaevlerinde kapasite üzerinde hükümlü ve tutuklu barındırılması sorununa sadece kalabalığa bağlı fiziki koşulların yetersizliği olarak bakılamaz. Kalabalıklaşma, kapasite aşımı hiç şüphesiz beraberinde yatacak yer problemi, hijyen açısından sorunlar, fiziki yetersizlikler nedeniyle mahkûm olunan düşük yaşam koşulları gibi problemleri de getirmektedir. Ancak bu sorun beraberinde birçok başka soruna da neden olup, pek çok insan hakları ihlaline de yol açmaktadır.

Avrupa Konseyi Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (AİÖK), ceza infaz kurumlarında mahkum başına düşen yaşam alanı standardını belirlerken, cezaevlerindeki aşırı yoğunluk sonucu, sıkışık ve sağlığa elverişsiz barınma; hiç mahremiyet olmaması, mevcut personelin kapasitesini ve olanakları aşan talep nedeniyle koğuş etkinliklerinin kısıtlanması; sağlık bakım hizmetleri kapasitesinin zorlanması; mahpusların kendi aralarında ve mahpuslarla personel arasında gerilimin ve dolayısıyla da şiddetin artması gibi sorunlarla karşılaştığını rapor etmektedir. AİÖK tavsiye raporuna , Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Ceza İnfaz Alanındaki Tavsiye Kararları ve İngiltere merkezli Bağımsız Tavsiye Grubu'nun Türkiye'deki cezaevi koşulları ile ilgili raporuna göre,¹³⁷

¹³⁷ AİÖK , Ceza infaz kurumlarında mahkum başına düşen yaşam alanı: CPT standartları, 44 CPT/Inf Strasbourg, 15 Aralık 2015, VE The Independent Advisory Group on Country Information (IAGCI), Country Background Note Turkey , UK Home Office, Version 3.0 , September 2019, Ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Ceza İnfaz Alanındaki Tavsiye Kararları, Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü , Hukuk ve İnsan Hakları Kapasite Geliştirme Dairesi Cezaevleri ve Polis Birimi ,2011.

Cezaevlerindeki fiziksel yetersizlikler başta hükümlülerin asgari insani ihtiyaçlarının karşılanamamasına yol açmakla birlikte, asıl, çok daha önemlisi, onları cezaevi sonrası toplumsal hayata hazırlamak için ihtiyaç olan sosyalleştirme programlarının hakkıyla uygulanmasına da engel olmaktadır. Örneğin, Türkiye cezaevleri kapasitelerinin üzerine çıktıkça, ülkenin her yerinden insan hakları derneklerine hükümlülere yönelik planlanan çalışma, meslek kazandırmaya yönelik girişimlerin, eğitim, öğretim ve kütüphaneden yararlanma hakkının, boş zamanların değerlendirilmesi için olanaklar elverdiğince düzenlenen kültürün ve sanatın çeşitli dallarını temsil eden programların planlanmasının zorlaştığı, kimi yerlerde de hepten iptal olduğu bildirilmektedir.

Hükümlüleri kalabalık koşullara koymak, onları başka bir cezaya daha katlanmak zorunda bırakmak anlamına gelir. Kalabalık koşullarda, hükümlüler için çoğu kez mahremiyetlerini sağlamak mümkün olmaz, bireysel zevklerini, düşüncelerini yaşayamaz, istediğiniz şekilde davranamaz, ister istemez kalabalığa göre kendisini ayarlamak zorundadır (ve bu yorucudur). Kalabalık koşullarda ister istemez daha güçlü hükümlülerin (koşuş ağalarının) koyduğu kurallar geçerli olacaktır ve yeterince ruhsal ve fiziksel güçlülükte olmayan hükümlüler ezilecektir. Koşuş ağasına ve koşuşa hâkim olan kurallara uymama halinde, en hafif yaptırım olarak, dışlanma ile veya en ağır yaptırım olarak şiddete uğrama riskiyle karşılaşabilecektir.

G. Suç gruplarına göre hükümlülerin sınıflandırılması

Türkiye cezaevlerinde kalan hükümlüler kişisel özellikleri, bedensel, aklî ve sağlık durumları, suç işlemeden önceki yaşamları, sosyal çevre ve ilişkileri, sanat ve meslek faaliyetleri, ahlâkî eğilimleri, suça bakış açıları, hükümlülük süreleri ve suç türleri belirlenerek sınıflandırılırlar. Bu sınıflandırmanın neticesinde de işledikleri suç tiplerine, gösterdikleri eğilimlere, tutum ve davranışları nedeniyle sıkı gözetim ve denetim altında bulundurulmaları gerekip gerekmediğine göre yüksek güvenlikli kurumlara veya normal güvenlikli kurumlara veya diğer kurumlara gönderilirler.¹³⁸

Cezaevlerinde hükümlülerin sınıflandırılmasına sadece “teknik” bir detay gözüyle bakmak yeterli değildir. Bu sınıflandırmanın teknik olduğu kadar idari ve insan hakları

---

¹³⁸ 20/3/2006 tarihli, 2006/10218 Nolu , 3687 sayılı Ceza İnfaz Kurumları İle Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük, 2. bölüm, 74. “Hükümlülerin gözlem ve sınıflandırılması” Maddesi gereğince.

açısından da irdelenmesi doğru olur.

Evet, teknik olarak gözlem ve sınıflandırma hükümlünün tanınması, davranışlarının değerlendirilerek hakkında uygulanacak rejimin belirlenmesi, kendi durumuna uygun ceza infaz kurumuna ayrılması, infazın bireyselleştirilmesi, iyileştirme programlarının belirlenmesi, hükümlülük süresi içerisinde davranışlarının izlenmesi sonucunda hükümlüye iyi hal kararının verilmesine dayanak oluşturması bakımından bu sınıflandırma işlevseldir.¹³⁹ Ancak uygulamada bu sınıflandırmanın sadece işlevselliğinden yararlanıldığını söylemek pek doğru olmaz.

Hükümlünün henüz cezaevindeki yaşamı başlamadan bu sınıflandırma devreye girer. Türkiye’de “verilen ceza ile yerine getirilen ceza” arasında suç tipine bağlı olarak oldukça önemli farklar bulunmaktadır ki bu farklar en başta hükümlünün suç grubuna göre şekillenmeye başlar.¹⁴⁰

İş cezaların infazına geldiğinde ise bu farklar daha da bariz olarak, bu kez uygulamayı , hükümlüye nasıl muamele edildiğini etkilemek suretiyle ortaya çıkar.

Mahkemeler tarafından belirlenen cezalar, infaz aşamasında teknik olarak 5275 sayılı Kanun ve Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliği¹⁴¹ hükümlerince suç guruplarına göre farklılaşmaktadır. Uygulamada; örgütlü suçlardan hükümlülerin açık ceza infaz kurumlarına ayrılması konusunda problemler yaşanmaktadır.¹⁴²

Kesinleşen cezanın ne şekilde infaz edileceği, toplam cezanın tam infaz süresi, kapalı infaz kurumunda kalma süresi, açık kuruma geçiş zamanı ve denetimli serbestlik süresi hükümlünün ait olduğu suç grubuna göre değişir. Cezaevine giren kişinin cezaevinden ne zaman çıkacağı, sadece mahkemenin kanunda öngörülen cezayı ne ölçüde verdiğiyle değil bu cezanın infaz uygulamasına göre de değişir ki tutuklu ve hükümlülerin cezalarının infazının suç guruplarına göre ayrılması başta teknik olarak

---

¹³⁹Şen E, Hükümlünün Örgütten Ayrıldığı Nasıl Tespit Edilir?, 18.11.2020, www.hukukihaber.net <https://www.hukukihaber.net/hukumlunun-orgutten-ayrildigi-nasil-tespit-edilir-makale.8400.html> SGT 4.01.2021.

¹⁴⁰ Akdeniz G,l Elveriş İ, Alpan A, Görünen Ceza, Görünmeyen İnfaz: Türkiye’de Ceza ve İnfaz Politikaları Işığında Hükme Riayet , İstanbul Medipol Üniv. Hukuk Fak. Dergisi Cilt: V1 Sayı: I Genel Sayı: 11 Bahar 2019.

¹⁴¹ Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliği (Yönetmelik), RG: 2.9.2012 – s: 28399

¹⁴²Şen E, Hükümlünün Örgütten Ayrıldığı Nasıl Tespit Edilir?, 18.11.2020, www.hukukihaber.net <https://www.hukukihaber.net/hukumlunun-orgutten-ayrildigi-nasil-tespit-edilir-makale.8400.html> SGT 4.01.2021.

problemlidir.

Bu sınıflandırma, sadece işin başında değil sonraki dönemlerde, örneğin cezaevi içindeki uygulamalarda, hükümlülerin sağlık, eğitim, iletişim vb haklarını kullanmasının kolaylaştırılıp, güçleştirilmesinde, cezaların infazı konusunda gidilen indirim oranlarında da ayrımcılık yaratıp, pek çok mağduriyete sebebiyet vermektedir.

Aşağıdaki tablo 2020 yılında yapılan düzenlemeye göre farklı suç tipleri için gidilecek infaz indirimi sürelerini belirtmektedir. Bu tablodan da görüleceği üzere¹⁴³

İnfaz düzenlemesi teklifi yasalaştı

AK Parti ve MHP gruplarının ortak hazırladığı infaz düzenlemesine ilişkin kanun teklifi, TBMM Genel Kurulunda kabul edilerek yasalaştı

EGEMENLİK KAYITSIZ
ŞARTSIZ MİLLETİNDİR

KANUNDAKİ BAZI DÜZENLEMELER:

- Kosullu salıverilme oranı yarıya, mükerrirler ve örgütlü suçlar bakımından infaz oranı **2/3'e indirilecek**
- Terör, uyusturucu ticareti, cinsel saldırı ve istismar suçları, kasten öldürme, yüzün sürekli değişikliğine sebebiyet veren **kasten yaralama suçu ve kadına karşı şiddet, işkence ve eziyet suçları ile özel hayatın gizliliğine** ilişkin suçlar dışında 3 Mart 2020'ye kadar işlenen suçlarda, 1 yıllık denetimli serbestlik süresi 3 yıla çıkarılacak
- 30 Mart 2020'ye kadar suç işleyen çocuk hükümlülerin 15 yaşını dolduruncaya kadar cezaevinde kaldığı **1 gün, 3 gün; 18 yaşını dolduruncaya kadar kaldığı 1 gün ise 2 gün** sayılacak
- Kovid-19 salgını nedeniyle açık ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler ile denetimli serbestlik tedbiri uygulanan hükümlüler, **31 Mayıs 2020'ye** kadar izinli sayılacak
- Maruz kaldıkları ağır bir hastalık, engellilik veya kocama nedeniyle hayatlarını **cezaevinde yalnız idame ettiremeyen 65 yaşını bitiren hükümlülerin** cezası, denetimli serbestlik tedbiri altında infaz edilecek
- Kapalı ceza infaz kurumlarında bulunan iyi halli bazı hükümlülerden **açık ceza infaz kurumuna ayrılmasına bir yıl kalanların** açık ceza infaz kurumlarına gönderilebilmesine imkan tanınacak
- Hapis cezalarının **hafta sonu, geceleyin veya konutta infazına** ilişkin mevcut uygulamanın kapsamı genişletilecek
- Hükümlülerin iyi hallilik değerlendirilmesi, infazın tüm aşamalarında ve **6 ayda bir** yapılacak
- Zorunlu ve çok ivedi durumlarda, Cumhuriyet başsavcılığının hapis cezasının infazına **6 ay ara verebilmesine ilişkin yetkisi, 1 yıla çıkarılacak**
- Çocuk hükümlülere verilebilecek ödül imkanının kapsamı genişletilecek. Bu kapsamda **kardeşiyle de görüşmesine** imkan tanınacak
- Açık ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerin **3 günlük mazeret izin hakkı 7 güne** çıkarılacak
- Hükümlülere, hasta olan yakınlarını ziyaret edebilmesi amacıyla verilen mazeret izin hakkı, **1 defadan 2'ye** çıkarılacak
- Açık ve kapalı ceza infaz kurumlarındaki hükümlülerin salgın hastalık halinde de kuruma ait **telefon ve faks** cihazından derhal yararlandırılmasına imkan tanınacak
- Hükümlüler, kamu kurum ve kuruluşlarına bağlı **kütüphanelerden yararlanabilecek**
- Elektronik cihazla takip edilebilecek sühpheli, sanık ve hükümlülerin, **rızaları alınmak koşuluyla kendilerine ait cihazlar üzerinden de takip** edilebilmelerine imkan tanınacak
- İnfaz hakimliği kurumunun **kapasitesi güçlendirilerek** uzmanlaşmaları sağlanacak ve **infaza ilişkin tüm kararlar** bu hakimlikler tarafından verilecek
- Yaralama suçunun canavarca his saikiyle işlenmesi hali nitelikli haller arasına alınacak ve suçun bu suretle işlenmesi durumunda verilecek **azami ceza 18 yıla** çıkarılacak
- Suç işlemek amacıyla **örgüt kurmak, yönetmek ve üye olmak ile tefecilik suçlarının** cezaları artırılacak
- Kosullu salıverilme oranı 2/3'ten yarıya, mükerrirler ve örgütlü suçlar bakımından infaz oranı **3/4'ten 2/3'e indirildi**
- Yeni doğum yapan ve toplam 3 yıl veya daha az süreli hapis cezasına mahkum olan kadın hükümlüler de yine cezalarını konutunda infaz edebilecek. Diğer yandan **hamile kadınların cezası 1,5 yıl ertelenebilecek**

ANADOLU AJANSI
İC

Tablo G.1.: Anadolu Ajansı 14.04.2020

¹⁴³ Uslu S, İnfaz düzenlemesi teklifi yasalaştı, 14.04.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/infaz-duzenlemesi-teklifi-yaslasti/1803973> SGT 4.01.2021.

Bu durum başlangıç itibariyle, Anayasanın öngördüğü eşitlik ilkesini de ihlal etmekte, suç türlerine göre infaz rejimi belirleme ya da indirim oranlarını hesaplama bir kısım hükümlünün diğerlerine nazaran “kayıldığı” bir düzen yaratmaktadır. Anayasanın “kanun önünde eşitlik” ilkesi¹⁴⁴, ceza adaletinin sağlanması ve ceza hukuku çerçevesinde özgürlüğü kısıtlanan herkesin eşit işleme tabi tutulması anlamını da içerir. AYM de “eşitlik kavramını herhangi bir nesnel ve makul dayanağı olmaksızın aynı durumdaki bireylere farklı muamelede bulunulmamasına ilişkin gereklik” olarak ele alır. Ki tam da bu sebeple infaz rejiminde, cezaevinde bulunan bir kısım hükümlü için özel düzenlemeler yaratılması, eşitlik ilkesine aykırılık teşkil eder. İnfaz esnasında suç tiplerine göre ayırım içeren düzenlemeler ve uygulamalar, başta, Anayasaya aykırılık teşkil ettiği için de sorunludur.¹⁴⁵

En az bu durum kadar önemli olan diğer durum ise infazın “ne şekilde” uygulanacağıdır ki orada da Türkiye cezaevleri söz konusu olduğunda, hükümlünün suç grubunun ne olduğunun etkisinin bir kere daha devreye girdiğini görürüz. Söz konusu cezanın infazında rol alan adalet teşkilatından, infaz hâkimi ve savcılarına, cezaevi idaresinden, infaz koruma memurlarına kadar her kademedeki görevli ve yöneticinin farklı suç tiplerine bakış açısı, bu kişilere yönelik “suçlu insan”, “riskli insan”, hatta “bölücü / terörist” algısı cezaevinin sağlaması gereken rehabilitatif iklime zarar vermektedir.

Hele ki, yasalarda terör tanımının oldukça geniş tutularak teknik anlamda “terörle” ilişkilendirilemeyecek, düşünce, ifade, protesto vb gibi pek çok durumun hepsinin terör suçu kapsamında değerlendirildiği gerçeğiyle cezaevlerindeki bu ayrımcı uygulamaları yan yana düşünürsek, söz konusu infaz rejiminin, açık ve ağır bir insan hakkı ihlali yaratma potansiyelinde olduğunu söyleyebiliriz.

Bu durum TMK¹⁴⁶ kapsamındaki hükümlülerle adli mahkumlar arasında infazda ayrımcılık yaratırken, adli hükümlüler için de kendi aralarında farklı uygulamalara yol açar. İnfazın temelde güvenlik ekseninde şekillendiği bir rejimde, “devletin güvenliğine tehdit” olarak algılanabilecek suç gruplarının cezaevinde

¹⁴⁴ Kanun önünde eşitlik ilkesi, Anayasa 10. Madde .

¹⁴⁵ Esas Sayısı : 2017/124. Karar Sayısı : 2018/9. Karar Tarihi: 14.2.2018. R.G. Tarih – Sayı: 9.3.2018 - 30355. https://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/GenelKurul/Basvuru_Karari/2018-9.pdf SGT 4.01.2021.

¹⁴⁶ Terörle Mücadele Kanunu. Kanun No. 3713. Kabul Tarihi ; 12.4.1991.

karşılaşabilecekleri durumu tahmin etmek güç değildir. Öte taraftan adli hükümlülerin de kendi içlerindeki suç gruplarına istinaden, bu kez de farklı saiklerle, ayrımcılığa uğradıklarını söylememek konuyu eksik anlatmak olacaktır.

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilenlerin durumu

TCK Madde 47 ye göre düzenlenmiş¹⁴⁷, hükümlünün hayatı boyunca devam eden, “sıkı güvenlik rejimine göre” çektirilen ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası infazına ilişkin özel uygulamalardan kaynaklı hak ihlalleri barındırması sebebiyle Türkiye cezaevleri portresinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.¹⁴⁸

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası Türkiye’de idam cezasının yerine getirilmiş ve bizim kanunlarımıza göre bir kişiye verilebilecek en ağır ceza olmuştur.

Türkiye cezaevlerinde suç gruplarına göre bakışta, adli ve terör yasalarıyla yargılanan hükümlülerin ayrımını en çarpıcı şekilde gördüğümüz durum ağırlaştırılmış müebbet hükmü almış kişilerin durumudur. Daha işin başında adli hükümlüler ağırlaştırılmış müebbet hükmüyle karşılaşsalar da 36 yılın sonunda (eğer indirim almışlarsa daha erken) tahliye olabiliyorken, devlete karşı suçlar ya da terörle mücadele kanunu kapsamına giren suçlardan hükümlüler, bir kez ağırlaştırılmış müebbet cezası aldıklarında artık tahliye olma şanslarını tamamen yitirirler. Koşullu salıverilme de onlara uygulanmaz.¹⁴⁹

Müebbet hapis cezasının şartlı salıverme olanağı yani tahliye umudu olmaksızın sürdürüldüğü bir infaz uygulaması daha bu başlangıcı itibariyle cezanın bir intikam değil, suç işlemiş kişiyi ıslah etme aracı olması ilkesine aykırıdır. Zira kişiye, ne suç işlemiş olursa olsun, “rehabilite olamaz, dolayısıyla da tahliye umudu olmamalı” diye değerlendirmek bir ceza çektirme değil intikam aracı olarak değerlendirilebilir. Anlamı bu hükümlülerin ölünceye kadar cezaevinde kalacak olmaları olan bu uygulama, sadece uluslararası düzenlemelere değil iç hukuk dahilindeki

¹⁴⁷ TCK Madde 47- (1) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası hükümlünün hayatı boyunca devam eder, kanun ve Cumhurbaşkanınca çıkarılan yönetmelikte belirtilen sıkı güvenlik rejimine göre çektirilir.

¹⁴⁸ Bişkin H, 1453 ağırlaştırılmış müebbet: Cezaevinde nasıl yaşıyorlar?, Duvar Gazetesi 5.3.2018, <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2018/03/05/1453-agirlastirilmis-muebbet-cezaevinde-nasil-yasiyorlar> SGT 07.01.2021.

¹⁴⁹ CGTİHK, madde 107/16 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap, Dördüncü Kısım.

düzenlemelere, hatta infazın amaçlarına da aykırı, tabiatıyla da insanlık dışıdır.¹⁵⁰

Bu konunun yasal düzlemdeki tartışmalar bir yana infaz sistemi içinde getirdiği ağır uygulamalarla, hükümlüler arasında ayrımcılık yaratmakta olduğu, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere göre önemli hak ihlalleri içerdiği uluslararası insan hakları raporlarında görülür. AİHM, Öcalan/Türkiye kararında da gördüğümüz gibi, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını, başta "bir gün serbest bırakılma ihtimalinin olmaması" nedeniyle, AIHS 'nin "insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleyi" konu eden 3. maddesine aykırılık teşkil eder.¹⁵¹

Dolayısıyla ağırlaştırılmış müebbet hükümlülere ilişkin hak ihlalleri konusu daha cezanın infazına gelinmeden, yasal düzenleme aşamasında sorunludur.

Türkiye devletinin yasalar üzerinden tartışmalı bir ayrımcılık yapmakta olduğu, kendisine karşı fiillerde en ağır formuyla verdiği ağırlaştırılmış müebbet cezasında tahliye umudunu ortadan kaldırırken, bu cezalandırmaya kişilere karşı fiiller nedeniyle başvurulduğunda koşullu salıverilme olanağının tanınmıyor olması çokça hukukçu tarafından tartışılmakta olan bir konudur.¹⁵²

Daha da ötesi tahliye umudu olmadan hapiste tutmak, o kişiyi yasaların üstüne ve dışına taşır; bir kişiye süresiz hapis cezası verdikten sonra o kişiye herhangi bir fiili nedeniyle verebileceğiniz bir başka ceza kalmaz. Ölene kadar hapiste kalacak bir kişiye hapisteyken yapabileceği herhangi bir fiili nedeniyle disiplin amaçlı ek olarak vereceğiniz bir cezanın anlamı kalmaz. Bir kez verdiğiniz ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası o kişiyi zaten hukuk alanının dışına, ceza üstü bir yere taşır.¹⁵³

Tahliye umudu olmayan, ağırlaştırılmış müebbet hükümlerinin infaz pratiklerine bakarsak, 5275 sayılı ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı hakkındaki kanunda

---

¹⁵⁰ AİHM'in tahliye umudu olmayan hapis cezasına yönelik verdiği 3 karar: Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası Hak İhlalidir <http://cisst.org.tr/yazilar/aihmden-3-karar-tahliye-umudu-olmayan-hapis-cezasi-hak-ihlalidir/> SGT 07.01.2021.

¹⁵¹ Altıparmak K, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Öcalan Kararı (Judgment of the European Court of Human Rights in Ocalan v. Turkey Case), Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58-1, S 249-255

¹⁵² Aydınoglu İ, Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı (İnsan Hakları Hukuku), 2016, Tez Danışmanı, Prof. Dr. Cemal Bali AKAL, ve Öncü M, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi Ve İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 115, S. 13-36, 2014.

¹⁵³ Aydınoglu İ, Eren M, AİHM'den 3. Karar: Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası Hak İhlalidir, Bianet, 28.01.2016, <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/171564-aihm-den-3-karar-tahliye-umudu-olmayan-hapis-cezasi-hak-ihlalidir>, SGT 28.03.2021.

öngörüldüğü şekilde bu cezanın infazı sıkı güvenlik rejimleri altında yapılmaktadır. Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüler, cezanın nevinden ötürü, tek kişilik odalarda kalırlar, idare kurulunca uygun görüldüğü durumlarda 15 günde bir olmak üzere 10 dakikalık telefon görüşmeleri yapabilirler, eşi, çocukları, ana-babası, kardeşleri ve varsa vasisi on beş günlük aralıklarla ve bir arada olmamak suretiyle, bir saati geçmeyecek şekilde, belirlenen gün ve saatlerde görmeye gelebilir ve hükümlünün infazına hiçbir surette ara verilemez. Kişi Türk Ceza Kanunu'nun “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar”, “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar” ve “Milli Savunmaya Karşı Suçlar” başlıklarında düzenlenen “suç”ları örgütlü olarak işlediği için hakkında ağırlaştırılmış müebbet hükmü verilmişse koşullu salıverilmeden de yararlanamaz.¹⁵⁴

Bu şu demektir: Bir ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü günde sadece 1 saat açık havaya çıkma ve (bu esnada) spor yapma; 15 günde 1 kez ve 10 dakika, yalnızca 1. dereceden akrabalarıyla telefon görüşü, 15 günde 1 kez de en fazla 60 dakika, yalnızca 1. dereceden akrabalarıyla, bire bir açık görüş yapma hakkına sahiptir. Diğer hükümlülere tanınan imkânlar, ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsünün iyi halli olması halinde, bulunduğu hapisane idaresi tarafından verilebilecek; aksi takdirde de geri alınabilecek unsurlardır. Ki yasal olarak da hapisane idaresi bu koşulları sağlamakla yükümlü değil ancak bunları sağlama yetkisine sahiptir.

Avrupa Cezaevi Kuralları “Özgürlükten yoksun bırakarak hapsedmenin kendisi bir cezadır. Bu nedenle, hükümlülere uygulanan rejim, hapsedmenin doğasında var olan sıkıntıyı daha da ağırlandırmamalıdır.” demektedir.¹⁵⁵ AİHM'e göre infazın yöntemi ve infaz sürecindeki davranışların mahkûmları özgürlükten mahrum kalmanın doğal sonucu olan kaçınılmaz elem seviyesinden daha fazla sıkıntılı veya eziyetli bir duruma sokmaması gerekir. Ceza infaz kurumunda tutulmanın pratik gerekleri çerçevesinde mahpusların sağlık ve esenlikleri gibi hususların yeterli bir şekilde güvence altına alınması, insan onuruna yakışır şartların sağlanması için gereklidir.¹⁵⁶

Hal böyleyken ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılan hükümlülerin gerek

¹⁵⁴ 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap, Dördüncü Kısım, Madde 25.

¹⁵⁵ 11 Ocak 2006 tarihli Bakanlar Komitesi'nin Avrupa Cezaevi Kurallarına Dair Üye Devletlere Rec(2006)2-rev Sayılı Tavsiye Kararı, Madde 10.2.

¹⁵⁶ Piechowicz/Polonya, B. No: 20071/07, 17/4/2012, § 162, AYM Ersan Nazlier Başvurusu, 2015/19917, Karar Tarihi: 3/6/2020, R.G. Tarih ve Sayı: 30/6/2020-31171.

sürekli tek başlarına kalmaları gerek kaldıkları yaklaşık 8 metrekarelik hücrelerin koşulları gerek hiçbir sosyalleşme imkanına, hiçbir zaman sahip olamamaları gerek kimilerinin tahliye umudundan tamamen yoksun olmaları gerekse tüm bu yaşanan maddi-manevi durumun yarattığı kaçınılmaz sağlık sorunlarıyla pek çok insan hakkı ihlaline uğradıkları STK'larının gözlem raporlarınca tespit edilmektedir.¹⁵⁷

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası infaz rejimi taşıdığı olumsuzluklar, Türkiye Anayasasının devlete yüklediği “insan haysiyetiyle bağdaşmayan muameleyi engelleme ödevi, kötü muamele tehlikesini engellemek için makul tedbirleri alma sorumluluğu” ile de zaman zaman çelişmektedir. Bu yöndeki ihmallere ilişkin AYM kararlarında da, AIHM içtihatlerinde yer alan “Terörizmle ya da organize suçla mücadele gibi en zor şartlarda dahi Sözleşme'nin mağdurların davranışlarından bağımsız olarak işkence, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlerden men etmesi, kötü muamele yasağının Sözleşme'nin 15. maddesinde belirtilen toplum hayatını tehdit eden kamusal tehlike hâlinde dahi hiçbir istisnaya yer vermediği içtihatlarda hatırlatmasına” atıf yaparak¹⁵⁸, devletin bu konuda aktif davranması gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁵⁹

J. Cezaevinde Sağlık ve Bakım Hizmetleri

Yine aşırı kalabalıklaşmaya bağlı olarak ama temelde de iyi düzenlenip, yönetilemediği için cezaevlerinde sağlık ve bakım hizmetleri en fazla aksayan hizmetlerdir.

Bu konuyu derinlemesine çalışmak istediğiniz de görürsünüz ki, daha işin en başından ceza evlerinde kalan hükümlülerin sağlık sorunlarıyla ilgili olarak bugüne kadar bilimsel, istatistiksel bir veri yayınlanmamıştır. Cezaevi sağlık bakım hizmetleri olarak doktora erişim, bakımda eşitlik, hastanın onayı ve mahremiyetine saygı, önleyici sağlık hizmetleri, insani yardım, cezaevinde görev yapan doktorların mesleki

¹⁵⁷ Aydınoğlu İ, Türkiye’de Ağırlaştırılmış Müebbet Hükümlüsü Mahpus Olmak, Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği Yayını, Editörler: Algan A, Eren M, Şubat 2016, İstanbul, s.37.-60.

¹⁵⁸ Selmouni/Fransa [BD], B. No: 25803/94, 28/7/1999, § 95; Labita/İtalya [BD], B. No: 26772/95, 6/4/2000, § 119, Hirst/Birleşik Krallık (No. 2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, s. 69.

¹⁵⁹ AYM Ersan Nazlier Başvurusu, 2015/19917, Karar Tarihi: 3/6/2020, R.G. Tarih ve Sayı: 30/6/2020-31171.

bağımsızlığı ve yetkinliği temelde ve genelde sorunludur.¹⁶⁰

Daha da önemlisi insan hakları derneklerinin ve uluslararası gözlemcilerinin Türkiye cezaevlerinde yaşanan ağır hasta hükümlülerin ölümlerine ilişkin yaptığı açıklamalar ciddiye alınmalıdır. Örneğin İHD İstanbul Merkezinin 2020 yılı başından bu yana cezaevindeki 49 hükümlünün yaşamını yitirdiğine ve bu ölümlerden 15'inde intihar iddiasının bulunması son derece dikkate değer bir açıklama, Türkiye cezaevleri açısından da son derece önemli bir sorundur.¹⁶¹

Türkiye cezaevinde kalan hükümlüler arasında hastalar olduğu gibi özel desteğe ihtiyaç duyan hükümlüler de vardır. Akıl sağlığı ihtiyaçları olanlar, engelliler, etnik ve ırksal azınlıklar, yabancı uyruklular, LGBT bireyler, yaşlılar, ölümcül hastalığı olanlar, fiziksel engelliler bu özel ihtiyaç sahibi hükümlüler arasında sayılabilir.

Cezaevlerinin böyle bir rahatsızlığı bulunmayan hükümlüleri iyileştirme ve yeniden topluma kazandırmada başvurduğu rehabilitasyon programlarının yetersizliği tartışılırken, özel ihtiyaç arz eden engelleri bulunan hükümlülerin gerek cezaevinde kalamaları gerekse rehabilite olmaları konusunda iki kere dezavantajlı olduğu açıktır.

Engelli hükümlülerin cezalarının infazı infaz hukukunda neredeyse üzerinde hiç durulmayan ve pek çok boşluklarla dolu bir konudur. Özel ihtiyaçları olan ya da hasta hükümlüler konusunda Adalet Bakanlığı'nın bir politikasından ya da politika oluşturmak için gösterilen bir çabadan bahsetme güçtür. Bu konuda yeterli veri olmadığı gibi, hükümlülerin özel ihtiyaçları konusunda bilgi sahibi olan eğitimli personel eksikliği de mevcuttur. Dolayısıyla Türkiye Ceza evleri ve infaz rejimi bakımından toplam cezaevi içindeki hükümlülere kıyasla sayıların azlığına bakılmaksızın özel ihtiyaç arz eden tüm hükümlülerin cezalarının infazı ile ilgili daha ayrıntılı yasal düzenlemeler ile infaz kurumlarındaki fiili düzenlemelerin biran evvel yapılması gerekmektedir.¹⁶²

---

¹⁶⁰ Ermiş M, Antalya Barosu İnsan Hakları Merkezi Başkanı, İnfaz Hukuku Ve Özel Durumdaki Hükümlüler Sempozyum, Türkiye Barolar Birliği Ve Antakya Barosu, Antalya, 6-7 Haziran 2008 s. 96-122.

¹⁶¹ İHD: "Bir mahpus öldüğü gün tahliye edildi", Cumhuriyet Gazetesi, 19 Kasım 2020 , <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ihd-bir-mahpus-oldugu-gun-tahliye-edildi-1792293SGT> 20.11.2020.

¹⁶² Kızılaslan H, Ankara Cumhuriyet Savcısı, İnfaz Hukuku Ve Özel Durumdaki Hükümlüler Sempozyum, Türkiye Barolar Birliği Ve Antakya Barosu, Antalya, 6-7 Haziran 2008 s.87.

Bu aşırı kalabalık cezaevindeki rutin sağlık ve tedavi haklarında ihlallerden (kelepçeli muayene, revirde yeterli sayıda hekim bulundurulmaması, hastane sevklerinin ve revir muayenelerinin gecikmeli yapılması vb) tutun da hükümlülerin mektuplarının gecikmesi ya da itirazlarını ilettilerinde bir cevap almalarının çok gecikmesi gibi beraberinde yeni yeni sorunlar ve ihlaller de getiriyor.

Covid 19 tedbirleri ve hak ihlalleri bakımından ise, mevcut durumda ise kapasite aşımı ve aşırı kalabalıklaşma cezaevlerinde Covid-19'un yayılmasını engellemek için gereken toplumsal mesafelenmenin uygulanmasını imkânsız kılmaya kadar pek çok riskli durum ve sorun da ortaya çıkmaktadır. 8 kişilik koğuşta 20 kişinin kalması, 450 kişilik cezaevlerinde 1.600 civarında hükümlü barındırma örnekleri hiç de az değil¹⁶³

Yine kalabalıklaşma ve bu döneme ilişkin Covid 19 sebepli önlemlerden ötürü de cezaevlerinde, bazı koğuşların karantina koğuşuna çevrilmesi sebebiyle diğer koğuşların kalabalıklaştığı, bundan ötürü koğuşlarda temiz hava akışının sağlanamadığı, bazı kapalı cezaevlerinde ise koğuş pencerelerinin küçük olması sebebiyle havalandırmanın hepten zorlaştığı durumlara ilişkin hak ihlali, sağlık hakkı gaspına ilişkin başvurular olduğu da bildiriliyor. Karantina koğuşlarının diğer koğuşları olumsuz etkilemesi yanı sıra kendi içinde getirdiği zorluklar da göz ardı edilemez. Bu zorluklar sadece koşulların gereği değil ama bu gerekliliklerin suiistimalinden de kaynaklanabileceği de belirtilmektedir.¹⁶⁴

Ayrıca karantina koğuşlarının kendilerinde de zorluklar yaşanmaktadır. Covid 19 esnasında cezaevi giriş çıkışları durdurulmasına rağmen, çok mecburi durumlarda cezaevi dışına çıkıp geri döndüklerinde (ya da rahatsızlarsa) kaldıkları karantina bölgelerinde kendilerine ait eşyaları yanlarına alamamaları, gazete, radyo, televizyon, kitap, semaver gibi haklarını kullanamıyor olmaları, radyolarını dinleyemiyor olmaları, karantina hüccesine sürekli yeni kişilerin getirilmesiyle hali hazırda karantinada olan mahpusların karantina sürelerinin uzatılması gibi pek çok problem

---

¹⁶³ İnsan Hakları İzleme Örgütü raporu: Cezaevlerinde salgın riski büyük, KRONOS 04 Nisan 2020 <https://kronos34.news/tr/insan-haklari-izleme-orgutu-raporu-cezaevlerinde-salgin-riski-buyuk/> SGT 20.11.2020.

¹⁶⁴ Esen D, Cezaevleri koronavirüs alarmı veriyor: Tedbirler ihlal yaratabilir, Birgün , 15.03.2020 <https://www.birgun.net/haber/cezaevleri-koronavirus-alarmi-veriyor-tedbirler-ihlal-yaratabilir-291810> SGT 21.11.2020.

yaşandığı rapor edilmektedir.¹⁶⁵

Ayrıca yine salgından ötürü İçişleri Bakanlığı'nın, sağlığın korunması ve yerel bulaş kontrolünün sağlanmasına kadar hükümlülerin görüş haklarını engellemesi, görüşlerin aylarca durdurulup, sonra önce ayda bir ve tek bir kişiyle, sonrasında ise ayda iki ve iki kişiyle sınırlı yapılmasına müsaade edilmesi, açık görüşlerin hepten iptal edilmiş olması gibi alınan “tedbirlerin” hükümlülerin psikolojik kondisyonlarını, morallerini etkilediğini de söylemeliyiz.¹⁶⁶

Hatta öyle ki, bu durum IHD ve TIHV raporlarına salgın gerekçe gösterilerek cezaevlerinde mahpusların zaten kısıtlanmış olan haklarının daha da kısıtlanarak yeni bir “normal” yaratılmak istenmesi şeklinde yansımaktadır. TIHV gözlemcilerinin rapor ettiği üzere, “Salgın gerekçesiyle aileleriyle görüşme hakkı ve avukat görüşmelerinin kısıtlanması, havalandırmadan yararlanma süreleri ve diğer sportif, sosyal, kültürel hakların kullanımında da ciddi kısıtlamalara gidilmesi” sözkonusu dolaylı hak ihlalleri arasında sayılmaktadır.

Buna karşın mahpusları gerçekten salgından koruyacak önlemlerin ise yeterince alınmadığı da raporlarda görülmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi hapisanelerde kapasitenin üstünde mahpus bulunması zaten kendi başına büyük bir hak ihlali iken, bu salgın esnasında mahpuslara verilen maske, eldiven, dezenfektan ve diğer temizlik malzemelerinin yetersiz kalması, su kullanımında kısıtlamalar, Covid-19 testlerinin düzenli ve yeterli yapılmadığına, infaz koruma memurlarının sayım ve aramalar sırasında fiziksel mesafe kuralına yeterince dikkat etmediğine dair yoğun şikayetler, hastane sevklerinin dönüşünde mahpusların tutulduğu karantina koşullarında kimi cezaevlerinde karantina koşullarına her yeni mahpus konulduğunda karantina süresinin baştan başlatılması, uzatılması, diğer alanlardaki rahatsızlıklarda sağlık hizmetlerine erişim hakkından mahrum kalmaları da ayrıca bir fikir vermektedir.¹⁶⁷

---

¹⁶⁵ Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST) 1-15 Kasım 2020 tarihlerini kapsayan günlük cezaevi hak ihlalleri raporu http://cisst.org.tr/basin_uyurulari/covid-19-salgininda-mahpuslarin-tedavi-ve-saglik-hakki/ SGT 21.11.2020.

¹⁶⁶ Adalet Bakanı Gül duyurdu! Cezaevlerinde Corona virüs önlemi, 18/03/2020, <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/son-dakika-adalet-bakani-gul-duyurdu-cezaevinde-corona-virus-onlemi-5676830/> SGT 21.11.2020.

¹⁶⁷ TIHV, Verilerle 2020 Yılında Türkiye’de İnsan Hakları İhlalleri Raporu S 6, 9.12.2020, <https://www.ihddiyarbakir.org/Content/uploads/d87ac0f3-54d8-4462-95eb-2f22c73b5993.pdf> SGT SGT 4.01.2021.

K. Cezaevi Yönetim ve Denetimi

Türkiye Cezaevlerinde karşılaşılan birçok sorununun kaynağının cezaevi yönetimine ve denetimine ilişkin idari altyapı eksiklikleri olduğu, bu alanda çalışan pek çok grup ve uzman tarafından kabul edilmektedir.

Cezaevi yönetimine ilişkin eksiklikler öncelikle insan kaynakları açısından öne çıkmaktadır. En başta cezaevi idari yapısı, yönetim kademeleri, cezaevi savcıları, infaz koruma memurları ve sosyal hizmet çalışanları arasındaki görev ve yetki dağılımındaki belirsizlikler, hükümlülere doğrudan teması gerektiren görevleri icra eden personelin yetkinlikleri ve motivasyonlarına ilişkin eksiklikler, denetim/izleme konusundaki eksiklikler ve hükümlü odaklı olmayan yönetim anlayışı cezaevlerinin hükümlüleri yeniden topluma kazandırması konusundaki fonksiyonunu sekteye uğratmaktadır.¹⁶⁸

En başta cezaevi infaz koruma personeli olmak üzere cezaevi içinde çalışan ve yüksek sorumluluklar üstlenen tüm görevlilerin iş stresine yönelik çalışmalarda da eksiklikler vardır ve bu eksiklikler beraberinde yeni sorunlar getirmekte, personelin cezaevinin varoluş sebeplerini yerine getirmesine engel olmaktadır. Hiç şüphesiz ki cezaevi infaz koruma personeli ve cezaevinde çalışan diğer uzman ve görevlilerin fiziksel, entelektüel ve psikolojik açıdan güçlenmesini ve psikolojik iyi oluşunun artmasını sağlamak Türkiye cezaevleri açısından önemli bir öncelik olmak durumundadır.¹⁶⁹

Cezaevi yönetimine ilişkin eksiklikler bir taraftan da cezaevlerini denetleyen Cezaevi İzleme Kurullarının¹⁷⁰ denetim fonksiyonlarını yerine getirmedeki yetersizliklerle beraber değerlendirilmelidir.

Bu kurullarla Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin yönetim, işleyiş ve uygulamalarını yerinde görmek, incelemek, bilgi almak ve tespitlerini rapor haline getirerek yetkili ve ilgili mercilere sunmak üzere kurulan bu kurullar sayesinde ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin yönetiminin doğrudan izlenmesi, sorunların çözümünde toplumun katkısının sağlanması ve bu kurumların şeffaf bir yönetime

¹⁶⁸ Mandıracı B, Yargı Reformu 6: Türkiye’de Ceza İnfaz s. 9.

¹⁶⁹ Elagöz Ö.F, Çenesiz Z. G, “Ceza İnfaz Koruma Personelinin Yaşadığı Psiko-Sosyal Sıkıntılar Ve Çözümüne Yönelik Psiko-Eğitim Önerileri”, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. XLIV Haziran 2020 Sayı: 1.

¹⁷⁰ 7977 Sayılı Ceza İnfaz Kurumları Ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu Gereğince Kurulan Gözetmenler .

kavuşturulması amaçlanmıştır.¹⁷¹

Genel olarak cezaevlerinde ve özelde de Türkiye Cezaevlerinde yaşanan hak ihlallerini engellemek ve insani koşulları güvence altına almak için bağımsız ve tarafsız izleme ve denetim mekanizmalarına ihtiyaç vardır. Cezaevlerinin sivil denetime açık olması ve idari süreçlerin şeffaflığı, cezaevlerindeki hiyerarşik ilişkilerin doğurabileceği sorunların giderilmesi açısından da önemlidir.

Ancak pratikte, cezaevlerini denetleyen, ulusal bir insan hakları kurumu olarak da nitelendirilebilecek Cezaevi İzleme Kurulları, uluslararası standartlar arasında yer alan “bağımsızlık” ilkesi açısından bazı sorunlar taşımaktadır. Bu kurulların uluslararası hukuk uyarınca sivil ve bağımsız denetim yapmaları gerekirken, izleme kurularınca sunulan raporları yasal olarak değerlendirmekle görevli olan merci Adalet Bakanlığı’dır. Bu sebeple de kurulların denetim fonksiyonlarını yerine getirmede, rapor ettikleri eksikliklerin yerine getirildiğinin, ya da söz konusu eksikliklerde görev ihlali/ihmali bulunan yönetimlerin takipçisi olmakta yetersiz kaldığı görülmektedir.¹⁷²

Sadece ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurullarının değil cezaevlerini denetim ve izleme mekanizmaları olarak görülebilecek diğer Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü (CTE), Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (Cİ-MER), Meclis İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (MİHİK), Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) ya da il ve ilçe insan hakları kurullarının hepsinin farklı açılardan bağımsız ve yerinde izleme yönünün eksik olduğu, aynı kurul yapısının farklı adli yargı bölgelerinde ve illerde farklı tutumlar sergilediği, bir hak ihlaline ya da hak ihlali iddiasına karşılık objektif ve detaylı olarak ilgililerin aydınlatılmadığı da STK raporlarında defaten geçmektedir.¹⁷³

---

¹⁷¹ 4681 Numaralı Ceza İnfaz Kurumları Ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu Kabul Tarihi : 14/6/2001, Yayımlandığı R. Gazete : Tarih : 21/6/2001 Sayı : 24439 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5, Cilt : 40, Madde 1.

¹⁷² Çelikyay H. S, Ceza İnfaz Kurumları Ve Tutukevleri İzleme Kurulları, Türkiye Barolar Birliği Dergisi Cilt Temmuz-Ağustos 2014, Sayı 113, s. 161-216.

¹⁷³ Korkut B. E, İnsan Hakları İhlalleri Başvuru Cevapları Raporu - 01.01.2016-31.12.2019,CİSST/TCPS Raporu 8, Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği Yayını, Haziran 2020.

L. Rehabilitasyon programları

Uluslararası normlara göre, hüküm giyen bir kişi bedensel özgürlüğünü kaybederken teorik olarak tüm diğer haklarını muhafaza eder. Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kurallarına göre "Cezaevlerinde bulunmak, özgürlüğün kısıtlanması, zaten bir yaptırımdır. Cezaevi koşullarının kötüleşmesi, ek bir yaptırım olarak uygulanamaz."¹⁷⁴

Ne derece ağır bir suç işlemiş olsalar da hükümlülerin, özgürlükleri ellerinden alınırken onların cezaevi koşullarında olsalar da insan onuruna uygun koşullarda yaşamaları, normal olarak beslenmeleri, giyinmeleri, barındırılmaları, insanca, onurlu bir muamelesi görmeleri gereklidir. Ayrıca, sağlık, haberleşme, eğitim ve mümkün olduğunda çalışma, sosyalleşme hakları da vardır. Bu hakların onlara yaşatılabilmesi için Cezaevinde bulunanların haklarını belirten ve yürürlükten kaldırılamaz uluslararası normatif metinlerin ulusal yasalarda karşılık bulması ve pratikte somutlaşması gereklidir.¹⁷⁵

Cezaevinin amaçlarının en önemlisi hükümlüleri rehabilite etmek ve yeniden topluma kazandırmaktır. Bu da hem onlara insan onuruna yakışır şekilde davranarak hem de rehabilitasyona, yeniden sosyalleşmeye yönelik programlara yeterince zaman, kaynak ve dikkat ayırmakla mümkün olur.

İşin en başında Türkiye cezaevlerinde pek çok yerde, kuralların ve hizmetlerin "standart" bir insan düşünülerek tasarlanıyor olduğunu, bu "standart" hükümlünün de "genç, sağlıklı, engelsiz, heteroseksüel, Türk, Sünni Hanefi Müslüman bir erkek" olduğunun farz edildiği söylemek çok yanlış olmaz.¹⁷⁶

Bu tektipleştirici, standart bakış açısı, infaz yasanın öngördüğü "bireyselleştirilmiş infaz iyileştirme"¹⁷⁷ anlayışıyla çelişiyor. Türkiye cezaevlerinde infaz yasasında öngörülen felsefeyle rehabilitasyon ve iyileştirmeye yönelik, gerçekten yarar sağlayan, bireyselleştirilmiş, etkin programlar olduğunu söylemek oldukça güç.

¹⁷⁴ Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kurallar, Ceza İnfaz Kurumu Yönetimi El Kitabı

¹⁷⁵ Arslan K.O, İnsan Onuru Kavramı Ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması, TBB Dergisi 2015 (120), s.155-172.

¹⁷⁶ Kıraç Z, Türkiye'de Hapishaneler, Hapishaneler, Sivil Toplum ve Üniversitelerin Rolü - Proje Kitabı, TCPS Kitaplığı 12, Mart 2017, s. 7.

¹⁷⁷ 5275 Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 4. kısım 73. Madde.

Hükümlü kişilere, tahliye olduktan sonra toplumun hukuka uygun hareket eden ve üretken birer üyesi olarak yaşamlarını sürdürmelerini sağlamak için, bireysel ihtiyaçlarına uygun bir biçimde, iyileştirme programları uygulanacağını, bizim infaz kanunumuz açıkça söyler. Bu programların hükümlüye, kişiliğini geliştirecek, eğitimini güçlendirecek, yeni beceriler elde etmesini, suç işleme eğilimini yok etmeyi sağlayacak ve *salıverilme sonrasına* hazırlayacak programlar olduğunu da belirtir.¹⁷⁸

Ancak iş pratiğe döküldüğünde, başta Türkiye’de spesifik olarak salıverme sonrasına yönelik koruma ve yardım açısından kurumsallaşmış bir hizmet henüz yoktur. Dolayısıyla yasa işle güvence altına alınan /hedeflenen ve hükümlüyü ceza evresi sonrasına hazırlayacak olan mekanizma bizim cezaevlerimizde henüz somut olarak inşa edilmemiştir. Halbuki tahliye sonrası kişinin onu suça iten şartlarla yeniden yüzyüze gelmesi; sorunlarını çözmede, temel ihtiyaçlarını karşılamada desteksiz bırakılması; dışlanması, tedirginlik ve endişe içinde bulunması gibi durumlar onun yeniden suç işleyerek cezaevine dönmesini kolaylaştırmaktadır.¹⁷⁹

M. Eğitim Hizmetleri

Tutuklu ve hükümlülerin eğitimi konusunu düzenleyen, 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve bu kanun çerçevesinde çıkarılmış genelgelere göre “Ceza infaz kurumlarında bulunduğu süre içinde hükümlüye, kişiliğini geliştirecek, eğitimini güçlendirecek, yeni beceriler elde etmesini, suç işleme eğilimini yok etmeyi sağlayacak ve salıverilme sonrasına hazırlayacak programlar uygulanır. Hükümlünün yaş, ceza süresi ve yeteneklerine öncelik verilerek ekonomik ve kültür durumuna uygun biçimde düzenlenen eğitim programları; temel eğitim, orta ve yüksek öğretim, meslek eğitimi, din eğitimi, beden eğitimi, kütüphane ve psiko sosyal hizmet konularını kapsar. Açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitim evlerinde bulunan hükümlülerin örgün ve yaygın, kapalı ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerin yaygın öğretimden yararlanmaları sağlanır.”¹⁸⁰

Ayrıca Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından Çocuk Hükümlü ve

---

¹⁷⁸ 5275 Sayılı Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 4. kısım, Madde 73-74 ve 75 Kabul Tarihi : 13/12/2004 Yayımlandığı Resmî Gazete : Tarih : 29/12/2004 Sayı : 25685 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 44.

¹⁷⁹ Şahin C, Tahliye Öncesi Ve Sonrası Hükümlüye Ve Eski Hükümlüye Yardım, “Ceza ve Tedbirlerin İnfazında İnsan Haklarının Korunması” konulu 15. Hukuk İhtisas Semineri bildiri metni. Marmara Üniversitesi, Başkent Üniversitesi ve Yeditepe ortak konferansı, Ankara 22-24 Mart 2002.

¹⁸⁰ Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 75, 76 ve 77. Maddeleri.

Tutukluların Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri Hakkında Genelge” ile “Genç Yetişkin Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve İyileştirme İşlemleri ve Diğer Hükümler Hakkında Genelge” adlarını taşıyan iki genelgeyle de tutuklu ve hükümlülerin eğitim ve öğrenimleri ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.¹⁸¹

Türkiye cezaevlerinde, Adalet Bakanlığı Koordinasyonunda, hükümlü ve tutukluların; okuma ve yazma, açık öğretim ortaokulu, açık öğretim lisesi ve açıktan üniversite veya örgün olarak üniversite eğitimlerine devam etmelerine; kütüphane ve hazırlık kurslarına katılmalarına, iş yurdu atölyelerinde meslek kazandırma faaliyetlerine katılmalarına; kütüphaneden yararlanmalarına imkân tanınmaktadır. Ceza infaz kurumlarında; Yetişkinler 1'nci ve 2'inci Kademe Okur Yazarlık Kursları, Yaygın Öğretim Kurumları Çalışmaları, Örgün Öğretim Kurumları Çalışmaları, Uzaktan Eğitim Çalışmaları, Dini Gelişim ve Manevi Rehberlik Çalışmaları, Kütüphane Faaliyetleri, Mesleki ve Teknik Eğitim Çalışmaları, Sosyal, Kültürel ve Sportif Faaliyetlerine yönelik çalışmalar yürütülmektedir.¹⁸²

Tutuklu ve hükümlülerin eğitim hakkı uluslararası belgelerle, anayasal ve yasal olarak güvence altına alınmış olsa da pratikte, cezaevlerinde yaşanan en önemli sorunların başında eğitim hakları önündeki engeller gelir. Cezaevinde çok sayıda öğrenci de bulunmaktadır.

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CISST) verilerinden hareketle, Türkiye’de hapisanelerinde öğrenimini sürdürebilecek en az 175.277 kişi vardır. Kişilerin hapsedildiklerinde hangi öğrenim durumunda olduklarına bakarak bu veriye ulaşabilmek mümkündür.¹⁸³ 1 Kasım 2017 tarihli bu verilere göre durum şudur:¹⁸⁴

---

¹⁸¹ Genç ve Yetişkin Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve İyileştirilme İşlemleri ve Diğer Hükümler.No 46/ 1 Sayı: B.03.0.CTE.0.00.09.00 / 010.06.02/ 12 27 / 07 /2007.

¹⁸² Ceza Ve Tevkif Evleri Eğitim Servisi Faaliyetleri <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/egitim-servisi-faaliyetleri> SGT 21.11.2020.

¹⁸³ Eren M, Gezer N, Verilerle Türkiye Hapishanelerinde Öğrencilerin Durumu ve Öğrenci Mahpuslar, CISST/TCPS Raporları 5 Tematik Raporlar 2, Mayıs 2018.

¹⁸⁴ Adalet Bakanlığı’nın güncel verileri açıklamaması değerlendirmeyi zorlaştıran etkenlerin başında gelmektedir. Ceza ve Tevkif evleri Genel Müdürlüğü’nün (CTE) sitesinde “öğrenim gruplarına göre dağılım” verileri 1 Nisan 2016 tarihine aittir. CTE’nin 2016 yılı faaliyet raporunda ise 1 Aralık 2016 tarihli verileri bulabilmek mümkün. Güncel verilere ulaşabilmek için “veri madenciliği” yapmak gerekmektedir. En güncel veriler, Adalet Bakanlığı’nın CHP Milletvekili Gamze Akkuş İlgezdi’nin “Ceza İnfaz Kurumlarındaki Çocuk Mahkumlar”a ilişkin soru önergesine verdiği yanıtta yer almaktadır. Bu tablodaki veriler, bu cevaptan derlenmiştir.

ÖĞRENİM DURUMU DAĞILIMI (1 KASIM 2017)	
Okuma Yazma Bilmeyen	6.513
Okur Yazar Olup Bir Okul Bitirmeyen	5.090
İlkokul Mezunu	64.378
İlköğretim Mezunu	38.451
Ortaokul Veya Dengi Meslek Okulu Mezunu	25.787
Lise Veya Dengi Meslek Okulu Mezunu	31.239
Yüksekokul Veya Fakülte Mezunu	38.119
Yüksek Lisans	3.819
Doktora	883
Beyan Etmeyen	16.456
Genel Toplam	230.735

Tablo M.1.: CHP Milletvekili Gamze Akkuş İlgezdi'nin "Ceza İnfaz Kurumlarındaki Çocuk Mahkumlar"a ilişkin soru önergesi.

Bu istatistiğe göre tutuklu ve hükümlülerden hiç okula gitmeyenlerin ve liseye kadar okuyanların sayısı toplamda 140.219'dur. Bu veri gösteriyor ki hapisanelerde tutulan en az 140.219 kişi hiç okumamış veya liseye kadar okumuştur ve öğrenimlerine başlayabilir veya öğrenimlerini sürdürebilirler. Bu sayı, lise mezunu olup da meslek yüksek okulu veya lisansa devam edebilecek olan 31.239 hükümlü ve tutukluyu da dahil edersek 171.458, yüksek lisans mezunu olup doktora devam edebilecek kişileri dahil ettiğimizde ise 175.277 olmaktadır.

Öğrenimine devam edebilecek olan hükümlülerin sadece yüzde 21'inin okuduğunu, öğrenimini bir üst öğretim kurumunda sürdürebilecek kişi sayısının 170 binin üzerinde olmasına rağmen, öğrenimine bir öğretim kurumunda devam eden kişi sayısının yaklaşık 37 binde kaldığını da yine CISST'in raporundan görebiliyoruz. 31 Aralık 2017 tarihli verilere göre öğrenimine devam edebilen hükümlü ve tutukluların durumlarını gösterir tablo ise aşağıdaki gibidir:

ÖĞRENİM TÜRÜ	DEVAM ETTİĞİ ÖĞRENİM KURUMU	SAYI	TOPLAM
YAYGIN ÖĞRETİM	Açık Öğretim Ortaokulu	7.428	34.380
	Açık Öğretim Lisesi	23.490	
	Açık Öğretim Fakültesi	3.462	
ÖRGÜN ÖĞRETİM	Meslek Yüksek Okulu	1.383	2.570
	Lisans	6.640	
	Yüksek Lisans/Doktora	547	
TOPLAM			36.950

Tablo M.2.: CHP Milletvekili Gamze Akkuş İlgezdi'nin "Ceza İnfaz Kurumlarındaki Çocuk Mahkumlar"a ilişkin soru önergesi.

Eğitim ğretime katılma, eğitim hakkını kullanmaya ilişkin bu durum 12-17 yaş grubundaki ocuk hükümlü ve tutuklular için de çok daha olumlu bir tablo izmemektedir. Bu verilere okuma yazma kursuna katılan 173 ocuk da dahil edildiğinde öğrenimini sürdüren 12-17 yaş aralığındaki ocuk hükümlü ve tutukluların sayısı 1075'e erişmektedir.

12-17 YAş ARASI ÖĞRENİMİNE DEVAM EDEN MAHPUSLAR (31 AğUSTOS 2017)			
ÖĞRENİM TÜRÜ	Devam Ettiği ğrenim Kurumu	Sayı	Toplam
OKUMA YAZMA KURSU	1. Kademe Okuma Yazma Kursu	111	173
	2. Kademe Okuma Yazma Kursu	62	
YAYGIN ÖĞRETİM	Açık ğretim Ortaokulu	187	683
	Açık ğretim Lisesi	495	
	Açık ğretim Fakültesi	1 ⁵	
ÖRGÜN ÖĞRETİM		219	219
TOPLAM			1.075

Tablo M.3.: CHP Milletvekili Gamze Akkuş İlgezdi'nin "Ceza İnfaz Kurumlarındaki ocuk Mahkumlar"a ilişkin soru önergesi

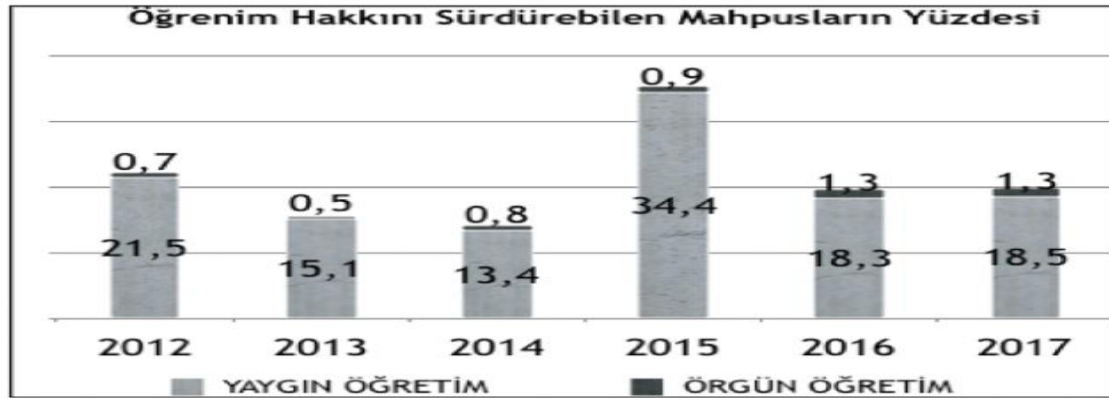
Eğitim hakkını kullanma, eğitime devam etme konusu 12-17 yaş arası ocuk tutuklu ve hükümlüler açısından hiç şphtesiz daha da zordur. Bu ocukların cezaevinde ailelerinden uzakta, tek başlarına nasıl bir psikoloji içinde bulduklarını bir tarafa koysak bile öğrenimlerine devam etmek istediklerinde de bu taleplerinde ısrarcı olmaları, zaman alan ve onlara sene kaybettirecek bürokratik işlemlerin takipçisi olması yetişkinlere kıyasla daha fazla zorluk içermektedir, dolayısıyla zaman alan işlemlerden ötürü de öğrenciler yıl kaybına uğrayabilmektedirler.

İşin bir de şu yn var ki, son altı yıl içinde öğrenimlerini sürdürebilen hükümlü ve tutukluların sayılarının, genel cezaevi nüfusu oranlarına baktığımızda düştüğü gibi bir durumla karşılaşıyoruz.

ÖĞRENİM TÜRÜ	DEVAM ETTİĞİ ÖĞRENİM KURUMU	2012	2013	2014	2015	2016	2017
MAHPUS SAYISI		136.020	145.478	158.837	178.089	181.416	184.878
YAYGIN ÖĞRETİM	Açık Öğretim Ortaokulu	9.119	6.411	5.271	16.387	6.643	7.428
	Açık Öğretim Lisesi	16.781	13.349	13.584	40.937	20.058	23.490
	Açık Öğretim Fakültesi	3.256	2.327	2.550	3977	6.567	3.462
Y.Ö. TOPLAM		29.246 % 21,5	22.087 % 15,1	21.405 % 13,4	61.301 % 34,4	33.268 % 18,3	34.380 % 18,5
ÖRGÜN ÖĞRETİM	Meslek Yüksek Okulu	1.055	481	900	1.231	1.096	1.383
	Lisans		168	233	393	769	640
	Uzaktan Eğitim		87	227		(386) ^a	
	Yüksek Lisans/Doktora		40	45	79	371	547
	Doktora			4	8	143	
Ö.Ö TOPLAM		1.055 % 0,7	776 % 0,5	1.409 % 0,8	1.711 % 0,9	2.379 % 1,3	2.570 % 1,3
Y.Ö. + Ö.Ö		30.301 % 22,2	22.863 % 15,7	22.814 % 14,3	63.012 % 35,3	35.647 % 19,6	36.950 ^b % 19,9

Tablo M.4.: CHP Milletvekili Gamze Akkuş İlgezdi'nin "Ceza İnfaz Kurumlarındaki Çocuk Mahkumlar"a ilişkin soru önergesi.

Bu düşünün cezaevinde yaşanan eğitim hakkını kullanmaya ilişkin kısıtlama / engellemelerden, cezaevi koşullarından hareketle eğitimde kalma motivasyonunu muhafaza etmeye kadar çeşitli sebepleri olabileceği açıktır. CIIST verilerinden hareketle izlenen düşüş söz konusu olduğunda. 2012 yılında öğretim hakkını kullanabilen hükümlü ve tutukluların oranının yüzde 22,2 iken 2017 yılında bu rakamın yüzde 19,9'a gerilediğini görürüz.

Tablo M.5.: Bakanlığının CHP Milletvekili Gamze Akkuş İlgezdi'nin "Ceza İnfaz Kurumlarındaki Çocuk Mahkumlar"a ilişkin soru önergesi.

2016 yılı içerisinde öğrenimine devam eden öğrenci sayısı 35.647 iken kayıtlı öğrenci sayısı ise 69.301 olarak açıklanmıştır. 2016 yılına dair bu bilgi, kayıtlı olmasına rağmen öğrenimine devam etmeyen/edemeyen 33.654 kişi olduğunu göstermektedir. Buradan şu çıkarımı yapabilmek mümkündür; Adalet Bakanlığı, 2015 yılı içerisinde

mahpusların öğrenimlerine devam edebilmesi için etkin bir çalışma yürüterek ciddi bir artış sağlamış ancak 2016 yılı içerisinde kayıtlı öğrencilerin neredeyse yarısının öğrenimine devam etmesi mümkün olmamıştır. Kayıtlı öğrencilerin, öğrenimlerine devam etmemesinin/ edememesinin nedenleri de açık değildir. 2016 yılı içerisinde yaşananlara ve o süreçte gerçekleştirilen yasal düzenlemelere bakarak birtakım çıkarımlarda bulunulabilir:

Öncelikle, 6749 Sayılı kanunun 4. maddesi,¹⁸⁵ hükümlüler arasında ayrıma gitmekte ve “terör örgütü üyeliği veya bu örgütlerin faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar sebebiyle tutuklu veya hükümlü” olanların öğrenim haklarını engellemektedir. Öğrenimine devam edemeyen 33.654 kişinin önemli bir bölümünün sınavlara ve eğitime ilişkin tedbirler sebebiyle öğrenim hakları engellenen hükümlü ve tutuklular olduğu düşünülebilir.

Öte yandan 2016 yılında gerçekleşen darbe girişiminin ardından, takip eden ay ve yıl içinde, kitlesel tutuklamalar gündeme gelmiştir. Bu süreçte pek çok cezaevi kapasiteleri yeterli olmadığı ve yeni tutuklanan kişilere yer açmak gerektiği için binlerce hükümlü ve tutuklunun yeri değiştirilmek zorunda kalmıştır. Bu sevklerin de cezaevinde öğrenimi sürdürebilmenin önünde engel olduğu düşünülebilir.

Son senelerde giderek zorlaşan ekonomik koşullara istinaden, cezaevindeki öğrencilerin öğrenim bedelleri, kitap, kırtasiye ihtiyaçları ve ek olarak okulunda girmesi gereken sınavlara gidebilmesi için yol, nakil parası gibi harcamaların da bu giderleri karşılayamayacak olan kimi öğrencinin eğitime devam etmesine engel olmuş olabileceği düşünülebilir.

Türkiye cezaevlerinde bulunan, öğrenciyken tutuklanan ve öğrenimine devam etmek isteyen kişilerin öğrenimlerini sürdürebilmek için yaşadıkları sorunların önemli bir kısmı hali hazırdaki genelgelere ve yasalara bile tam manasıyla uyulmamasından kaynaklanmaktadır. Zira gerek ulusal yasalar gerekse uluslararası yasalar eğitim

---

¹⁸⁵ 6749 Sayılı, Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükümünde Karamamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun, Kabul Tarihi: 18/10/2016 , Madde 4: Sınavlara ilişkin tedbirler MADDE 4 – (1) Terör örgütü üyeliği veya bu örgütlerin faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar sebebiyle tutuklu veya hükümlü olarak ceza infaz kurumunda bulunanlar, olağanüstü halin devamı ve kurumda barındırıldıkları süre zarfında, ülke genelinde uygulanan merkezi sınavlar ile örgün veya yaygın her türlü eğitim ve öğretim kurumları ile kamu kurum ve kuruluşları tarafından ceza infaz kurumu içinde veya dışında yapılan ya da yaptırılan sınavlara giremezler.

hakkını cezaevinde de güvence altına almaktadır. Ama bir diğer konu da şudur ki:

27.07.2007 tarih ve 12 sayılı ‘‘Genç ve Yetişkin Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve İyileştirilme İşlemleri ve Diğer Hükümler’’ konulu genelgesinin birinci bölümü eğitim hakkını güvence altına alırken, aynı genelgenin ikinci bölümü, bu hakkın kullanımını ‘‘kurum yaşantısının gerektirdiği doğal sınırlamalar’’ dışına bırakır. Ki bu noktada söz konusu pek çok engele de kanuni bir zırh yaratılmış olur. Çünkü gerek üniversiteler gerekse cezaevleri yeri geldiğinde kurum koşullarının uygun olmadığını öne sürerek eğitim hakkını engellerler.

Halbuki bu durum eğitim söz konusu olduğunda mevcut yasalarla bir çelişki yaratmaktadır. Eğitim hakkı bireysel, sosyal ve kültürel bir hak olarak vazgeçilmez, evrensel temel insan hakkıdır; bu hak hem evrensel niteliği olan belgelerde ve uluslararası sözleşmelerde kabul edilmiş olup devletler bu hakkı kendi anayasalarında ve yasalarında da düzenlemişlerdir. Gerek Anayasanın 42. Maddesi¹⁸⁶, gerek İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 26. maddesinin ilk fıkrası¹⁸⁷, gerek AİHS Ek 1 Protokolün ‘‘Eğitim Hakkı’’ başlıklı 2. maddesi¹⁸⁸, gerek 1955 tarihli Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallarının 77. maddesi,¹⁸⁹ eğitim hakkını istisnasız herkes için temel bir hak kabul ettiği gibi ayrıca AİHM de, hükümlülerin bir mahkeme tarafından verilen cezanın infazına karşılık gelen süre, tutukluların ise yasal tutukluluk süresi boyunca, tam zamanlı bir eğitime devam edemeyeceği gerçeğinin, onların Ek 1 nolu Protokolün 2. maddesi anlamında eğitim hakkından yararlanamayacakları şeklinde yorumlanamayacağını belirtmiştir.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Anayasanın 42. maddesine göre kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz.

¹⁸⁷ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 26. madde 1. Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yükseköğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır.

¹⁸⁸ AİHS Ek 1 Protokolün ‘‘Eğitim Hakkı’’ başlıklı 2. maddesi : ‘‘Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir.’’

¹⁸⁹ Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallarının 77. maddesinde ‘‘Tüm mahpuslara, kendilerine yarar sağlayacak eğitim verilir. Okuması yazması olmayan mahpuslarla genç mahpusların eğitimi zorunludur ve idare tarafından bu kişilerin eğitimine özel bir dikkat gösterilir. Tahliye olduklarında güçlüklerle karşılaşmadan eğitimlerini sürdürebilmeleri için mahpuslara verilen eğitim olabildiğince ülkenin eğitim sistemi ile bütünleştirilir.’’ Denilmekle birlikte, Birleşmiş Milletler Mahpuslara Muamelenin Temel İlkeleri’nin 6. maddesinde ise ‘‘Bütün mahpuslar, kişiliklerinin tam gelişmesi için gerekli eğitim ve kültürel faaliyetlerden yararlanma hakkına sahiptirler.’’

¹⁹⁰ Saldırım M, Uluslararası Hukuk Açısından Türkiye’deki Tutuklu ve Hükümlülerin Eğitim Hakkı. <http://saldirim.com/yeni/wp-content/uploads/2013/11/ULUSLARARASI-HUKUK-A%C3%87ISINDAN-T%C3%9CRK%C4%B0YEDEK%C4%B0-TUTUKLU-VE->

Dolayısıyla, sonuç olarak, eğitim hakkının temel bir hak olması nedeniyle hiçbir ayrıma tabi tutulmadan herkes eğitim hakkına sahip olabilmelidir ve bir kişinin tutuklu veya hükümlü olması onun eğitim alma ya da öğrenim görme hakkını etkilemiyor olmalıdır. Ancak uygulamada durum pek de böyle değildir. Ve başta kapalı cezaevlerinde kalmakta olup da örgün öğretime devam eden öğrenci tutuklu ve hükümlüler kimi engellemelerle karşılaşabilmektedirler.

Örgün öğrenim söz konusu olduğunda, bu sorunların başında öğrenciyken, tutuklanarak cezaevine giren kişilerin henüz hüküm giymeden okullarından disiplin cezasına çarptırılarak uzaklaştırılması, hüküm giydikten sonra ise disiplin kurulu kararıyla okuldan atılması ya da bir süre sonra fiiliyatta olmasa bile teoride olan devam zorunluluğu gibi mazeretlerle sınav hakları alınması gibi problemler gelmektedir.

Pek çok öğrenci cezaevi içindeyken yeniden üniversite sınavını kazanıp öğrenci olduğunda ise kayıt yaptıрма, harç ödeme, ders seçme, ders materyaline ulaşma, sınav hakkını kullanabilme, kalabalık koşullarda ve cezaevi toplu yaşama ilişkin kuralları ve disiplini içinde konsantre olup ders çalışabilme ve sınav zamanı sınav hakkını kullanabilmek için söz konusu eğitim kurumu ve cezaevi arasındaki izinlerin alınması, öğrencinin sınav yerine naklinin yapılması gibi sorunlarla karşılaşmaktadır.

Her şeyin çok yolunda gittiği durumlarda bile öğrenciler cezaevinden kaynaklı bürokratik işlemler ya da cezaevi personelinin kalabalıklaşan cezaevi nüfusu istinaden artan iş yükü sebebiyle eğitimine devam etmekte çoğu kez gecikme ve bu gecikmelerden dolayı da sınav hatta dönem, yıl kayıpları yaşamaktadır.

Cezaevindeki hükümlü tutuklu öğrencilerin hangi tip cezaevinde kaldıkları dolayısıyla hangi suç tipine göre cezaevinde oldukları da eğitim hakkını kullanabilme durumlarını etkilemektedir. Örneğin Örgün yüksek öğretime devam ederken tutuklananlar ile ÖSYM tarafından gerçekleştirilen sınavlar sonucu örgün yüksek öğretim kurumlarını kazanan hükümlü ve tutuklulardan; açık ceza infaz kurumlarında bulunanlar, ceza infaz kurumu ile aynı belediye veya büyükşehir belediye sınırları içerisinde bulunan üniversitelere, ilgili kurumların idare ve gözlem kurulu kararı ile

derslere katılmak suretiyle okullarına devam edebilmektedirler.

Örgün yüksek öğretim programlarını kazanan ya da devam eden hükümlü tutuklulardan kapalı ceza infaz kurumlarında bulunanlar ise, üniversite senatolarının derse devam mecburiyeti getirmemesi, yalnızca sınavlara katılarak eğitimlerine devam edebilmelerine olanak tanınması durumunda, sınavlara kurumlarda ve ilgili üniversitelerde katılabilmektedir. Kapalı cezaevlerinde kalan öğrencilerin ders kaynaklarına ulaşabilmeleri de açık cezaevinde kalan öğrencilere kıyasla daha fazla kısıtlar içermektedir.¹⁹¹

Açık ve uzaktan öğrenime devam etmek de örgün eğitime devam etmeye kıyasla, eğer öğrenci harcını ödeyecek ve ders materyallerini temin edebilecek ekonomik güçteyse nispeten daha mümkündür. Ceza infaz kurumlarındaki eğitim birimleri açık öğretim ortaokulu, açık öğretim lisesi, açık öğretim fakültesi çalışmalarını daha disiplinli yürütülmekte olup, hükümlülerin kurumlarda katıldıkları sosyal kültürel faaliyetler ile mesleki ve teknik kurslarda kazandıkları bilgi ve beceriler, akademik öğretim çalışmalar ile destekleme konusunda daha etkin olabilmektedirler.

Hatta öyle ki Adalet Bakanlığının çalışmaları sonucu eğitim teknolojilerindeki hızla değişen gelişmelerin, yaygın öğretim çalışmalarını daha nitelikli düzeye getirmek için sanal sınıf uygulamaları kapsamında, yaygın ve örgün öğretim hizmetlerini kapsayan farklı bir eğitim sisteminin oluşturulmasını gerekli kılması sonucu, kimi cezaevlerinde hükümlü ve tutuklular için video konferans sistemiyle kapalı devre ders anlatımları, internet erişimli ara sınav uygulamalarıyla (memur nezaretinde) eğitimlerine devam edebilmeleri mümkün olmaya başlamıştır. (2016 yılında ceza infaz kurumlarımızda 386 hükümlü ve tutuklu uzaktan eğitime devam edebilmiştir.)¹⁹² Bu hakkın tüm cezaevleri ve cezaevinde kalan tüm öğrenciler tarafından kullanılabilir hale getirilememesi mevcut durum için bir ayrımcılık yaratmaktadır.

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri Kütüphane ve Kitaplık Yönetmeliği'nde tutuklu ve hükümlülerin kütüphaneden yararlanarak, kaynaklara erişim hakları güvence altına

---

¹⁹¹ Adalet Bakanlığı Ceza Ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2016 Yılı Birim Faaliyet Raporu, s. 88.

¹⁹² Adalet Bakanlığı Ceza Ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2016 Yılı Birim Faaliyet Raporu, s. 89.

alınmıştır.¹⁹³

Ancak pratikteki sorun, öncelikle kütüphane hizmeti her cezaevi türünde bulunmamaktadır. Örneğin A tipi ve D tipi cezaevlerinde kütüphanelerin olması zorunluluk iken, müdürlük teşkilatı olmayan cezaevlerinde kütüphane yoktur, çeşitli kampanyalar ya da çıkarılan yönerge sayesinde kitaplıklar açılmıştır.

Aslında kütüphane ya da kitaplık olmayan cezaevleri için de yasa bir yol göstermiştir. Eğer cezaevlerinde yerleşmiş bir kütüphane yoksa, kütüphane hizmetlerini halk kütüphanesinin personeli ve/veya gönüllü kişiler (öğretmenler, kütüphanecilik öğrencileri, hukukçular, yardım dernekleri mensupları vb.) verebilir. Hizmetleri cezaevi yönetiminin onayladığı, bilgili bir tutuklu ile birlikte halk kütüphanesinin gönderdiği kütüphaneci de verebilir.¹⁹⁴

---

¹⁹³ (Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri Kütüphane ve Kitaplık Yönetmeliği, 09.11.1983): “Ceza İnfaz kurumları ile tutukevlerinde bulunan hükümlü ve tutukluların, Atatürk İnkılap ve ilkelerine, Anayasanın başlangıcında ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı, kanunlara saygılı, Türk olmanın gururunu duyan, vatan ve milletini seven, millî, ahlâki ve insani değerlerle donatılmış, demokrasi ilkelerini benimsemiş ve her tür düşünceye, sorumluluk duygusuna, hoş görüye sahip olarak yeniden topluma kazandırılmalarına, millî ve sosyal hayata intibak edecek şekilde hazırlanmalarına ve boş zamanlarını kitap okuyarak değerlendirilmelerine, eğitim müfredat programlarından beklenen sonuca ulaşılmasına yardımcı olmaktır.” Ceza İnfaz Kurumları ile tutukevlerinde birer kütüphane ve kitaplık kurulması, bunların kuruluş ve idaresi, donatılması, işleyişi; kütüphane veya kitaplıklardan yararlanma şekilleri, ödünç kitap verme ve geri alma usulleri ile ilgili esasları kapsar” 4. Madde: “Hükümlü ve tutukluların boş zamanlarını kitap okuyarak değerlendirmek, eğitim ve ıslah çalışmaları ile ulaşılması düşünülen amaçların gerçekleştirilmesinin kolaylaştırmak ve pekiştirmek, cezaevinde görevli personel için gerekli eğitim ve ıslah çalışmalarında, ihtiyaç duyulan kaynakları hazır halde bulundurmaya maksadı ile tüm ağır ceza mahkemelerindeki Ceza İnfaz Kurumları ve tutukevlerinde birer kütüphane, diğer ceza ve tutukevlerinde ise birer kitaplık kurulur. Kütüphane ve kitaplıklar; hükümlü ve tutukluların, Atatürk milliyetçiliğine, İnkılap ve ilkelerine, Cumhuriyet esaslarına bağlı, kanunlara, insan haklarına saygılı, demokrasi ilkelerini benimsemiş, hür düşünceye, sorumluluk duygusuna, hoşgörüye sahip, millî, insani ve ahlâki değerlerle donatılmış iyi bir insan olarak yetiştirilmesi ve yeniden topluma kazandırılmaları gibi amaçlara uygun hizmetleri ifa eder. Cezaevi içerisinde oluşturulacak kütüphanenin personel ve hükümlü/ tutuklulara hizmet üretirken zorlanmaması için uygun bir yer tahsisi gereklidir. Uygun yer tahsisi ile ilgili yönetmelikte şu madde yer almaktadır: “Ceza İnfaz Kurumları ile tutukevlerinde kütüphane ve kitaplık için müstakil bir oda veya uygun bir yer tahsis edilir. Kütüphane ve kitaplıkların amaca uygun bir şekilde tefrişi için gerekli raf, dolap, masa, sandalye, kırtasiye gibi araç ve gereçler cezaevi idaresince tespit edilerek, bunlar için gerekli ödenek Bakanlıktan istenir. Kütüphane ve kitaplıklarda; iç güvenlik, disiplin, yangın ve sabotajlara karşı her türlü güvenlik tedbirleri cezaevi idaresince alınır.”

¹⁹⁴ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı «Cezaevlerindeki vatandaşların halk kütüphanelerinden yararlanmaları» hakkında 14 Temmuz 1981'de yayınlanan genelgesine göre «cezaevlerine bir ay süreyle ödünç kitap verilmesi ve bunlarla ilgili işlemlerin yapılması» gerekmektedir. «Ayrıca, kütüphanesi bulunan cezaevlerinde görevli kütüphane memurlarının hizmet içi eğitimlerinde, halk kütüphaneleri tarafından yardımcı olunması uygun görülmektedir.» «Mahkûmların, hastaların ve yetiştirme yurtlarında bulunanların da kitap toplama kampanyalarından yararlanması için ilgili kuruluşlarla gerekli ilişkilerin kurulması» istenmektedir. «Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği'ne göre de cezaevlerine halk kütüphanesi hizmeti verilmesi, hizmetlerin yaygınlaştırılması, işbirliği sağlanması, cezaevinde kütüphane varsa halk kütüphanelerinin bunlara katalog ve tasnif, okuyucu hizmetleri vb. hususlarda yardımcı olması» belirtilmektedir T.C. Kültür ve

Ancak yasal düzenlemelerde bir eksiklik olmamakla birlikte pratik uygulamalarda tutuklu ve hükümlülerin kütüphaneden yararlanmaları da çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. STK'lara ve insan hakkı derneğine yapılan başvurularda, tutuklu ve hükümlülerin kütüphanelere çıkarılmadığı, bazı cezaevlerinde 7-bazı cezaevlerinde ise 10 adetten fazla koğuştaki kitap bulundurulmadığı, bazı cezaevlerinde ise kitapların yanıcı madde olarak kullanılabilmesi ya da koğuştaki aramalarını zorlaştırması gibi gerekçelerle hiç kitap verilmediği görülmektedir. Daha da ötesi özellikle OHAL uygulamaları söz konusu olduğunda tutuklu ve hükümlülere kitap-dergi gibi okuma materyali gönderilmesinin yasaklanması da söz konusu olabilmektedir.¹⁹⁵

N. İletişim Hak İhlalleri

Cezaevlerinde sık sık ve her dönem karşılaşılan önemli sorunlardan bir tanesi de iletişim hakkının kullanımına ilişkin sorunlardır. TBMM İnsan Hakları Komisyonu Cezaevi Hak İhlalleri raporunda da tespit edildiği üzere Türkiye cezaevleri genelinde sohbet, görüş, iletişim hakkının sınırlandırılması, kitap ve yayın yasakları, sürgün niteliğinde sevkler konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Bu rapora göre iletişim haber alma, haberleşme ve dünyayla bağ kurma konularında¹⁹⁶ :

Sohbet Hakkı İhlalleri; Hükümlülerin 10 tutuklunun birbiri ile haftada 10 saate kadar sohbet hakkı olmasına rağmen, bu hakkın birçok cezaevinde ya hiç uygulanmadığı ya da sadece birkaç saatle sınırlı kaldığı,

Telefon Hakkı; Haftada bir gün on (Covid 19 döneminde azalan görüşlerle 20) dakika tanınan telefon kullanım hakkının hafta içi mesai ve okul saatlerine denk gelmesi

---

Turizm Bakanlığı. Cezaevlerindeki Vatandaşların Halk Kütüphanelerinden Yararlanmaları Hakkındaki Genelge. 14 Temmuz 1981./T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Kitap Toplama, Dağıtma ve Okuma Kampanyasının Başlatılması Hakkındaki Genelge. 16 Aralık 1981/ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. «Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği- Resmi Gazete, 19 Ağustos 1982.

¹⁹⁵ TBMM, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Kırıkkale F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu 26. Dönem 2. Yasama Yılı, 2017.

¹⁹⁶ Ali Haydar Hakverdi Ankara Milletvekili, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Üyesi Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'na Cezaevlerinde Tespit Edilen Sorunlar Ve Çözüm Önerileri Raporu, 27.02.2020.

sebebi ile çalışan eş ile ve okula giden çocuk ile görüşebilme olanağının yok olduğu,

Görüş sürelerine riayet edilmemesi; sonucu görüşe gelen ziyaretçinin bekletildiği ve aranma sürecinin uzatılarak görüşmenin geciktirildiği, bu zamanın da görüş süresinden kesildiği,

Cezaevlerindeki kapasite ve personel azlığı sebebi ile görüş sürelerinde farklı uygulamalara gidildiği, Aile görüş hakkının kimi cezaevlerinde "Aile görüş odası" olmadığı için kullanılmadığı, "Eş görüşmesinin" ödül olarak verilir, suçun nev'ine göre ayırım gözetildiği.

Keyfi disiplin cezalarıyla beraber iletişim, mektup ve telefon yasağı getirerek tecrit içinde tecrit yaşatıldığı; iletişim yasağının bir ıslah yöntemi olarak kullanıldığı, dış dünyayla bağların keyfi olarak verilen iletişim cezalarıyla haberleşme hürriyetinin önüne geçildiği,

Sevkle, hükümlü ve tutukluların aileden uzakta bir cezaevinde kalmak zorunda bırakıldığı ailelerin de bu mesafe sebebi ile cezalandırıldığı, güvenlik ve başkaca sebepler ile resen sevklerin yapılmadığı,

Dilekçe hakkı ihlali; Hükümlüler tarafından yazılan dilekçelerin ve gönderilen mektupların muhatabına ulaştırılmadığı ve kayıt altına alınmadan kaybedildiği,

Hükümlü ve Tutuklulara gönderilen süreli ve süresiz yayınların verilmediği; böylelikle haber alma haklarının ihlal edildiği,

Kitap Sorunu; Hükümlü ve tutukluların kişi başı bulundurabilecekleri kitap sayısının sınırlandırmasından ve kurum kütüphanelerinin yeterli donanıma sahip olamamasından dolayı okuma haklarının ihlal edildiğine dair pek çok sorun yaşandığı görülmektedir.

İletişim söz konusu olduğu için, iletişim iki taraflı olduğundan ötürü bu alanda karşılaşılan sorunlar, hak ihlalleri sadece cezaevi içindeki kişiyi değil asıl cezaevi dışındaki kişileri de olumsuz etkilemekte ve cezalandırmaktadır. Örneğin görüş cezası alan bir hükümlünün ailesi de ceza almış olması, ailelerin yazdıkları mektupların da denetleniyor olması ve onların da oto sansüre zorlanması gibi daha pek çok sorun cezalandırmanın kapsamını genişletiyor ve dolayısıyla hükümlülerin toplumsal

hayattan kopmalarına da sebebiyet veriyor. Bu durumların ise cezaevinde uygulanan iyileştirme programlarının en büyük amacı olan hükümlüleri toplumla uyumlu bir kimliğe dönüştürme, onları cezaevi sonrasına hazırlama çabasının da heba olması anlamına gelebilir.

O. Kötü muameleye ve işkence yasağına yönelik ihlaller

Türkiye Cezaevleri söz konusu olduğunda özgürlüğü bağlayıcı cezaların infazına yönelik tüm yasa ve yönetmelikler ister suç şüphesi nedeniyle tutulan tutuklular olsun isterse suçu sabit görüldüğü için cezasının infazına geçilmiş olan hükümlüler olsun hiç kimsenin temel haklarından yoksun bırakılmayacağını, bu yolla ikinci bir kez cezalandırılmayacağını, hele ki bu kişilerin asla kötü muameleye ve işkenceye tabi tutulamayacağını açıkça ortaya koyar.

Tüm demokratik ve hukukun üstünlüğüne inanan ülkelerdeki gibi, bizim ülkemizde de TCK temel bir prensip olarak “kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamayacağını, kişilere işkence ve kötü muamelede bulunulamayacağını ve bu nitelikte bir cezaya çarptırılmama hakkını” güvence altına alır.

AIHM sözleşmesi de hukukun üstünlüğüne dayalı toplumların en temel değerlerinden birisi olan bireyin maddi ve manevi bütünlüğünün korunmasını güvence altına alır ve olağanüstü durumlar dâhil olmak üzere hiçbir istisnanın işkence ve kötü muameleyi meşrulaştıramayacağını bildirir. Yani başka bir deyişle İşkence ve kötü muamele hem evrensel hem de bölgesel insan hakları sözleşmelerinde mutlak olarak yasaklanmıştır.

197

Devletin bu konuda hem pozitif hem de negatif yükümlülükleri olduğu bizim yasalarımızca da kabul görür. Devletin memurları vasıtasıyla işkence yapmaması (negatif yükümlülük) kadar devletin işkencenin hiç gerçekleşmemesi için gerekli yasal ve yapısal düzenlemeleri gerçekleştirmesi, ancak tüm çabalara rağmen ihlal iddiaları

---

¹⁹⁷ Eminekl K.B, Turkey: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hükümleri Bağlamında İşkence Yasağı (Madde 3) , 8.2.2019 <https://www.mondaq.com/turkey/human-rights/779590/avrupa-304nsan-haklar305-szle351mesi-hkmleri-ba287lam305nda-304351kence-yasa287305-madde-3> SGT: 04.01.2021.

ortaya çıktığında ise, bunların doğruluğunu araştırıp, yaptırım mekanizmalarını işletmesi (pozitif yükümlülük) gerekir.¹⁹⁸ Cezaevinde kalan tutuklu ve hükümlüler de diğer tüm vatandaşlar gibi bu hakka haizdirler.¹⁹⁹

Ancak durum böyleyken Türkiye cezaevleri söz konusu olduğunda gerek suç tipine bağlı olarak suçluya bakışa yönelik yerleşik zihniyet gerek yasal düzenlemelere rağmen uygulamadaki keyfiyet gerek etik olmayan yaklaşımlar ve hak ihlallerine yönelik hükümlülerce yapılan başvurular önündeki bürokratik engellerle, bu en temel ilkenin ihlal edildiği, pek çok durum da rapor edilmektedir.²⁰⁰ Hatta öyle ki, cezaevleri, kişilerin en çok işkence ve kötü muameleyle karşılaştıkları yerler olarak, insan hakları raporlarına yansımaktadır.²⁰¹

İHD Diyarbakır Şubesi yayınladığı son 10 yılın işkence ve kötü muamele raporunda fiziksel şiddetin uygulandığı iddia edilen mekân sıralamasında ilk sırada -335 başvuruya- cezaevlerinin geldiğini, başvuruların yüzde 47'sinin işkence ve kötü muamelenin gerçekleştiği yer olarak da cezaevlerini gösterdiğini belgelemektedir. 2010-2015 arasındaki ilk altı yılda, cezaevlerinden gelen şiddet içerikli başvuru sayısı toplam 118 iken, 2016-2019 arasındaki dört yılda bu sayının 217 olarak kayıtlara geçtiği belirtilmektedir.²⁰²

Sadece İHD gözlemcileri değil Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) de, pek çok cezaevinde uygulamada; kolluk görevlilerinin ve adli görevlilerin tutuklu veya hükümlülerle temas ettiği ilk andan başlayarak cezanın infazının tüm süreçlerine kadar yayılmış işkence ve kötü muamele yasağını ihlal eden durumları, kuruma alınmada mahkûmlara çıplak arama yapılmasından hasta mahkumların kelepçeli

¹⁹⁸ İnce K, İşkence Suçunun Tek, Aihş Ve Aihm Kararları Işığında Ele Alınması, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C.21, Özel S., 2019, S 3393-3427

¹⁹⁹ Svanidze E, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için El Kılavuzu (İstanbul Protokolü) <https://rm.coe.int/kotu-muamelenin-etkili-sorusturulmasi-avrupa-normlar-na-dayanan-k-lavu/1680948c8b> SGT:04.01.2021.

²⁰⁰ İHD Diyarbakır Şube 2010-2015 yılları arasında yapılan cezaevinde kötü muamele ve işkence başvurularının sayısının ortalama 55 iken, 2015-2019 yılları arasında bu sayının 90'a yükseldiğini rapor etmektedir. 24. 06.2020, <https://iskenceraporu.com/insan-haklari-dernegi-diyarbakir-subesinin-10-yillik-iskence-raporu-iskence-son-4-yilda-patladi/> VE Cezaevlerinden 9 ayda 396 işkence başvurusu yapıldı, 19.06.2020 <https://kronos34.news/tr/cezaevlerinden-9-ayda-396-iskence-basvurusu-yapildi/> SGT 4.01.2021.

²⁰¹ , Bozarslan F, İHD: En çok işkence şikâyeti cezaevinden, Deutsche Welle Türkçe, 23.06.2020, <https://www.dw.com/tr/ihd-en-%C3%A7ok-i-%C5%9Fkence-%C5%9Fik-%C3%A2yeti-cezaevinden/a-53916906> SGT 4.01.2021.

²⁰² İhd'den Son On Yılın İşkence Raporu, Bianet, 23 Haziran 2020, <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/226183-690-kisi-iskence-gordugu-iddiasıyla-ihd-ye-basvurdu> SGT 4.01.2021.

muayenesi, yatağa kelepçelenerek tedavi altına alınmasına, tek kişilik hücrelerde kalmalarına rağmen kendilerine ayakta durma zorunluluğu getirilerek, tekmil vererek sayım uygulamalarından, girişte ve sonrasında devam eden kaba dayığa, Terörle Mücadele Kanunu gereğince ve TCK'da yer alan Devletin Güvenliğine Karşın işlenen (işlendiği önesürülen) suçlardan²⁰³ tutuklananların, hükümlü olanların “terörist” olarak yaftalanmaları ve bu gerekçeyle şiddete maruz kalmalarından, her türden keyfi muamele ve keyfi disiplin cezalarına, hücre cezalarına, sürgün ve sevk uygulamalarına, cezaevlerine gönderilen kitaplar ve yayınlar keyfi bir biçimde kısıtlanması, verilmemesi ya da toplatılmasına kadar pek çok “işkence ve kötü muamele yasağını” ihlal edecek uygulamayı rapor etmektedir.²⁰⁴ Hatta öyle ki CPT, Türkiye cezaevlerindeki işkence ve kötü muamelenin önlenmesine yönelik çözüme giden yolda her tür kötü muameleye karşın “sıfır tolerans” mesajının “en yüksek politik merci olan cumhurbaşkanlığı” ofisi tarafından, net bir şekilde verilmesinin giderek daha da önemli hale geldiğine de işaret etmektedir.²⁰⁵

Yolları cezaevinden geçmiş eski hükümlülerin hatıratları incelendiğinde ortaya çıkan tablo da aslında, bu raporların ortaya koyduğu resmin bir teyidi gibidir. Bu kişisel tanıklıkların yargıya yansması ve AYM ‘nin cezaevinde darp edilme, işkence ve kötü muameleye maruz kalma iddialarına ilişkin aldığı pek çok hak ihlali kararı da vardır.²⁰⁶

Dolayısıyla, Türkiye cezaevlerinde yaşanan sorunların bir portresi çıkarılırken, maalesef ki, şekli değışse, fiziksel şiddetten kısmen uzaklaşsa da, ki fiziksel şiddetin de tamamen ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir²⁰⁷- cezaevlerinde hala

²⁰³ Türk Ceza Kanununun 302, 307, 309, 311, 312, 313, 314, 315 ve 320 nci maddeleri ile 310 uncu maddesinin birinci fıkrasında yazılı suçlar ve 3713 Nolu Terörle Mücadele Kanunu gereğince işlenen suçlar.

²⁰⁴ TIHV, Verilerle 2020 Yılında Türkiye’de İnsan Hakları İhlalleri Raporu S 6, 9.12.2020, <https://www.ihddiyarbakir.org/Content/uploads/d87ac0f3-54d8-4462-95eb-2f22c73b5993.pdf> , VE İhd, Diyarbakır 1 Ve 2 No’lu Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumları Hak İhlalleri Raporu, Diyarbakır Barosu Cezaevi İzleme Komisyonu Özgürlük İçin Hukukçular Derneğı Diyarbakır Şubesi İnsan Hakları Derneğı Diyarbakır Şubesi Diyarbakır Tutuklu Aileleri İle Yardımlaşma Derneğı, 17.09.2020 <https://www.ihddiyarbakir.org/Content/uploads/dd3a5d91-cf1f-4385-bb4c-d84ee7747a96.pdf> SGT 4.01.2021.

²⁰⁵ Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 6 to 17 May 2019, Strasbourg, 5 August 2020, https://rm.coe.int/16809f20a1_SGT_4.01.2021 .

²⁰⁶ AYM Cem Kuru Başvurusu, B. No: 2017/29874, 14/10/2020, 19/11/2020-31309, Mehmet Kaya ve Diğerleri başvurusu B. No: 2013/6979, 20/5/2015, Mustafa Kamil Uzuner ve Mustafa Kadir Gül, B. No: 2013/3371, 9/3/2016,.

²⁰⁷ Kesen H, Cezaevine hoş geldin' dayığı yargıya taşındı, Evrensel Gazetesi, 15.10.2020 , <https://www.evrensel.net/haber/416545/cezaevine-hos-geldin-dayagi-yargiya-tasindi> SGT 07.01.2021

devam eden işkence ve kötü muamelenin olduğunu görmezden gelmek gerçekçi olmayacaktır.

Cezaevlerinde Çıplak Arama

Kötü muamele ve işkence yasağı kapsamı içinde cezaevlerinde maksadını aşan gerekçelerle başvuru çiplak arama uygulamasına da değinmek gerekir. Çiplak arama ve/ veya iç beden araması, cezaevleriyle ilgili insan onuruna saygı, işkence yasağı ve kötü muamele çerçevesinde en çok tartışılan konulardan birisidir.

Güvenlik uygulamalarının uç noktalarında çiplak arama yer alır. Çiplak arama çok zaruri durumlarda kurumun güvenliği için öngörülen bir tedbir olabilmektedir.²⁰⁸ AIHM de belli hal ve şartlarda çiplak arama veya iç beden aramasının yapılabileceğini kabul etmektedir.²⁰⁹

Ancak AIHM genel bir risk hali, soyut bir firar ihtimali veya sadece belirli suç tipleriyle ilgili düşüncelerle çiplak arama yapılmasını haklı görmemekte, cezaevlerindeki çiplak aramalara ilişkin başvuruları işkence ve kötü muamele yasağını düzenleyen 3. madde bağlamında değerlendirmektedir.²¹⁰

Bu yöntem hele ki tutuklulara uygulandığında, henüz hakkında sadece suç şüphesi bulunan bu kişilerin, ceza yetkisi verme durumu olmayan cezaevi idarelerince cezalandırılması anlamını taşıyacaktır.²¹¹

Hal böyleyken, Türkiye cezaevlerinde çiplak aramanın ağırlıklı olarak siyasi hükümlü ve tutuklulara uygulanmasına ilişkin başvurular bile konunun/bu yöntemin sadece güvenlik amaçlı ve zaruri bir yöntem olduğu noktasında şüphe yaratmaktadır. Cezaevlerinde (ve polis karakollarında, gözaltı esnasında) çiplak aramaya maruz kalıp, başvuru yaptığında disiplin cezasıyla cezalandırılan kişilerin varlığı,

---

²⁰⁸ 5275 sayılı Kanun'un 36'ncı maddesi ve Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in 34'üncü maddesi, yine aynı kanunun 83 ve 116'ncı maddelerine dayanılarak... <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.2324.pdf> SGT 07.01.2021.

²⁰⁹ Duman E, Otorite İtaat İster : Çiplak Arama , Hukuk Politik, 5.06.2017 <https://www.hukukpolitik.com.tr/2017/05/05/otorite-itaat-ister-ciplak-arama/> SGT 07.01.2021 Ayrıca Van Der Ven v. Hollanda, başvuru no. 50901/99, 04 Şubat 2003, kararı

²¹⁰ AIHS 3. Madde.

²¹¹ AIHM Pawel Pawlak v. Polonya, kararı, Bşv. No: 13421/03, 30 Ekim 2012

avukatlarının ifadeleri, basında yer bulmaktadır.²¹² Bu durumlarda cumhuriyet savcılıklarının konunun üzerine gitmek yerine, konuyu basına taşıyan kişiler ve medya organları için soruşturma açtığı durumlar olabilmektedir.²¹³ Bu gerçekler yan yana getirildiğinde, çıplak aramanın kişinin mahremiyetini ihlal eden, cezaevlerinde maksadını aşan amaçlarla uygulanan, kötü bir muamele ve işkence olarak değerlendirilmesi gereken bir durum olduğu değerlendirilmesine varmak yanlış olmayacaktır.

P. Cezaevlerinde Açlık grevleri ve ölüm oruçları

Cezaevlerindeki keyfi, antidemokratik uygulamalara, hak ihlallerine, artan (siyasi) baskılara, karşı yapılan açlık grevleri ve ölüm oruçları yüzlerce yıldır bir hak arama yöntemi, eylem biçimi olarak kullanılmaktadır. Bu eylemler toplumun, kamuoyunun dikkatini çekmek, yönetim üzerinde baskı oluşturmak, belirli bir olayı, tutumu protesto etmek, çeşitli istekleri kabul ettirmek ya da savunulan görüşlere ilgi çekmek için yapılır. Açlık grevleri ve ölüm oruçları dünyada olduğu gibi Türkiye cezaevlerinde de zaman zaman başvurulan yöntemler arasındadır. 12 Eylül'ün ardından Diyarbakır Cezaevi'nde büyük bir açlık grevi olmuştur. Sonrasında 1996 yılında Buca cezaevinde yaşanmış, 2000 yılının F tipi cezaevlerini protesto için yeni bir açlık grevi/ölüm orucu başlatılmış, 2020 de tekrar 100 ü aşkın cezaevinde açlık grevine gidilmiş²¹⁴ve bugüne dek pek çok hükümlü ve onlara dışarıdan destek veren yakınlarının da yaşamını yitirdiği onlarca grev olmuştur.²¹⁵

Bu konu “Grevlerin tüzel niteliği nedir? Grevcilere zorla müdahale edilebilir mi? Kişilerin yaşamlarını sona erdirmeye hakkı var mıdır? Devlet insan yaşamını korumak ve kişiyi her koşulda yaşatmak zorunda mıdır? Tıbbi Etik açısından konuya nasıl

---

²¹² <https://bianet.org/bianet/insan-haklari/149454-ciplak-arama-yargi-onunde> , <https://bianet.org/bianet/kadin/151092-ciplak-aramaya-itaraz-cezasi-onandi> , <https://bianet.org/bianet/insan-haklari/235355-aslihan-gencay-a-ciplak-arama-yapilmasinin-izahi-nedir>,<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ciplak-arama-tartismasi-41693841>, <https://www.evrensel.net/haber/421635/kimliksizlestirme-ve-teslim-alma-araci-olarak-ciplak-arama> <https://www.demokraphaber.org/siyaset/chpli-agbaba-cezaevlerinde-ciplak-arama-ve-kotu-muamele-iddialari-ilk-siralarda-h71948.html> <https://bianet.org/bianet/siyaset/179659-cezaevleri-genel-muduru-ciplak-arama-ve-iskenceyi-kabul-etti> SGT 07.01.2021.

²¹³ Cezaevlerinde çıplak arama’ haberlerine soruşturma, Sözcü Gazetesi, 22.12.2020, <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/cezaevlerinde-ciplak-arama-haberlerine-sorusturma-6178605/> SGT 07.01.2021.

²¹⁴ Vecdi E, 120 cezaevinde açlık grevi var, Duvar Gazetesi, 16.12.2020 <https://www.gazeteduvar.com.tr/120-cezaevinde-aclik-grevi-var-haber-1507423> SGT 4.01.2021.

²¹⁵ Feyzioğlu M, “Açlık Grevleri”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 43, Sayı 1-4, 1993 s.. 157-169.

yaklaşmak gerekir? Açlık grevlerinin anayasal niteliği nedir? “Gibi pek çok açıdan tartışıla gelen ve ne kadar da tartışılrsa hep bir tarafta boşlukların/cevapsızlıkların kalacağı bir konudur.”²¹⁶

Türkiye Cezaevlerinde açlık grevleri esnasında grevdeki tutuklu ve hükümlülerin haklarına saygı göstermediği, pek çok hak ihlali yaşandığı uluslararası insan hakları raporlarına da sıklıkla yansır.²¹⁷ Açlık grevindeki hükümlü ve tutukluların birçoğunun barışçıl protestolarından ötürü disiplin cezalarıyla karşı karşıya olduğu çok sayıda tutuklu ve hükümlünün, açlık grevine katılmalarından ötürü, sosyal ve kültürel etkinliklere katılma yasağı ve uzun süreli hücre cezası da dâhil olmak üzere disiplin soruşturmaları ve cezalarına maruz bırakıldıkları yönünde pek çok gözlem ve rapor mevcuttur.

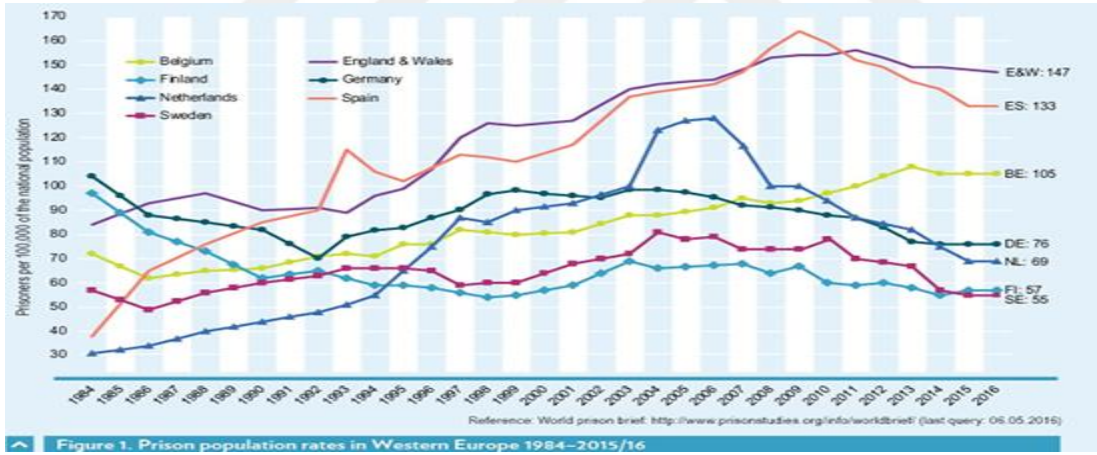
²¹⁶ Sevinç M, “Bir İnsan Hakları Sorunu Olarak: Açlık Grevleri,” Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. Cilt: 57 Sayı: 1 2002 s. 111- 134.

²¹⁷ Türkiye: Açlık Grevleri Açlık Grevindeki Mahpuslar Ve Bu Kişilerle Dayanışma Amaçlı Gösteri Yapanların Karşılaştığı Hak İhlalleri, Amnesty International/ Uluslararası Af Örgütü Yayını, Referans No: EUR 44/0834/2019 6 Ağustos 2019 <https://amnesty.org.tr/public/uploads/files/Rapor/Aclik-Grevleri.pdf>, VE Avrupa İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Komitesi'nin (AÖK) 28-29 Nisan 2016 tarihlerinde Türkiye'ye gerçekleştiği ziyarete ilişkin Türkiye Hükümetine Sunduğu Rapor, 20 Mart 2018: <https://rm.coe.int/168079457a> SGT 4.01.2021.

III. BÖLÜM : İSKANDİNAV CEZA İNFAZ SİSTEMİ

A. İskandinav Ceza Sisteminin İstisnailiği (Scandinavian Exceptionalism)

Uluslararası literatürde İskandinav İstisnailiği olarak geçmiş olan İskandinav ülkelerinde uygulanan ceza infaz rejimi başta sağladığı ve dışarıdan da kolaylıkla görünür olan cezaevi tasarımı ve yönetimleriyle dünya basınının ilgisini çekmiştir. “Norveç'te suçlular nasıl "iyi komşulara" dönüşüyor?”²¹⁸ ya da “İnsanı cezaevinde yatmaya özendircek fotoğraflar”²¹⁹ gibi dikkat çekici başlıklarla dünya medyasının ilgisini çeken İskandinav usulü ceza infaz yöntemi, aslında, bu görüntülerin ötesinde cezaların infazıyla amaçlanan hedefleri yakalamadaki başarısıyla “istisnaidir”. Birçok Batı (hatta dünya) ülkesinin yüksek hapis oranları, aşırı kalabalık cezaevleri, kötü cezaevi koşullarına karşın İskandinav ülkeleri bunun tam tersi insani cezaevi koşulları, düşük cezaevi nüfusları ve düşme trendindeki suç işleme oranlarıyla bilinir. 1984-2016 yılları arası Batı Avrupa cezaevleri nüfusunu inceleyen istatistiklere ilk bakışta bile İskandinav Ülkelerinde cezaevi nüfuslarının azalış trendi hemen göze çarpar.²²⁰

Tablo A.1. : 1984-2015/16 arası Kuzey Avrupa'daki Cezaevlerindeki Mahkum Sayısı

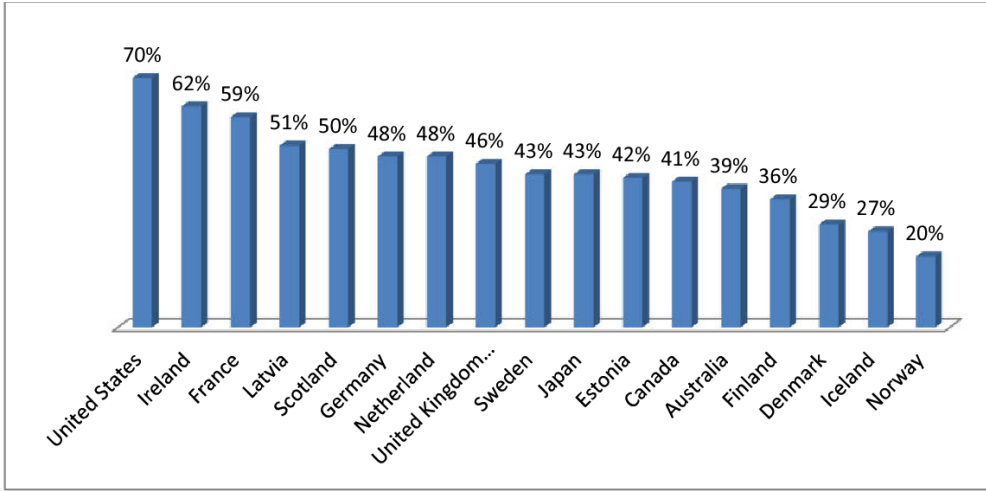
İskandinav ülkeleri genellikle başarılı hapsedme uygulamaları için model olarak kabul edilir. Özellikle de Norveç, % 20 ile dünyadaki en düşük tekrar suç işleme oranlarından birine sahip olan ülkedir.²²¹

²¹⁸ Kirby E. J, Norveç'te suçlular nasıl "iyi komşulara" dönüşüyor?,BBC News 10.07.2019 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48932195> SGT 15.10.2020.

²¹⁹ Onedio, İnsanı Norveç'te Hapiste Yatmaya Özendircek 28 Fotoğrafiyla Halden Hapishanesi, 20.07.2015 <https://onedio.com/haber/insani-norvec-te-hapiste-yatmaya-ozendirecek-28-fotografiyla-halden-hapishanesi-548285> SGT 15.10.2020.

²²⁰ Dunkel F , “The Rise and the Fall of Prison Population Rates in Europe”. European Journal of Criminology 14(6), Kasım 2017, s.629-653

²²¹ Butorac K, Gracin D, “Stanic N, The challenges in reducing criminal recidivism , Public Security and Public Order”, Scientific articles (18) Mykolas Romeris University, Kaunas, 2017, 18; s. 115-131.

Sources: Deadv. 2014. Space I. 2014. Dunkel. 2017

Tablo A.2: Avrupa’da tekrar suç işleme oranı.

İskandinav Ceza İnfaz rejimi aslında, altyapı ve yasalarının ruhu olarak Avrupa ve hatta Türkiye ceza infaz yasalarına hâkim olan evrensel insani ilkelerle şekillenmiştir. Ancak bu ilkeler ve yasaların uygulanmasında İskandinav infaz rejimi Avrupa ve Türkiye’deki infaz rejimlerine pek benzemez.

İskandinavya’da pek çok cezaevinde -başta oldukça “sert suçluların” tutulduğu yüksek güvenli ve cezaevlerinde- özgürlüğü bağlayıcı cezaların infazına bakış, alışlagelmiş güvenli ve cezalandırıcı bakıştan oldukça farklıdır."²²²

Genel anlamıyla cezaevleri, özgürlüğünden yoksun bırakılma cezasına çarptırılan kişilerin cezalarını çekmeleri amacıyla özel olarak yapılmış, en temel fonksiyonu “kapatmak” ve sürekli “denetim altında tutmak” olan mekânsal organizasyona sahip binalar (ve sistemlerdir.) Hükümlüler cezalarını buralarda insan olarak dış dünyayla olan irtibatları büyük ölçüde kesilip gündelik hayatları cezaevi yönetimi tarafından gözetlenip, denetlenip, yönlendirilerek çekerler.

Tam da bu yüzden, cezaevi binaları temelde beton duvarlarla ve dikenli tellerle çevrili olmasıyla bilinir, soğuk renklerle boyanır, içerdekilerin dışarıyı, dışarıdakilerin de içeriği görmesini engelleyecek bir şekilde, güvenliği sağlamakla birlikte “otoriteyi”

²²² Kirby J.E, Norveç’te suçlular nasıl "iyi komşulara" dönüşüyor?, BBC Stories, 10.07.2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48932195> SGT 15.10.2020.

de temsil edecek şekilde mimari olarak tasarlanır. Bunun yanı sıra, cezaevinde tüm kurallar, mekânsal ve zamansal düzenlemeler, uygulamalar yasalarca “suçlu” olduğu saptanmış bireyi, en üst düzeyde ilişkisizliğe, mekân ve zaman üzerinde olabildiğince denetimsizliğe mahkûm edecek şekilde yönetilir ve yönlendirilir.²²³

Cezaevlerine hâkim olan gerek mimari gerekse yönetsel bu anlayış ve düzenlemeler, suç işleme potansiyelindeki kişileri suç işlemekten caydırmada en geniş ve etkili bir yöntem olduğu kabul edilmektedir. Bu sebeptendir ki gerek cezaevi binaları gerekse cezaevindeki ceza infaz sistemi başta Anglo Amerikan dünya olmak üzere, dünya genelinde (ve Türkiye’de) ekseriyetle otoriterdir.

Bu temelde otoriter olan cezaevi anlayışı felsefi temellerini Klasik Okul’dan alır. Klasik okul felsefi olarak kişinin kendi eylemlerinden sorumlu olduğu, insanların suçu rasyonel bir düşünme sürecinin sonunda işlediği ve bu nedenle de ancak etkin bir cezalandırma sistemiyle kişilerin suç işlemekten vazgeçirilebileceği esasına dayanır.²²⁴ Bu esasa göre kişileri suç işlemekten caydırmanın yolu daha fazla daha fazla kolluk görevlisi, daha çok hapisane ve daha ağır cezalardan geçer.²²⁵ Zira ancak bu şekilde, yüksek cezalar ve otoriter uygulamalarla, kişinin rasyonel bir tercih olarak ortaya koyduğu suçlu davranışların, rasyonel olmayan alternatiflere dönüştürülerek önlenmesi mümkün olur.²²⁶

İskandinav ülkelerindeki cezaevi sistemi ve özgürlüğü bağlayıcı hapis cezalarına yaklaşım ise geleneksel cezaevi sistemleriyle karşılaştırıldığında önemli farklılıklar sergiler. Hatta öyle ki, yukarıda tariflendiği şekliyle otoriteyi, kısıtlanma /hapsolme hissini maksimumda yaşatmak üzere tasarlanmış bir cezaevi anlayışıyla kıyaslandığında İskandinav cezaevleri bu yaklaşımınla taban tabana zıttır demek, hiç de abartılı olmayacaktır.

---

²²³ Meral S, Cezaevi Yapılarının Mekânsal Analizi Ve Bu Bağlamda Yeniden Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü ,Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı Danışman: Doç. Dr. Tan Kamil Gürer, Doç. Dr. Salim Yüce, İstanbul, 2015

²²⁴ Dolu, O, Rasyonel bir Tercih Olarak Suç: Klasik Okul Düşüncelerinin Suçu Açıklama ve Önleme Kapasitesinin Değerlendirilmesi, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 11, Sayı 4, ss. 89–120, 2009

²²⁵ Arıcan, M. Ceza Adaleti: Sistemi Etkinliği ve İşleyişi. Ankara: Seçkin Yayıncılık 2009

²²⁶ Bailey, W, Lott P, “Crime, Punishment and Personality: An Examination of the Deterrence Question”, The Journal of Criminal Law and Criminology, 1976 Vol.67, No.1, pp. 99–109. <https://www.jstor.org/stable/1142461?seq=1> SGT 30.10.2020 .

İskandinav cezaevinin farkı sadece mimari tasarımından gelmez. Bu ülkelere hakim olan hapis cezalarının infaz sisteminde, en genel anlamıyla, cezalandırma odaklı yaklaşımın aksine iyileştirme ve ıslah odaklı anlayışın etkili olması İskandinav cezaevlerinin mimarisi kadar yönetimini de etkiler.

Bu ülkelerde hükümetlerin refah devleti bağlamındaki yatırımları, demokratik yapılanmaları, insan hakları ve insan onuru üzerindeki vurguları bir ülkeden diğerine kimi farklılıklar gösterse de, cezalandırma ve cezaevi yönetimine ilişkin bu coğrafyaya hakim olan “İskandinav ruhuna” has bir istisnailik genel olarak hakimdir.

Hatta daha da ötesi bu yaklaşım İskandinavya’da uygulanan bir cezaevi çalışma pratiği olmanın da ötesinde cezaevi çalışmaları literatürüne “İskandinav İstisnailiği” (Scandinavian exceptionalism) olarak geçmiştir.²²⁷

Bu istisnai sistem, henüz kısıtlı bir coğrafyada uygulanıyor olsa da daha az suç işlenen bir toplum yaratma yolunda kimi ilhamlar barındırıyor. Temelde ağır suçlar işleyen mahkumlar için, ancak yine de en üst düzeyde insani yaşam koşulları dikkate alınarak, onların "hapsedildiği hissini en aza indirmek" üzerine tasarlanmış olan bu cezaevi sisteminden hiç şüphesiz öğrenilebilecekler var.

1. İskandinav Ülkelerinin Benzerlikleri

İskandinavya, Avrupa kıtasının kuzeyinde yer alan İsveç, Norveç ve Danimarka’dan oluşan bir coğrafyayı temsil etmektedir. Finlandiya, İzlanda, Faroe Adaları ve Grönland’la birlikte bu üç ülke İskandinav ülkelerini oluşturmaktadır.

Tarihsel süreçte benzer diller, dinler ve kültürel unsurları paylaşmış olan bu ülkeler günümüzde de pek çok konuda benzerlik gösterir. Bu ülkelerden Finlandiya dışında hepsi anayasal monarşilerdir. Hepsi Protestan mezhebini benimserler ve kültürel açısından da hepsi çok homojendirler.

Faroe Adaları, Grönland, İzlanda ve Åland Adaları olan dört İskandinav ada toplumu,

---

²²⁷ Pratt, J. “Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess”, British Journal of Criminology, 2008, 48 (2), s. 119-137.

nasıl ve ne ölçüde özerklik / bağımsızlığa ulaştıkları konusunda gerek kültürel gerekse tarihsel olarak farklılıklara sahip olsalar da bu ülkelerin de kendi aralarında, diğer İskandinav ülkeleriyle olduğundan daha çok ortak yönleri vardır. Doğaya bağlı yaşam koşulları, güçlü geleneklerle şekillenen gündelik yaşam, her birinin birbirine bağımlı küçük topluluklardan oluşmaları bu dört devletçiği birbirine yakın kılar.²²⁸

İskandinav ülkeleri (ada ülkeleri de dahil olmak üzere), genel olarak Avrupa'daki diğer ülkelere kıyasla gerek nüfus gerekse coğrafi olarak daha küçük, etnik ve kültürel olarak da çok daha homojendir. Bu özel koşulları, bu ülkeler çapında yüksek güven ve iş birliği düzeylerini de beraberinde getirmektedir.²²⁹

Dışarıdan benzer görünseler bile, şunu da akılda tutmak gerekir ki İskandinav ülkelerinin kendilerine has bir tarihleri ve kimlikleri vardır. Ancak aralarındaki yakın ilişkiler nedeniyle, tarih boyunca bu ülkelerin paylaştığı ortak bir İskandinav kimliği de oluşmuştur. Bu kimlik temelde sosyal refah devleti anlayışı, güçlü eşitlikçi toplum anlayışı ve dayanışma kültürü üzerinden ortak bir İskandinav kimliğine evrilmiştir.

İskandinav ülkeleri sosyal demokrat (Kuzey Avrupa - İskandinav tipi) refah modeli olarak adlandırılan kendilerine özgü bir refah devleti modelini benimsemişlerdir. Bu devlet modeline bağlı olarak bu ülkelerdeki istihdam oranlarının yüksek, işsizlik düzeylerinin ise düşük olduğunu, dolayısıyla da bu ülkeler genelde dengeli ve istikrarlı ekonomik büyümeye, eşitlikçi bir gelir dağılımına ve yüksek refah düzeyine sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Bu ülkelerde kişi başına düşen gelir, refah, eğitim ve mutluluk seviyeleri dünya ortalamasının oldukça üstündedir. Siyasi istikrarları, refah politikalarında kat ettikleri yol, yüksek yaşam standartları bu ülkelerin kimliklerini inşa ettikleri ortak özelliklerdir.²³⁰

---

²²⁸ Lauritsen, A.: Gunlaugsson, H, Agneta Mallén, A, Giertsen, H ve Storgaard, A, "Crime and Crime Control in Four Nordic Island Societies: The Faroe Islands, Greenland, Iceland and the Åland Islands", Scandinavian Research Council for Criminology, September 2019.

²²⁹ Hodgson G, "What the world can learn about equality from the Nordic model", The Conversation, July 2018. <https://theconversation.com/what-the-world-can-learn-about-equality-from-the-nordic-model-99797>SGT 31.10.2020.

²³⁰ Armağan R, Dikmen S, İskandinav Ülkeleri Vergi Sistemleri Ve Gelirlerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi, AKÜ İİBF Dergisi-Cilt: XVII Sayı: 2 Yıl: Aralık 2015 s. 67-81.

Genel manada sosyal adalet ve suç işleme oranları arasında ister istemez bir bağlantı oluşur. Suç işleyen insan davranışının anlaşılmasında, sosyo-kültürel ve demografik unsurların yanı sıra ekonomik unsurların da önemli derecede –ve hatta güçlü bir belirleyici olarak- etkili olması, suç- ekonomi ilişkisinin araştırılmasının önemli bir gerekçesini oluşturmaktadır.²³¹ Bu bakımdan suçu sadece bireysel sorun olarak değil, bir sosyal sorun olarak görmek de gerekir. Örneğin George Vold suçun sosyal çatışmanın bir ürünü, politik ve sosyal eşitsizliğin bir yansıması olduğunu ileri sürer.²³²

Devlet tarafından vatandaşların sosyal refahına yapılan yatırımlar sosyal eşitsizliği ve toplumsal kırılganlığı azaltır. Bu da hapis cezası gerektirecek suçların işlenmesinde de bir azalma yarattığı gibi, uzun vadede çok daha adil bir sosyal adalet sisteminin yaratılmasına neden olur. Bir ülkedeki hapis oranları ve ceza politikası, belirli bir siyasi kültür içinde gerçekleştirilen politik tercihlerin ve siyasi eylemlerin bir sonucudur.²³³

İskandinav cezaevi sisteminin istisnailiğini İskandinav refah devleti felsefesi ile örtüştürmek mümkündür. Sosyal refah devletinin en özgün örneklerini oluşturan İskandinav ülkeleri bu anlamda benzer bir ceza infaz rejimi ve cezaevi sistemine sahiptirler. Ceza yasaları hatta kimi bölgelerdeki koşullar farklı da olsa infaz rejimlerini *ortaklaştırdıkları değerler* üzerinden işleten İsveç, Norveç, Danimarka, İzlanda, Faroe Adaları, Åland Adaları , Grönland ve Finlandiya’da içine alan İskandinav Ülkeleri için İskandinav İstisnailiği diye tanımlanan bir ceza adalet rejiminden bahsedilmektedir.

Keza bu coğrafyada karşılaşılan suçlar da birbirine benzerdir. Uyuşturucu, seks ve şiddet (bu sırayla), son yirmi beş yıl boyunca haklarında ceza oranlarını artırmak için otuzdan fazla hukuk reformu uyarlanmış suç alanlarıdır.²³⁴

---

²³¹ Kızmaz Z, “Ekonomik Yapı ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme”., Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 2, 2003, s. 279-304.

²³² Vold G, “Theoretical Criminology”, Oxford University Press, 1958, s. 108.

²³³ Snacken S, “Resisting punitiveness in Europe?”, Theoretical Criminology 14(3):273-292, August 2010.

²³⁴ Hoffer H, “Punishment and Crime in Scandinavia”, 1750–2008, The Annals of the American Academy of Political and Social Science , Vol. 157, Prisons of Tomorrow s. 197-207.

Bu ceza adalet rejimi uyarınca ölüm cezası, savaş zamanı dahil tüm Kuzey ülkelerinde yasaklanmıştır. Farklı ülkelerde cezaların sürelerine ilişkin de ortaklıklar vardır. Danimarka, Finlandiya ve İsveç 'deki en ağır ceza, görünüşte “ömür boyu hapis” cezasıdır, ancak bu ceza pratikte Finlandiya'da yaklaşık on iki ila on yedi yıl, İsveç'te yirmi yıla kadar sürer ki bu sürenin de tümü aynı anda verilemez (hükümlünün 5 senede bir rehabilite olmadığına kanaat getirilirse ceza en fazla bu sürelerle uzatılabilir.). Norveç ömür boyu hapis cezasını kaldırmıştır, Norveç'te en ağır ceza , en fazla yirmi bir yıl olabilir ki, kişinin rehabilite olduğuna karar verilirse bu süre öne çekilebilir. Danimarka'da tek bir suç için hapis cezası on altı yıldır, Finlandiya'da on iki yıl ve İsveç'te on yıl. Kişinin ancak birden çok durumda suçu varsa ve yeniden suç işlerse bu sınırlar aşılabilir.

Bu ülkelerin hepsinde özgürlüğü bağlayıcı hapis cezaları sadece çok ciddi suçlar için kullanılmaktadır. Pek çok durumda, çoğunlukla özgürlüğü bağlayıcı cezaların elektronik izleme, toplumsal yaptırımlar gibi çok daha az sert alternatiflerine başvurulur.

Cezai yaptırımların uygulanması, her ülkede benzer şekilde ele alınır. Adalet bakanlığının idari yargı yetkisine dayanarak ülke çapında hapisane ve şartlı tahliye hizmetlerinin infazını tanzim eden birimler mevcuttur.

Bu ülkelerin hepsinde hapis cezaları kapalı cezaevlerinde ya da açık kurumlarda infaz edilir. Açık ve kapalı cezaevleri güvenlik tedbirleri açısından kimi farklılıklar gösterse de temelde açık ya da kapalı olsun bir cezaevi içinde kalan tüm hükümlülerin maruz kaldığı cezalandırma “özgürlüklerine alıkonulması” olup, duvarlar içinde olabildiğince özgür bir hayat sürmeleri mümkündür. (Cezalandırmanın kendisi özgürlüğün kısıtlanmasırken bir de ceza infaz koşullarını sertleştirerek ikinci bir cezalandırılmaya gidilmez.

Erken, şartlı tahliye sistemi tüm bu ülkelerin bir rutini olmuş durumdadır. Hükümlülerin neredeyse hepsi cezalarının yarısında veya üçte ikisinden sonra şartlı tahliye haklarını kullanabilmektedirler. Cezaevinde minimum kalış süreleri de bu ülkelerde birbirine benzer. Hükümlülerin şartlı tahliye için uygun hale gelmeleri için

Danimarka'da iki ay, Finlandiya'da on dört gün, Norveç'te ve İsveç'te iki ay geçmesi gereklidir. Ancak bu ülkelerde ortalama cezaevinde kalış süreleri de ülkemize kıyasla aslında hiç de uzun değildir. Hatta cezaevinde ortalama kalış sürelerinin en kısa olduğu coğrafya İskandinav Coğrafyasıdır. Norveç ve Danimarka'da 4 - 6 ay, İsveç ve Finlandiya 8 - 9 ay ortalama hapis ceza süresidir. Bu ülkelerin hiç birinde 15 yaş altı bireyler hapsedilemez.²³⁵

2. İskandinav Ceza İnfaz Sistemi Ve Sosyal Refah Devleti İlişkisi

İskandinav Ceza İnfaz Sisteminde ceza infaz kurumları, temel olarak sosyal refah devletinin bir parçası olarak görülür ve devlet yönetimine şeklini veren, Kuzey Avrupa ülkelerinde yaygın olan sosyal demokratik refah modeli (İskandinav modeli) anlayışı ile yönetilir. Özünde sosyal dayanışma ve sınıflar arası eşitlik gibi ilkeleri barındıran sosyal refah devleti anlayışı, İskandinavya'da, cezaevlerini de etkisi altına alır.

İsveç başta olmak üzere İskandinavya genelinde 1920'lerin sonlarından beri refah modeli olarak kabul edilen "Folkhemmet"²³⁶ anlayışının odak noktasında zengin ya da fakir olsun herkesin eşit kabul edildiği bir anlayış hakimdir. İskandinav refah devletinin tarihinde önemli rol oynayan bu siyasi kavramın temelinde tüm toplumu herkesin katkıda bulunduğu küçük bir aile gibi görme fikri yatar. İskandinavlar ülkelerini herkesin ortak evi, yuvası olarak görürler, dayanışma, sosyal adalet ve refahın adil dağıtılması gibi, İskandinav Modeli'nin özünü oluşturan politikalarla da "Folkhemmet" ideolojisini, yani "ülkenin halkın ortak yuvası olması fikrini" içselleştirirler.²³⁷

İskandinav refah devleti modeli, statülerine, geçmişlerine, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da diğer herhangi bir görüş, köken, servet, doğum ya da diğer herhangi bir duruma dayanan farklı bir özelliğine bakılmaksızın tüm vatandaşlarının bir ayrımcılığa maruz kalmadan eşit olduğunu ve en üst düzeyde sosyal haklara sahip olduğunu öngörür.

²³⁵ Seppala T,L, "Penal Policy in Scandinavia,, Crime and Justice", Vol. 36, No. 1, Crime, Punishment, and Politics in aComparative Perspective, The University of Chicago Press, 2007, s. 217-295.

²³⁶ Türkçe: Halkın Evi.

²³⁷ Rojos M, Folkhemmet Triumphant, Sweden after the Swedish Model : From Tutorial State to Enabling State, Timbro Publishing, 2005, s. 21.

Bu anlayış suç işleyen bireyleri de dışlamaz. Aksine ne yapmış olurlarsa olsunlar onlar da ailenin bir parçasıdır ve ülke suç işlemiş de olsalar onların da “evidir”. Ve öyle ki suç devletin uzman teşhisiyle tedavi edebileceği bir şeydir. Dolayısıyla İskandinavya’da “suçluların ıslahı” (cezaevinde tedavi ve rehabilitasyon) siyasi bir ideoloji haline almıştır.²³⁸

İskandinav sosyal devlet modelinde temel amaç, herkesi kapsayan genel bir dayanışma (universal solidarity) sistemi kurmak ve tüm vatandaşların çalışma ya da aile durumuna bakılmaksızın refah devletinin sağladığı imkanlardan yararlanmasının yolunu açmaktır. İskandinav ceza adalet sisteminde cezaevindeki hükümlüler de bu eşitliğe dahildirler. Sosyal refah devleti İskandinavya’daki mahkumlar için de toplumun diğer kesimleri için olduğu gibi, kamu kaynaklarını etkin bir şekilde kullanır. Sosyal refah, güçlü eşitlikçi kültürel değerler ve bunların yanı sıra sosyal yapılarca desteklenen dayanışma sıradan vatandaşlar kadar onların da hakkıdır.²³⁹

Sosyal refah devleti anlayışı gereği İskandinav ceza infaz sistemi, cezaevindeki hükümlüler için eşitlikçi, insancıl, destekleyici, kucaklayıcı, rehabilite edici ve gelecek odaklı bir infaz rejimi öngörür. Bu anlayış gereği cezaevinde hükümlüler geçmişte işlemiş oldukları suçlardan ötürü “cezalandırılmazlar”, aksine gelecekteki yaşamlarına hazır olabilmeleri, tekrar topluma döndüklerinde bağımsız ve onurlu bir yaşam sürebilecek donanımına kavuşabilmeleri için “rehabilite edilirler”.

Bu süreç zarfında cezaevi, özgürlüğünü kaybetmesine rağmen İskandinavya’nın onurlu birer yurttaşı olma hakkı ve özelliğini kaybetmemiş olan mahpusları, gelecekte doyumlu hayatlar sürdürebilmeleri için, kendilerinin de parçası olacağı bir program çerçevesinde donatmakla yükümlüdür. Bu yükümlülük devletin ceza infaz sisteminde olup, özgürlüğü kısıtlanmış mahpuslara karşı da bir sorumluluğu, dolayısıyla da bu kişilerin, devletlerinden, yerine getirilmesini talep edebilecekleri bir haktır.²⁴⁰

---

²³⁸ Pratt, J. “Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess”, *British Journal of Criminology*, *British Journal of Criminology*, 48 (2), 119-137, 48 (2), 2008, s. 119-137.

²³⁹ Smith PS, Ugelvik T, *Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice: Embraced by the Welfare State*, Palgrave Studies in Prisons and Penology, London, 2017 s. 7-10.

²⁴⁰ Smith PS, Ugelvik T, a.g.e s. 511-16.

3. İskandinav Ceza İnfaz Sisteminin Yaklaşım Farkı

İskandinav ceza adaleti ve infaz rejimini incelediğimizde temelde insana, suçluya, özgürlük mefhumuna, yasaların yaptırım gücüne bakış açısından çok farklı perspektiflerle karşılaşırız. Ceza Siyaseti açısından konuya yaklaştığımızda bu sistem vatandaşlarına geleneksel cezaevi anlayışına kıyasla neredeyse taban tabana zıt mesajlar verir.

Klasik Okula dayanan geleneksel ceza sistemi suçu kişinin özgür iradesi ile yaptığı bir seçim olarak görürken, failin bu yanlış seçimi için sert bir şekilde cezalandırılması gerektiğine inanır. İskandinav'lar ise suçun, toplumun zamanında fark edip de engel olmadığı arazların sonucu olduğunu, dolayısıyla suç işlemiş bir kişiden tüm toplumun sorumlu olduğunu düşünürler.

2011 yılında, Anders Behring Breivik'in Norveç'te kamp yapan gençlere açtığı ateş sonrasında 69 kişinin hayatını kaybetmesi üzerine bile, İskandinav toplumu, faili lanetlemekten çok daha fazla, toplumsal olarak nasıl bir eksikliğin bu faciaya sebebiyet verdiğini tartışmıştır.²⁴¹ Daha da ötesi daha önce fırsat bulsa aynı suçu bir kez daha işleyeceğini ve çocuklar da dahil öldürdüğü herkesin meşru hedefler olduğunu adeta gururla ilan eden Breivik, cezaevindeki 6. yılında Norveç devletine karşı açtığı davada, cezaevinde tecrit edildiği ve bu koşulları ile ilgili daha da radikalleştiğini mahkeme salonunda açıkladığında, savunma avukatı "Breivik'in tecrit edilmediğini, infaz koruma memurlarıyla tavla oynayabildiğini, avukatları ve rahiplerle görüştüğünü ayrıca temsilcisi aracılığıyla dış dünya ile ilişki kurduğunu" belirtmiştir.²⁴²

Diğer yandan geleneksel ceza adalet sistemi çok daha fazla insanı, çok daha hızlı hapsedip, çok daha sert bir şekilde cezalandırırken, İskandinav sisteminde cezaevine girmek en zor işlerden birisidir, tüm İskandinav ülkelerinde ancak çok sert suçlar karşısında özgürlüğü bağlayıcı cezalara başvurulur.

---

²⁴¹ Schartmueller D, Life Imprisonment In Scandinavia: The Ultimate Punishment In The Penal Environments Of Denmark, Finland, And Sweden, Disertation, Northern Arizona University August 2015 s. x-xii

²⁴²İrkçi Breivik: Tecrit, beni daha da radikalleştirdi: <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201701121026744456-irkci-katil-breivik-tecrit-beni-dahada-radikallestirdi/> SGT:05.01.2021.

İskandinav ceza anlayışında bir kişi bir kez cezaevine girdiğinde o kişiye bir tür “rehabilite edilmesi gereken kişi” gözüyle bakılır ve bu sebeptendir ki, İskandinav ceza infaz sistemi suçluları en “insani” koşullarda “hapseder”, onları, onlara insanca davranarak “rehabilite” edebileceği bir cezaevi modeli geliştirmiştir.

Bu cezaevi modeli hem insancıl hem de suçluyu da bizzat işin içine katarak, ona maksimumda otonomi vererek, ceza infaz memurları ve hükümlüler arasında olabildiğince eşitlikçi ilişkiler kurarak ve cezaevi içindeki hayatı olabildiğince “normal hayata” yaklaştırarak cezaevini yönetmeyi seçmiştir.²⁴³

İskandinav Ceza adalet rejimleri ve geleneksel infaz sistemleri arasındaki farkların özü iki sistemi benimseyen ülkelerin siyasi rejimlerinden kaynaklanmaktadır. İskandinavya’ya hâkim olan Sosyal refah devleti anlayışı, sadece insana ve devlete bakışı değil, suçluya (akıl hastası, fiziksel engelli, LGBTi bireyler, marjinal yaşamlar yaşayan kişiler, gruplar, alt kültürlere ve toplumun dezavantajlı tüm kesimlerine) bakışı da temelde, insan onuru ve insan haklarını önceleyen bir bakış açısıdır. Bu eşitlikçi ve paylaşımcı değerleri esas alan refah devleti politikaları İskandinavya’da ceza infaz sistemi ve bu ülkelere hâkim olan ceza adaleti rejimini de olumlu yönde etkilemiştir.²⁴⁴

Bunun aksi geleneksel ceza infaz sistemlerine sahip coğrafyalara hâkim olan neo liberal bakış açıları da bu ülkelerdeki ceza adalet rejimleri ve ceza infaz sistemini ve cezaevlerinin nasıl yönetildiğini etkilemiştir. Neo liberal politikalardan etkilenen bu sistemlerde, devlet kaynaklı israfları azaltma yönelimi, ceza infaz sistemi içinde yer alan rehabilitasyon, eğitim ve insan kaynaklarına yapılan yatırımlardan da ister istemez bütçe azaltımına gitmiştir. Daha da önemlisi neo liberal politikalar devletin toplumun marjinal kesimleri üzerindeki baskısını arttırmış, onları çok daha sert

---

²⁴³ Ward K, Longaker A, Williams J, Naylor A, Rose C, and Simpson C. A , Incarceration Within American and Nordic Prisons: Comparison of National and International Policies ENGAGE: The International Journal of Research and Practice on Student Engagement, National Dropout Prevention Center, Clemson University, 2013, Issue 1 Page , Number 1, s. 36-47.

²⁴⁴ Ugelvic T, Prisons as Welfare Institutions? Punishment and the Nordic Model, Handbook on Prisons, editors. Bennett J, Jewkes Y and Crewe B , London: Routledge, 2016.

kontrol altında tutmayı (polis ve ceza infaz sistemi eliyle) meşrulaştırmıştır.²⁴⁵

Sosyal refah devleti ve Neo liberal devlet anlayışlarına göre yönetilen bu iki ceza adaleti sistemin ceza evleri özelinde yansımaları şu şekilde olmuştur ²⁴⁶:

Cezaevlerinin boyutu : İskandinav sisteminde küçük, kalabalık olmayan cezaevleri kurmaya özellikle dikkat edilirken Neo liberal sistemde cüssesiyle korkutucu, devasa ve kalabalıktır.

Cezaevlerinin güvenlik donanımı: İskandinav sistemi neredeyse “görünmez” bir güvenlikle cezaevlerinin güvenliğini sağlarken Neo liberal sistem, oldukça sert güvenlik tedbirleriyle güvenlik sağlamaktan da öte bir otoriterliğe gider.

Hükümlü -Cezaevi görevlileri arasındaki ilişkiler: İskandinav sisteminde hükümlüler işledikleri suç ne kadar sert olursa olsun cezaevi çalışanlarıyla eşitlikçi ilişkiler içindelerken Neo liberal Sisteminde çok daha katı, otoriter ve hiyerarşik ilişkiler hakimdir.

Cezaevi çalışanlarının nitelik ve eğitimleri : İskandinavya’da iyi eğitilmiş olmayan kimse ceza infaz memuru olamazken, Neo liberal sistemlerde ceza infaz memurluğu statüsü oldukça düşük bir iş olarak algılanır. İskandinav sisteminde ceza infaz memurları kendilerini yaşam koçu olarak algılamakta, diğer sistemde ceza infaz memurları sıfır toleranslı olmakla (zero tolerance) övünürler. ²⁴⁷

Cezaevi içindeki yaşam kalitesi: İskandinav sisteminde cezaevlerinde sağlanan imkan ve donanımlarla oldukça yüksek bir yaşam kalitesi oluşturulurken, Neo liberal sisteminde son derece kısıtlı, zorlayıcı, ezici yaşam standartları hakimdir. Bu düşük

---

²⁴⁵ Kohler-Hausmann, J, “Guns and Butter: The Welfare State, the Carceral State, and the Politics of Exclusion in the Postwar United States”, The Journal of American History 102(1), , June 2015 VE Wacquant L, Crafting the Neoliberal State: Workfare, Prisonfare, and Social Insecurity, Sociological Forum, Vol. 25, No. 2, June 2010.

http://www.antoniasella.eu/nume/Wacquant_neolib_2010.pdf SGT 20.01.2020.

²⁴⁶ Pratt J, Eriksson A , Contrasts in Punishment : An explanation of Anglophone excess and Nordic exceptionalism, Routledge , 2014, s. 8-22.

²⁴⁷ Waller A, A Comparison Of The American And Scandinavian Criminal Justice Systems, Dissertation, Texas Christian University, Department of Criminal Justice, Supervising Professors: Polzer K, Diamond B, Krochmal M, 12.12.2016, pages 11 (Lappi-Seppälä’e referansla bu bilgi verilmektedir.)

yaşam standartları adeta cezalandırmanın bir uzantısı gibidir.

Cezaevinin sunduğu eğitim ve rehabilitasyon olanakları : İskandinav sistemi cezaevini, neredeyse, bir üniversite kampüsüne çevirmiştir, cezaevi kaynaklarının çok önemli bir bölümü eğitim ve rehabilitasyon için harcanırken, cezaevi yönetiminde alınan tüm kararlar rehabilite etme ve eğitime özellikleriyle bu kararlara etki eder. Neo liberal sistemde ise eğitim ve rehabilitasyonu güvenlik tedbirleri, cezalandırmanın çok daha gerisine atar ve yapılan bütçe kesimleri önce eğitim ve rehabilitasyon alanına etki eder.

Bu farklılıklara bir de şu açılardan bakmak zihin açıcı olacaktır:

Her ne kadar her biri kültürel, siyasi ve yasal yapılar olarak birbirinden farklı olsalar da neo liberalizmi benimseyen ülkelerde uygulanan ceza rejimi ve ceza infaz sistemi temelde “cezalandırıcı adalet yaklaşımına dayanır. Örneğin Amerika’da 90’lı yıllarda yürürlüğe giren 3. kez suç işleyen bir kişinin, icabında ömür boyu hapis cezası almasını sağlayabilecek yasa (3 strikes law) sadece Amerikan cezaevlerinin doluluğunu artırmakla kalmamış, ülkenin (ve Amerika’dan etkilenen ülkelerin) ceza infaz rejimlerini de alabildiğince sertleştirmiştir.²⁴⁸

Buna karşılık yine birbirinden farklılıklar içerseler de Kuzey Avrupa ülkelerinde İskandinav infaz rejimini benimsemiş ülkelerde ceza rejimi temelde “onarıcı adalet” yaklaşımını benimsemiştir.

Bu iki yaklaşım farkı bu sistemlerdeki yeniden suç işleme, şiddete başvurma ve cezaevi nüfusu istatistiklerini dramatik olarak etkiler. İskandinav ülkelerinde her zaman suç işleme ve yeniden suç işleme oranları, şiddetle karşılaşma yüzdeleri ve dolayısıyla cezaevi nüfusları neo liberal anlayışla ceza adalet sistemlerini oluşturan ülkelere kıyasla çok daha düşük olmuştur.

Örneğin Norveç, İskandinavya’daki en düşük suç tekrarı oranına sahip ülkedir; tutukluluğun bitmesinden iki yıl sonra yeniden mahkûm olma oranı bu ülkede oldukça düşüktür. Karşılaştırma yapmak gerekirse, Amerika’nın 29 eyaletinde yeniden suç

---

²⁴⁸ Waller A, A a.g.e , s. 7-8.

işleme oranı bunun neredeyse iki katı. Hem de Norveç'in hapisanelerinin normalde tekrar suç işlemeye daha müsait olan suçlulara daha çok yer ayırması gerçeğine rağmen. Norveç'te yeniden hapse girme oranı 100.000'de 74, bu Amerika'nın yeniden hapse girme oranının yalnızca 1/10.²⁴⁹

İki sistem arasındaki ceza adaletine ve cezaların infazına ilişkin pratiklere yaklaşımdaki temel fark Neo liberal ekonomik sistemlerde cezaevine girmek son derece kolayken İskandinavya'da ancak çok ağır bir suç işlenirse cezaevine girmenin olasılıklar dahilinde olmasıyla başlar. Örneğin Amerikan cezaevlerindeki nüfus, artık sistemin karşılayamayacağı boyutlara yükselmişken (2019da 2.2. milyon Amerikalı cezaevindedir.)²⁵⁰, İskandinavya'da cezaevleri kapanmaktadır.²⁵¹

İskandinav sisteminde cezaevleri küçük, az sayıda hükümlüyü barındıracak ölçüdedir. Aynı coğrafya üzerinde birden çok cezaevi vardır, çünkü cezaevinde kalanların ailelerine, evlerine yakın olması istenir. Ayrıca küçük boyutlardaki cezaevlerinde birbirini tanıma, bir grup oluşturma, grup ruhu yaratarak, dayanışmayı güçlendirmek de daha kolaydır. Neo liberal sisteminde ise bunun tam tersi, devasa büyüklükte, yaşam alanları ve ailelerden olabildiğince uzak, çok yüksek güvenli büyük cezaevleri inşa edilir.

Neo liberal politikaların hâkim olduğu ülkelerde infaz sisteminde hükümlülerin birbiri ile ve dış dünya ile, hatta çalışanlar ile, diyalogları olabildiğince sınırlandırılır ve ceza kişiye bir tecrit, izolasyon halinde çektirilir. İskandinav sisteminde ise mahpuslar ve çalışanlar arası diyalog aksine motive edilir, hükümlülerin tecrit edilmesi bir yana, sosyalleşmeleri istenir, desteklenir ve bu cezanın asıl amacı olan rehabilitasyon programının da parçası kabul edilir.²⁵²

---

²⁴⁹ Yıldırım P (Çeviren), Çok Fazla Hapishane Kötü İnsanları Daha Da Kötü Yapıyor, 2017 Ekim, Hukuktar .org <https://hukuktar.org/2017/10/11/cok-fazla-hapishane-kotu-insanlari-daha-da-kotu-yapiyor-daha-iyi-bir-yolu-var/> SGT 20.01.2020.

²⁵⁰ Brico E, 2.2 Million Americans Are Behind Bars. That's More Than The Prison System Can Handle. Talkpoverty, 15.May.2019, <https://talkpoverty.org/2019/05/13/police-hijab-stop-again/> VE Sawyer M, Wagner P Mass Incarceration: The Whole Pie 2019, Prison Policy Investigation Report, March 2019, <https://www.prisonpolicy.org/reports/pie2019.html> SGT 20.01.2020.

²⁵¹ James E, Why is Sweden Closing Down Its Prisons?The Guardian, 1.12.2013, <https://www.theguardian.com/society/2013/dec/01/why-sweden-closing-prisons> SGT 20.01.2020.

²⁵² Weller C, Photos of maximum-security prisons in Norway and the US reveal the extremes of prison life, World Economic Forum, Global Risk Report, 30.11.2017, [Shttps://www.weforum.org/agenda/2017/11/photos-of-maximum-security-prisons-in-norway-and-the-us-reveal-the-extremes-of-prison-life.html](https://www.weforum.org/agenda/2017/11/photos-of-maximum-security-prisons-in-norway-and-the-us-reveal-the-extremes-of-prison-life.html) SGT: 20.01.2020.

Neo liberal sistemdeki cezaevleri hücre sisteminde tasarlanmış, içinde sadece yatak, masa ve tuvaletin olduğu, mahpusların tüm saatlerini burada geçirdiği yerlerken, İskandinav cezaevleri, neredeyse bir tatil köyü ya da kolej kampüsü gibi tasarlanmış, mutfağı, saunası, lüks sayılabilecek TV üniteleri, yürüyüş yolları, yüzme havuzları olan yerlerdir.

İskandinav sisteminin cezaevi mimarisi, konfor ve insanca yaşam öncelikleriyle daha insancıl ölçütlerle tasarlanırlarken Neo liberal sisteminin cezaevi mimarisi ve tasarımında önelediği yüksek güvenlidir. İskandinav sisteminde cezaevlerinin mantığı insanlara insanca davranılırsa, onların da karşılığında insanca davranacakları üzerinedir ve rehabilitasyon açısından insanların ancak konforlu, insancıl ortamlarda kendilerini iyi hissedecekleri ve iyileşebilecekleri düşünülür.²⁵³

İskandinav cezaevleri güvenlik tedbirleri açısından da Neo liberal sistemde gelenekselleşmiş olan cezaevlerinin, neredeyse tam tersidir. Bu ceza rejimine ait ceza infaz merkezleri başta açıklık esasını göz önünde bulunarak, açık bir mimari ile tasarlanır. Cezaevini çevreleyen yüksek duvarlar, tel örgüler, koğuşların demir kapıları, parmaklıklı pencereler, dış duvarlara elektrik verilmesi gibi sert güvenlik tedbirlerinin hiçbirisi burada alınmaz; aksine mahpuslar neredeyse serbest bırakılırlar ve geceleri hariç gün içinde cezaevinden çıkıp, hemen yakınındaki kasaba ya da kente seyahat edebilirler.

Geleneksel anlamda cezaevlerinde kalanlara verilmeyen bıçak, makas gibi aletler de bu sistemde eğer ihtiyaç duyarlarsa mahpusların rahatlıkla kullanabilecekleri mesafede durur.

İskandinav sistemindeki kapalı cezaevleri ilk bakışta Neo liberal sistemdeki cezaevlerine bir parça benzer. Oralarda güvenlik tedbirleri diğer açık cezaevlerinden fazladır, kapıda güvenlik ve sinyalli geçiş vardır, giriş çıkışlar daha çok denetlenir, yüksek duvarlar bulunur. Ancak bu kapalı cezaevlerinde de, açık cezaevlerindeki

---

²⁵³ Gooch K, Jewkes Y, How lessons in Scandinavian design could help prisons with rehabilitation, 2019 January, , <https://theconversation.com/how-lessons-in-scandinavian-design-could-help-prisons-with-rehabilitation-106554> SGT: 30.10.2020

kadar olmasa bile, hükümlülerin kişisel alanları, odaları, geniş ve “cezaevi gibi kokmayacak” şekilde düzenlenmiştir. Mahpusların odalarının demir kapıları ve parmaklıkları yoktur, odalarda TV, müzik seti cezaevi tarafından sağlanmıştır.²⁵⁴

İki sistem verilen cezaların uzunluğu açısından da farklılaşır. İskandinavya’da en uzun ceza 11 ila 15 yıl arasında farklılaşır. (Finlandiya’da 15 yıl, Norveç’te 11 yıl, çok ekstrem durumlarda, aralarda uzatılırsa maksimum 21 yıl, Danimarka’da 16 yıl ve İsveç’te 10 yıldır) ve hiç kimse ilk etapta çok uzun bir cezaya çarptırılmaz. Cezalar ancak tekrar suç işlenirse üst sınırdan verilebilir ya da infaz esnasında yapılan kontrollerde uzmanlar rehabilitasyonun tamamlanmadığına inanırlarsa uzatılabilir. İskandinavya’nın hiçbir yerinde tahliye umudu olmayan bir ağırlaştırılmış müebbet ya da idam cezası söz konusu değildir.²⁵⁵

Neo liberal sistemde ise bunun tam tersi, insanlar çok daha kolaylıkla özgürlüğü bağlayıcı cezalara çarptırılabilir, cezalar sert ve hüküm süreleri uzun olabilir.²⁵⁶ Kimi Amerikan eyaletinde hala ömür boyu (müebbet) hapis cezası olduğu gibi idam hükmü de verilebilmektedir. Aynı celsede işlemiş olduğu farklı suçlardan ötürü 400 yıla yakın ceza alan kişilerin varlığı, bu kişileri ömür boy cezaevinde tutmaktan öte diğer insanları suç işlemekten caydırmak içindir. (Genel Caydırıcılık).²⁵⁷

İskandinav Ceza infaz sistemi, cezaevinden tahliye olduktan sonra da hükümlülerle ilgilenmeye, onların iyi yaşam koşullarında yaşadıklarına, iyi bir iş bulduklarına, eğitimlerine devam ettiklerine, aileleriyle birleştiklerine, kaynaştıklarına, sağlık hizmetlerinden yararlanabildiklerine, sosyal destek aldıklarına emin olana kadar onları

---

²⁵⁴ Pratt J, Scandinavian Exceptionalism In An Era Of Penal Excess, The Author, Published by Oxford University Press on behalf of the Centre for Crime and Justice Studies, 2007 s. 119-23.

²⁵⁵ Seppälä T, **Penal Policy in Scandinavia**, The University Of Chicago Press Journals, Crime and Justice , Volume 36, Number 1 | 2007, s. 217-95.

²⁵⁶ Marvell T. B. Marvell Moody C, The Lethal Effects of Three-Strikes Laws , The Journal of Legal Studies 30(1):89-106 DOI: 10.1086/468112 , February 2001.

²⁵⁷ Lusher A, The world's longest prison sentences... and the woman ordered to spend 141,078 years in jail, The Independent, 11.4.2016, <https://www.independent.co.uk/news/world/the-worlds-longest-prison-sentences-dont-worry-youll-be-out-in-a-century-or-two-a6974446.html> VE Brown D.K, Why does the US sentence people to hundreds of years in prison? July 22, 2019, The conversation University of Virginia blog <https://theconversation.com/why-does-the-us-sentence-people-to-hundreds-of-years-in-prison-120485> , SGT 20.01.2020.

izlemeye, desteklemeye devam eder ("reintegration guarantee").²⁵⁸

Neo liberal sisteminde ise böyle bir yaklaşım, uygulama, anlayış olmadığı gibi bu ekonomik sistemi benimseyen ülkelerin çoğunda cezaevinden çıkan kişinin ne suç işlediği, neden cezaevinde olduğu ve şimdi hangi bölgeye taşındığı, yeni hayatında da onu takip eder. Çocuk tacizi, tecavüz, uyuşturucu gibi suçlarda devlet vatandaşlarına, o bölgede eski bir suçlunun yaşamakta olduğunu (dolayısıyla vatandaşların tedbirli olması gerektiği) yerel otoritelerce, yasal olarak da bildirilir.²⁵⁹

B. İskandinav Ceza İnfaz Sisteminin Yapı Taşları

Cezalandırmanın bir adalet sağlama kadar kendisinden beklenen yararı sağlayabilmesi, yani verilen cezalardan sonra suç işleyenlerin sebebiyet verdikleri “kötülüklerin” bedelini ödemiş, yeniden topluma dönmeye hazır, ıslah olmuş bireyler haline gelmeleri ve bu cezaların suça yatkın diğer kişiler üzerinde de caydırıcı bir etki yaratarak suç işlenmesinin önüne geçmesi için cezalandırmanın nasıl olduğu kadar bu cezaların hangi koşullarda çektirildiğinin de önemi vardır.²⁶⁰

İnfaza konu olan yöntem özgürlüğün bağlanması, failin hapsedilmesi olunca cezanın nasıl infaz edildiği kat be kat önem kazanır.

Ceza ve cezadan umulan amaç, cezanın infazına biçim verir. Alin Reynaud ikinci dünya savaşından sonra insan haklarının uluslararası bir boyut kazanmasıyla hapisane anlayışında “dışlanmış tutukludan” “insan tutukluya” doğru bir anlayış değişimi yaşandığını söyler. Bu değişim cezaevlerinin geleneksel olarak “suçluyu etkisiz hale getirerek toplumun korunmasını” önceleyen bir anlayıştan “suçluya bir gün yeniden özgür hayata döneceğini dikkate alarak davranmaya” doğru, daha insan

²⁵⁸ Olesen A, Storgaard A, Released from Prison in Denmark: Experiences vs. Ambitions, Book Chapter 6 : Parole and Beyond International Experiences of Life After Prison, (ed Armstrong R, Durnescu I, Palgrave Studies in Prisons and Penology, 2016 s. 49-61.

²⁵⁹ Wert R, Breaking the Rules the Right Way: Resisting Parole Logics and Asserting Autonomy in the USA, Book Chapter 6 : Parole and Beyond International Experiences of Life After Prison, (ed Armstrong R, Durnescu I, Palgrave Studies in Prisons and Penology, 2016 s. 141-71.

²⁶⁰ Yenidünya C, Ceza Kavramı, Cezanın Amacı, Nitelikleri ve Çeşitleri, Medium 29.03.2019 <https://caneryenidunya.medium.com/ceza-kavram%C4%B1-cezan%C4%B1n-amac%C4%B1-nitelikleri-ve-%C3%A7e%C5%9Fitleri-73806cbaa62f> SGT 8.11.2020.

odaklı bir anlayışa evrilmiştir.²⁶¹

Bu iki anlayışın, yani insan haklarını önceleyen veya güvenliği önceleyen anlayışların, cezaevi yapılanması ve yönetimine olan etkileri şu şekilde gözlemleyebiliriz:²⁶²

Genel anlamda güvenliği önceleyen ve suçlunun dışlanması gerekliliği görüşüne göre düzenlenen cezaevlerinde, cezaevi her şeyden önce suçluyu artık topluma zarar vermeyecek hale getirene kadar, en güvenli şekilde, mümkün olduğunca sert ve kesin bir rejime başvurarak, kontrol (ve muhafaza) altında tutmayı amaçlar. Ceza bu anlayışla verilirken cezalar infaz edilirken, suçlunun toplumdaki uzaklaştırılması, toplumun suçludan korunması, suçlunun ve potansiyel suç işleyebilecek kişilerin de korkularak bir daha suç işlemesinin engellenmesi, yani toplumun tamamının bir anlamda ceza ile korkutulması amaçlanmıştır.

Bu sıkı rejim altında diğer tutuklularla konuşmak, sosyalleşmek yasaktır, cezaevi personeliyle ancak gereğince bir iletişime izin verilir, dışarıdaki kişilerle de temas son derece sınırlı ve sıkı bir sansüre tabidir. Mesleki eğitim neredeyse yoktur, çalışma rehabilitasyon için değil, bir anlamda cezalandırmanın bir parçası olarak, eziyet çektirmek için görülür ve kişi uymak zorunda olduğu kurallara uymazsa son derece sert bir şekilde tekrar cezalandırılır. Böyle bir sistemde cezaevi personelinin rolü de açıktır: Alt kademe “anahtar taşıyıcılık” yapar, üstlerinden aldıkları talimatları mota mot uygulurlar, bu uygulama esnasında meydana gelen olası aksaklıkları da üstlerine rapor ederler. Üst kademe de zaten kesin ve net bir şekilde, hiç taviz vermeden, disiplin, düzen ve güvenliği sağlamakla yükümlüdür.

Özetle bu sistem, toplumda “istenmeyenleri” toplum dışında tutmak için tasarlanmıştır. Suçlular, tutuklular dışlanmış kişiler olarak zaten dışarıdaki “masum” kişilerin sahip olduğu koşulları isteme hakkına sahip değillerdir, aksine onların koşullarının toplumun diğer kesimlerini de korkutmak üzere olabildiğince sert olması bir zorunluluktur.

---

²⁶¹ Reynaud A, Hapishanelerde İnsan Hakları, çev. İhsan Kuntbay , Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Ankara 1992, s 22.

²⁶² Reynaud A, a.g.e s. 23-24.

İkinci dünya savaşı sonrası cezaevlerine bakış da değişir ve Reynaud'un vurguladığı şekliyle dışlanmış tutukludan “insan tutukluya” doğru bir geçiş yaşanır. Bu görüşte vurgu cezaevinin bir “hapsetme” yeri olmasından öte suçluyu “dışarıya hazırlama” yeri olarak görülmesine kaymıştır. Cezaevlerini yeniden düzenlemeye yönelik bu hareket özgürlüğü bağlayıcı cezaların amacının suçlunun topluma kazandırılması olduğu, suçluların cezaevinden çıkışta toplumda bir yer bulabilmeleri üzerine şekillenmiştir. Bu zihniyet değişimi de bütün tutukluluk süresinin bir tür “tedaviye” tabi tutma süreci olarak görülmesine yol açmış, cezaevi yönetimini de bu anlayışla şekillendirmiştir.

Cezaevi hayatına tutukluların katılmaları, küçük gruplar halinde sosyalleşmeleri, zamanlarını eğitim, spor, meslek öğrenme ile geçirmeleri, dış dünya ile kontrollü bir şekilde de olsa ilişki kurabilmeleri, tutukluluk rejiminin bu anlayışla serbestleşmesiyle mümkün olmuştur.²⁶³

Ülkelerin ekonomik, sosyal, politik ve kültürel gelişme eğilimleriyle cezaevlerinde bulunan hükümlü-tutuklu oranları arasında bir bağ kurmak mümkündür. Burada sadece ülkelerin ekonomik gelişme düzeyleri değil, aynı zamanda bu gelişmenin sosyal, politik ve kültürel alana yansımaları önemlidir.²⁶⁴

Cezaevinin bir cezalandırma yeri değil de topluma kazandırma ve yeniden toplumsallaştırma yeri olması gerektiğini en iyi kavrayan ve tüm ceza adalet ve cezaların infazına yönelik sistemlerini cezalandırıcı değil onarıcı adalet anlayışıyla tasarlayan ülkelerin başında Kuzey Avrupa ülkeleri gelir. Bu ülkeler suçun toplumsal, sosyal bir problem olduğu konusunda ve bu toplumsal problemi çözebilmenin de tutum ve zihniyet değişikliği gerektirdiğinde hem fikir olmuşlardır.²⁶⁵

O sebeptendir ki bugün İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya, Faroe Adaları, Åland Adaları, Grönland ve İzlanda'dan oluşan İskandinav istisnailiği olarak anılan infaz sistemi²⁶⁶, özellikle özgürlüğü bağlayıcı cezaların infazında -eğitimde aynen

²⁶³ Pratt J, Scandinavian Exceptionalism In An Era Of , Penal Excess.

²⁶⁴ Reynaud, a.g.e s. 25-28.

²⁶⁵ Ekunwe, Jones, & Mullin, 2010, s. 5-6.

²⁶⁶ Ceza yasaları hatta kimi bölgelerdeki koşullar farklı da olsa infaz rejimlerini **ortaklaştırdıkları değerler** üzerinden işleten Kuzey Avrupa'da yer alan İsveç, Norveç, Danimarka, İzlanda, Faroe

Finlandiya eğitim modelinin olduğu gibi- iyi uygulamalar adına en özel örneklerin başında gelir. Bu sebeple ki bu neo-liberal hukuk sistemi ile karşılaştırıldığında İskandinav İstisnailiğini (Scandinavian Exceptionalism²⁶⁷) ceza adaleti açısından da gözler önüne serer. ²⁶⁸

I. Cezalandırıcı Değil Onarıcı Adalet Yaklaşımı

İskandinav ceza infaz sistemi “cezalandırıcı” değil “onarıcı / rehabilite edice” adalet anlayışını benimser.

Onarıcı adalet (Restorative Justice), kişini gerçekleştirdiği fiil karşısında onu cezalandırmanın olduğu cezalandırıcı sistemin (Retributive Justice) aksine, mağdurda meydana gelen zararın giderilmesi felsefesi üzerine kuruludur ve suça bakış açısı itibarıyla cezalandırıcı adalete göre farklılık arz etmektedir. Onarıcı adalet suçtan doğan sorumluluğun kişisel ve toplumsal boyutlarının da olduğunu göz önünde bulundurarak, temelde bir cezalandırma değil, suça maruz kalan kişinin ve toplumun zararının giderilmesi üzerine bir mekanizma kurar. Zira, bu yaklaşıma göre, hiçbir suçun sorumluluğu salt bireysel olmadığı gibi, ceza da kişinin davranışlarını düzeltmesi için yeterli olmayan ve toplumun uyumunu ve ilişkilerini aksatan bir husus olarak algılanır. Durum böyle olunca da failin geçmişte gerçekleştirdiği suç değil, meydana gelen sorunun nasıl çözüleceği, oluşan zararın nasıl telafi edileceği, gelecekte tekrar böyle bir suçun işlenmesinin nasıl önüne geçileceği önem kazanır. Böylelikle de tek bir tarafa bedel ödeten bir cezalandırmadansa, her iki tarafı da kapsayan, sorumluluğun paylaşıldığı ve karşılıklı olarak barışmaya hizmet eden bir “onarıcılık” ortaya çıkmış olur. ²⁶⁹

İskandinavlar bu yaklaşımla temelde suçluyu cezalandırmayı değil toplumu suçtan korumayı hedeflerler. Zira bu yaklaşım yıllar boyu biriktirdiği deneyimle de kanıtlamıştır ki, suç tek başına bir sonuç değil, aslında, insani ve toplumsal ilişkilerin

---

Adaları, Åland Adaları , Grönland ve Finlandiya’da içine alan İskandinav Ülkeleri ceza adalet rejiminden bahsedilmektedir.

²⁶⁷ Peköz M, Küresel dünyada cezaevleri, 10.10.2018, <https://sendika63.org/2018/10/kuresel-dunyada-cezaevleri-mustafa-pekoz-513104/> SGT 20.01.2020.

²⁶⁸ Bratt J, Explaining Penal Contrasts. Scandinavia V. The Anglophone C, ountries, Straus Institute Working Paper, 01/11, 2011 New York University School of Law, New York.

²⁶⁹ Von Hirsch, A., Roberts, J.V., Bottoms, A.E., Roach, K. & Schiff, M. Eds. Restorative Justice and Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms. Oxford: Hart Publishing, 2003, s. 21-41.

ihlali üzerine kurulu bir sürecin ürünüdür. Cezalandırma ne derece sert olursa olsun, suçluları salt cezalandırarak yeniden suç işlenmesi önlenemez. Aksine suç işlemiş kişiyi rehabilite etmek, topluma kazandırmak, bir süreç olarak ele alındığında, hem uzmanlara suçun nasıl ortaya çıktığını anlamaları için ipuçları sunar hem de suçluya tepkilerini kontrol etme, ihtiyaçlarını karşılama ve kendini ifade etmenin yeni yollarını “öğretmek”, onu hayata bağlar ve yeniden suç işlemesine doğallıkla engel olur.²⁷⁰

İskandinav ceza infaz sistemi Neo liberalizmin hüküm sürdüğü ülkelerdeki “cezalandırıcı” ceza adaleti ve infaz rejimlerinden, cezaevinin esas amacını suçluları, politikacıları memnun etmek için, acımasızca cezalandırmak değil, “rehabilite etmek” olarak gören onarıcı adalet bakış açısıyla ayrılırken, kendi sistemini 4 esasa dayandırır.²⁷¹

1. Normalleşme (Normalization): Cezaevinde suçlular özgürlükleri elinden alınmış “normal insanlar” gibi yaşar ve muamele görürler. İskandinav kültüründe cezalandırmak için bir kişinin elinden sadece özgürlüğünü almak yeterlidir. Cezaevi yönetimlerinin hükümlülerin özgürlüklerini ellerinden almak, onları “hapsetmek” dışında, insanca, “normal vatandaşlar” gibi yaşamalarına engel olacak fazla bir disiplin getirme hakkı yoktur.

Cezaevinde kalanlar oy kullanma, eğitim, sağlık hizmetlerinden yararlanma, telefon, TV, diledikleri kişisel eşyaları edinme, kendini gerçekleştirme gibi haklar konusunda da diğer tüm İskandinav vatandaşlarıyla aynı haklara sahiptirler.

Çocuğu olan hükümlüler önceden başvuru yaparak, eğer dışarıdan gelen eşleri de emniyet testlerinin tümünü geçerse, çocukları, eşleri, aileleriyle cezaevi içindeki küçük evlerde birkaç gece geçirebilirler.

---

²⁷⁰ Kvalvaag H.K , Norwegian prisons rehabilitate criminal offenders, Science Nordic, September 2016; <https://partner.sciencenorway.no/forskningno-norway-partner/norwegian-prisons-rehabilitate-criminal-offenders/1437132.html> SGT 20.01.2020.

²⁷¹ Laine M, Some Old And Some New Experiences: Criminal Justice And Corrections In Finland, Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (UNAFEI) Resource Material No 54, Fuchu, Tokyo, Japan, September 1999, s.71-82 ve Rentzman W, Prison Philosophy and Prison Education, Journal of Correctional Education Volume:47 Issue:2 Dated:(June 1996) s.58-63.

Bu ve buna benzer pek çok uygulama, hükümlülerin hata yapmış ve cezalarını çeken kişiler olsalar da aslında normal, refah devletinin öngördüğü haklara sahip birer insan olduğu gerekçesiyle onlara sunulur. Buradaki amaç onlara “normal insanlar” gibi davranarak, onları cezaları sonrası geri dönecekleri “normal” hayattan olabildiğince koparmamak, aksine kontrolü ve disiplini ceza güvenlik tedbirlerinden daha çok hükümlülerin kendi iç disiplinlerine vererek onları normal yaşama hazırlamaktır.

2. Şeffaflık (Openness): İskandinav ceza infaz sistemi şeffaflık ve açıklık prensipleri etrafında tasarlanır ve yönetilir. Buradaki anlayış, bir şey ne kadar kapalıysa o kadar toksik olmaya, karanlık, gayri meşru yanlar barındırmaya da açık olur, prensibi üzerinden şekillenir.

Bu görüşün aksi de doğru kabul edilir, yani açık, izlenebilir, denetlenebilir sistemlerin daha zor kötülük üreteceği düşünülür. Cezaevleri ağırlıklı olarak açık cezaevleridir; çok az sayıda kapalı cezaevi vardır ki o cezaevleri de mimarileriyle hükümlülere çok az “kapatılmışlık” hissi vermek üzere tasarlanmıştır.

Bu kapalı cezaevlerinde kalan her mahkûm da zaten kısa sürede açık cezaevine sevk alır. Cezaevlerindeki tüm çalışanlar ve hükümlüler arasındaki ilişkiler de açıklık esasına dayanır. Çalışanlar ve hükümlüler bir araya gelip sohbetler yapabilir, birlikte sosyalleşebilir, hatta yardımlaşabilir, iş bölümü, işbirliğine açıkça gidebilirler. Ceza infaz memurlarının hükümlüleri motive etmeleri, yüreklendirmeleri, cesaretlendirmeleri beklenir.

Hükümlülerin birbirleri ve dışarıdaki aile, arkadaş ve yakınlarıyla ilişki ve iletişimleri de açıklık esaslarına göre yönetilir. Dışarıdaki kişiler istedikleri zaman cezaevini ziyaret edebilir, yazışma ve iletişimde sansür, kontrol konmaz, hatta mahpuslar dilerlerse cezaevi dışında çalışma veya okuma hakkına da sahip olabilirler.

3. Sorumluluk Yükleme (Responsibility): Geleneksel Neo liberal ceza infaz sistemi hükümlüleri cezaevi içinde disiplinli bir şekilde yaşamaya koşullarken, İskandinav sistemi hükümlülerin cezaevi dışında da yaşamaları için onlara sorumluluk yükleme üzerine kurulmuş bir sistemdir.

Geleneksel, cezalandırıcı yaklaşım, hükümlüyü gündelik hayatını idame etmek için yapması gereken , yemek, temizlik, tarım, üretim, tamirat vb, hiçbir şeyi yaptırmayarak kısıtlayarak “cezalandırırken”, onarıcı adalet ilkesi üzerine kurulu olan İskandinav sistemi onları gündelik hayatlarını idame etmeleri için yapmaları gereken her şeyin sorumluluğunu onlara vererek “rehabilite” eder.

Zira buradaki inanç, eğer bir kişi için her şey diğerleri tarafından sağlanırsa, o kişi düştüğü boşluk içinde “rehabilite” olmaz, aksine daha fazla “ajite olur” ve “patolojik” hale gelir. Daha da önemlisi kendisine sorumluluk verilmeyen, bir kafesin içine kilitlenmiş, pasif bir şekilde durması beklenen kişiler, bir gün cezaevinden ayrıldıklarında, artık “iyi, sorumluluk sahibi birer vatandaş” olma hakkını da kaybederler.

4. Sadece Özgürlüğü Alkoyma: İskandinav coğrafyasındaki hapisaneler tipik olarak iki kategoriden birine girer: Açık cezaevleri ve kapalı cezaevleri. Bu sistemde daha sert suçlar işlemiş olan hükümlüler, hükmü, iyi davranış gösterene kadar, ilk önce daha kısıtlayıcı olan kapalı cezaevine sonra da cezalarının bir kısmını çektikten ve rehabilite olma yoluna girdikten sonra da açık cezaevine nakledilerek tamamlar.

Açık ve kapalı cezaevleri, hiç şüphesiz güvenlik tedbirlerinin sıklığı açısından farklılıklar gösterir. Açık cezaevleri daha az güvenlik önlemi içerirken daha fazla toplumsal yeniden bütünleşmeyi amaçlayan bir iklim, kültür ve programla donatılmışlardır. Ancak her iki modelin de paylaştığı cezalandırmaya yönelik yaklaşım felsefi olarak oldukça benzerdir.²⁷²

Bu sistemde mahkumlar aileleriyle bağlarını sürdürebilmek için evlerine yakın bir cezaevine konurlar. Tüm hükümlüler yargılandıktan sonra serbest bırakılır ve o esnada eğer evlerine yakın bir cezaevinde boş bir hücre yoksa, o boşluk açılana kadar beklerler. bir hücre açıldığında ise kendilerini bilgilendiren bir mektup alırlar ve cezaevine gidip teslim olurlar²⁷³

²⁷² Baer, L.D. And Ravneberg, B. “The Outside And Inside In Norwegian And English Prisons”, Geografiska Annaler Series B, Human Geography , 2008 90 (2) s.205–216.

²⁷³ Lappi-Seppälä T, Tonry M, Crime, “Criminal Justice, and Criminology in the Nordic Countries, Crime and Justice in Scandanavia” ,August 2011, Vol. 40, No. 1, , The University of Chicago Press, s.1-30.

Hükümlüleri cezalandırmada, onlara yaptıklarının bedelini ödetmede sıkça başvurulan bir yol olarak dramatik ve son derece teatral, sembolik ceza gösterilerine (sert yaptırımlarla cezayı çektirmeye) duyulan ihtiyaç sosyal adalet kavramının oturmuş olduğu, eşitlikçi toplumlarda azalırken, sınıfsal farklılıkların büyük olduğu, “yönetici” sınıfın her fırsatı kendi iktidarını yeniden canlandırmak için bir güç aracı olarak kullandığı toplumlarda yüksek olur.²⁷⁴

Halbuki hapis cezasının ana unsuru “özgürlüğün alıkonulması”, kişiyi özgürlüğünden mahrum bırakmaktır. Başka bir deyişle, cezaevine girmenin kendisi suçun cezasıdır ve hapsolmanın kişiyi özgürlüğünden alıkoyarak yarattığı acı, tek başına, hapsolmanın beraberinde getirdiği diğer tüm yoksunluklardan çok daha önemli ve şiddetli bir acıdır.²⁷⁵

Bu model içinde cezaevi koşullarının kalitesi, öncelikle sosyal adaleti önceleyen, Kuzey Avrupa ülkelerinin her birindeki ulusal yaşam kalite ile karşılaştırıldığında, yaşam ve ekonomik standartların yüksekliği karşısında, asıl soru, hapsedilmenin ne kaybettireceğidir ki özgürlük bu bağlamda en önemli varlık gibidir.

Bu düşüncenin kökleri elbette Fransız Devrimi ile beraber özgürlüğün insanlık için vazgeçilmez bir değer haline gelmesine dayanır. Fransız Devrimi sayesinde özgür olmaya verilen önemin bir uzantısı olarak özgürlüğü tehdit eden yaptırımların da ağır bir cezalandırma biçimi olarak ele alınması, doğal olarak, özgürlüğü alıkoymanın aslında en büyük ceza olduğu gerçeğinin de dayandığı felsefedir.²⁷⁶

İskandinavya’da hapis cezalarının infazında tüm cezaevi sistemi başta bu anlayış üzerine şekillenmiştir. Bu sebeptendir ki, onları hapsetmek dışında cezaevi içinde ekstra kısıtlılıklara gidilmez. Aksine hapsedilen, yani özgürlükleri alıkonulan kişiler, cezaevi içinde yaşam kalitesi ve konforu açısından başka hiçbir ülkede olmayan “özgürlüklere” sahiptirler.²⁷⁷

---

²⁷⁴ Foucault, M., Discipline and Punish. London : Allen Lane Publishing 1977.

²⁷⁵ Sykes M. G, The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1958, s. 65-62.

²⁷⁶ 1791 tarihli Fransız Ceza Kanunu hapis cezasını temel ceza olarak belirlemiştir.

²⁷⁷ Kirby E. J , How Norway turns criminals into good neighbours, BBC News , 6,07,2019, <https://www.bbc.com/news/stories-48885846> SGT 4.11.2020.

İskandinav ceza infaz sistemine hâkim olan anlayışa göre, özgürlüğünün elinden alınması hiç de kolay bir şey değildir. Bu kültürde ceza vermek için birinin elinden sadece özgürlüğünü almak yeterlidir, cezanın kendisi zaten özgürlüğe el konulmasıdır. Kişi “hapsedilip”, özgürlüğünden mahrum edilirken” oy kullanmak, eğitime devam etmek, sağlık hizmetlerinden yararlanmak gibi diğer tüm haklarda ülke vatandaşlarıyla aynı haklara sahiplerdir. Buradaki anlayışa göre mahkûmlar suç işleyerek yanlış bir şey yapmış olsalar da cezalarını çekerlerken de hâlâ insan olma vasıflarını en üst düzeyde korurlar, insan haklarından en üst düzeyde yararlanırlar.²⁷⁸

Sosyal devlet anlayışının hâkim olduğu İskandinav Sisteminde kimse kimseyi verdiği cezayla korkutmak ya da baskılamak arzusunda değildir, o yüzden de dramatik cezalar vermeye ihtiyaç duyulmaz. Bu sistemde cezanın tek haklı bileşeni olarak kişiyi özgürlükten yoksun bırakmak görülür ki, bu ülkelerde zaten en büyük ceza da budur.²⁷⁹

II. Dışlanmış Tutukludan İnsan Tutukluya Geçiş

Cezaevinde kalan hükümlülere kötü muamele yapılması yasalara aykırıdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AIHS) 3. Maddesi kötü muamele yapılması alenen işkence olarak tanımlar ve yasaklar.²⁸⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatları ve Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (AİÖK veya Komite) raporları “işkenceye sıfır tolerans” politikasının katı bir şekilde uygulanmasını şart koşar. Bu yasak yalnız doğrudan bedensel ya da ruhsal zarar verilmesini yasaklamakla kalmaz, hükümlülerin içinde yaşayacağı koşulların tümünün de insan onuruna uygun tasarlanmasını/olmasını içerir²⁸¹

Tüm uluslararası standartlarca, kesin kez, hükümlülere işlemiş oldukları suçlardan

²⁷⁸ Principle of Normality in the Correctional Service, Norwegian Correctional Service Websitesi, <https://www.kriminalomsorgen.no/?cat=536003#> SGT 4.11.2020 .

²⁷⁹ Pratt J, Scandinavian Except.

²⁸⁰ AIHS 3. Madde: İşkence Yasağı : Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı yahut küçük düşürücü muameleye veya cezaya maruz bırakılmayacaktır. <https://insan-haklari.tumblr.com/post/83407545374/avrupa-insan-haklar%C4%B1-s%C3%B6zle%C5%9Fmesinin-3-maddesi/amp> SGT 3.11.2020.

²⁸¹ Yıldız A, Kötü Muamele İddialarının Etkili Soruşturulması Yükümlülüğüne İlişkin Türk Mahkeme Kararları Kaynakçası, Avrupa Konseyi-Adalet Bakanlığı Kötü Muamele İddialarının Etkili Soruşturulması ve Cezasızlıkla Mücadelenin Geliştirilmesi Projesi, Avrupa Konseyi, Nisan 2019.

dolayı, “ikinci sınıf” kimseler olarak davranılması, infaz edilen cezanın uygulanacağı koşulların insanlık onurunu zedeleyici, cezaevi içinde ikinci bir cezaya dönüşmesi kabul edilemez. Cezaların infazında görevli personelin sert, onur kırıcı infaz rejimleriyle hükümlülere ek bir ceza vermek gibi bir yetkisi ya da hakkı yoktur.²⁸²

Kötü muamele yasağı özgür ya da hükümlü olsun her insanın maddi ve manevi varlığının, vücut bütünlüğünün ve onurunun korunmasına hizmet eder. Ancak bu yasal düzenlemelerin de ötesinde, işledikleri ileri sürülen ya da gerçekten işlemiş oldukları suç ne kadar korkunç olursa olsun, tüm hükümlü ve tutuklular insan olmaya ve insan onuruna uygun davranışları hak etmeye de devam ederler. Onları cezalandıran mahkemeler hükümlülerin ellerinden insanlıklarını değil, yalnızca özgürlüklerinin alınmasına karar verebilir. Bu cezaları infaz eden cezaevleri ve tüm adli makamlar da bundan daha öte bir yetkiye sahip değildir.²⁸³

İskandinavya’da hapis cezalarının infazında cezaevi yönetimleri bu felsefe ile hükümlülere birer “tutsak ya da suçlu” gibi değil, insan olmaya devam eden ve rehabilitasyona ihtiyaç duyan bireyler olarak bakar. Cezaevi personeli tüm hükümlülere, ne suç işlemiş olurlarsa olsunlar, özgürlüklerini kaybetmenin sonucu olarak kaybettikleri haklar dışında bütün insan haklarına sahip olmaya devam ettikleri bilinciyle muamele eder.²⁸⁴

Bu sistemde cezaevinde kalan herkese normal vatandaşlar gibi davranılır ve bu şekilde de onların topluma yeniden normal vatandaşlar gibi girmelerine yardımcı olmak amaçlanır. Örneğin cezaevlerinde pek çok hizmetin cezaevi personeli tarafından verilmektense, cezaevi dışından alınması da aslında bu anlayışın bir yansımasıdır. (Import Model) Bu şekilde cezaevinde kalan her hükümlüye -ne suç işlemiş olurlarsa olsunlar, kendi adli geçmişlerinden bağımsız- halen bir İskandinav / Norveç vatandaşı

---

²⁸² Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 10: Özgürlüğü elinden alınmış bütün kimselere insani bir şekilde ve insan olarak sahip oldukları saygıdeğerlik göz önüne alınarak muamele edilecektir. Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Temel İlkeler, İlke 1:Bütün mahkumlara insan olarak sahip oldukları saygıdeğerlik ve değer göz önüne alınarak muamele edilecektir. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 5 (2):Özgürlüğü elinden alınmış bütün kimselere insan olarak sahip oldukları saygıdeğerlik göz önüne alınarak muamele edilecektir.

²⁸³ Coyle A, A Human Rights Approach to Prison Management, European Federation of Public Service Unions conference konuşması, Athens, 12 May 2011.

²⁸⁴ Erickson A, Pratt J, Contrasts in Punishment: An Explanation of Anglophone Excess and Nordic Exceptionalism Routledge, December 2013 .

olduğu, söz konusu hizmeti Norveç'te /İskandinavya'da daimi ikamet eden bir kişi olarak statülerinin bir işlevi olarak aldığı hatırlatılmış olur. Aynı zamanda bu modelle suçluların, ne suç işlemiş olurlarsa olsun halen insan olmaya devam ettikleri topluma da hatırlatılmış olur. Cezaevi içinde ihtiyaç duyulan eğitim, sağlık, sosyal ve gündelik hayata yönelik diğer hizmetlerin bir cezaevi görevlisi tarafından değil de, her İskandinav vatandaşının alabileceği gibi sıradan bir kişiden/uzmandan almasıyla cezaevi ve toplum arasındaki duvarlar da inceltilir. Bu şekilde toplumun da cezaevi içindeki yaşama kontrollü bile olsa sürekli katılımı sağlanır ki, cezaevinde kalan kişi tahliye olduğunda , “normal” bir insan olarak yeniden topluma katılması kolaylaşsın.²⁸⁵

İskandinav Ceza infaz anlayışına göre, bir sistem, suç işlemiş kişilere normal insanlar gibi davranmanın aksine onları cezalandıracağız diye ne kadar bürokratikleşir ve kurumsallaşırsa, ne kadar kapalı, izole ve sınır koyucu olur ise, suç işlemiş kişinin özgürlüğe başarıyla dönmesi de o derece zor olur. Öte yandan, İskandinav Ceza infaz sistemine hâkim olan anlayışa göre, ne suç işlemiş olurlarsa olsunlar insanlara “insanca” davranmak onlara cezaevinde kaldıkları bu, kendileriyle yüzleşme, vicdanlarıyla baş başa kalmayı içeren rehabilitasyon sürecinde insan olmanın erdemlerini de daha hızlı hatırlatacaktır.²⁸⁶

C. İskandinav Ceza İnfaz Sistemi Pratiği: Halden Cezaevi Örneği

Norveç'teki üst düzey yüksek güvenliklı Halden Cezaevi İskandinav İstisnailiğinin ve İskandinav hapis cezaları infaz anlayışının tüm prensiplerini en iyi yansıtan örnektir.

Halden Cezaevi dünyanın insan haklarına en saygılı cezaevi olarak kabul ediliyor. Gerek cezaevi yönetim ilkeleri, gerek mimari tasarımı gerekse de infaza ilişkin pratikteki uygulamaları ile İskandinav İstisnailiğinin ete kemiğe bürünmüş hali olarak

---

²⁸⁵ Langelit T, “The Sharing of Responsibility in the Rehabilitation of Prisoners in Norway: The Import-Model in Theory & Practice”, Journal of Correctional Education, Vol. 50, No. 2, Restorative Justice Efforts in Correctional Education, Published by: Correctional Education Association, June 1999. s. 52-61.

²⁸⁶ Benko J, The Radical Humaneness of Norway's Halden Prison. NewYork Times, 26 Mart, 2015 [https://www.nytimes.com/2015/03/29/magazine/the-radical-humaneness-of-norways-halden-prison.html#:~:text=With%20its%20251%20inmates%2C%20Halden,2.2%20million%20incarcerated%20\(according%20to](https://www.nytimes.com/2015/03/29/magazine/the-radical-humaneness-of-norways-halden-prison.html#:~:text=With%20its%20251%20inmates%2C%20Halden,2.2%20million%20incarcerated%20(according%20to) SGT 4.11.2020 .

görülüyor.^{287 288}

Norveç ve İskandinavya genelinde mahkumlar, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve kimi diğer savaşlar suçlarını işlemedikleri takdirde, kasten öldürme, tecavüz gibi ağır suçlar işlemiş bile olsalar Batı dünyasının çoğundaki normlara kıyasla oldukça kısa cezalar alır ve bu cezaların da görece az bir bölümünü cezaevinde çekerler. Ortalama ceza yaklaşık sekiz aydır, cezaların % 60'ından fazlası üç aydan az ve neredeyse% 90'ı bir yıldan azdır.²⁸⁹

Norveç'te ve genelde İskandinav cezaevi yönetim anlayışında suçlular cezalarını ülkenin geneline yayılmış, coğrafyaya kıyasla sayıca fazla ama her biri küçük cezaevlerinde çekerler. Bunun amacı, suçluların cezalarını evlerine yakın bir yerde çekmeleri ve cezaevinden sonra dönecekleri sosyokültürel ortamdan kopmamalarıdır. Bu cezaevleri güvenlik özelliklerine göre Yüksek Güvenlikli (kapalı hapisaneler), Düşük Güvenlikli (açık hapisaneler) ve Geçiş Dönemi Barınma Evleri olmak üzere üç kategoride sınıflanır.

Halden cezaevi, yaklaşık 250 tutuklu ve hükümlü nüfusuyla Norveç'in ikinci en büyük, yüksek güvenlikli cezaevidir. Bu cezaevi cezalandırmak kadar affetmenin de erdemleri hakkındaki bir ulusal felsefenin fiziksel ifadesi gibidir.

Norveç'te İdam cezası 1902'de, Müebbet Hapis Cezası ise 1981 yılında kaldırılır. Hemen akabinde de, Norveç Adalet Bakanlığı'nın İslah Hizmetleri'nin cezalandırmadaki amaç ve yöntemlerini yeniden değerlendirmesiyle, o zamana kadar geleneksel Amerikan sistemiyle yönetilen cezaevleri , cezalandırmadan -rehabilitasyonla doğru bir yönde değişmeye başlar. Önce 1990'ların başında, Norveç İslah Servisi'nin yapılanmasında radikal bir değişime gidilir ve yeni yöntem ve yaklaşımlarla cezaevinde kalanların rehabilitasyonuna odaklanılır. Bu şekilde örneğin eskiden gününün çoğunu koğuşlarında kilit altında geçiren mahkumlar için spor ve

---

²⁸⁷ Gentelman A, "Inside Halden, the most humane prison in the World", 18.05.2012, <https://www.theguardian.com/society/2012/may/18/halden-most-humane-prison-in-world> SGT:4.11.2020.

²⁸⁸ Halden Cezaevi Resmi Websitesi <https://haldenfengsel.no/>

²⁸⁹ <https://www.kriminalomsorgen.no/statistikk-og-noekkeltall.237902.no.html> SGT: 4.11.2020.

eğitim faaliyetleri başlar, infaz koruma memurlarının Sertlik rolü de “güvenlik görevlilerinden”, “rehabilitasyondan sorumlu yaşam koçlarına/uzmanlara” doğru tamamen değiştirilir.

2008 yılında ikinci bir değişim dalgasıyla mahkumların “cezalandırılması” anlayışı tamamen değiştiği gibi, rehabilitasyon amaçlarının da ötesine geçilir ve bu kez de mahkumların toplumsal hayata yeniden entegrasyonuna öncelik verilmeye başlanır. Bu şekilde de cezaevi içinde cezaevi sonrası yaşama hazırlık olacak uygulamalar yapılması, cezaevlerinin gerek yönetim gerekse mimari tasarım ve fiziksel koşullar olarak cezaevi sonrasına odaklı-hatta cezaevi sonrasını simüle edecek şekilde- yeniden tasarlanması önem kazanır. Halden, bu revizyondan sonra inşa edilen ilk hapishanedir.²⁹⁰

Halden Cezaevi, yüksek güvenliklı bir cezaevi olarak sadece tehlikeli değil aynı zamanda aralarında cinsel saldırı failleri, kasten öldürme failleri ve çocuklara karşı istismar suçları işlemiş failler de olan, son derece tehlikeli suçluları barındırır. Cezaevinin sakinlerin üçte biri uyuşturucu suçluları, diğer mahkumlardan şiddete maruz kalabilecek cinsel suçlular ve yakın psikiyatrik veya tıbbi gözetim gerektiren mahpuslardır.

Halden sadece kendi coğrafyasından değil başka ölkelerden gelen suçluları da kabul eder.

İskandinav sisteminin istisnailiğini ve özelliklerini anlatmak üzere Halden Cezaevin, seçilmesi hem buranın aslında son derece sert yüksek güvenliklı bir cezaevi olması hem de çok farklı ve sert suç gruplarından, oldukça kozmopolit bir hükümlü grubunu barındırmasından ötürüdür. Bu şekliyle Halden cezaevi ahişilagelmiş İskandinav homojenliği ve sakinliğinin ötesinde “kaotik” ve kültürel olarak da çeşitlilik barındıran bir durumdadır; ki bu haliyle barındırdığı tutuklu ve hükümlü nüfusu bakımından dünyanın diğer yerlerindeki kozmopolit cezaevleriyle benzerlik gösterir.

---

²⁹⁰ Hoidal A, “Normality behind the Walls: Examples from Halden Prison”, Federal Sentencing Reporter, Vol. 31, No. 1, s. 58–66.

1. Cezaevi Mimarisi Ve Kültürü

Kültürel İklim:

Cezaevleri toplumun bir yansıması, o toplumda ne olup bittiğinin bir aynasıdır. (Dostoyevski)

Bir ülkede yaşanan küçük dramlardan büyük sosyal ve ekonomik krizlere kadar her şey cezaevine yansır ve cezaevinden okunabilir. Kişinin içinde bulunduğu ortamın ve bu ortama hakim olan kültürün ruhsal durumları ve dolayısıyla hal, tavır ve davranışları üzerinde büyük etkisi vardır.²⁹¹ Stanford Cezaevi deneyi de göstermiştir ki, psikolojik olarak sağlıklı insanlar bile sert yönetilen bir hapisaneye benzeyen ortama yerleştirildiklerinde sadist davranışlar sergileyip, ajitasyona, depresyona girebilirler. Bir hapisane sadece otorite uygulayan bir yönetimin inisiyatifine bırakıldığında orada kalan mahkumların rehabilite olmasının imkansız olduğunu kanıtlaması bu deneyin en “hafif” bulgusudur.

Bundan çok daha öte Stanford Hapishane Deneyi apaçık göstermiştir ki, deneyden önce, nazik ve sorumluluk duygusu olan, kendini barışçı olarak tanımlayan genç insanlar "infaz koruma memuru" rolünü oynadıkları kısa bir sürenin sonunda bile, tamamen tesadüfi olarak "mahkum" rolü oynayan akranlarına olanca sertlikte davranmakta hiçbir çekince görmemiş, hatta deney icabı üstlendikleri “rollerini” iyice abartmış, onları küçük düşürmek için sadistçe yollara bulmuşlardır. Daha insafli olan sahte-infaz koruma memurlarından hiçbiri tanıklık ettikleri suiistimal ve kötü muamele karşısında bir müdahalede bulunmamışlardır.²⁹²

Stanford Hapishane Deneyi farklı boyutlarda kötü kişiliklerin bir araya gelmesi ile kötü, yıkıcı bir ortam yaratıldığını kanıtlamaz. Aksine ortamın temelde iyi, “normal” olan bireylerin davranışlarını nasıl da bozabileceğini, kötüye yönlendirebileceğini, patolojik bir ortamın (bu durumda simule dilen cezaevi ortamının) nasıl yıkıcı sonuçlar doğurabileceğini anlatır. Başka bir deyişle ortamda bulunan kişilerden bağımsız, söz konusu ortamın yapısı sıradan insanları bile birbirine karşı her türlü kötü

²⁹¹ Benson, E., “Rehabilitate or punish? Psychologists are not only providing treatment to prisoners; they're also contributing to debate over the nature of prison itself.”, American Psychological Association, Vol 34, No. 7, July/August 2003, s. 46.

²⁹² Zimbardo P.G , Reflections on the Stanford Prison Experiment: Genesis, transformations, consequences, Obedience to Authority: Current Perspectives on the Milgram ParadigmChapter: 11, Lawrence Erlbaum, January 2000.

muamele yapmaya teşvik edici olabilir.²⁹³

Bu öğretiden hareketle, bunun tam tersi de pekâlâ mümkündür.

Halden cezaevi, en başta, bir cezaevinin gerek fiziksel gerek teknolojik olarak en üst düzeyde güvenli olsa da aynı anda en üst düzeyde insancıl olacak şekilde organize olmasının mümkün olabileceğinin bir kanıtı gibidir. Halden Cezaevi, Norveç devletinin insan haklarına saygı gösterme iradesinin bir temsili olarak karşımızda durur.

İskandinav Ceza infaz felsefesi gereğince, hiç kimseye gerekli olandan daha sıkı koşullar altında cezası çektirilemez. Bu anlayışla, en ağır suçlular bile daha cezaevine adım atmadan yerleştirilebilecekleri, mümkün olan en düşük güvenlik rejimli cezaevine yerleştirilirler ve cezaevi duvarları içinde olabilecek en yüksek düzeyde yaşam kalitesi kendilerine sunulur. Yüksek güvenli cezaevlerinde bile, hükmün öngördüğü cezanın infazı sırasında, cezaevinin içindeki yaşamın mümkün olduğunca dışarıdaki gündelik, normal hayata benziyor olması önemsenir ve öncelenir.²⁹⁴

Hükümlüler ve ceza infaz görevlileri arasında karşılıklı saygı ve güveni tesis etmek Halden cezaevi ve İskandinav cezaevi kültürünün en temel ilkeleri arasındadır. Yapılan her şey bu güven ve saygıyı tesis edip, korumak üzerinden şekillenir. Örneğin bu cezaevindeki infaz koruma memurları silah taşımazlar; çünkü silahın onlar ve mahkumlar arasındaki düşmanlık duygusu yarattığı, bunun da cezaevi içindeki şiddet miktarını artırdığına inanılır. Cezaevindeki güvenlik görevlileri kendilerine “infaz koruma memuru” olarak rol biçmezler; aksine kendilerini hükümlülerin rol model alabileceği, danışabileceği, hatta dayanışabileceği yaşam koşulları olarak hisseder ve lanse ederler.²⁹⁵

²⁹³ Göregenli M, Cezaevleri ve Bilimsel Gerçekler, Biamag, 6.9.2003 <https://m.bianet.org/biamag/toplum/23161-cezaevleri-ve-bilimsel-gercekler> SGT: 6.11.2020.

²⁹⁴ Kriminalomsorgen/ Norwegian Correctional Service website <https://www.kriminalomsorgen.no/information-in-english.265199.no.html> SGT: 6.11.2020.

²⁹⁵ Gentelman A, “Inside Halden, the most humane prison in the World”, Guardian, Fri 18 May 2012

Mimari yaklaşım :

Genel anlamıyla bakıldığında mimari ve yansıtılmak istenen ideoloji arasında güçlü bir bağ vardır. Mevzu cezaevi olunca bu bağ bir kat daha önem kazanır. Ceza infaz kurumlarının mimarisinde, cezaevinin yer aldığı ülkenin ve dönemin ideolojisi hemen okunabilir. Hatta bir toplumdaki cezalandırmaya yönelik ideolojik değişimlerle dönemin cezaevi mimarisinin nasıl değiştiği de gözlenebilir. Özetle, ceza infaz kurumlarının nasıl inşa edileceğini devletin ceza politikaları ve toplumun suçlulara karşı düşünceleri belirler.²⁹⁶

Temelde cezaevleri toplumsal olarak kabul edilemez olduğuna karar verilen kişileri toplumdaki uzak tutmak için tasarlanmış, devlet destekli yerlerdir. Bir hapishane, hoşgörünün sona erdiği ve toplumun, eylemleri - bazen sadece varsayımsal olarak - insanların güvenliğini, ahlaki değerlerini ve hatta devletin kendisini tehdit eden bireyleri olarak “cezalandırdığı” mekanlardır. Bu sebeple, pek çok ülke ve kültürde çoğu cezaevi, hareketi kısıtlamak ve gözetimi kolaylaştırmak için tasarlanmış otoriter yapılarıdır.

Bu güvenliği önceleyen, otoriterlik onların mimarileriyle pekişir. Mahremiyeti ve hareket özgürlüğünü sınırlayan mekânsal düzenlemeler, küçük pencereler, dar alanlar, parlak yapay ışıklar, sert, darbelere dayanıklı mobilyalar başta tam da cezaevleri için uygun gibi dursa da aslında böyle ortamlar “kötü cezaevi politikalarının” ürünleridir.

Bu kötü uygulamalar, yanlış tasarım seçenekleri başta ortaya koydukları ciddi ve otoriter enerjiyle hükümlüleri disipline etmeyi amaçlar gibi dursa da, aslında kapatılmanın onların üzerinde yaratacağı, kaçınılmaz olan psikolojik sorunları kötüleştirebilecek ve olumsuz mahkum davranışına katkıda bulunabilecek koşullar yaratırlar.²⁹⁷

Bunun tam tersi de mümkündür. Mimari tasarım ve iç mimariden yardım alınarak yapılacak basit düzenlemelerle hem hükümlüler hem de cezaevi personeli için stresi ve zihinsel acıyı azaltarak, ekip çalışmasını teşvik ederek cezaevlerindeki sosyal

²⁹⁶ Fridhov, I., ve Grønning, L., Penal Ideology And Prison Architecture- Fransson E, Giofrè F, Johnsen B, Prison Architecture and humans kitap bölümü, Oslo 2018, s. 269-286.

²⁹⁷ Fisher L, Prison, Nature and Social Structure - Sustainability in Prisons, Terrapin Bright Green blog makalesi, Agustos 2016.

yapıyı değiştirmek mümkündür. Bu insancıl ve ekolojik mimari yaklaşım, sadece hükümlülerin rehabilitasyonlarına hizmet etmez aynı zamanda yarattığı olumlu ortamla mahkumlarla çalışanların dostane bir şekilde, toplumsal hayat benzeri yaşam alanlarında karşılaşmalarına ve birlikte olmalarına da yardım eder ki bu da “normalleşmenin” bir gereği ve parçasıdır. Bunun cezaevinde kalan hükümlüler üzerindeki stresi azalttığına, onların rehabilitasyonu için tasarlanmış günlük aktivitelere uyum sağlamalarını kolaylaştırdığına ve onları (bir anlamda dışarıda hissettirerek) gerçek dünyaya daha hızlı hazırladığı düşünölmektedir.²⁹⁸

İskandinav Ceza infaz rejimi işte bu noktada cezalandırıcı cezaevi anlayışını tersine çevirir. İskandinavya’da cezaevine hâkim olan kültürün “en alt düzeyde güvenlik en üst düzeyde insan hakları ve insanlık onuruna saygı” olması, mimariyi bir rehabilitasyon aracı olarak kullanmayı gündeme getirir. Hatta zaman içinde bu anlayış İskandinav ceza infaz sistemi ve Halden cezaevi yönetiminin en önemli politikalarından birisi olmuştur.

Bu anlayışla da bugün başta Erik Møller Mimarlık tarafından tasarlanan Halden Cezaevi olmak üzere Norveç ve İskandinavya genelinde cezaevleri insan haklarına, mahkumların onuruna, gündelik hayatın küçük estetik değerlerinin rehabilite edici gücüne odaklanır hale gelmiştir. Hatta daha da ötesi, halden Cezaevi tasarım ve mimarinin en sert suçluları daha iyi vatandaşlar haline getirmeye katkıda bulunabileceği iddiasıyla yola çıkmıştır.

Halden cezaevinde de, aynen İsveç, Norveç ve Finlandiya’daki diğer cezaevlerinde olduğu gibi ortalama mahkum nüfusu daha küçük, hücreler daha büyük ve sosyal hizmetlere erişimleri daha geniştir. Pencerelerin önünde parmaklık olmamasından, pencerelerin Norveç doğasının genişleyen panoramik manzaralarına açılmasına, tüm binaların sanatla kaplı olmasına kadar pek çok ince detay Halden cezaevini bir cezaevinden öte bir rehabilitasyon merkezine çevirir. Burada her hücrede bir televizyon, lüks sayılabilecek bir banyo, parmaklıksız pencereler ve tasarım

---

²⁹⁸ Harris C, How lessons in Scandinavian design could help prisons with rehabilitation, <https://theconversation.com/how-lessons-in-scandinavian-design-could-help-prisons-with-rehabilitation-106554>, January 4, 2019.

mobilyalar bulunur.²⁹⁹

Bu politika gereği, (pek çok mimari ödül de kazanmış) olan Halden cezaevi ait olduğu toplumun mimari estetik anlayışını yansıtan yapıları ve çevre düzenlemesiyle, mahkumların cezaları sonlanınca tekrar topluma katılma arzusuna sahip olmalarını ve kendi potansiyellerini arttırmalarını amaçlamalarına ilham vermek ve hapisane çalışanlarına da güvenli ve keyifli bir çalışma ortamı sunmak üzere tasarlanmıştır.

Cezaevinde kalan hükümlüler, kampüsü çevreleyen dairesel duvarlar içinde ama özgür vatandaşlar gibi, Norveç kültüründeki günlük hayatı yaşarlar. Nasıl ki kentler gündelik hayatta insanların toplum içindeki yaşamsal güzergâhı dikkate alarak planlanırsa, duvarlar içindeki Halden cezaevi kampüsü de sosyalleşme alanları, spor tesisleri, kişinin kendisiyle baş başa kalabileceği doğal ormanı, özel hayatın mahremiyetine saygılı yaşam alanları vb ile aynen bu yaklaşımla planlanmıştır.

Bu bakış açısı sadece mimari bir eser yaratmak için değil, başta İskandinav ceza infaz rejiminin en önemli ilkesi olan normallik ilkesini uygulamada da yansıtmak içindir. Bu ilke gereği mimariyi, kişileri içinde yaşadıkları ortama, bu ortam cezaevi bile olsa, mümkün olduğu ölçüde en az “yabancılaştırıcı” hem dış hem de iç mekân yaratmak için kullanarak, hükümlüleri cezaevi sonrası hayata hazırlamak adına da önemli bir adım olarak görülür.³⁰⁰

Halden Cezaevi'nin mimarisi, daha işin en başından, içeride olan hükümlülerin "hapsedildiği hissini" en aza indirmek üzerine tasarlanmıştır. Evet cezaevini çevreleyen yüksek ve uzun bir duvar vardır ancak bu kampüste cezaevi gibi görünen tek şey de sadece bu büyük duvardır. Büyük duvar buranın bir hapisane olduğunu düşündürse de duvarın içinde kalan alan , binaların mimarisi, peyzaj düzenlemeleri, sanat eserlerinin sergilenişi , açık alanların kullanımı ve hatta ortada dolanan hükümlülerin hal ve tavırlarından hareketle pek ala bir üniversite, hastane, okul vb.

---

²⁹⁹ Snyder R, The Power of Architecture: Architecture of Power, Bitirme Tezi, B.S. University of Cincinnati , Master of Architecture in the Department of Architecture of the College of Design, Architecture, Art, and Planning, 2014, s.35.

³⁰⁰ Hoidal A, Normality behind the Walls: Examples from Halden Prison, Federal Sentencing Reporter • Vol. 31, No. 1, University of California Press, October 2018, s.58-66.

olabilir hissi vermektedir.³⁰¹

Bu felsefe ile ladin, sarıçam ve yaban mersini çalıkları ormanı arasında yer alan cezaevinde mümkün olan her yerde, klasik gri beton yerine, tuğla ve ahşap kullanılır. Cezaevi genelinde de doğa sadece olabildiğince korunmakla kalmamış, hükümlülerin gündelik hayatlarının da bir parçası kılınmıştır. Cezaevi duvarları içinde kendi organik sebzelerini yetiştiren, çöplerini komposta dönüştüren, hatta tavuk, inek, at ve koyun besleyen hükümlüler vardır. Meyve ağaçlarının, yeşilliğin ve çiçeklerin arasındaki, iki katlı yatakhaneler ve ahşap binalar, olarak tasarlanmış olan Halden Cezaevinde, örneğin, odaların parmaklıkları değil kapıları vardır. Mahkûmlar gayri resmi bir atmosferde küçük masalarda bir aile gibi yemeklerini yerler. Bu şekilde cezaevi kampüsünde sanki popüler bir üniversitedeymişiniz havası yaratılır.³⁰²

Halden Cezaevi mimari olarak "kamu" ve "özel" alanlara ayrılmıştır. Bunun amacı ve ana odak noktası iki karşılıklı bağımlı zıtlığa dayanır: Ceza infaz rejiminin bir yandan "Sert ve cezalandırıcı" ama aynı zamanda da 'yumuşak ve rehabilite edici' yönünü hükümlülere yaşatmak.

Sert kelimesi, gözaltında tutma araçlarını içeren kısıtlayıcı cezaevi alanlarını temsil eder. Bu sert cezalandırıcı yüzde en belirgin olarak kullanılan sembol yüksek duvarlardır. Evet Halden cezaevi duvarları geleneksel yüksek güvenliğin cezaevlerine kıyasla hiç de sert değildir (tel örgüler, gözetleme kulübeleri ya da elektrikli güvenlik mekanizmaları barındırmaz) ama yine de her yerden görünür ve sembolik olarak hükümlüye "içeride" olduğu, dışarıda olmasının ancak rehabilite olmasıyla mümkün olacağı hissini, fiziksel bir engel yaratarak yaşatır.

Yumuşak yüzde ise son derece konforlu iç mekanlar, ortak paylaşılan alanlar ve hükümlülerin özel alanları yer alır ki bu alanlar gerek mimari gerekse iç dekorasyon olarak dünyada benzeri olmayacak konfordaki alanlardır. Her bir mahkûm, içinde

³⁰¹ Bu davamın başrolde olduğu Wim Wendres ve Michael Madsen yapımı Catherdrals of Culture belgeseli önemli bir belgeseldir.

https://www.imdb.com/title/tt2713778/fullcredits?ref=tt_ov_wr#writers/

³⁰² Fridhov M, I, Groning L, Penal Ideology and Prison Architecture, Press Nordic Open Access 2018, <https://www.semanticscholar.org/paper/Penal-Ideology-and-Prison-Architecture-Gr%C3%B8ning/d1a5601fcb36d63f9e42708ac7dbec5ea02b028f> SGT: 5.11.2020.

banyosu, tuvaleti, buzdolabı, masası, küçük ekran bir televizyonu ve orman manzarası olan bir hücrede tek başına kalır. Ortak kullanım alanlarındaki yepyeni koltuklara, her türlü gerecin olduğu mutfaklar vardır.

Bunun arkasında yatan felsefe ise yine İskandinav ceza infaz Sisteminin cezaevine girdiklerinde bir yandan insanların özgürlüklerini ellerinden alırken diğer yandan da bu insanların daha sonra yeniden ayağa kalkmasını sağlamayı kendi görevi olarak görülmesi ve cezaevi içindeki yaşamı, dışarıdaki yaşama benzeterek, hükümlülere “normal” insanlar gibi davranarak sürdürme çabasında olmasıdır.

2. Cezaevinde Güvenlik

İskandinav cezaevi sistemi, çeşitli seviyelerdeki güvenlik önlemlerine sahip cezaevi kurumlarından oluşur. Hükümlüler cezalarını yüksek güvenlik düzeyine sahip, kapalı cezaevlerinde veya daha düşük bir güvenlik seviyesinde olan, açık cezaevlerinde çekerler. Yüksek güvenli cezaevlerinde tipik olarak daha katı bir rejim hakimdir ve hükümlüler daha fazla zamanı hücrelerinde ve sürekli olarak nezaret altında geçirirler. Daha düşük güvenli cezaevlerinde ise hükümlülerin birbirleriyle, sosyalleşerek, hatta toplumun içinde başkalarıyla daha fazla zaman geçirirler ve daha fazla özgürlüğe sahiptirler. Uygulamaya göre İskandinavya’da tüm cezaevlerinde hükümlülerin arz ettiği risklere uygun bir dizi farklı güvenlik seviyesi vardır. Hükümlü ilk geldiklerinde bir sınıflandırma işlemine tabi tutulacak ve uygun bir güvenlik seviyesine yerleştirilecektir. Bu esnada “aşamalı” bir sistem uygulanır, yani eğer hükümlü kurallara riayet ederse, daha sonra daha az kısıtlayıcı bir güvenlik kategorisine geçirilebilir.³⁰³

Pratikte uygulama basittir, Bir uçta , güvenlik seviyesi yüksek olan, diğer hükümlülere ve kendilerine yüksek bir risk riski arz eden veya kaçtığı takdirde toplum için büyük risk arz edeceği düşünülenlerin tutulduğu bölümler diğer tarafta ise hükümlülerin toplum içinde işe gittiği, odalarının anahtarlarına sahip oldukları , eşlerini ve ailelerini odalarında ağırlayabildikleri ve bu esnada göreceli hareket özgürlüğü yaşadıkları açık hapisaneler vardır.

---

³⁰³ Ugelvik and Dullum (eds.) Penal Exceptionalism? Nordic Prison Policy and Practice, Routledge 2012.

Ancak İskandinav ceza infaz pratiğinde cezaevi ister yüksek isterse düşük güvenli olsun cezaevi güvenliğine bakışı şekillendiren ilkeler aynıdır: Cezaevi işledikleri suç ne olursa olsun, her bir bireyin değişme ve kendini geliştirme potansiyeline inançla, hükümlüleri iyi vatandaşlar yapmak üzere, onlara insancıl, adil ve iyileştirici davranır. Cezaevi güvenliğini sağlarken, hapis cezasının infazının amacının mahpusun hayatını yönetme yeteneğini teşvik ederek, yakın gelecekte suçsuz bir hayat yaşamaya hazır olma durumunu artırmak olduğunu ilkelerinden taviz verilmez. Daha da ötesi İskandinav İstisnailiğini oluşturan temel ilkelerden (normal hayatın benzeri cezaevleri kurmak, hükümlülere davranırken onların önce insan olduğunu unutmamak ve tek cezanın özgürlüğü alıkoymak olduğunu akıldan çıkarmamak, cezanın infazıyla ikinci bir cezalandırmaya gitmemek.) taviz verilmez.³⁰⁴

Örneğin İskandinav istisnailiğinin pratik uygulama örneklerinden en başarılısı olan Halden Cezaevi yüksek güvenli bir cezaevidir. Halden cezaevinde kalan hükümlülerin hapsolmuş hissini pekiştirecek, onlarda daralma ve yabancılaşma duygusu yaratacak tüm geleneksel iç güvenlik sistemleri (pencerelerdeki parmaklıklar, çitler, zırhlı kapılar vb.), kaldırılmış, onların yerini teknolojik olarak gelişmiş güvenlik sistemleri almıştır. Genel bir prensip de şudur ki, güvenlik düzeyi ne kadar görünmez olursa mahkumlara uygulanan muamelenin insani olması olasılığı o kadar yükselecektir.

Burada infaz koruma memurları silahsızdır. Gerek İskandinav ceza infaz pratiği gerekse Halden cezaevi örneği, bu şekilde, uygun teknolojiye yatırım yapmanın, cezaevi ortamlarını hem personel hem de mahkumlar için daha güvenli hale getirmede yararlı olduğunu göstermiştir. Bunun çok daha ötesi, güvenliği teknolojiye bırakıp, güvenlik sağlama yükünü infaz koruma memurlarından almak, cezaevi ortamını normalleştirmek adına da yararlı olmuştur.³⁰⁵

---

³⁰⁴ Kiehelä H, Oresmaa M, Vesterbacka E, Challenging Of Change: Prison Officers' Training In The Finland And How To Create Safe, Decent And Rehabilitative Prison Environment With The Staff, The Training Institute Of Prison And Probation Services Presentation, 27 June 2017.

³⁰⁵ Vesella L, Prison, "Architecture and Social Growth: Prison as an Active Component of the Contemporary City", The Plan Journal 2 (1): 63-84, 2017 doi: 0.15274/tpj.2017.02.01.05 http://www.theplanjournal.com/system/files/articles/TPJ_V2_I1_vessella.pdf SGT 6.11.2020.

İskandinav Ceza infaz pratiği güvenlik yaklaşımı ve Halden cezaevi güvenlik politikasının ana felsefesi cezaevi giriş kapısının aynı zamanda yüksek refah ve suçsuz bir yaşam için bir çıkış yolu da olmasıdır. Bu anlayışla, Halden cezaevinde güvenliği sağlama görevinde olan ceza infaz memurlarının tek görevi güvenlik sağlamak değildir; aksine ceza infaz memurları İskandinav Cezaevlerinde hem iyileştirici hem de güvenlik rollerini üstlenirler. Her hükümlünün dışarıdaki dünyaya dönüş yolunda ilerlemesini izleyen ve bu yolda ona yardımcı olan bir "irtibat görevlisi" vardır .³⁰⁶

Bu anlayışla, geleneksel cezaevlerinde temelde güvenliğini sağlayan infaz memurlarının, bu sistemde, mesailerinin yarısını hükümlülere gözetleme için kullanıyorlarsa en az diğer yarısını da hükümlülere destek olmak, onlara problemlerini aşma konusunda yardımcı olmak, onları motive etmek ve yeniden topluma kazandırılmaları sürecinde etkin sorumluluk üstlenmek için kullanmaları beklenir. Bu rolleri en az hükümlülere izlemek için olan rolleri kadar önemli ve önceliklidir. Hatta öyle ki, bir süre sonra ceza infaz memurlarının hükümlülere yardım ediyor olması kilitli bir kapı veya alarm kadar güvenliğe katkıda bulunur bir hal alır hale gelir. Bir hükümlü cezaevinden çıkıp da iyi birer vatandaş olana kadar onları izleyen ceza infaz memurları İskandinav sisteminde bu rolleri layıkıyla taşıyabilmek için, minimum 3 sene eğitim alırlar.³⁰⁷

İskandinav Ceza infaz pratiği ve Halden cezaevinde cezaevi güvenliğine bakış açısı bu işin sadece cezaevi yetkililerince yapılamayacağı, cezaevi güvenliğinin en üst düzeyde sağlanabilmesinin, hükümlülerin iş birliğine de ihtiyaç duyduğu yolundadır. Bir devlet bir kişiyi özgürlüğünden mahrum ettiğinde, o kişinin saygınlığını sağlamak için özen gösterme görevini de üstlenmiş olur. Devletler öte yandan cezaevlerinin de hükümlüler, personel, ziyaretçiler ve toplum için güvenli olmasını sağlamakla yükümlüdür. Bu iki yükümlülük çelişkili değil, aksine el ele giden yükümlülüklerdir. Zira güvenliğin en iyi şekilde sağlanabilmesi için hükümlülerin de iş birliğine ihtiyaç vardır.

---

³⁰⁶Larson D, American Apartheid: Why Scandinavian Prisons Are Superior. Prison Legal News September 2020, <https://www.prisonlegalnews.org/news/2020/sep/1/whats-justice-got-do-it/> SGT 8.11.2020 .

³⁰⁷ Fredwal T.E, Guarding, "Guiding, Gate Opening: Prison Officer Work in a Norwegian Welfare Context", T. Ugelvik & P. S. Smith (Eds.), Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice, Palgrave Macmillan., London:2017, s.157.176.

Bu işbirliği cezaevi personeli ve mahkumlar arasındaki ilişkileri güçlendirilmesini cezaevi içinde güvenliği sağlamanın birincil faktörü olarak gören "dinamik güvenlik" (Dynamics security) felsefesiyle sağlanır. Bu yaklaşım dünyanın başka yerlerindeki yüksek güvenli cezaevlerinde hakim olan "statik güvenlik" yaklaşımıyla taban tabana zıt bir yaklaşımdır. Statik güvenlik yaklaşımında ceza infaz memurları, mahkumlarla olabildiğince az etkileşim kurmak ve onları sıkı bir şekilde kontrol etmek için eğitilirlerken, dinamik güvenlik yaklaşımında cezaevi personeli ve mahkumların bir arada, yakın ilişkiler kurarak cezaevi içerisindeki işleri yoluna koymaları desteklenir. Bu pozitif personel-hükümlü ilişkisiyle, hükümlülerin ileride topluma yeniden entegre olmalarına katkıda bulunacak amaca yönelik faaliyetleri bir araya getiren bir yaklaşımdır.

Bu anlayışla henüz cezaevi tasarlanırken, mimarlara, ceza infaz memurlarını mahkumlarla ortak odalarda zaman geçirmeye teşvik etmek için nöbet istasyonlarını küçültmeleri birlikte çay, kahve ve yemek eşliğinde, sosyalleşebilecekleri alanlar yaratmaları istenir. Bu sistemde mahkumlar, cezaevi sahasında gözetleme kameraları aracılığıyla izlenirken bir yandan da ceza infaz memurları tarafından da "refakatsiz" bırakılırlar. Bu tutum cezaevi yönetimi ve hükümlüler arasında mütevazı bir güven düzeyi yaratır ve ilginç bir şekilde bu güven düzeyi de başta hükümlülere cezaevi içi güvenliği ve ahengi sağlama sorumluluğunu gönüllü bir şekilde üstlenmelerini sağlar.³⁰⁸

Burada hükümlüler ve görevliler arasında paylaşılan, hükümlülerin hayatlarını değiştirmek gibi ortak bir amaç vardır. İşler yolunda gitmediği, bir güvenlik zafiyeti olduğunda başvurulmuş güvenliği sağlama tedbirleri esnasında ön saflardaki personelin, kendi güç ve yetkisini kullanırken hakaretten ve aşağılayıcı davranışlardan kaçınarak bunu yapması esastır. İskandinav Ceza infaz pratiğinde görev alan ceza infaz memurları, işlerinin en can alıcı, ayırt edici özelliğinin hükümlüler üzerinde kalıcı ve zorlayıcı etkileri olan ince bir güç kullanımına dayandığını bilirler.

---

³⁰⁸Benko j, Big Home, Newyork Times, 26.03.2015
https://www.nytimes.com/2015/03/29/magazine/the-radical-humaneness-of-norways-halden-prison.html?_r=2#, , SGT 13.11.2020.

Dolayısıyla cezaevi görevlileri hükümlülerle kurdukları pozitif ilişkilerin gücüyle disiplini sağlarlar. Bu incelikte bir yetki kullanımı veya tam tersi güç aşımının cezaevindeki yaşam kalitesini direkt etkileyebileceklerinin de ayırında ve ahlaki sorumluluğundadırlar. (Bunu ustalıklı yapmak için uzun yıllar boyunca eğitilirler).³⁰⁹

Hükümlülerin, haklarına saygı gösterildiğinde, hapisane personelinin meşruiyetini ve otoritesini daha kolay kabul ettikleri, bunun da gerilim ve kargaşa riskini azalttığı, cezaevi hayatında en önemli şey olan saygıyı, adil ve iyi muameleyi gördüklerinde hükümlülerin kendilerinin de daha düzenli ve güvenli yaşadıkları bu sistem içinde kolaylıkla gözlenebilmektedir.³¹⁰

3. Cezaevinde Eğitim ve Rehabilitasyon

İskandinav sisteminde hapis cezası, en basit anlatımıyla, fail tarafından özgürlüğün alıkonulması yöntemiyle toplumun istenmeyen durumlara tepki gösterme yollarından birisini ortaya koyma mekanizması olarak algılanır.³¹¹

Bu kültürde suç bireysel bir yanılığın olmasıyla birlikte aynı zamanda toplumsal bir problemdir olarak da algılanır, görülür. Bu coğrafya ve kültürdeki inanışa göre suç özünde çözülmesi gereken sosyal bir sorundur. Suç işlemiş kişilerin çoğu, genellikle kalplerini ve zihinlerini geliştirecek temel eğitim alamamış, insani değerler yerine pragmatik değerlere inanmış, “iyileşmek” için tutum ve zihin değişikliklerine ihtiyaç duyan kişilerdir. İskandinavlar suçlu olmanın kalıcı bir şey değil, (yanlış) öğrenilmiş bir özellik olduğu görüşünü benimserler. Bu bağlamda cezaevi, hükümlülerin, serbest bırakıldıktan sonra suçsuz bir hayat yaşama şansını artırmak için kullanılacak araçlardan bir tanesidir.³¹²

İşte tam da bu yüzden İskandinavya'da ceza politikaları "nazik bir adalet" ve "ince bir güç kullanımına"³¹³ dayandığı gibi, rehabilitasyonla da bir kişinin, ağır bir suç işlemiş

³⁰⁹ The Important Role Of A Prison Officer, Norwegian Correctional Service | Halden Prison broşür,

³¹⁰ Liebling A., “Moral performance, inhuman and degrading treatment and prison pain”, *Punishment and Society* 2011, s.533.

³¹¹ Scott D ve Flynn N, *Prisons and Punishment: The Essentials*. Sage, 2. Baskı, 2014, s.8-10.

³¹² Ekunwe, I., Jones, R., Mullin, K, *Public Attitudes Toward Crime and Incarceration in Finland*, *Researcher: An Interdisciplinary Journal*, 23(1), 2010 s. 1–21.

³¹³ Gentle Justice.

bile olsa, o suçu işlemesine sebep olan, daha önceki yanlış öğretilerinin değiştirebileceğine inanılır. İskandinav sistemi ve ceza infaz pratiğinde, zaten, bir kişiyi cezaevine koymanın temel amacı, suçluların topluma döndükten sonra suçsuz bir hayat yaşamaları ve tekrar cezaevine dönmeleri için rehabilite edilmeleridir.³¹⁴

Bu sistem içinde, özgürlüğü bağlayıcı cezaların infazında rol alan tüm aktörler topluma aykırı davranmış, bir suç işlemiş “tehlikeli bireyleri” yüksek duvarlar ve kapalı kapılar arkasında “toplumdan uzak tutmakla” değil, bu “tehlikeli kişileri” alıp daha iyi birer vatandaş haline getirip, herkesin sonuçta ait olduğu topluma “zararsız bir insan, iyi birer vatandaş olarak iade ederek” görevlerini yerine getirmiş olacaklarına inanırlar.³¹⁵

Dolayısıyla gerek bu ceza adaleti felsefesi gerekse uygulamaya yönelik temel prensipler³¹⁶ rehabilitasyon ve eğitimi ceza infaz rejiminin en önemli parçası haline getirir.

İskandinav sisteminde rehabilitasyonun bu denli önemsenmesi ve cezaevi yönetiminde en önemli yatırım kalemi olmasının bir diğer sebebi de İskandinavya ceza adaleti politikasının bu alandaki profesyonellere bırakılmış olması ve bu nedenle de siyasetin ceza infaz rejiminin dışında tutulmasıdır. İskandinavya da cezaların infazına ait kararları da bu kararların sorumluluğunu da siyasetçiler değil kriminologlar, sosyologlar, psikologlar, hukukçular, bu alanlarda çalışan akademisyenler alır. İskandinavya’daki hakimler ve savcılar da “seçilmiş memur” değildir ve üzerlerindeki tek politik baskı, cezaevi nüfusunu en aza indirmektir. Hal böyle olunca cezaevi bir “cezalandırma” ve “intikam” alanı olarak görülmez. Aksine kolektif olarak tüm enerji, zamanının bir kısmını cezaevinde geçirmek durumunda kalan, o an için suç işlemiş olan bireyleri daha iyi vatandaşlar haline getirmeye verilir.³¹⁷

---

³¹⁴ Riep A, The Effects of Culture and Punishment Philosophies on Recidivism: Comparing Prison Systems in the United States and Scandinavia, Honors thesis, Eastern Kentucky University, Department of Justice and Safety, , Mentor Dr. Charles Fields 2019, s. 20-22.

³¹⁵ Fancer P.M, “Where Incarceration Isn’t the Answer, Yes !”, 3.11.2020, <https://www.yesmagazine.org/issue/what-the-rest-of-the-world-knows/2020/11/03/where-incarceration-isnt-the-answer/> SGT 8.11.2020 .

³¹⁶ ..cezaevi içinde olabildiğince normal hayatı simule ederek, hükümlülere “insan” gibi davranarak, onları cezaevi sonrasında dönecekleri toplumsal hayata hazırlama ilkesi.

³¹⁷ Fowler M, “The Human Factor in Prison Design, 103rd ACSA Annual Meeting Proceedings, The Expanding” , 2015Periphery and the Migrating Center, Annual Meeting Proceedings, Volume Editors David Ruy & Lola Sheppard.

Rehabilitasyona yönelik bu güçlü kültürel tutum, cezaevlerinin genelinde, mimari tasarım, binaların iç tasarımı, açık alanların kullanımı ve peyzaj, cezaevi yönetiminin yaklaşımları, ceza infaz memurlarının tutum ve davranışları boyunca okunabilir. Yeniden suç işlenmesini önleme, İskandinav ceza infaz felsefesinin temel amacı olarak görüldüğü için, rehabilitasyona bu hedefe ulaşmanın en önemli yolu olarak yaklaşılr. Bu anlayışa göre, suçun önlenmesi esas olarak ve özellikle mahkumların rehabilitasyonu ve topluma yeniden entegrasyon için yapılacak onları sağaltıcı çalışmalarla mümkün olabilir.³¹⁸

İskandinav ceza infaz sistemi ve cezaevi pratiğinde rehabilitasyonun temel amacı hükümlü bireyi cezaevi sonrası hayata hazırlamak olsa da hiçbir hükümlü rehabilitasyon programlarına katılmaya zorlanamaz. Dolayısıyla da İskandinav Sisteminde rehabilitasyon programlarına yalnızca mecburi, meta zori uyulması gereken birer sosyal proje olarak bakılmaz. İskandinav ceza infaz sisteminde rehabilitasyon temelde hükümlülerin gönüllü, kişisel seçimleriyle katılmak isteyecekleri, bireyselleştirilmiş, ahlaki bir projeye dayanır. Bu sistemde hükümlülere kendilerini cezaevi sonrası dünyaya uyumlanabilecekleri her türlü destek sunulur ve onlar da kendi talepleriyle, rehabilitasyon programlarına katılırlar. Burada temel mantık cezaevi yönetimi ve hükümlünün, daha iyi bir gelecek için hükümlünün rehabilite olmasında bilinçli bir işbirliğine gitmesi ve ortak bir sorumluluk üstlenmesidir. Dolayısıyla yasal düzenleme ve güvenceler hükümlüyü rehabilitasyon programlarına katılmaya mecbur etmek için değil, aksine kendi geleceğini tasarlarırken ancak bir pratik olarak rehabilitasyonun kolaylaştırıcısı olmak için vardır.³¹⁹

O halde rehabilitasyon, İskandinav modelinin merkezinde yer alır, suç işlemiş kişileri yeniden toplumla entegrasyona götüren bir süreç ve yolculuk olarak görülür ve hükümlünün özgürlüğünün kısıtlı olduğu bu cezaevi döneminde bir dizi farklı rol oynar³²⁰:

---

³¹⁸ Anderse Y, Gröning L, “Rehabilitation in Principle and Practice: Perspectives of Inmates and Officers, Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice”, 2016, Volume 4, Issue 2, s.220-246.

³¹⁹ Langelid T, “The Sharing of Responsibility in the Rehabilitation of prisoners in Norway: the Import model in Theory and Practice”, Journal of Correctional Education ,1999, s. 52–61.

³²⁰ McNeill F, University of Glasgow “Rehabilitation, Corrections and Society”, University of Glasgow, 2017 ICPA Distinguished Scholar Lecture, Advancing Corrections Journal: Edition #5-2018.

Cezanın hükümlünün kendisiyle yüzleşmiş, rehabilite olmuş olarak ve topluma yeniden katılmaya hazır hale gelmesiyle, doğru zamanda bitmesini sağlamaya yardımcı olur.

En önemlisi de hükümlü insanları, cezaevi süreci bitince yeniden toplumsal entegrasyona hazırlar ve onların yeniden hayata katılmaları önündeki engellerin kaldırılmasını hedefler.

Bu çerçevede de rehabilitasyon programlarının bireyselleştirilmiş yaklaşımlar tasarlamak ve toplumsal bağları güçlendirip, güvenlik tedvirlerine olan ihtiyacı azaltmak³²¹ gibi amaçları vardır.

Bireyselleştirilmiş Yaklaşım

İskandinav ceza infaz sistemi hükümlülere kategorik olarak yaklaşp, genelleştirilmiş rehabilitasyon programları kullanmaz. Aksine her hükümlü için kişiye özel, onun özelliklerini dikkate alan bir rehabilitasyon yaklaşımı planlanır. Sosyal devlet anlayışının bir gereği olan yurttaşların üstün yararı ilkesi, bir kişi için doğru, geçerli yeterli olan yaklaşımın diğer kişiler için de uygun olacağı düşüncesinin üzerine çıkarak, herkese özel bir yaklaşım geliştirir.³²²

Bu sistem içinde eğitimciler, psikologlar, sosyologlar, davranış bilimciler aktif rol alır. Elbette ceza infaz güvenlik memurlarına da rol düşer ancak bu rol diğer uzmanların rollerini gölgede bırakacak güçte değildir.³²³

Bu sistem içinde infaz güvenlik memurları kendilerini geleneksel cezaevinde olageldiği gibi anahtarları taşıyan, tek görevleri mahpusları durdurmak, susturmak, bastırmakla olan “bekçiler” gibi görmezler, aksine aldıkları uzun eğitimlerden sonra kendilerini “hükümlülerin rol modeli, yaşam koçu olan” cezaevi yetkilileri olarak görür ve görevlerini son derece önemserler. Kendi görevleri arasında elbette ki, mahkûmun cezasını çektiğinden emin olmanın olduğuna ama aynı zamanda bu kişinin

³²¹ Smith PS, Ugelvik T, a.g.e s. 521-24.

³²² Smith PS, Ugelvik T, a.g.e s. 521-24.

³²³ Laine M, a.g.e. s. 276-77.

daha iyi bir insan olması için de özel olarak çalışmanın işlerinin önemli bir parçası olduğuna inanırlar.

İskandinav infaz denetleme sistemi onlara kendilerini, birer rol model gibi görüp, yol gösterici, yaşam koçu olarak konumlamaya motive eder. Bu bireyselleştirilmiş rehabilitasyon yaklaşımı ve bu sistem içinde ceza infaz güvenlik ekibine verilen rolü de içeren cezaevi reformunun eski hükümlülerin yeniden suç işleme oranını düşürdüğü, dolayısıyla bu modelin işe yarıyor olduğunu gözlemler ve araştırmalar kanıtlamaktadır.³²⁴

İskandinav sisteminde bireyselleştirilmiş rehabilitasyon yaklaşımının uzantısı olarak iş, meslek öğretme programlarının uygulanmasına da önem verir. Bu sistemde kişilerin kendi ilgi, geçmiş deneyimleri ve yetenekleri dikkate alınarak bir meslek edinmeleri rehabilitasyon programının bir parçası olarak özendirilir. Zira içeriden ziyade dışarıdaki yaşama odaklanan ve hükümlüyü cezaevinde “cezalandırmayı” değil tahliye olduktan sonra tekrar içine döneceği toplum için “donanımlı” hale getirmeyi önceleyen İskandinav infaz politikası ve felsefesine göre iş, suç düzeninden çıkmanın anahtarı olarak görülür.

Cezaevindeki iş öğretme, meslek edindirme programları insanlara yeniden hayata bağlanma ve anlamlı bir yaşam sürme açısından da fırsatlar verir. Hatta öyle ki, ceza infaz kurumları dışındaki iş ve meslek edindirme programlarına olan ilgi düşükken, cezaevi içinde -bir zorlama olmamasına rağmen- insanlar meslek edindirme programlarına çok dana büyük bir hevesle katılmaktadırlar. Bu programların hükümlülerin davranışında yarattığı değişiklikler nedeniyle onları dışarıda suç işlemekten yaşamaya alıştırdığı kadar hayata da bağladığını çalışmalar göstermektedir.

325

---

³²⁴ Gentelman A, Inside Halden, the most humane prison in the World, Guardian Prisons and Probation, 18.May.2012 <https://www.theguardian.com/society/2012/may/18/halden-most-humane-prison-in-world> SGT 20.01.2020.

³²⁵ Bhuller, M., Loken K, “Incarceration, recidivism and employment. Working paper 22648 in Economics” , September 2016, National Bureau Of Economic Research.

Güçlü Sosyal Bağların Önemi

İskandinav ceza adaleti ve ceza infaz sistemine hâkim olan düşüncelerden bir diğeri de kişiler arası, sosyal ve toplumsal güvene yatırım yapmanın güvenlik tedbirlerine yatırım yapmaktan çok daha önemli, ekonomik ve sonuç getirici olduğudur. Bu sistem sosyal hayatın temeli olan güven duygusunun pekişmesinin güvenlik tedbirlerine olan ihtiyacı düşüreceği anlayışı üzerine kuruludur. Gerçekten de bu anlayışla yönetilen İskandinav cezaevlerinde yüksek sosyal güven seviyeleri beraberinde oldukça düşük güvenlik ihtiyaçları getirir.³²⁶

İskandinav ceza yaklaşımı, henüz daha işin en başından, toplum olarak 'biz' ve "suçlular" olarak "onlar" arasındaki izolasyon çizgisini ortadan kaldırır. İskandinav adalet sistemi ve ceza infaz pratiğinde hem hükümlüler hem de hükümlü olmayanlar kendilerini aynı "biz" in yani birbirlerinin bir parçası olarak görürler. İşte tam da bu sebeple hepsinin, her kesin, toplumu oluşturan her bir bireyin o toplumun korunmasında bir çıkarı ve yararı ve de sorumluluğu vardır.³²⁷

Cezaevlerinin sadece teknik olarak değil mimari olarak da olabildiğince açık olması (geniş camlar, sürekli açılabilen koğuş, hücre kapıları, açık arazi, giriş çıkışı mümkün kılan açık ana kapılar), çalışanlar ve mahpuslar arasında açıklık üzerine kurulu ilişkiler, cezaevine hâkim olan güven duygusunu yansıttığı gibi kişiler arası güvenin pekişmesi için de taktiksel olarak başvurulan bir yöntemdir.

İskandinav ceza infaz sistemi, bir cezaevi ne kadar dışarıya ve kendi içinde açıksa orada kalan insanların tedirginlik duygularının da o kadar düşük olacağı inancı üzerine inşa olmuştur. Geleneksel ceza infaz sistemlerinde sanılanın aksine, güvenlik tedbirlerine duyulan ihtiyaç bu güven üzerine inşa olmuş, açık sistemde azalır.

İskandinav İstisnası olarak da adlandırılan bu infaz rejiminde, hükümlülerin engellenmesi için çaba sarf etmek yerine, onların özellikle iyi davranışlarının

---

³²⁶ Shammass L.V, "The Pains Of Freedom: Assessing The Ambiguity Of Scandinavian Penal Exceptionalism On Norway's Prison Island, Punishment & Society" , vol. 16, 1:., Sage Publications, January 7, 2014, s.104.123.

³²⁷ Labutta E, "The Prisoner as One of Us: Norwegian Wisdom for American Penal Practice", Emory International Law Review . 2017, Vol. 31 Issue 2, 359 <https://law.emory.edu/.../prisoner-norwegian-wisdom-american-penal-practice.html> s.229-359.

karşılığında ödüllendirileceği, daha çok hareket serbestisi (otonomi) kazanacağı şekilde bir motivasyon konmuştur. Geleneksel cezaevlerinde mahpuslar kendi kendilerine günde sadece 3-4 karar verebiliyorlarken, İskandinav sistemi içindeki cezaevlerinde neredeyse özgür olsalar ne kadar karar vermeleri gerekiyorsa o kadar karar veriyorlar.³²⁸

Bu anlayışla orada kalanlar kendilerine güvenildikçe “ödüllendirildiklerini” hisseder, sadece sisteme değil birbirlerine, yöneticilere, daha da önemlisi kendilerine olan güvenleri de artar. Sonuçlar bu olumlu atmosferin sadece rehabilitasyonu hızlandırdığı değil, daha az güvenlik tedbiri gerektiren durumların yaratılması ile de sonuçlandığını kanıtlamaktadır.

Bu sistemin en iyi ve en popüler örneklerinden olan Norveç'teki Halden Cezaevinde, örneğin, İskandinavya'ya yayılan pek çok cezaevinde de olduğu gibi, her bir mahpus rahatça, içinde banyosu, tuvaleti, buzdolabı, masası, küçük ekran bir televizyonu ve orman manzarası olan bir hücrede tek başına kalmakta, ortak kullanım alanlarındaki yepyeni koltuklarda, her türlü gercin olduğu mutfaklarda, saunada, plajda, ormandaki doğal patikalarda kendi başına ve arkadaşlarıyla, hatta çalışanlarla birlikte zaman geçirebilmektedir.

İskandinav sisteminde cezaevlerinde kontrolün hiç olmadığını söylemek doğru olmaz. Örneğin, gün içinde narkotik sebeplerle cezaevine gelmiş mahpuslardan idrar örneği alınıp test edilmesi, cezaevine gelen ziyaretçilerin belirli bir mesafeden de olsa kim olduklarının, içeriye ne getirdikleri ve nasıl davrandıklarının izlenmesi, çalışma ve eğitim esnasında mahpusların cep telefonlarını kapatmalarının zorunlu olması, belirli zamanlarda yoklama alınması, uyku ve sabah kalkış saatlerinin belirlenmesi ve herkesin uymasının beklenmesi, mahpusların birbiri ile çıkabilecek çatışmalarda asla şiddete başvurmalarına izin verilmemesi herkesin üzerine düşen tarlada çalışmak, temizlik yapmak, yemek pişirmek, eğitimlere katılmak vb gündelik işleri layıkıyla yaptığının kontrol edilmesi gibi bir dizi “görünmez” güvenlik önlemi bu cezaevlerinde de alınmakta; güvenliği ihlal edenler yaptırımlarla karşılaşmaktadır.

---

³²⁸ A.g.e Yıldırım P (Çeviren), Çok Fazla Hapishane.

Ancak, bu cezaevleri tüm görünmez güvenlik tedbirlerine rağmen, yine her koşulda mahpusların kendilerinin "hapsedildiği hissini" en aza indirmek üzerine tasarlanmıştır. Bunun da sonucu olarak cezaevlerinin stresi azalttığı, sosyal hayata, aktivitelere uyum sağlamayı kolaylaştırdığı, daha da önemlisi kişiler arası ve kişilerin kendine karşı olan güven duygusunu güçlendirerek güvenlik ihtiyacını da azalttığı, tüm bunların ise mahpuslar nezdinde "normalleşmeyi", "normal yaşama" hazırlanmayı, rehabilitasyonu hızlandırdığı görülmektedir.

Bu tarz bir sistemde kalanların genelde basit suçlardan hükümlüler olduğu düşünülebilir. Aksine İskandinav Ceza Adalet ve İnfaz Sisteminde hiçbir basit suç özgürlüğü kısıtlayıcı yaptırımlarla cezalandırılmadığı gibi, bu cezaevlerinde kalanlar da basit suçlular değillerdir.

Tam tersi ceza infaz sistemi ağır suçlar işlemiş, sosyal yaşamdan kopmuş gerçek suçluları cezalandırmak için bu yaklaşımların önemli olduğunu savunmaktadır. İskandinavya'da iki seneden az hüküm giyen herkes direkt açık cezaevlerine, daha üstü hüküm giyen kişiler de kısa bir gözlem süreci (ortalama 3 ay) sonrası bu sisteme alınmaktadır. Bu sistem özellikle şiddet eğilimli olan, ağır suçlar işlemiş kişiler için bir "sosyalleşme makinası"³²⁹ işlevi görmektedir.

4. Cezaevi Sonrası Hayat

Cezaevi, hükümlüler, ceza infaz ve güvenlik memurları, hükümlü yakınları, tahliyelerinden sonra onları yeniden içine almak durumunda kalan toplum dahil tüm taraflar ve sosyal aktörler için kompleks sonuçları olan bir kurumdur. Özgürlüğü bağlayıcı cezalar sorunları artırır; aslında tahliye süreci ve tahliyeden hemen sonrası gerek hükümlü gerek ailesi ve çevresi gerekse toplum için, bir anlamda herkes için, en zor olan dönemdir. Kişisel ekonomik sorunlar, kalacak bir yeri olmaması, eğitimden yoksun olmak, istihdam edilememek vb bir süre cezaevinde kalmış hemen herkesin, genellikle tahliye edildikten sonra baş gösteren sorunları arasındadır.

Hatta öyle ki bu sürecin tekrar suç işleme (hatta daha ağır suçlara karışma) üzerinde de etkileri olduğu da tartışılmaktadır. Cezaevi içindeki eğitim ve rehabilitasyon

---

³²⁹ 'Socialization machines'.

programları ile cezaevi tahliye sonrası takip arasındaki boşluğu doldurmak gerekir.³³⁰

Suç işlemiş bir kişinin yeniden suç işlemesini önlemek pek çok farklı açıdan önlem almayı gerektirir. Eski hükümlülerin hem yaşam koşullarıyla ilgili bir şeyler yapmak hem de kendilerini dönüştürmelerine yardımcı olacak tedbirler sunmak onları yeniden suç işlemekten uzak tutar. Böyle bir hedef, yeniden suç işlenmesinin önüne geçilmesi, eski hükümlülerin cezaevi sonrası yaşama entegre edilmelerini oldukça önemli hale getirir. Suçtan ve cezaevinde kalmaktan uzun vadede etkilenen tüm tarafların sürekli ve koordineli bir çabası olmadan bu başarılamaz. Ancak bu çaba verilirse de başarı mümkündür.³³¹

Sadece daha önce bir cezaevi geçmişi olanlarda değil, hemen herkes üzerinde yasalara saygılı bir yaşam yaşamanın ön koşulları arasında anlamlı bir rutin oluşturmak yer alır. Hele ki konu hükümlüler olunca, bu faktör yani cezaevi sonrası hayatlarında anlamlı bir rutin oluşturabilmek çok daha önemli bir hale gelir.³³²

Eski hükümlülerin, bu rutini oluşturmalarını takip etmek İskandinav istisnailiğinin önemli bir özelliğidir.

İskandinav ceza infaz sisteminde ıslah / rehabilitasyon hizmetleri içinde hükümlülerin cezaevi sonrası hayatlarına yönelik düzenlemeler önemli bir yer tutar. Hükümlülere, asıl onların tahliyelerini takiben, sosyal yardım sağlamada, rahatça yaşayabilecekleri bir yer bulmada, kendi başlarına yaşama ve çalışma konusunda ekonomik destek vermede, iş bulmalarına yardımcı olmada ve onların cezaevi sonrası hayatlarında yasalara uygun yaşamaları için destek olmada, cezaevi infaz sisteminin yükümlülüğü olduğu yasalarda da vurgulanmıştır.³³³

---

³³⁰ Langelid T, "The Sharing of Responsibility in the Rehabilitation of Prisoners in Norway: The Import-Model in Theory & Practice", Journal of Correctional Education (1974-), June 1999, Vol. 50, No. 2, Restorative Justice Efforts in Correctional Education (June 1999), s. 52-61.

³³¹ Larsen B.K, Hean S, Ødegård A, "A conceptual model on reintegration after prison in Norway, International Journal of Prisoner Health", 2009, Vol. 15 No. 3, s. 282-292.

³³² Skardhamar T, Telle K, "Post-release Employment and Recidivism in Norway", Journal of Quantitative Criminology, Springer Science+Business Media, LLC, December 1, 2012, s.629-649.

³³³ The Execution of Sentences Act, Section 41.Preparation for release, 01.03.2002, Ministry of Justice and Public Security, https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2001-05-18-21#KAPITTEL_1 SGT 14.11.2020.

İskandinav hükümetler cezaevinden çıkanları topluma rahatlıkla adapte olabilmeleri için destek vereceklerini “yeniden topluma kazandırma garantisi” sağlayacaklarını sıklıkla duyururlar. Yeniden Entegrasyon Garantisi (reintegration guarantee), “garanti verme “anlamında yasal bir zemini olmasa da, İskandinav hükümetlerinin, eski hükümlülere bakanlıklar seviyesinde verdikleri bir taahhüttür.

Yeniden Entegrasyon Garantisi, uygulamada, cezaevinden çıkan ya da cezaevine girmemiş olsa da cezasını denetimli serbestlik yükümlülüğü altında tamamlamış herkese sosyal devlet tarafından verilmiş, kendi başına, kendi ayakları üzerinde kalabilmesini sağlayabilmeleri için barınma, iş, okul, sağlık hizmetleri ve borç danışmanlığı gibi destekler sağlama sözüdür.

Bu çerçevede gerek hükümetlerin her kademesinde gerekse tüm toplum nezdinde herkesin, eski hükümlünün yeniden entegrasyonu için sorumluluk alınması beklenir. Bu bakış açısı ve pratikte verilen çaba, eski hükümlülerin sosyal yardımlar, okul, barınma vb. konularda diğer tüm vatandaşlarla eşit olarak hak sahibi oldukları bir duruma doğru büyük ve önemli bir adım olduğu için de önemlidir.³³⁴

Norveç'te eski hükümlülere toplumla yeniden bütünleştirme ve rehabilitasyona yönelik genel yaklaşım, başta, hükümlü kişiyi aşamalı olarak kendi tahliye sürecine katmaktır. Bu konuda hükümlü kişinin cezaevindeki sosyal iletişim görevlisi ve sosyal danışmanı, kişinin kendisiyle iş birliği yaparak sorumluluk üstlenir.³³⁵

Hükümlülerin cezaevi sonrası süreçte topluma yeniden entegre olması yolunda yapılan hazırlıklar sistematik olarak ilerler. Öncelikle her hükümlü tahliye tarihini ve saatini bilir, aynı zamanda da tahliye olduğu zaman nerede, nasıl barınacak, işi ne olacak, nasıl bir mali durumu olabilir, eğitim ve sağlıkla ilgili hizmetleri nasıl alacak, kısaca kendisini cezaevi sonrası topluma girdiğinde neyin beklediğini de bilir.

Bu süreçte “tahliye koordinatörü” ceza infaz ve güvenlik memurları ve tahliye sürecine dahil olan diğer kişileri yönlendirir. Tahliye edildikten sonraki ilk günden

---

³³⁴ Fact sheet on the correctional services in Norway.

³³⁵ Langelid T, “The Sharing of Responsibility in the Rehabilitation of Prisoners in Norway: The Import-Model in Theory & Practice”, Journal of Correctional Education, Vol. 50, No. 2, Restorative Justice Efforts in Correctional Education June, 1999, s. 52-61.

itibaren eski hükümlüden sorumlu olacak olan bu koordinatör yerel makamlarla gerekli tüm bağlantıları da kurmaya çalışır.³³⁶

Tahliye sürecinde cezaevi ve özgür yaşam arasındaki geçişin kademeli olarak yapılması gerekir. İskandinav ceza infaz sistemi suçu ne olursa olsun tüm hükümlülerin topluma dönmesini. Bu bakış açısıyla bir sistem ne kadar kapalıysa özgürlüğe geri dönmek o kadar zor olacaktır. Bu nedenle hükümlüler kademeli olarak yüksek güvenli hapisanelerden düşük güvenli hapisanelere ve ara aşamada özel evlere, oradan da tahliye yoluna ilerler. Bu süreç dört aşamada gerçekleşir:³³⁷

Gün içinde serbestlik, akşam cezaevine dönüş: Hükümlü tahliyesi yaklaştığında önce günün bir kısmını dışarıda bir kısmını ise cezaevi içinde geçirerek özgür yaşamla tanışır ve tahliye sonrası kendi kendine yetebilir olmak için “alıştırmalar” yapmaya başlar³³⁸

Bağımlılık tedavisi süreci: Bu grup genellikle önemli tedavi ihtiyaçları olan bağımlılardan oluşur ve bu aşamada hükümlü cezaevi içindeki bağımlılık programlarına ek olarak, bağımlılık tedavisi yapan kurumlardaki programlara katılması, gerekirse cezaevinden bu merkeze transfer olması mümkün kılınır.

Yarı yol evinde yaşam: Bu aşama hükümlünün başka sakinlerin de olduğu, ceza infaz güvenlik memurları tarafından denetlenen özel bir ev ortamında kaldığı aşamadır. Bu evlerde hükümlüler özgür yaşamda olduğu gibi ev yaşamı yaşar ve evdeki hayatın sürdürülmesinde sorumluluk üstlenirler.³³⁹

Kendi evinde yaşama: Bu son aşamada hükümlü, tam anlamıyla hükmünü tamamlayıp tahliye olmamıştır ancak yine de kendine ait, özel bir ortamda, bir evde yaşar. Bu evde, bir tür ev hapsindedir ancak yanında “yarı yol evinde” olduğu gibi diğer hükümlüler ya da ceza infaz güvenlik memuru yoktur. Ancak kendisi de tedavi, eğitim, iş gibi geçerli bir mazeret olmadan ikametgahı terk edemez.

---

³³⁶ Larsen B.K, Hean S, Ødegård A, A conceptual model on.

³³⁷ Reintegration assistance after prison report, The Swedish National Council for Crime Prevention (Brå), report no 2017:15 , published in 2018.

³³⁸ Prisons Act, Chapter 11, section 2.

³³⁹ Prison Acts, Chapter 11, section 4.

Tüm bu aşamalarda, cezaevi personelinin, özellikle de infaz güvenlik memurlarının, tutumlarının doğrudan ıslah amaçlı olduğunun, bu görevlilerin tüm rehabilitasyon programlarının başarısını içtenlikle önemsedığının ve daha da önemlisi hükümlülerin tahliye edildikten sonra başarılı bir şekilde yeniden toplumla bütünleştirilmesini etkilemek üzere rol ve sorumluluk almaya yönelik davrandıklarının altını çizmek gerekir.

D- İskandinav İstisnalığına Yönelik Eleştiriler

Literatürde İskandinav İstisnailiği diye anılan tipik cezaevlerine kıyasla çok daha düşük güvenlik, ceza infaz memurları ve hükümlüler arasında daha olumlu ve güvene dayalı bir tutum, hükümlüler için daha fazla özerklik ve hareket özgürlüğü içeren, insan haklarına son derece saygılı bu Kuzey Avrupa cezaevi modeli üzerine gerek sistemin içinden gerekse bu sistemin farklı kültürlerde ve ülkelerde uygulanabilirliği üzerinden kimi eleştiriler vardır. Bu sisteme İskandinavya içindeki uygulamalarından hareketle getirilen eleştiriler şöyle:

Kafa karışıklığı: Özgürlüğü bağlayıcı cezalar söz konusu olduğunda İskandinav ceza infaz felsefesi "özgürlüğün zevkini tatmak", "içeride dışarıdaki dünyanın bir benzerini yaratmak", "sağlıklı bir şekilde sosyalleşmek" ve kapatılmanın kötü zihinsel etkilerini hafifletmek üzerine inşa olur. Bu felsefe ile yönetilen İskandinav cezaevlerinin varoluş sebebinin temelini bu "olabildiğince dışarıya benzeyen, özgür, değerli dünya" oluşturur.

Bu sisteme şeklini veren istisnai hapis koşulları hükümlülerde ister istemez özerk bir zihniyet yaratıyor ve kısa bir süre sonra orada kalanlar tarafından da burası bir cezaevi gibi görünmez hale geliyor. Ancak her ne olursa olsun, sistemin tüm toleranslı bakış açısına rağmen , günün sonunda burası bir cezaevi ve görünmez de olsa kurallar var.

Daha da ötesi, bu sistem içerisinde çalışan görevliler/ memurlar hükümlülere pek çok değerli ve büyük "ayrıcılık" vermiş gibi görünseler de, aslında, onlara hızlıca rehabilite olup, anlamlı davranışlarda bulunmazlarsa aslında kaybedecek şeyleri de

oldukça büyük oluyor.

Dolayısıyla bu model eğer hükümlüler kayıtsız şartsız kurallara uyarlarsa son derece rahat e rehabilite edici bir sistem. Ancak kurallara uyulmadığındaki yaptırımlar son derece 'cezaevi benzeri' etkiler yaratabiliyor. Bu durum hükümlüler açısından kafa karıştırıcı-hatta yanıltıcı olduğu için kaygı uyandırıcı- olarak algılanabiliyor.³⁴⁰

Görünmez Yoksunluklar: İskandinav sistemi sert cezalandırma yöntemlerine, yüksek güvenlik tedbirlerine ihtiyaç duymaz. Aksine bu ceza infaz sistemindeki tüm uygulamalar “yumuşak cezalandırmanın” temsilleridir. Burada amaç kişileri mümkün olduğunca doğal hayatın içinde, ”normal” bireylermiş gibi tutup, ama o vesileyle de “kapatılarak” aslında çok basit gibi duran gündelik hayatlarının onlara tanıdığı “alternatifler ve seçim özgürlüğünden” yoksun bırakmaktır. Bu sistem yaptırım olarak, hükümlülerin başta günlük faaliyetlerde özerkliğe sahip olduğu “normal” yaşam ile cezaevi personelinin hükümlülerin kişisel tercihlerine çok az seçenek tanıdığı kurallar ve sınırlar koyma durumu arasında oluşan görünmez yoksunluklar üzerinden bir “cezalandırma”, “yüzleştirmeye” gider. Aslında tam da bu “normalliğe” rağmen, pek çok görünmez ama önemli yoksunluklar cezanın ta kendisi olur. Sonuçta bu sistem de hükümlüleri aslında “cezalandırır” ve aslında bu “istisnai” koşullarda da yapılan “Daha az cezalandırmak” değil “daha iyi cezalandırmaktır.”(Foucault)³⁴¹

Örneğin, Danimarka cezaevlerinde kalan tutuklu ve cezaevi personeli üzerinde yapılan araştırma, başta hükümlülerin gündelik hayata ilişkin "küçük şeylerin" yoksunluğunun, kendi özgürlük ve özerkliklerinin açık sınırı olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Kendi başlarına bir anlamı olmayan, futbol maçına, fast food restoranına gitmek, istediğin zaman istediğin TV kanalını izlemek ya da bir arkadaşınla buluşmak vb gibi gündelik hayata dair küçük “lükslere” istenildiğinde ulaşılamıyor olması, hatta cezanın sonuna dek ulaşılamayacak olmasının kişileri karşı karşıya oldukları yaptırımla yüzleşmede büyük bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.³⁴²

³⁴⁰ Shammas V.L, “The pains of freedom: Assessing the ambiguity of Scandinavian penal exceptionalism on Norway’s Prison Island”, Punishment & Society, Vol 16, Issue 1, 2014, s.104-123.

³⁴¹ Crewe B ,Soft power in prison: Implications for staff–prisoner relationships, liberty and legitimacy. European Journal of Criminology, Nov 23, 2011 Volume : 8 issue : 6, s. 455–468.

³⁴² Reiter, KerametSexton, LoriSumner, Jennifer, “Theoretical and empirical limits of Scandinavian Exceptionalism: Isolation and normalization in Danish prisons”, Punishment & Society 2018, Vol. 20(1) s. 92–112.

Kendi kendini geliştirmenin zorluğu: İskandinav ceza infaz sistemi sorumluluğu hükümlüye vererek -onu kendi üzerinde -cezaevi yönetiminden daha fazla- otonom kılar. Bu model içinde sorumluluk almak bir cezaevi yönetim stratejisi olarak görülmektedir. Ancak bu sistem bir taraftan her bir hükümlünün kendi özgür iradesiyle kendi kendini geliştirmesini, gönüllü olarak rehabilitasyonlara katılarak kendini iyileştirmesini beklese de -bunu hükümlünün seçimine ve gönüllülüğüne bıraksa da- bir taraftan da yüksek güvenli bir cezaevinde hakkıyla “kişisel gelişim” yapılamayacağını, bunun zorluklarını bilir. Hakikaten de hükümlüler her ne kadar gönüllü olsalar da bir cezaevi içinde kişisel gelişimlerinin ister istemez bir sınırı olacaktır. Hele ki bu sorumluluk sadece kendi üzerlerindeyse yani cezaevi aslında kendilerini geliştirmeleri için ortamı yaratsa da bu yönde bir yönlendirme sağlamayınca, bunu başarmak iki kere zordur. Zira bu şekilde sorumluluk kullanımının artmasıyla ve kişiye yüklenmesiyle ilişkili gerginlik, belirsizlik ve endişe de başlar. Dolayısıyla böyle bir hedef fazlaca idealist ama çokça gerçek dışı olarak değerlendirilir.³⁴³

Modelin “bilimsel” geçerliliği: İskandinav İstisnailiği bir ceza infaz modeli olarak pek çok potansiyeli içinde barındırır. Bu model ceza infaz sistemine ilişkin oldukça ilham verici bir uygulamadır ve hakkıyla uygulandığında da pekala sonuç alıcı gibi görünmektedir. Ancak, modelin genel geçerliliği, farklı kültürlerde de uygulanabilirliği için daha fazla teorik ve özellikle deneysel testlere duyulan ihtiyaç da yadsınamaz. Bu modelin ne ölçüde İskandinav refah devleti ve zaten temelde/özde eşitlikçi olan İskandinav kültürünün bir sonucu, ne ölçüde bu sonuçlar ceza infaz sisteminin başarısı bu daha detaylı ve kapsamlı araştırılmalıdır. Mevcut haliyle ilham verme ötesinde farklı kültürlerde uygulanabilir bir model olması zordur.³⁴⁴

Bu sistemin farklı kültürlerde uygulanabilirliği üzerinden getirilen eleştirilerin başında ise başta bir yönetim modeli olarak kapitalizm ve İskandinav tipi sosyalizm arasındaki

---

³⁴³ Crewe B, Depth, “Weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment. Punishment & Society Crewe B, Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment”. Punishment & Society Volume 13, Issue 5, Dec 21, 2011, s.509-529.

³⁴⁴ Smith P. S, A critical look at Scandinavian exceptionalism. Welfare state theories, penal populism, and prison conditions in Denmark and Scandinavia, Ugelvik and Dullum (eds.) Penal Exceptionalism? Nordic Prison Policy and Practice, Chapter 3, Routledge 2012, s.342-343.

farklar geliyor. Şöyle ki, İskandinavya , kendi dışındaki ülke ve kültürlerle kıyasla oldukça homojen bir demografiye sahip ve diğer pek çok ülkeye kıyasla da sosyal refah devleri odaklı farklı politik ve ekonomik paradigmalara çalışan bir ülke.

Kuzey Avrupa coğrafyasına hâkim olan sosyal refah devlet modeli, herkes için sosyal adaleti sağlama görevini devletin en öncelikli işi olarak görüyor. (İskandinavya dışı kapitalist, neo liberal ekonomik sistem ve kültürlerde ise devletin sadece cezaevindeki değil, aslında tüm vatandaşlara sınırlı sosyal refah sağlama anlayışı hâkim. Daha da ötesi neo liberalism felsefesini benimsemiş ülkelerde, başta dezavantajlı gruplar olmak üzere, toplumun aslında büyük bir kesimi için çelişkiler ve sınıfsal gerilimler hiç de yabancılan durumlara değil.)

İskandinav tipi sosyalizm özünde felsefi bir yönetim modeli olarak, vatandaşlar arasındaki geniş mutabakatla, o ülke hükümetlerine, sosyal hizmetlerin sağlanması konusunda radikal deneyler yapmaları için kayda değer bir özgürlük alanı sağlıyor. Bu bakış açısından o toplumda yaşayan tüm dezavantajlı gruplar ve elbette cezaevindeki hükümlüler de fazlasıyla yararlanıyor. Bu modelde hükümetlerin hükümlüleri rehabilite etmek için kullanabileceği kaynakların miktarı hakikaten kayda değer. Farklı ülkelerdeki hükümlü başına ortalama maliyet dikkate alındığında, geleneksel sistemlerde ve neo-liberalizmin hakim olduğu ülkelerde çoğu ceza adalet sistemi yeterince finanse edilmezken, cezaevi bütçeleri sadece düşük olmakla kalmayıp bir de bu bütçelerin büyük kısmı altyapı, personel ve güvenlik için harcanıp, hükümlülerin “konforu”, sağlık ve rehabilitasyon hizmetleri için ise kesiliyor, İskandinav ülkelerinde ceza infaz sistemine yönelik bütçe ayırımı bile hükümetin cezaevlerine ne derece önem verdiğinin bir göstergesidir³⁴⁵ (Norveç mahkum başına yaklaşık 93.000 dolar, Birleşik Devletler ise 31.000 dolar harcıyor.)³⁴⁶

Dolayısıyla İskandinav istisnaılığına özgü pratikler İskandinavya özelinde iyi çalışan bir model teşkil etse de, bu modelin farklı kültürlerde de vadedtiği yararı

³⁴⁵ Global Prison Trends 2020, <https://www.prison-insider.com/en> SGT 18.11.2020.

³⁴⁶ Sharma R, 3 Reasons This ‘Perfect’ Prison System Will Not Work in America, <https://www.cheatsheet.com/money-career/3-reasons-why-norways-prison-system-should-not-be-replicated-in-america.html/> SGT 18.11.2020 .

sağlayabilmesi için “uyarlamalara” ihtiyaç vardır.³⁴⁷

---

³⁴⁷ Andersen T, Holmström B, Honkapohja S, Korkman S, Söderström H, Vartiainen J, The Nordic Model: Embracing globalization and sharing risks, Chapter : The welfare state as a social contract, The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA) Publisher: Taloustieto Oy, Helsinki 2007, s. 64.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER :

World Prison Brief (WPB) 2000'den beri dünya cezaevi nüfusunun, yüzde 24 artarak neredeyse toplam dünya nüfus artış oranına denk geldiğini söylüyor. Bu, 10,74 milyon insanın ya duruşma öncesi tutuklular ya da hüküm giymiş mahkumlar olarak ceza infaz kurumlarında tutuluyor olması demek.

Türkiye bu raporda (en son 2018 tarihinde alınan verilere göre) yüzde 31 artışla cezaevinde olan kişi sayılarının en çok yükseldiği ülkeler arasında ilk sırada yer alıyor.³⁴⁸ Türkiye Adalet Bakanlığı da zaten Türkiye cezaevlerindeki doluluk oranının, 28 Aralık 2019, itibariyle yüzde 121'e çıktığını bildiriliyor.³⁴⁹ Avrupa Konseyi verilerine göre Türkiye, cezaevlerinde tutulan tutuklu ve hükümlü sayısı bakımından Avrupa'da 43 ülke arasında en üst sırada yer alıyor.³⁵⁰

Türkiye cezaevleriyle ilgili tek problem, kalabalıklaşma dolayısıyla da yeni cezaevi binaları inşa etme, problemi değil. Cezaevindeki gerek tutuklu gerekse hükümlülerin insan haklarına ulaşmada yaşadığı onlarca zorluk olduğunun raporlanması, kötü muamele, işkence yaşağı ihlalleri, çıplak arama gibi onur kırıcı yöntemlerle uygulanan baskılar, bu hak ihlallerinin yerel ve uluslararası basına yansımaları, uluslararası insan hakları örgütlerinin değerlendirmeleri ... tüm bu durumlar Türkiye cezavlerinin iyi yönetilemediğinin, cezalandırmaya yönelik gerçek amacı yakalamakta zorlandığının göstergeleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Cezaevi gerek doğrudan ve dolaylı maliyetinin yüksekliği gerek doğru uygulandığında bile sadece kaçınılmaz olan özgürlük hakkını değil daha pek çok insan hakkının da ihlaline sebebiyet verdiği için ama en çok da ayrılan tüm kaynaklara rağmen neredeyse hiçbir durumda amaçlandığı gibi suçu önleyemediği için en son başvurulacak yaptırım türü olmalıdır. Hedef faillerin tekrar suç işlemekten uzaklaşmasını sağlamaksa, hapis cezasının bunu toplum tabanlı alternatif cezalardan daha etkili olarak sağladığını

---

³⁴⁸ Walmsley, World Prison Population List , 12th edition, Institute for Criminal Policy Research, Birbeck College, November 2018 <https://www.prisonstudies.org/news/icpr-launches-12th-edition-world-prison-population-list> s. 18, SGT 22.11.2020.

³⁴⁹ Armutçu o, Cezaevi nüfusu: 264 bin 31, Hürriyet Gazetesi haberi, 02.01.2019, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cezaevi-nufusu-264-bin-31-41070059j> SGT 22.11.2020.

³⁵⁰ 43 Avrupa ülkesi arasında cezaevinde en fazla tutuklu ve hükümlü Türkiye'de , BBC Türkçe Servisi, 20.03.2018 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43471510> SGT: 22.11.2020.

gösteren hiçbir kanıt yoktur. Faillerin suç işleyememesini sağlamak için hapis cezasını kullanmak sadece, cezalarını çektikleri süre boyunca toplum içinde yeniden suç işlemiyor olmaları düzeyinde işe yaramaktadır. Bilakis, farklı ceza biçimlerinin suçun tekrar edilmesi üzerindeki etkilerini karşılaştıran çalışmalar, hapis cezasının faillerin tahliye olduktan sonra dışarıdaki hayata uyum sağlamasını zorlaştırdığını ve yeniden suç işlemelerine katkısı olabileceğini göstermektedir³⁵¹

En başta bu tezin inceleme alanı dışında kalsa da söylenmesi gereken başta, suç işlenmesine engel olacak bir ulusal yargı reform stratejisi geliştirmenin ve bu tarz hukuk reformlarını siyaset üstü tutarak uygulama yolunda kararlılık göstermenin elzem olduğudur. Ki bu konu sadece hukuk değil siyaset, sosyal adalet ve sosyal politikalar alanında da tartışılması gereken boyutlar içermektedir. Ancak yine de söylemek gerekir ki, konuya buradan bakmamak, cezaevlerini (ister iyi isterse kötü yönetilsinler) sorunun kaynağı olarak görmek, doğru ve yeterli bir değerlendirme olmayacaktır.

Ancak o ana, gerçek manada sosyal adaleti sağlayacak bir ulusal yargı reformu ideali gerçekleştirilene kadar da, cezaevi doluluk oranlarını sadece ve sadece, gerek mevcut ceza hukukumuzdaki ilkelere riayet ederek gerek şiddetle ilgisi olmayan suçlardan insanları hapsedmemeye konusunda tam bir kararlılık göstererek gerekse kabul edilemeyecek derecede uzun süren tutuklu yargılamaları durdurarak bile düşürmek mümkündür.

Böyle bir fırsatın hali hazırda zaten elimizin altında olduğunu bilmek, diğer bir deyişle yasalarımızın ruhlarına uygun uygulandığında, yani yeniden hukuka dönüldüğünde, zaten bu kapasitelerde azalma olacağını hatırlamak umut vericidir. Ancak şurası bir gerçektir ki, cezaevlerinin, kimi zorunlu hallerde başvurulacak bir güvenlik tedbiri olması sebebiyle, hepten ortadan kalkmasını ummak, bunun en azından yakın gelecekte mümkün olabileceğini düşünmek, yeterince gerçekçi değildir.

Peki, konu en basit tarifile “özgürlüğü kısıtlayarak, hapsedme yoluyla cezalandırma” olunca durum hep güç olmak zorunda mıdır? Yani özgürlüğü bağlayıcı cezaların infaz

---

³⁵¹ Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment, United Nations publication, Newyork 2007.

edilebilmesi için, cezaevlerinin taşınması gereken olmazsa olmaz unsurları sağlama zorunluluğuyla, o cezaevlerinde kalan hükümlülere ve tutuklulara özgürlük alanı sağlayarak, onlara insan haklarını üst düzeyde gözetilen bir rejimle davranılmasına engel mi teşkil eder?

Başka bir deyişle hapis cezalarının işlenen suçun kefareti ödeticisi, suç işleme potansiyelinde olanların gözlerini korkutucu olabilmesi için illa ki cezaevlerinin sert bir “cezalandırıcı” yönetim rejimine sahip mi olmaları gerekir, güvenlik ve insan onuru dengesi bir arada sağlanamaz mı?

Cezaevinin direkt ve dolaylı maliyetlerinin insani ve toplumsal boyutlarını bir an bile akıldan çıkarmayarak, hapsedmeye ancak seçenek yaptırım olarak cezaevi kaçınılmaz olduğunda başvurulurken, ama bu durumda da özgürlüğü bağlayıcı cezaların infazına ve cezaevi yönetimine ilişkin gerçek manada iyileştirmelere gidilerek, bu pekâlâ mümkün olabilir.

Yine bu noktada kastedilen ve yapılacak olan ütopyik yöntemler geliştirmek ya da bizim hukukumuzda hiç olmayan usullere başvurmak değil zaten hali hazırda ceza infaz hukukumuzda var olan ilkelere yeniden dönmektir. Bizim hukukumuz bu açıdan hiç de kusurlu ya da eksikli, değildir. Aksine, gerek 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun gerekse 7242 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla ortaya konan infaza ilişkin yasa ve ilkelere harfiyen uyulması, aslında, mevcut durumda karşılaşılan insan hakkı ihlallerini çok büyük ölçüde azalması demek olacaktır.

Cezaevi bir yaptırım olarak söz konusu olduğunda, hapsedilmekten kaynaklanan, mutlak anlamda özgürlüğün kaybolması kaçınılmazdır. Ancak tutuklu ve hükümlülerin cezaevinde geçirecekleri süreyi, uygulamada, çok daha insan hakkı ve rehabilitasyon odaklı, çok daha bireyselleştirilmiş ve iyileşme hedefine yönelik kılmak ve planlamak mümkündür. Zaten bizim mevcut infaz hukukumuz da ilkesel olarak daha ilk başından bunu hedefler. 5275 sayılı Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un Hapis Cezaları ve Güvenlik Tedbirlerine ilişkin İkinci Kısımında ele alınan Tedbirlerinin İnfazında Gözetilecek ilkeler, gerek “Hürriyeti

bağlayıcı cezanın zorunlu kıldığı hürriyetten yoksunluğun, insan onuruna saygının korunmasını sağlayan maddî ve manevî koşullar altında çektirilir” olması gerektiği ilkesi³⁵² gerek “Cezanın infazında hükümlünün iyileştirilmesi hususunda mümkün olan araç ve olanaklar kullanılır.” olması ilkesi³⁵³ gerek “hükümlülerin kişilikleriyle orantılı bireyselleştirilmiş programlara yer verilmesine özen gösterilir” ilkesi³⁵⁴ ve diğerleri bu ruhla düzenlenmiş yasalardır.

Özgürlüğü bağlayıcı cezaların infazına ancak bu şekilde yaklaşıldığında, aynen İskandinav Ülkelerinde de olduğu gibi, cezaevine yapılan her bir kuruş yatırımdan toplum yararına bir sonuç almak, toplumsal bir değer çıkarmak ve en az bunun kadar önemli olacak, söz konusu vuku bulmuş suçların mağdurlarının da barış içinde yaşayacağı bir toplum inşa etmek mümkün olur. Bu farklı bir akademik çalışmanın konusu olsa da mağdurlar üzerine yapılan pek çok çalışma, gerçek manada sağalmanın mağdurun kendisine acı çektirmiş olan failin gerçek manada vicdanıyla yüzleşip, ona çektirdiği acıyla hakikaten empati kurduğunda başladığı gösterir.³⁵⁵

İskandinav ceza infaz sistemine hâkim olan felsefenin özünde yatan düşünce, hangi sertlikte suç işlemiş olurlarsa olsunlar ve biz onları ne kadar uzun süre hapsederek hapsedelim, şurası açıktır ki bu insanların büyük çoğunluğu bir gün topluma geri dönecektir. Onlar henüz cezaevinde gözetimimiz altındayken, mühim olan onların vicdanlarıyla yüzleşmiş, topluma uyum sağlayıp yasalara uygun yaşayacak becerilerle donanmış, yaşamla bağlarını koparmamış ve artık toplumsal hayata katkı sağlayabilecek bireyler olarak topluma geri dönmeleridir.

İskandinav Ceza İnfaz Sistemi bu hedefe ulaşırken aslında Avrupa ortalaması ya da bizim mevcut ceza infaz sistemimizin çok daha üzerinde bir yasal düzenlemelere ya da mahkumları rehabilite edecek bambaşka, sihirli araçlara sahip değildir. Bu ülkelerin kullanımında olan infaz yasası da aslında, ilkesel olarak diğer Avrupa ve hatta Türkiye İnfaz yasalarına benzer olan uluslararası cezaevi standart kuralları ve ilgili sözleşmelerin hepsine hâkim olan güvenlik tedbirlerinin uygulanmasında insan

---

³⁵² Madde 6, b bendi.

³⁵³ Madde 6, c bendi.

³⁵⁴ Madde 6, d bendi.

³⁵⁵ Cantacuzino M and Karolyi K , Spirituality and Community Building Section 4: Forgiveness and Reconciliation, The Forgiveness Project, 2017.

onurunu korumaya yönelik hassasiyettir.

Dolayısıyla İskandinavlar Kıta Avrupasının geri kalanıyla (bizim ülkemizde de halihazırda kullanılmakta olan) son derece benzer içerik ve ruhtaki ceza infaz yasalarıyla son derece benzersiz bir uygulama ve sonuç ortaya koymuşlardır. Zira İskandinav infaz rejimi yasalarının içeriğiyle değil, bu benzer yasa ve kuralları nasıl uygulamaya geçirdiğiyle farklılaşır ve tüm diğer ülkelere ilham verecek, cezaevine yapılan tüm yatırımı haklı çıkaracak insani sonuçları elde eder.

İskandinav ceza infaz rejiminden öğrenilecek en önemli çıktı, en başta, cezaevinin bir öğ alma ya da eza çektirme yeri değil sadece ve sadece yasaları çiğnemiş insanları yeniden sosyalleştirme ve topluma geri döndüklerinde yeniden başlayacak yaşamlarına hazırlama yeri olduğudur.

Aslında bizim hukukumuz da hapis cezalarının infazında iyileştirme amacını güden programların başarısını, hükümlülerin elde ettikleri yeni tutum ve becerilerle orantılı olarak ölçmektedir.³⁵⁶ Bizim yasalarımız gereği de devlet bir kişiyi özgürlüğünden mahrum ettiği zaman, o kişinin onuruna saygı gösterilmesini sağlama sorumluluğunu kendi üstlenir.³⁵⁷

Ancak maalesef ki bizim gibi henüz hukuk ve adalet anlayışı, siyaset yapma biçimi yeni gelişmekte olan ülkelerde, bir gerçeklik de şudur ki, durum felsefi olarak böyleyken cezaevi dışındaki siyasi ortamın ve cezaevi içindeki güvenlik kaygılarının kolayca insan onuruna saygı ve hatta adaletin önüne geçebilmesi tehlikesi hep vardır. Aşırı ve sistematik bir biçimde uygulanan güvenlik önlemleri devletin hükümlü ve tutukluların onurunu koruma sorumluluğunu ihlal edebilecek orantısız, insan haklarına aykırı uygulamalar haline kolayca gelebilir. Bunun çeşitli örneklerine yakın tarihte rastlanmaktadır.

---

³⁵⁶ Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, Karar Sayısı : 2006/10218, İkinci kısım, 6. Madde 1 ve 2. fıkralar. İyileştirmede başarı ölçütü MADDE 6 – (1) Hapis cezalarının infazında iyileştirme amacını güden programların başarısı, hükümlülerin elde ettikleri yeni tutum ve becerilerle orantılı olarak ölçülür. Bunun için iyileştirme çabalarına yönelik olarak hükümlünün istekli bulunması teşvik edilir. (2) İnfaz, hapis cezasının zararlı etkisini mümkün olduğu ölçüde azaltacak, hükümlünün sağlığını ve kişiliğine olan saygısını korumasını sağlayacak anlayış doğrultusunda düzenlenecek programlar, usûller, araçlarla yerine getirilir.

³⁵⁷ Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezalara Karşı Sözleşme.

Türkiye de içinde olmak üzere pek çok ülkede fazlaca siyasallaşmış bir hukuk anlayışı ve aşırı “güvenlikçi” saiklerle, cezaevi sosyal ve siyasi problemleri çözme yeri ya da” kimlerin hapsedilip, cezaevinde nasıl bir muamele gördüğü” üzerinden, farklı siyasi çıkar gruplarının “restleşme arenası” olarak görülürken, İskandinav ceza infaz rejiminde cezaevi (i.) yasaları çiğnemiş kişileri yasalara uygun yaşamaya hazırlama yeri ve (ii.) bu kişileri izleyerek yeniden suç işlenmesini önleyecek, onarıcı tedbirleri tespit etme “laboratuvarı” olarak görülür.

Dolayısıyla, İskandinav ceza infaz sistemini bir istisna kılan, yalnızca, bu bölge ile dünyanın geri kalanı arasındaki ölçülebilir şekilde daha iyi olan maddi koşullar, çok daha iyi cezaevi koşulları ya da daha düşük hapis cezaları gibi nicel farklar değildir. Bu sistemi farklı kılan, aslında, İskandinav ülkelerinin tüm yerel farklılıklarına rağmen aralarında hemfikir olup cezaevlerinde uyguladıkları infaz rejimi, “cezalandırma / cezayı çektirme kültürüdür”. Ceza infaz hukuku bu bölgede ülkeden ülkeye farklılıklar gösterse de, bu coğrafyaya hâkim olan suç ve ceza hakkındaki sosyal demokrat düşünce tarzı ve cezalandırma kültürü değişmez.³⁵⁸

İskandinav ceza infaz sisteminin ilham verdiği en önemli nokta, özgürlüğü bağlayıcı hapis cezaları kaçınılmaz bir yaptırım olduğunda akılda tutulması gereken en temel ilke olan, alana ait tüm evrensel standart ve sözleşmelerde de kabul görmüş, bir kişi hapsedildiğinde onun sadece ‘özgürlüğünden mahrum bırakılabileceği’ ancak bunun dışındaki “tüm insan haklarını muhafaza ettiği”, dolayısıyla “cezaevi içindeki koşulların asla ikinci, ek bir cezalandırma gibi kullanılamayacağı” ilkesinin hakkıyla uygulamasının nasıl yapılacağıdır.

Özgürlükten mahrum etme, kişiyi “tutsak etmek suretiyle” onun üzerinde “mutlak bir kontrol kurma, mahremiyetin yok olması, yaşam alanının kısıtlanması ve hepsinin ötesinde kişinin kendini koruma araçlarının ciddi olarak mahrum bırakılması” rejimi oluşturur.³⁵⁹ Bu başlı başına cezanın kendisidir ve bu denli ağır olan cezaya bir de

³⁵⁸ Lappi-Seppä’la” T , Penal policy in Scandinavia, Crime, Punishment, And Politics In Comparative Perspective, Book Chapter, The University of Chicago Press, 2007, s. 217–295.

³⁵⁹ Principles and Best Practices on the Protection of Persons Deprived of Liberty in the Americas, The Inter-American Commission on Human Rights, Approved by the Commission during its 131st regular period of sessions, held from March 3-14, 2008.

cezanın ektirildiği koşulların yükünü eklemek gerekmez. Aksine yle yapıldığında, “sertlik sertliği, şiddet şiddeti doğuracağından”, cezanın etkisini kaybetmesi bir söz konusu olacaktır.

İskandinav Ceza İnfaz rejiminin diğer ülkelerin ve ülkemizin sahip olmadığı bir istisnailiğe sahip olması, en başta, ceza infaz rejimlerini bu ilkeyi düstur ederek uygulamalarından kaynaklanır. İskandinav cezaevi yöneticileri bu konudaki deneyimleriyle en sert suçluların bile “yumuşadığı, üzüldüğü”, müthiş sanatsal bir cezaevi ortamı yaratmayı başarmış son derece istisnai bir model oluşturur. Tam da böyle yaptıkları için dışarıdan adeta bir “tatil köyü” gibi görüntü veren Halden, Bastoy gibi istisnai İskandinav yüksek güvenlikli cezaevlerinin yapmaya çalıştığı, aslında, suç işlemiş bireyleri “dllendirmek” değil onların özgürlüğünü ellerinden alırken, onları, cezaevi duvarları içinde dışarıdakilerin yaşadığı “normal” yaşamdan mahrum etmemektir. Çünkü bu sistemde “ceza” sadece kişinin özgürlüğüne el koymaktan ibarettir ve cezaevinin kendisi yeni bir cezalandırma unsuru olarak kullanılamaz.

Böylelikle İskandinav sisteminde hükümlü ve tutuklular, özgürlükten mahrum bırakılmanın sonucunda kaybettikleri haklar dışında, diğer bütün insan haklarına sahip olmaya devam ederler. Aslında teoride bizim yasalarımıza göre de bir kişi hüküm giymekle toplumun bir yesi olmaktan çıkılmaz. Dolayısıyla zgrlğ bağlayıcı hapis cezalarının infaz edildiği kurumlar olan cezaevleri, hükümlünün tabi tutulduğu özgürlükten yoksunluk döneminin, yani hapis cezasının, zarar verici etkilerinin olabildiğince azaltılmasını sağlamak, kişinin ilerideki özgürlük hayatına sosyal, psikolojik, kültürel ve hatta ekonomik bakımdan uyumunu mümkün kılacak surette yeteneklerini ve şanslarını güçlendirmekle yükümlü kılınmıştır.

İskandinav sisteminin başarısı sadece hükümlüleri rehabilite etmesinden değil asıl onların topluma yeniden entegre etmedeki başarisından da gelir. Rehabilite etme ve yeniden topluma entegre etme arasında bir nüans vardır. Zira yeniden topluma entegre etme sadece rehabilite etmekten çok daha fazla, öncesinde yasaları çiğneyerek kendine ve topluma zarar vermiş kişiyi, cezası bittiği andan itibaren, toplumun saygıdeğer ve mutlu bir bireyi olabilmek için ihtiyaç duyacağı yeni yetkinliklerle donatmayı ve yeni yaşamında onu özgüvenini elde edip yeniden, tek başına, içsel disiplinini güçlendirerek yasalara uygun ve üretken bir hayat kurana kadar takip etmeyi nceler.

Şu unutulmamalıdır, en etkili cezaevi rehabilitasyon programları bile hükümlüler cezaevinin denetimi altındayken başarılı olur. İnfaz tamamlanıp, tahliye geldikten sonra, kişi üzerindeki cezaevinin o sert gözetim etkisi de kalkınca, bu “en iyi” rehabilitasyon ve kişisel gelişim programlarının etkisi genellikle kaybolur. Bu nedenle, suç önleme stratejilerinde başarı elde etmek için, cezaevi içine hakim olan olumlu, yüreklendirici kültürel iklim içinde uygulanan rehabilitasyon programlarıyla, hükümlü tahliye olduktan sonraki follow-up programlarının entegrasyonuna özel önem vermek gerekir.³⁶⁰

Cezaevine yüklenen en önemli sorumluluk olan bu yeniden sosyalleştirmedeki temel amaç, suç işlemek suretiyle kanunlara uymayan suçluları, kanunlara uyan bireylere dönüştürmektir. Bu nedenle cezaevlerinin kendilerinden bir gözlemevi, laboratuvar yaratarak, uzunca bir süre tuttıkları kişileri, onları suç işlemeye iten nedenleri anlamaya çalışarak, bu davranışın tekrarını engellemenin yollarına katkı sunabilir. Zaten cezaevinin, bu yeniden sosyalleştirme işlevini icra edebilmesi için esas olan, hükümlünün suça neden olan davranışının sonuçlarını başta kendisinin anlaması ve yaptığı yanlışın meydana getirdiği olumsuz sonuçları ortadan kaldırmak için gerekenleri yapmaya kendisinin, gönüllü ve hazır olmasını sağlanmaya çalışması gerekir.

Bu sistemin iyi çalışmasının asıl en önemli diğer bir nedeni de kişilerin kendilerine sert güvenlik tedbirleri uygulandığında değil asıl “insanca” davranıldığında kendi vicdanlarıyla baş başa kalıp işlemiş oldukları suçun yarattığı olumsuzluklarla yüzleşmeye yöneldikleri ve söz konusu insani ortamın yarattığı güvenli iklimde daha güçlü sosyal bağlar kurarak, kendiliklerinden suçtan uzak durmayı seçmeleridir.

İskandinavlar, bu tez boyunca tartışa geldiğimiz gibi, Avrupa ve hatta Türkiye ceza infaz hukukuna hâkim olan benzer ilkelerle benzersiz bir infaz rejimi uyguluyor ve dünyanın hiçbir yerinde olmadığı kadar da iyi sonuçlar alıyorlar.

Cezaevlerini çok daha insancıl, umutlu, hükümlülere yeniden topluma katılmayı hayal ettirecek gelecek odaklı yerler haline getirmek için her gün daha yaratıcı daha deneysel

---

³⁶⁰ Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders, Criminal Justice Handbook Series, United Nations Vienna,2018.

farklı bir çözüme odaklanıyorlar; ceza infaz memurlarını hükümlülerle nasıl yakın , koçluk ilişkileri kurmaya motive edebileceklerinin yöntemleri üzerine düşünüyorlar, “import model” dedikleri bir sistemle cezaevinde kalan kişilere yönelik sağlık, eğitim, kütüphaneye erişim, günlük ihtiyaç maddelerine ulaşım vb gibi hizmetlerin aynen hapiste olmayanlara verildiği gibi verilebilmesinin , dolayısıyla cezaevini özgürlüğü kısıtlarken olabildiğince “normal” bir yere dönüştürmenin efektif yollarını arıyorlar.³⁶¹

Türkiye’de ise mevcut rejimde, Adalet Bakanlığı verilerine göre, 2021 yılına kadar toplam büyüklüğü 6 milyon metrekare olacak, tamamlandıklarında toplam cezaevi kapasiteni 500 bin kişiyi hapsedmeye ulaştıracak ve 9 milyar liraya mal olacak, sıkı güvenliğin sağlanabileceği tarz 48 yeni cezaevi yapılması planlanıyor.³⁶²

Türkiye için İskandinav istisnailiği örneğinden çıkarılabilecek en güçlü sonuç hiç şüphesiz kapasiteleri artık taşma noktasını çoktan geçmiş Türkiye cezaevleri sorununun yalnızca "bina yapma" sorunu olarak görülmemesi gerektiğidir. Aksine bunun tam tersi söz konusu olmalıdır: Bu planlanan cezaevi binalarının inşaatına ve işletilmesine ayrılacak bütçelerle faileri vicdanlarıyla yüzleştirmenin, onları rehabilite etmenin, bir süre sonra yeniden katılacakları toplumsal yaşamın tekrar saygıdeğer birer bireyi kılmanın ve dolayısıyla da suçu önlemenin farklı yollarının bulunabileceği umudunun asla yitirilmemesi olmalıdır.

Hiç şüphe yok ki bunu ceza infaz sistemi ve bir cezaevi yönetimi tek başına başaramaz. Suç oranları dolayısıyla da cezaevi kapasiteleri düşen bir toplum istiyorsak mevzuya daha bütüncül bakmak, başka bir ifadeyle, ceza sistemi nasıldır, kovuşturma nasıl çalışır, yargılama sistemi nasıldır; bunları tek tek irdelemek gerekir. Zira cezaevi içinde uygulanan rejimle devlet sistemine hâkim olan rejim anlayışı arasında hiç şüphe yok ki çok yakın bir ilişki vardır. Hükümetlerin insan haklarına saygı gösterme taahhütlerinin en düzenli test edildiği yerler, duvarların arkasındaki hapis

---

³⁶¹ Langelid T, “The Sharing of Responsibility in the Rehabilitation of Prisoners in Norway: The Import-Model in Theory & Practice, Journal of Correctional Education” ,Vol. 50, No. 2, Restorative Justice Efforts in Correctional Education, June 1999, s. 52-61.

³⁶² Şahin İ, 9 milyar lira yatırımla 48 yeni cezaevi geliyor, Sözcü Gazetesi 25.04.2019, <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/9-milyar-lira-yatirimla-48-yeni-cezaevi-geliyor-4562242/> SGT 23.11.2020.

mekânlarıdır.³⁶³

Ancak bu bakış açısına ilham vermede -yani suçludan hareketle geriye doğru tüm bu süreçlerin yapılanmasına gerçek veriler sağlamada da - cezaevleri yine önemli bir rol üstlenebilir. Cezaevlerinin hak ihlallerinin yaşandığı en önemli mekanlar arasında yer alması onlara insan haklarını ihya etmede daha fazlaca sorumluluk yükler. Bu bakış açısı mevcut adalet sisteminin bir sonucu olan cezaevlerine, bir bakıma, tüm sistemi tamir etmekte rol üstlenme fırsatı da sunabilir.

Hiçbir alanda sadece kanunların değişmesi yetmez, bunları uygulayacak insanların, bu insanların görevlerini icra ettikleri süreç ve kültürlerin de değişmeleri gerekir. Cezaevi yasaların “insanlar tarafından icra edildiği” ve bunun hiçbir kurumda önemli olmadığı kadar da önemli, hayati olduğu en önemli kurumların başında gelir. Bu sebeple mevcut siyasi rejim insan haklarını öncelese de öncelemese de cezaevleri, hali hazırda var olan, mahpusların ıslahı için önerilen uluslararası asgari standartları pratikte uygulamaya başlayarak bile, yeri geldiğinde mevcut siyasi anlayışların da ilerisine doğru sağaltıcı bir adım atabilir.

Suçun önlenmesi için sadece adil bir yargılama yapılması, sonrasında ise hakkaniyetli cezaların verildiğine kamu vicdanında kanaat getirilmiş olması yeterli değildir. Bir de bu cezaların infaz edilirken yapılması ve yapılmaması gerekenler vardır.

Ceza infaz sistemi ağırlıklı olarak hükümlüleri “gözetleme sistemi” olarak ele alındığında ondan umulabilecek tüm şanslar kaybolur. Ama ne zaman ki, ceza infaz sistemini bir tür “bekçilik” değil “insancıl değerler ekme, sosyal adaleti sağlama ve suçtan arınmış bir toplum yaratma idealinin vücut bulduğu bir kanal” olarak görülür, o zaman, suçun önlenmesi, cezaevi nüfusunun doğal olarak düşürülmesi ve en suçlu insanların bile iyi vatandaşlara dönüştürülmesi yolunda da tekrar şans doğar.

Hatta öyle ki ceza infaz sistemi suçluları cezalandırma yerine, suç işlemeye elverişli zeminin oluşmasına engel olmak, dolayısıyla da “cezaevsiz bir toplum yaratmak” için

---

³⁶³ Radcliffe C, Global Prison Trends , Penal Reform International Report, 2016, New York.

de bir “laboratuvar” ve hatta “itici bir araç/ bir tür kaldıraç” görevi görebilmelidir.

Dolayısıyla Türkiye cezaevi yöneticileri, ceza infaz memurları ve cezaevlerinde görev alan tüm çalışanlar, zaten hali hazırda kendi ellerinde tuttıkları yetkileri, cezaevi yönetimi ve suçluların ıslahı alanında varolan uluslararası yasalara sırtlarını dayayarak korkusuzca kullanabilirler. İnfaz hukukunda da diğer hukuk dallarında olması gerektiği gibi olmazsa olmaz temel anlayış olan “hümanizma / insancılıkla” hareket ederek, bunu başarmak pekâlâ mümkündür.

Öte yandan konu cezaevi ve özgürlüğü bağlayıcı cezaların infaz rejimi olduğunda şu da unutulmamalıdır ki ceza infaz sisteminin kendinden beklenen yararı sağlaması için tek başına kanunların değişmesi yetmez. Asıl önemli olan bu kanunları uygulayacak insanların yaklaşım biçimlerinin, yetkinliklerinin, zihniyetlerinin ve daha da önemlisi o kanunların uygulandığını denetleyecek, uygulanmadığında gerekli yaptırımları devreye sokacak sisteme hâkim olan zihniyetin de değişmesi gerekir.

Zira birincil olarak Türkiye gibi adil yargılanma hakkı noktasında –AİHM ve AYM kararlarından da anlaşılacağı üzere– çok yoğun ihlallerin yaşandığı henüz gelişmekte olan bir ülkede, daha işin en başından cezaevinde olan insanların hepsinin “suçlu” olduğu ve cezasını çekmesi gerektiği konusu netlik kazanmış bir durum değilken cezaevi içindeki infaz rejimi ve uygulamalarının nasıl olduğu bir kat daha önem kazanmaktadır. Cezaevi içindeki hükümlülerin hepsinin adil olarak yargıldığını ve “suçlu” olduğunu varsaydığımızda da olumsuz cezaevi koşullarıyla hükümlülerin yeniden bir ceza içerisinde cezaya muhatap kılınması mevzusu ortaya çıkmaktadır ki, bu en az adil yargılanma(ma) mevzusu kadar önemlidir.

Cezaevi yönetiminde rol alan ve bu sisteme etki etme potansiyeli taşıyan herkese, cezaevinde olan kişiler en ağır suçları işlemiş bile olsalar, onların “kapatmanın” kendi dışında bir cezalandırmaya muhatap kılınmayacakları en kati bir şekilde anlatılmalıdır. Bu kişilerin bunları anladığından da emin olunmalıdır. Mevzunun önemini anlayamayan, kasden hak ihlali yapmada ısrarcı olan kişilerin sorumluluk almaya sevk edilmesi de en az bu çabalar kadar önemlidir. Ki bu durumda da, bir cezaevindeki kurum müdürlerinden idari memurlara, infaz koruma elemanlarından öğretmen, psikolog, doktor, sosyal hizmet uzmanlarına kadar herkesin (i.) bir

özeleştiri yapması, zihniyet değişimine gitmesi (ii.) taşıdıkları ağır role uygun dūřecek yaşam koşullarının kendilerine sağlanmış, bu role uygun liyakate gelme yolunda da eğitilmiş, yönetilmiş, yönlendirilmiş olması ve (ii.) bağımsız mercilerce denetleniyor olmaları bu noktada iki kat hayati önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Adalet Bakanlığı Ceza Ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2016 Yılı Birim Faaliyet Raporu,

Akdeniz G, Elveriş İ, Alpan A, Görünen Ceza, Görünmeyen İnfaz: Türkiye’de Ceza ve İnfaz

Politikaları Işığında Hükme Riayet , İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: V1 Sayı: I Genel Sayı: 11 Bahar 2019

Akers, R., Sellers, C., Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Application, New York, Oxford University Press, 5. Edition, 2009.

Anderse Y, Gröning L, “Rehabilitation in Principle and Practice: Perspectives of Inmates and Officers”, Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice , 2016, Volume 4, Issue 2.

Andersen T, Holmström B, Honkapohja S, Korkman S, Söderström H, Vartiainen J, The Nordic Model: Embracing globalization and sharing risks, Chapter : The welfare state as a social contract,, The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA) Publisher: Taloustieto Oy, Helsinki 2007, s. 64.

Arendt H, “The Banality of Evil: Hannah Arendt on the Normalization of Human Wickedness”, Stephen J. Whitfield The History Teacher, Vol. 14, No 4 Society for History Education, Aug.1981.

Arendt, ed. Dana Villa, Cambridge Companions Online: Cambridge University Press, 1 edition (January 8, 2001).

Arıcan, M. Ceza Adaleti: Sistemi Etkinliği ve İşleyişi. Ankara: Seçkin Yayıncılık 2009.

Armağan R, Dikmen S, “İskandinav Ülkeleri Vergi Sistemleri Ve Gelirlerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi”, AKÜ İİBF Dergisi-Cilt: XVII Sayı: 2 Yıl: Aralık 2015.

Arrendth H, Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil, The Cambridge

Companion to Hannah.

Arslan K.O, “İnsan Onuru Kavramı Ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması”, TBB Dergisi 2015 (120).

Ashley , Rubin, & Deflem, Mathieu. (2019). History of the Prison.

Ata, A. Tarihi Süreç İçinde Dünya’da Ve Türkiye’de Cezaevi Sisteminin Gelişimi, Ceza İnfaz Kurumları Mimarisi Konferansı.Ankara 2006, Adalet Bakanlığı.

Baer, L.D. And Ravneberg, B. The Outside And Inside İn Norwegian And English Prisons, Geografiska Annaler Series B, Human Geography , 2008 90 (2) .

Beccaria C. Suçlar ve Cezalar Hakkında, İmge Kitabevi Yayınları, 2016 Ankara, 6. Baskı Çev Sami Selçuk.

Benson, E., “Rehabilitate or punish? Psychologists are not only providing treatment to prisoners; they're also contributing to debate over the nature of prison itself”. American Psychological Association, Vol 34, No. 7, July/August 2003, s. 46,

Bentham J, Ahlak ve Yasama İlkeleri, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık,2011, çev. Barkın Asal.

Bhuller, M., Loken K, Incarceration, recidivism and employment. Working paper 22648 in Economics , September 2016, National Bureau Of Economic Research.

Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kurallar, Ceza İnfaz Kurumu Yönetimi El Kitabı

Bratt J, Explaining Penal Contrasts. Scandinavia V. The Anglophone C, ountries, Straus Institute Working Paper, 01/11, 2011 New York University School of Law, New York.

Cantacuzino M and Karolyi K , Spirituality and Community Building Section 4: Forgiveness and Reconciliation,The Forgiveness Project, 2017.

CİSST/TCPS Raporu 8, Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği Yayını, Haziran 2020.

Clemmmer D, The Prison Community, New York: Holt, Rinehart, & Winston , 1958.

Coyle A, A Human Rights Approach To Prison Management: Handbook For Prison Staff International Centre For Prison Studies, 3rd edition, July 2018,

Coyle A, A Human Rights Approach to Prison Management, European Federation of Public Service Unions conference konuşması, Athens, 12 May 2011.

Coyle, A., Heard, C., & Fair, H. (2016). "Current trends and practices in the use of imprisonment". International Review of the Red Cross, 98(903), s. 761-781. doi:10.1017/S1816383117000662

Crewe B ,”Soft power in prison: Implications for staff–prisoner relationships, liberty and legitimacy”. European Journal of Criminology, Nov 23, 2011 Volume : 8 issue : 6, s. 455–468.

Crewe B, Depth, “Weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment”. Punishment & Society Crewe B, Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment. Punishment & Society Volume 13, Issue 5, Dec 21, 2011. s. 509–529.

“Crime and Justice in Scandanavia” ,August 2011, Vol. 40, No. 1, , The University of Chicago Press, s. 1-32.

Çelikyay H. S, “Ceza İnfaz Kurumları Ve Tutukevleri İzleme Kurulları”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi Cilt Temmuz-Ağustos 2014, Sayı 113.

Demirbaş T, Cezaevinde Yeniden Sosyalleştirme (Tretman) Sorunları, İnfaz Hukukunun Sorunları, Alman Kültür Merkezi ve Başkent Üniversitesi tarafından 24/25.11.2000 tarihinde düzenlenen Sempozyum bildirisi, Ankara 2001.

Demirbaş T, Kriminoloji, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Eylül 2020, 7.Baskı.

Demirbaş T, İnfaz Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Eylül 2020 7. Baskı
Demirtaş T, Cezaevleri Gerçeği, Seyfullah Edis'e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi
Yayını, İzmir, 2000, s.135.

Devereaux, S. (1999). "The Making Of The Penitentiary Act", 1775–1779. The
Historical Journal, 42(2), 405-433. doi:10.1017/S0018246X98008309.

Dolu, O, "Rasyonel bir Tercih Olarak Suç: Klasik Okul Düşüncelerinin Suç
Açıklama ve Önleme Kapasitesinin Değerlendirilmesi", Polis Bilimleri Dergisi, Cilt
11, Sayı 4, 2009.

Ekunwe, I., Jones, R., Mullin, K, "Public Attitudes Toward Crime and Incarceration
in Finland.", Researcher: An Interdisciplinary Journal, 23(1), 2010.

Elagöz Ö.F, Çenesiz Z. G, "Ceza İnfaz Koruma Personelinin Yaşadığı Psiko-Sosyal
Sıkıntılar Ve Çözüme Yönelik Psiko-Eğitim Önerileri", Sivas Cumhuriyet
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. XLIV Haziran 2020 Sayı:
1.

Engage: The International Journal of Research and Practice on Student Engagement,
National Dropout Prevention Center, Clemson University, 2013, Issue 1 Page ,
Number 1.

Eren M, Gezer N, Verilerle Türkiye Hapishanelerinde Öğrencilerin Durumu ve
Öğrenci Mahpuslar, CİSST/TCPS Raporları 5 Tematik Raporlar 2, Mayıs 2018.

Erickson A, Pratt J, Contrasts in Punishment: An Explanation of Anglophone Excess
and Nordic Exceptionalism Routledge, December 2013.

Ermiş M, Antalya Barosu İnsan Hakları Merkezi Başkanı, İnfaz Hukuku Ve Özel
Durumdaki Hükümlüler Sempozyum, Türkiye Barolar Birliği Ve Antakya Barosu,
Antalya, 6-7 Haziran 2008.

Fact sheet on the correctional services in Norway.

Fancer P.M, Where Incarceration Isn't the Answer, Yes !, 3.11.2020.

Finland, Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders.

Fisher L, Prison, Nature and Social Structure - Sustainability in Prisons, Terrapin Bright Green blog makalesi, Agustos 2016.

Foucault, M., Discipline and Punish. London : Allen Lane Publishing 1977.

Fowler M, "The Human Factor in Prison Design, 103rd ACSA Annual Meeting Proceedings, The Expanding", 2015 Periphery and the Migrating Center, Annual Meeting Proceedings, Volume Editors David Ruy & Lola Sheppard.

Fredwal T.E, Guarding, Guiding, Gate Opening: Prison Officer Work in a Norwegian Welfare Context, T. Ugelvik & P. S. Smith (Eds.), Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice, Palgrave Macmillan., London:2017.

Fridhov, I., ve Grønning, L., Penal Ideology And Prison Architecture- Fransson E, Giofrè F.

Johnsen B, Prison Architecture and humans kitap bölümü, Oslo 2018.

Genç ve Yetişkin Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve İyileştirilme İşlemleri ve Diğer Hükümler.No 46/ 1 Sayı: B.03.0.CTE.0.00.09.00 / 010.06.02/ 12 27 / 07 /2007.

Giddens A, Sosyoloji, Say Kitap, Çeviren:Günseli Altaylar, İstanbul Nisan 2019 .

Goffman E, Asylums Essays on the Social Situation of Mental Patients and other inmates, Anchor Books / Doubleday; 1st edition, 1961.

Gürtuna O, Cezaevinde Kadın Olmak Ve Cezaevinin Kadın Bakış Açısıyla Sosyolojik

Değerlendirmesi: Ankara Sincan Kadın Kapalı Cezaevi Örneği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı , Yüksek lisans Tezi, Tez Danışmanı Doç. Dr. Nilay ÇABUK KAYA , Ankara 2009.

Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment, UN Criminal Justice Handbook Series ,United Nations Office On Drugs And Crime, Vienna, United Nations publication 2007.

Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment, United Nations publication, Newyork 2007.

Hoffer H, “Punishment and Crime in Scandinavia”, 1750–2008, The Annals of the American Academy of Political and Social Science , Vol. 157, Prisons of Tomorrow.

Hoidal A, “Normality behind the Walls: Examples from Halden Prison, Federal Sentencing Reporter”, Vol. 31, No. 1.

Hoidal A, “Normality behind the Walls: Examples from Halden Prison”, Federal Sentencing Reporter • Vol. 31, No. 1, University of California Press, October 2018, s. 58-66.

Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders, Criminal Justice Handbook Series, United Nations Vienna,2018.

Kıraç Z, Türkiye’de Hapishaneler, Hapishaneler, Sivil Toplum ve Üniversitelerin Rolü - Proje Kitabı, TCPS Kitaplığı 12, Mart 2017.

Kızmaz Z, Cezaevinin Ve Hapsetmenin Suçu Engellemedeki Etkisi, Dumlupınar Üniversitesi SBD, 2007 (17).

Kızmaz Z, “Ekonomik Yapı ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme.”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 2, 2003.

Kiehelä H, Oresmaa M, Vesterbacka E, Challenging Of Change: Prison Officers’

Training In
The Finland And How To Create Safe, Decent And Rehabilitative Prison Environment
With.

The Staff, The Training Institute Of Prison And Probation Services Presentation,
27.06.2017.

Kohler-Hausmann, J, Guns and Butter: The Welfare State, the Carceral State, and the.

Korkut B. E, İnsan Hakları İhlalleri Başvuru Cevapları Raporu - 01.01.2016-
31.12.2019.

Laine M, Some Old And Some New Experiences: Criminal Justice And Corrections
In.

Langelid T, "The Sharing of Responsibility in the Rehabilitation of prisoners in
Norway: the Import model in Theory and Practice", Journal of Correctional Education
,1999, s. 52-62.

Langelid T, "The Sharing of Responsibility in the Rehabilitation of Prisoners in
Norway: The Import-Model in Theory & Practice", Journal of Correctional Education
(1974-) , June 1999, Vol. 50, No. 2, Restorative Justice Efforts in Correctional
Education (June 1999).

Langelid T, "The Sharing of Responsibility in the Rehabilitation of Prisoners in
Norway: The Import-Model in Theory & Practice", Journal of Correctional Education,
Vol. 50, No. 2, Restorative Justice Efforts in Correctional Education june, 1999.

Lappi-Seppälä T , Penal policy in Scandinavia, Crime, Punishment, And Politics In
Comparative Perspective, Book Chapter, The University of Chicago Press, 2007.

Lappi-Seppälä T, Tonry M, Crime, Criminal Justice, and Criminology in the Nordic
Countries,

Larsen B.K, Hean S, Ødegård A, “A conceptual model on reintegration after prison in Norway”, International Journal of Prisoner Health, 2009, Vol. 15 No. 3.

Lauritsen, A.: Gunnlaugsson, H, Agneta Mallén, A, Giertsen, H ve Storgaard, A, Crime and Crime Control in Four Nordic Island Societies: The Faroe Islands, Greenland, Iceland and the Åland Islands, Scandinavian Research Council for Criminology, September 2019.

Lemert, E, Labelling and Secondary Deviance, Aktaran Bernburg G.J, Criminology Theory: The Reader. McGraw-Hill. 2009.

Liebling A., “Moral performance, inhuman and degrading treatment and prison pain”, Punishment and Society 2011.

Mandıracı B, Yargı Reformu 6: Türkiye’de Ceza İnfaz.

Mandıracı B, Yargı Reformu 6: Türkiye’de Ceza İnfaz Politikaları Ve Kurumlarına İlişkin

Yapısal Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, Tesev Demokratikleşme Programı Siyasa Raporları Serisi, Şubat 2015.

McNeill F, University of Glasgow “Rehabilitation, Corrections and Society”, University of Glasgow, 2017 ICPA Distinguished Scholar Lecture, Advancing Corrections Journal: Edition #5-2018.

Meral S, Cezaevi Yapılarının Mekânsal Analizi Ve Bu Bağlamda Yeniden Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü ,Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı Danışman: Doç. Dr. Tan Kamil Gürer, Doç. Dr. Salim Yüce, İstanbul, 2015.

“Norway’s Prison Island”, Punishment & Society, Vol 16, Issue 1, 2014, s. 104-123.

Olesen A,Storgaard A, Released from Prison in Denmark: Experiences vs. Ambitions,

Book Chapter 6 : Parole and Beyond International Experiences of Life After Prison,(ed Armstrong).

R, Durnescu I, Palgrave Studies in Prisons and Penology, 2016 .

Othmani A, Hapishaneden Çıkış, Dünyadaki Cezaevi Sistemlerinde Reform Mücadelesi, Metis.

Pratt J, Eriksson A , Contrasts in Punishment : An explanation of Anglophone excess and Nordic exceptionalism, Routledge , 2014.

Pratt J, Scandinavian Exceptionalism In An Era Of Penal Excess, The Author, Published by Oxford University Press on behalf of the Centre for Crime and Justice Studies, 2007.

Principles and Best Practices on the Protection of Persons Deprived of Liberty in the Americas, The Inter-American Commission on Human Rights, Approved by the Commission during its 131st regular period of sessions,held from March 3-14, 2008 Prisons Act, Chapter 11, section 2 ve 4.

Radcliffe C, Global Prison Trends , Penal Reform International Report, 2016, New York.

Reintegration assistance after prison report, The Swedish National Council for Crime Prevention (Brå), report no 2017:15 , published in 2018.

Rentzman W, “Prison Philosophy and Prison Education”, Journal of Correctional Education Volume:47 Issue:2 Dated:(June 1996) .

Reynaud A, Hapishanelerde İnsan Hakları, çev. İhsan Kuntbay , Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Ankara 1992.

Riep A, The Effects of Culture and Punishment Philosophies on Recidivism: Comparing Prison Systems in the United States and Scandinavia, Honors thesis, Eastern Kentucky University, Department of Justice and Safety, , Mentor Dr. Charles

Fields 2019.

Rojos M, *Folkhemmet Triumphant, Sweden after the Swedish Model : From Tutorial State to Enabling State*, Timbro Publishing, 2005.

Schartmueller D, *Life Imprisonment In Scandinavia: The Ultimate Punishment In The Penal Environments Of Denmark, Finland, And Sweden*, Disertation, Northern Arizona University August 2015.

Scherer H, Tannenbaum F, "Dramatization of Evil", *Encyclopedia of Criminological Theory*, Edited by: Francis T. Cullen & Pamela Wilcox, SAGE Publications, 2010.

Scott D ve Flynn N, *Prisons and Punishment: The Essentials*. Sage, 2. Baskı.

Seppälä T, "Penal Policy in Scandinavia", *The University Of Chicago Press Journals, Crime and Justice* , Volume 36, Number 1 | 2007.

Seppala T,L, "Penal Policy in Scandinavia, Crime and Justice", Vol. 36, No. 1, *Crime, Punishment, and Politics in aComparative Perspective*, The University of Chicago Press, 2007, s. 217-295.

Shammas L.V, "The Pains Of Freedom: Assessing The Ambiguity Of Scandinavian Penal Exceptionalism On Norway's Prison Island", *Punishment & Society* , vol. 16, 1: Sage Publications, January 7, 2014, s. 104-123.

Shammas V.L, *The pains of freedom: Assessing the ambiguity of Scandinavian penal exceptionalism on*.

Skardhamar T, Telle K, *Post-release Employment and Recidivism in Norway*, *Journal of Quantitative Criminology*, Springer Science+Business Media, LLC , December 1, 2012.

Smith P. S, *A critical look at Scandinavian exceptionalism. Welfare state theories, penal populism, and prison conditions in Denmark and Scandinavia*, Ugelvik and

Dullum (eds.) Penal Exceptionalism? Nordic Prison Policy and Practice, Chapter 3, Routledge 2012.

Smith PS, Ugelvik T, a.g.e s. 511-16.

Smith PS, Ugelvik T, Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice: Embraced by the Welfare State, Palgrave Studies in Prisons and Penology, London, 2017.

Snacken S, “Resisting punitiveness in Europe?”, Theoretical Criminology 14(3):273-292, August 2010.

Snyder R, The Power of Architecture: Architecture of Power, Bitirme Tezi, B.S. University of Cincinnati, Master of Architecture in the Department of Architecture of the College of Design, Architecture, Art, and Planning, 2014.

Süslü G, Ceza İnfaz Kurumlarında Hükümlülük, Seçkin Yayınları, Ankara 2016, s. 112

Sykes M. G, The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1958.

Şahin C, Tahliye Öncesi Ve Sonrası Hükümlüye Ve Eski Hükümlüye Yardım, “Ceza ve Tedbirlerin İnfazında İnsan Haklarının Korunması” konulu 15. Hukuk İhtisas Semineri bildiri metni. Marmara Üniversitesi, Başkent Üniversitesi ve Yeditepe ortak konferansı, Ankara 22-24 Mart 2002.

T R Clear, Backfire: “When Incarceration Increases Crime”, Journal of the Oklahoma Criminal Justice Research Consortium Volume:3 (August 1996) s. 7-18.

The Important Role Of A Prison Officer, Norwegian Correctional Service | Halden Prison broşür.

TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2019, Sayı: 33625, 02 Kasım 2020.

Ugelvic T, Prisons as Welfare Institutions? Punishment and the Nordic Model, Handbook on Prisons, editors. Bennett J, Jewkes Y and Crewe B , London: Routledge, 2016.

Ugelvik and Dullum (eds.) Penal Exceptionalism? Nordic Prison Policy and Practice, Routledge 2012.

Vold G, Theoretical Criminology, Oxford University Press, 1958,

Waller A, A Comparison Of The American And Scandinavian Criminal Justice Systems, Dissertation, Texas Christian University, Department of Criminal Justice, Supervising Professors: Polzer K, Diamond B, Krochmal M, 12.12.2016,

Ward K, Longaker A, Williams J, Naylor A, Rose C, and Simpson C. A , Incarceration Within American and Nordic Prisons: Comparison of National and International Policies.

Wert R, Breaking the Rules the Right Way: Resisting Parole Logics and Asserting Autonomy in the USA, Book Chapter 6 : Parole and Beyond International Experiences of Life After Prison,(ed Armstrong R, Durnescu I, Palgrave Studies in Prisons and Penology, 2016.

Çevrim-içi Kaynaklar:

43 Avrupa ülkesi arasında cezaevinde en fazla tutuklu ve hükümlü Türkiye'de , BBC Türkçe Servisi, 20.03.2018 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43471510>.

Adalet Bakanı Gül duyurdu! Cezaevlerinde Corona virüs önlemi, 18/03/2020, SGT 21.11.2020.

Alan G, Avrupa Konseyi ceza istatistik raporu: Rusya'dan sonra en fazla mahkûm Türkiye'de, Euronews Burürksel Ofisi Haberi, 07/04/2020, SGT 22.11.2020.

Arendt H , Thinking And Moral Considerations: A Lecture , New School of Social

Research 38:3 , 1971, S .417 <http://jonudell.net/h/arendt.pdf> SGT 04.01.2020

Armutçu o, Cezaevi nüfusu: 264 bin 31, Hürriyet Gazetesi haberi, 02.01.2019, SGT 22.11.2020 <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cezaevi-nufusu-264-bin-31-41070059i> .

Bailey, W, Lott P, Crime, Punishment and Personality: An Examination of the Deterrence Question, The Journal of Criminal Law and Criminology, 1976 Vol.67, No.1, pp. 99–109. SGT 30.10.2020 <https://www.jstor.org/stable/1142461?seq=1> .

Bakinger K, Prison Is Designed for Men. Can We Build Better for Women?, Washington Post October 31, 2019, SGT 21.11.2020
BBC, Attitudes to punishment, <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z8bd3k7/revision/10>.

Benko J, The Radical Humaneness of Norway’s Halden Prison. NewYork Times, 26 Mart, 2015 [https://www.nytimes.com/2015/03/29/magazine/the-radical-humaneness-of-norways-halden-prison.html#:~:text=With%20its%20251%20inmates%2C%20Halden,2.2%20million%20incarcerated%20\(according%20to](https://www.nytimes.com/2015/03/29/magazine/the-radical-humaneness-of-norways-halden-prison.html#:~:text=With%20its%20251%20inmates%2C%20Halden,2.2%20million%20incarcerated%20(according%20to) SGT 4.11.2020 .

Benko j,Big Home, Newyork Times, 26.03.2015 , SGT 13.11.2020.

Brico E, 2.2 Million Americans Are Behind Bars. That’s More Than The Prison System Can Handle. Talkpowerty, 15.May.2019, SGT 20.01.2020.

Brown D.K, Why does the US sentence people to hundreds of years in prison? July 22, 2019, SGT 20.01.2020 The conversation University of Virginia blog <https://theconversation.com/why-does-the-us-sentence-people-to-hundreds-of-years-in-prison-120485>.

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST) 1-15 Kasım 2020 tarihlerini kapsayan günlük cezaevi hak ihlalleri raporu , SGT 21.11.2020 http://cisst.org.tr/basin_uyurulari/covid-19-salgininda-mahpuslarin-tedavi-ve-

[sağlık-hakki/](#) .

Ceza Ve Tevkif Evleri Eğitim Servisi Faaliyetleri , SGT 21.11.2020
<https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/egitim-servisi-faaliyetleri> .

Coyle A, " Safeguarding the rights of detained persons: A paradigm of the challenges facing

Ombudsmen in the modern world", Wellington Conference,43. Working Session, 12.02.2013, <https://www.theioi.org/publications/wellington-2012-conference-papers>
SGT 4.01.2020.

Ebu Gureyb Cezaevi işkenceleri, 2003 yılında Amerikan askerlerin, işgal altındaki Irak'ta yer alan Ebu Gureyb Cezaevi'nde tutuklulara uyguladıkları işkence ve kötüye kullanma olaylarıdır. Alkadry M, Witt M, Abu Ghraib and the Normalization of Torture and Hate, Public Integrity, Spring 2009, vol. 11, no. 2, s. 135–153.

Esen D, Cezaevleri koronavirüs alarmı veriyor: Tedbirler ihlal yaratabilir, Bir gün , 15.03.2020, SGT 21.11.2020.

F Tipi Cezaevlerine İlişkin TTB Raporu, 06.09.2017 , SGT 21.11.2020
https://www.ttb.org.tr/makale_goster.php?Guid=04f12682-9281-11e7-b66d-1540034f819c .

Fridhov M, I, Groning L, Penal Ideology and Prison Architecture, Press Nordic Open Access 2018, SGT 5.11.2020.

Gentelman A, Inside Halden, the most humane prison in the World, Guardian Prisons and Probation, 18.May.2012, SGT 20.01.2020.

Gentelman A, Inside Halden, the most humane prison in the World", 18.05.2012, <https://www.theguardian.com/society/2012/may/18/halden-most-humane-prison-in-world>.

Global Prison Trends 2020, <https://www.prison-insider.com/en> SGT 18.11.2020.

Gooch K, Jewkes Y, How lessons in Scandinavian design could help prisons with rehabilitation, 2019 January, , SGT 20.01.2020 <https://theconversation.com/how-lessons-in-scandinavian-design-could-help-prisons-with-rehabilitation-106554> .

Göregenli M, Cezaevleri ve Bilimsel Gerçekler, Biamag, 6.9.2003 <https://m.bianet.org/biamag/toplum/23161-cezaevleri-ve-bilimsel-gercekler> SGT 6.11.2020.

Grupp S, Theories of Punishment, Indiana University Press ve Savitz & Wolfgang , The Sociology of Punishment and Correction, John Wiley & Sons.

Haney C, Zimbardo G, The Stanford Prison Experiment, https://en.wikipedia.org/wiki/Stanford_prison_experiment .

Harris C, How lessons in Scandinavian design could help prisons with rehabilitation, <https://theconversation.com/how-lessons-in-scandinavian-design-could-help-prisons-with-rehabilitation-106554>, January 4, 2019.

Hodgson G, "What the world can learn about equality from the Nordic model", The Conversation, July 2018, <https://theconversation.com/what-the-world-can-learn-about-equality-from-the-nordic-model-99797>.

Sawyer M, Wagner P Mass Incarceration: The Whole Pie 2019, Prison Policy Investigation Report, March 2019, <https://www.prisonpolicy.org/reports/pie2019.html> .

Şahin İ, 9 milyar lira yatırımla 48 yeni cezaevi geliyor, Sözcü Gazetesi 25.04.2019, <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/9-milyar-lira-yatirimla-48-yeni-cezaevi-geliyor-4562242/>

<https://tr.euronews.com/2020/04/07/avrupa-konseyi-ceza-istatistik-raporu-rusya-dan-sonra-en-fazla-mahkum-turkiye-de>

<https://www.birgun.net/haber/cezaevleri-koronavirus-alarmi-veriyor-tedbirler-ihlal-yaratabilir-291810>

https://www.nytimes.com/2015/03/29/magazine/the-radical-humaneness-of-norways-halden-prison.html?_r=2#

<https://www.prisonstudies.org/news/icpr-launches-12th-edition-world-prison-population-list>

<https://www.semanticscholar.org/paper/Penal-Ideology-and-Prison-Architecture-Gr%C3%B8ning/d1a5601fcb36d63f9e42708ac7dbec5ea02b028f>

<https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/9-milyar-lira-yatirimla-48-yeni-cezaevi-geliyor-4562242/>

<https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/son-dakika-adalet-bakani-gul-duyurdu-cezaevinde-corona-virus-onlemi-5676830/>

<https://www.theguardian.com/society/2012/may/18/halden-most-humane-prison-in-world>

<https://www.washingtonpost.com/>

<https://www.realclearpolicy.com/2019/10/31/prison-is-designed-for-men-can-we-build-better-for-women-43261.html>

İHD: “Bir mahpus öldüğü gün tahliye edildi”, Cumhuriyet Gazetesi, 19 Kasım 2020 , SGT 20.11.2020 <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ihd-bir-mahpus-oldugu-gun-tahliye-edildi-1792293>

İnsan Hakları İzleme Örgütü raporu: Cezaevlerinde salgın riski büyük, KRONOS 04 Nisan 2020 <https://kronos34.news/tr/insan-haklari-izleme-orgutu-raporu-cezaevlerinde-salgin-riski-buyuk/>

James E, Why is Sweden Closing Down Its Prisons?The Guardian, 1.12.2013,
<https://www.theguardian.com/society/2013/dec/01/why-sweden-closing-prisons> SGT
20.01.2020

Kızılaslan H, Ankara Cumhuriyet Savcı, İnfaz Hukuku Ve Özel Durumdaki
Hükümlüler

Kirby E. J , How Norway turns criminals into good neighbours, BBC News ,
6,07,2019, <https://www.bbc.com/news/stories-48885846> SGT 4.11.2020.

Kirby J.E, Norveç'te suçlular nasıl "iyi komşulara" dönüşüyor?, BBC Stories,
10.07.2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48932195> SGT 15.10.2020
Kriminalomsorgen/ Norwegian Correctional Service website
<https://www.kriminalomsorgen.no/information-in-english.265199.no.html> .

Kvalvaag H.K , Norwegian prisons rehabilitate criminal offenders, Science Nordic,
September 2016; [https://partner.sciencenorway.no/forskningno-norway-
partner/norwegian-](https://partner.sciencenorway.no/forskningno-norway-partner/norwegian-).

Labutta E, The Prisoner as One of Us: Norwegian Wisdom for American Penal
Practice, Emory International Law Review . 2017, Vol. 31 Issue 2, S 229-359
<https://law.emory.edu/.../prisoner-norwegian-wisdom-american-penal-practice.html> .

Larson D, American Apartheid: Why Scandinavian Prisons Are Superior. Prison
Legal News September 2020,
<https://www.prisonlegalnews.org/news/2020/sep/1/whats-justice-got-do-it/> SGT
8.11.2020.

Lusher A, The world's longest prison sentences... and the woman ordered to spend
141,078 years in jail, The Independent, 11.4.2016,
[https://www.independent.co.uk/news/world/the-worlds-longest-prison-
sentences-
dont-worry-youll-be-out-in-a-century-or-two-a6974446.html](https://www.independent.co.uk/news/world/the-worlds-longest-prison-sentences-dont-worry-youll-be-out-in-a-century-or-two-a6974446.html) .

Peköz M, Küresel dünyada cezaevleri, 10.10.2018, SGT 20.01.220
<https://sendika63.org/2018/10/kuresel-dunyada-cezaevleri-mustafa-pekoz-513104/>

Penal Reform International ,Global Prison Trends Report 2016,Mayıs 2016, SGT 4.1.2020 <https://www.penalreform.org/blog/ome-positives-but-prisons-continue-to-be-a/>.

Politics of Exclusion in the Postwar United States, The Journal of American History 102(1), June 2015 VE Wacquant L, Crafting the Neoliberal State: Workfare, Prisonfare, and Social Insecurity, Sociological Forum, Vol. 25, No. 2, June 2010, SGT 20.01.2020 http://www.antonioacasella.eu/nume/Wacquant_neolib_2010.pdf.

Principle of Normality in the Correctional Service, Norwegian Correctional Service Websitesi, SGT 4.11.2020, SGT 20.01.2020, <https://www.kriminalomsorgen.no/?cat=536003#prisons-rehabilitate-criminaloffenders/1437132>

Roberts, L. (1985). John Howard, England's Great Prison Reformer: His Glimpse Into Hell. Journal of Correctional Education, 36(4), 136-139. Retrieved October 15, 2020, from <http://www.jstor.org/stable/41971574>

Saldırım M, Uluslararası Hukuk Açısından Türkiye'deki Tutuklu ve Hükümlülerin Eğitim Hakkı, Hukuk Dairesi Tetkik Hakimi, Makale, İnsan Hakları Hukuku, Milletlerarası Özel Ve Kamu Hukuku, Ankara,2004.

<http://saldirim.com/yeni/wp-content/uploads/2013/11/ULUSLARARASI-HUKUK-A%C3%87ISINDAN-T%C3%9CRK%C4%B0YEDEK%C4%B0-TUTUKLU-VE-H%C3%9CK%C3%9CML%C3%9CLER%C4%B0N-E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M-HAKKI.pdf>

Sempozyum, Türkiye Barolar Birliği Ve Antakya Barosu, Antalya, 6-7 Haziran 2008 SGT 20.01.2020 <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/586.pdf>

Sharma R, 3 Reasons This 'Perfect' Prison System Will Not Work in America, SGT 18.11.2020 <https://www.cheatsheet.com/money-career/3-reasons-why-norways-prison-system-should-not-be-replicated-in-america.html/>

Şahin İ, 9 milyar lira yatırımla 48 yeni cezaevi geliyor, Sözcü Gazetesi 25.04.2019, SGT 23.11.2020 <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/9-milyar-lira-yatirimla-48->

[yeni-cezaevi-geliyor-4562242/](#)

The Execution of Sentences Act, Section 41.Preparation for release, 01.03.2002,
Ministry of Justice and Public Security, SGT 14.11.2020
https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2001-05-18-21#KAPITTEL_1

Türk Dil Kurumu Sözlük, Cezaevi , <https://sozluk.gov.tr/>

Uluslararası Ceza Reformu (Penal Reform International) ve İşkenceyi Önleme
Derneği (Association for Prevention of Torture, APT), “Hapishanelerde güvenlik ve
insan onuru dengesi: Önleyici izleme için bir çerçeve”, 2. Baskı ,Penal Reform
International 2015, SGT 4.01.2020 [https://cdn.penalreform.org/wp-
content/uploads/2013/11/Balancing-Security-Dignity-in-Prisons-Turkish.pdf](https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/11/Balancing-Security-Dignity-in-Prisons-Turkish.pdf)

[https://cdn.penalreform.org/wp-
content/uploads/2013/11/Balancing-Security-
Dignity-in-Prisons-Turkish.pdf](https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/11/Balancing-Security-Dignity-in-Prisons-Turkish.pdf)

Ünver Y, Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer, Seçkin
Yayıncılık, Ankara, 2003,

Vesella L, Prison, Architecture and Social Growth: Prison as an Active Component of
the Contemporary City, the Plan Journal 2 (1): 63-84, 2017 doi:
0.15274/tpj.2017.02.01.05, SGT 6.11.2020.

Walmsley, World Prison Population List , 12th edition, S 18, Institute for Criminal
Policy Research, Birbick College, November 2018 , SGT 22.11.2020.

Weller C, Photos of maximum-security prisons in Norway and the US reveal the
extremes of prison life, World Economic Forum, Global Risk Report, 30.11.2017,
SGT 20.01.2020 [https://www.weforum.org/agenda/2017/11/photos-of-maximum-
security-prisons-in-norway-and- the-us-reveal-the-extremes-of-prison-life,](https://www.weforum.org/agenda/2017/11/photos-of-maximum-security-prisons-in-norway-and-the-us-reveal-the-extremes-of-prison-life)

Wim Wendres ve Michael Madsen yapımı Catherdrals of Culture belgeseli önemli bir
belgeseldir.

https://www.imdb.com/title/tt2713778/fullcredits?ref_=tt_ov_wr#writers/

Yenidünya C, Ceza Kavramı, Cezanın Amacı, Nitelikleri ve Çeşitleri, Medium
29.03.2019 <https://caneryenidunya.medium.com/ceza-kavram%C4%B1-cezan%C4%B1n-amac%C4%B1-nitelikleri-ve-%C3%A7e%C5%9Fitleri-73806cbaa62f> SGT 8.11.2020.

Yıldırım P (Çeviren), Çok Fazla Hapishane Kötü İnsanları Daha Da Kötü Yapıyor,
2017 Ekim, Hukuktar .org <https://hukuktar.org/2017/10/11/cok-fazla-hapishane-kotu-insanlari-daha-da-kotu-yapiyor-daha-iyi-bir-yolu-var/> .

Yüksel E, Cezaevindeki İnsan Sayısı,11 Aralık 2019
<https://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-de-cezaevinde-bulunanlarin-sayisi-artmaya-devam-ediyor>

Zimbardo, P, Stanford Prison Experiment: A Simulation Study of the Psychology of
Imprisonment, Stanford University, 1971
https://web.stanford.edu/dept/spec_coll/uarch/exhibits/Narration.pdf SGT 4.01.2020.

Zimbardo P, A Situationist Perspective on the Psychology of Evil: Understanding
How Good People Are Transformed into Perpetrators. Chapter in Arthur Miller (Ed.).
The social psychology of good and evil: Understanding our capacity for kindness and
cruelty. New York: Guilford,2004, S 21-50 <http://pdf.prisonexp.org/evil.pdf>

Zimbardo P, A Situationist Perspective on the Psychology of Evil: Understanding
How Good People Are Transformed into Perpetrators.
<http://pdf.prisonexp.org/evil.pdf>

ÖZGEÇMİŞ

Öğrenimini Kadıköy Anadolu Lisesi, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, Londra Greenwich University İşletme fakültesinde tamamlamıştır.

20 senedir Misyon / Dava Savunuculuğu, Stratejik İletişim Yönetimi, Marka Yönetimi, Stratejik Planlama, Liderlik, İnovasyon Yönetimi, Etnografik Araştırma alanlarında lisans, ön lisans ve lisans üstü seviyelerde dersler vermektedir. 1997-2016 yılları arasında Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesinde, 1997-2006 yılları arasında da Yeditepe Üniversitesi İletişim Fakültesinde yarı zamanlı öğretim görevlisi olarak çalışmış, dönem dönem de misafir öğretim görevlisi olarak davet aldığı, İTÜ Tasarım Yönetimi Bölümü, İstanbul Üniversitesi ve Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültelerinde dersler vermiştir.

Akademik kariyeri yanı sıra gerek iş dünyasında gerek Uluslararası İnsan hakları örgütlerine yönelik projelerde aktif rol almıştır. CEO ve Yönetim Kurulu seviyesinde dava ve misyon savunuculuğu, liderlik, marka yönetimi, strateji geliştirme, kurumsal iletişimi yönetme, inovasyon kültürü, kurumsal iklim geliştirme alanlarında güncel gelişmelerin teorik ve dünya çapında uygulamaların birleştiği projeleri planlamış, uygulamış ve yönetmiştir. Etnografik araştırmacı ve yazar olarak ise yerel ve küresel projeler için stratejik karar alma yolunda konsept, yaşam biçimleri, tavır, inanç, eğilim ölçümleri alanlarında araştırmaları planlamış, uygulamış ve yönetmiştir. Yönetim Kurulu ve orta kademe yöneticilerin strateji geliştirme, karar alma, stratejileri uygulama, sorun çözme süreçlerine destek olmuş, Davos, BM, World Economic Forum gibi konferans ve buluşmalarda yaptıkları sunuşlara yönelik konuşmalar ve raporlar hazırlamış, Tarih Vakfı, Filarmoni Derneği, Türkiye Sokak Çocukları Derneği ve Vakfı, AIDS Savaşım Derneği, Devlet Senfoni Orkestrası, Spastik Çocuklar Derneği, Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği gibi STK'larda görevler üstlenmiştir.

2016 yılından bugüne, halen, MEF Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde yarı zamanlı öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. 2012 senesinden bugüne dek de cezaevindeki öğrenci mahpusların eğitimle bağlarını koruyabilmeleri için mücadele vermektedir

